

ΕΤΟΣ Β'

ΤΕΥΧΟΣ Α'

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ-ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1905

N E A Σ I Ω N**ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ****ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ¹**

Ἡ συνέλευσις συνεκροτήθη τῇ 6ῃ Ἰουλίου π. ἔ. ἐν τῷ Βασιλικῷ Ἰνστιτούτῳ ἐν Λονδίνῳ, προεδρευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Δουκὸς τῆς Νορθουμβρελανδίας. Μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ἐπιτίμου γραμματέως τῆς συνελεύσεως ἀναγγελίαν, ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν συνδρομητῶν ἀπὸ τῆς τελευταίας «τριμηνιαίας ἐκθέσεως» ηὐξήθη μὲν κατὰ 38 ὄνόματα, ἡλαττώθη δὲ κατὰ 23, τινῶν ἐκ τούτων ὑπὸ τοῦ θανάτου διαγραφέντων, ὁ πρόεδρος παρακαλεῖ τὸν Λόρδον Amherst of Hackney νὰ προτείνῃ τὴν πρώτην ἀπόφασιν. Εὐχαριστῶν ὁ τελευταῖος διὰ τὴν τιμητικὴν ταύτην πρόσκλησιν, μετ' ἀναδρομὴν εἰς τὰς πρώτας ἡμέρας (1865) τῆς συστάσεως τῆς «Παλαιστινολογικῆς ἐταιρείας» (Palestine exploration fund) ὑφ' ἣς ἔκτοτε σπουδαῖοι ἐδημοσιεύθησαν ἀνακοινώσεις τυχοῦσαι τῆς γενικῆς ἐπιδοκιμασίας, καὶ ὑπόμνησιν ὅτι τὸ διὰ τὰς ἐν Γεζὴρ ἀνασκαφὰς αὐτοκρατορικὸν φιδμάνιον λήγει ὁσονούπω τῇ 14ῃ Αὐγούστου 1905, ἐπιπροστεθέντων δύο ἔτι μηνῶν διὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῆς ἀρχαίας διμηνον ἀργίαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀδείας, συνίστησιν ἐπίμονον προσπάθειαν πρὸς διάδοσιν τοῦ περιοδικοῦ

¹ «Palestine exploration fund» Quarterly Statement October 1904 p.303-319

πρὸς πορισμὸν τῶν ἀναγκαιούντων κεφαλαίων εἰς ἐπωφελῆ χρῆσιν τοῦ κατεχομένου φιόμανίου, καθότι ἐν Γεζὴρ ἐπετεύχθησαν σπουδαῖοι πληροφορίαι, ὑπολείπεται δ' ἔτι πολλὴ ὅλη πρὸς ἀνασκαφήν. Αἱ ἀπαιτηθησόμεναι ἐτήσιοι δαπάναι, ἐξακολουθεῖ, ἀνέρχονται εἰς 1400 λ. στερλίνας, πρὸς τελείαν δ' ἐξερεύνησιν τοῦ γηλόφου προσαπαιτεῖται συμπληρωματικῶς τὸ ποσὸν 1000 ἔτι λιρῶν, ὅπερ δύναται μόνον δι' εἰδικῶν συνεισφορῶν νὰ καλυφθῇ· διότι αἱ μὲν ἄλλαι ἐταιρεῖαι λαμβάνουσι γενναῖα παρὰ τῆς Κυβερνήσεως ποσά, ἡ δὲ «Palestine exploration fund» ἔχει μόνον τὰς συνδρομὰς καὶ δωρεὰς· εἰς ἐπίκλησιν δ' εἰς τοὺς συνδρομητὰς ὑπὲρ προσθήκης τίνος χρηματικῆς εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀνασκαφῆς ἐπιφέρει συμπερασματικῶς, ὅτι τὸ δελτίον καὶ αἱ ἀνακοινώσεις αἱ ἥδη τυπωθεῖσαι καὶ εἰς χεῖρας τῶν συνδρομητῶν περιελθοῦσαι καὶ ἀνεγνῶσθησαν καὶ μετ' ἐπιδοκιμασίας ἐγένοντο δεκταί, καὶ ὅτι ἡ συνέλευσις ὀφείλει πᾶσαν προσπάθειαν νὰ καταβάλῃ εἰς αὔξησιν τῶν συμπληρωματικῶν κεφαλαίων τῶν ἀπαιτουμένων πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ C. Macalister, ὅπως περάνη τὴν ἐξερεύνησιν τῆς Γεζὴρ, ὅπερ καὶ γίνεται ὁμοθύμως δεκτόν. Περὶ τῆς Γεζὴρ, ἦτις ἐγκλείει τὰ λείψανα ἔξῃ ἐπτὰ πόλεων καὶ περὶ τῶν δημοσιευμάτων τῆς ἐταιρείας, ἀτινα ἀναπαράγουσι τὴν ἀγιογραφικήν ίστορίαν ὅμιλει ἐνθουσιωδέστερον ὁ Viscount Sidmouth. Μεθ' ἑτέραν δὲ πρότασιν τοῦ Canon Tristam ὑπὲρ ἐκλογῆς νέου ἐκτελεστικοῦ συμβουλίου ὁμοφώνως ἀποδεκτὴν γενομένην, ὁ Πρόεδρος παρακαλεῖ τὸν Sir Charles Wilson, ὅπως εὐαρεστηθῇ ν' ἀναγνῷ τὴν ὑπεσχημένην ὑπ' αὐτοῦ μελέτην. «Κατὰ τὴν βραχεῖαν τῆς Παλαιστίνης ἐπίσκεψιν, ἀρχεται λέγων ὁ Wilson, τὸν τελευταῖον Μάρτιον κατεπείσθην προδήλως, ὅτι παρῆλθεν ὁ χρόνος καθ' ὃν ἡ «Palestine exploration fund» ἦν σχεδὸν μόνη ἐν ταῖς προσπαθείαις

αὐτῆς, ὅπως ἔξαναγκάσῃ ἀκούσιον τὸ ἔδαφος ν' ἀποκαλύψῃ τὰ μυστικὰ αὐτοῦ. Μία ἐποχὴ δράσεως ἥρξατο, ἥτις δὲν δύναται ἡ νὰ ἥ εὐπρόσδεκτος εἰς τοὺς κύριουν ἔχοντας μέλημα τὰ ἀντικείμενα, ὑπὲρ ᾧ ή ἔταιρεία ἴδούθη. Πέποιθα ὅτι θὰ μοι ἐπιτρέψῃτε νὰ ἐκφράσω, ἐν ὀνόματι τοῦ Γενικοῦ Συμβουλίου, ἐγκαρδιωτάτην εὐχὴν ὑπὲρ ἐπιτυχίας πάσης ἐνζήλου προσπαθείας, ὅπως ἐπιφριφθῇ φῶς ἐπὶ τῆς ἰστορίας, τῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων τῶν φυλῶν καὶ λαῶν τῶν κατὰ καιροὺς καταλαβόντων τὴν Ἀγίαν Γῆν. Δὲν ἔχω μόνος τὴν σκέψιν, ὅτι κατὰ τὰ προσεχῆ 15 ἢ 20 ἔτη σημαντικὰὶ ἀνακαλύψεις διασφητικὰὶ τῆς Ἀγίας Γραφῆς γενήσονται, καὶ ἐλπίζω ὅτι εὐρὺ μέρος τούτων ἐπιτευχθήσεται ὑπὸ τῆς πατρίου ἔταιρείας, ὑποδαυλιζομένης εἰς νέον ἀγῶνα ὑπὸ τοῦ φιλικοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν ὄμοίων ἔταιρειῶν ἐν ταῖς ἀλλοδαπαῖς χώραις. Ἐπὶ τοῦ οὐδοῦ τῆς νέας ταύτης ἐποχῆς εὑρισκόμενοι οὐδὲν ποιοῦμεν ἄσκοπον μνημονεύοντες καὶ τῶν παρὰ τοῖς ξένοις γιγνομένων.

Τῇ 10 Μαρτίου 1902 ὁ Dr. Sellin ὑποστηριζόμενος ὑπὸ παροχῶν τῆς ἐν Βιέννη Ακαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν, καὶ ὑπὸ ἴδιωτικῶν συνεισφορῶν ἤνεῳξε τάφρους ἐπὶ τοῦ τόπου «Τάαναχ διὰ τῶν ὑδάτων Μεγιδδῶ». Τὰ ἐπιτευχθέντα ἀποτελέσματα κατὰ τὸ 1902 καὶ 1903 ἐδημοσιεύθησαν προσφάτως ὑπὸ τῆς ἐν Βιέννη Ακαδημίας, νῦν δ' οὗτος ἐπανευρίσκεται ἐν Τάαναχ μετὰ προσθέτων κεφαλαίων καὶ ἔχεγγύων συνεχισθησομένης ἐπιτυχίας.

Ἡ Γαλλία, ἥτις ἐπὶ τινα χρόνον τοσοῦτον ἐπρωτοστάτησεν ἐν τῇ ἐρεύνῃ τῆς Παλαιστίνης κατέστη πως ἀδιάφορος. Αὕτη νῦν κυρίως ἀντιρροσωπεύεται ὑπὸ τῆς περιφήμου «Ecole Biblique de st. Etienne» ἐν Ιεροσολύμοις, ἥτις ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ P. Lagrange, δημοσιεύει τὴν γνωστὴν Revue Biblique, συγκροτεῖ διαλέξεις, καὶ

ἐξαποστέλλει μικροὺς ὄμιλους πρὸς ἀρχαιολογικὴν ἐξερεύνησιν. Αρχομένου τοῦ ἔτους τούτου ὅμὰς τις ἐπισκέφθη τὴν Ἐβόδα ἐν Νεγὲβ ἡ μεσημβρινὴ χώραν, ὅπου εῦρον πολλὰς νέας ναβαταϊκὰς ἐπιγραφάς, τὸ θυσιαστήριον τοῦ θεοποιηθέντος βασιλέως Ὀβόδα, καὶ ἀριθμὸν τινα πρωΐμων χριστιανικῶν ἐπιγραφῶν χρονολογουμένων ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Ἐλευθερουπόλεως καὶ συνδεδυασμένων μετὰ τοῦ ἀρχαίου ἡμερολογίου τοῦ καλουμένου ἡμερολογίου τῶν Αράβων. Ο P. Germer Durand, εἰς ὃν μέγα μέρος τῆς περὶ τῶν Ρωμαϊκῶν ὁδῶν ἐν Παλαιστίνῃ γνώσεως ἡμῶν ὀφείλεται, βοηθούμενος ὑπὸ μικρᾶς παροχῆς παρὰ τῆς Γαλλικῆς Ακαδημίας ἀνεκάλυψε 60 νέους σταδιοδείκτας (*milliaria*) μεταξὺ Ραββάθ Αμμῶν καὶ Βόστρων μετ' ἐπιγραφῶν διδουσῶν τὰ ὀνόματα σειρᾶς κυβερνητῶν τῆς Ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας Αραβίας. Μία ἐκ τούτων ἐστίν ἀφιερωμένη εἰς τὸν «Αὐτοκράτορα» τῆς Παλμύρας Βαβάλλαθον Αθηνόδωρον, υἱὸν τῆς Ζηνοβίας, μετὰ τελείου αὐτοκρατορικοῦ τύπου. Ετέρα πλουσία συγκομιδὴ ἐπιγραφῶν ἐσταχυολογήθη ὑπὸ τῶν K.K. Dussaud καὶ Maeler πρὸς τὰ ΝΑ τῆς Δαμασκοῦ.

Ἡ Γερμανία ἐνεργῶς ἀπησχολήθη εἰς ἔρευναν, ὑπὲρ ἣς ὁ Γερμανὸς Αὐτοκράτωρ λαμβάνει ζωηρὸν προσωπικὸν διαφέρον.

Η Orientgesellschaft (ἀνατολικὴ ἑταιρεία) ἦτις κατὰ τὸ 1902 εἶχεν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῆς ποσὸν 12,000 λ. στερλινῶν ἐποιήσατο ἀνασκαφὰς ἐν Άσσυρᾳ, Βαβυλωνίᾳ, Αἰγύπτῳ καὶ Γεράσοις καὶ ὑπεστήριξε τὴν Γερμανικὴν Παλαιστίνειον ἑταιρείαν ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς αὐτῆς ἐν Τὲλλ (λόφῳ) Μουτσελλήμ (Μεγιδδῷ). Ἐξαπέστειλεν ἐπίσης κατοπτευτικοὺς ὄμιλους, ἵνα περιέλθωσι τὴν χώραν καὶ ἐκλέξωσι τὰς εὐνοϊκωτέρας θέσεις πρὸς ἀνασκαφήν. Η Vorderasiatische gesellschaft (Προασιατικὴ ἑταιρεία) συνέδραμεν εἰς τὰς παρὰ τὴν Σιδῶνα ἀνασκαφὰς. Η Palaestina Verein (Παλαιστίνειος ἑταιρεία), εἰς ἥν τὸ παρελθόν ἔτος ἔχοργηθη ποσὸν 13,000 λ. στερλινῶν παρὰ τῆς Γερμανικῆς καὶ Πρωσικῆς Κυβερνήσεως, ἀνασκαφὰς ποιεῖται ἐν Μεγιδδῷ. Καὶ τὸ Εὐαγγελικὸν Αρχαιολογικὸν Ἰνστιτοῦτον ἐν Ιεροσολύμοις, ἴδρυθεν ὑπό τῶν ἡνωμένων προτεσταντικῶν Βασιλικῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Γερμανίας ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Αὐτοκράτορος, εὑρίσκεται νῦν ἐν τῷ ἔργῳ. Τὸ κύριον αὐτοῦ ἀντικείμενον εἶνε ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα τῆς ιστορίας, τῆς γεωγραφίας καὶ τῶν παραδόσεων τῆς Παλαιστίνης καὶ ἡ μόρφωσις νεαρῶν ποιμένων (pastors), οἵτινες ἐξαποστέλλονται κατ' ἔτος μεθ' ὑποτροφιῶν παρὰ τῶν γερμανικῶν Ἐκκλησιῶν. Ο πρόεδρος αὐτοῦ Dr. Dalman διαμένει ἐν Ιεροσολύμοις ἐν οἰκίᾳ παρὰ τὸ Βρεττανικὸν Προξενεῖον, ἐνταῦθα δὲ ἐγκαθίδρυται καὶ τὸ Ἰνστιτοῦτον μετὰ τῆς αἰθούσης τῶν διαλέξεων αὐτοῦ», τοῦ μουσείου καὶ τῆς βιβλιοθήκης.

Περὶ τῶν Γερμανικῶν ἀνασκαφῶν ἐν Βαλβὲκ ἐγένετο λόγος ἐν τῇ «Quarterly Statement» ὑπὸ τῶν Dr. Bliss καὶ Phene Spiers. Ἀπεκάλυψαν οὗτοι πολλὰ ἐνδιαφέροντα γνωρίσματα σχετικὰ πρὸς τοὺς ναοὺς καὶ τὴν Εὐρεῖαν Ἐκκλησίαν, ἀλλ' οὐδόλως ἐπέρριψαν φῶς ἐπὶ περιόδου προγενεστέρας τῆς Ρωμαϊκῆς, εἰς ἥν οἱ ναοὶ ἀνήκουσιν. Ἐν Μεγιδδῷ, ἔνθα αἱ ἀνασκαφαὶ διεξάγονται ὑπὸ τοῦ Dr. Schumacher αἱ σημαντικώτεραι ἀνακαλύψεις εἰσὶν: Πρωτική οἰκοδομή περιζωνυμένη ὑπὸ τάφρου καὶ τείχους μετ' οἰκοδομικῆς ὁμοίας πρὸς τινὰ ἐν Τροίᾳ, ἥν ὁ Dr. Dörpfeld ἔχρονολόγησε ἀπὸ 2,000 ἑτῶν π.Χ. Παρὰ τὴν οἰκοδομὴν θυσιαστήριον βαναύσου τέχνης, ἀκατέργαστοι ὅγκοι λίθων ὑψούμενοι ἐπὶ βαράθρου, ὅπερ περιελάμβανε τάφρον πρὸς παραλαβὴν τοῦ αἴματος· ἐγγὺς τοῦ θυσιαστηρίου ἔτερον βάραθρον περικυκλούμενον ὑπὸ βασάλτου καὶ περιλαμβάνον τὰ λείψανα, (όστα ζώων καὶ τέφρα) τῶν καιομένων

θυμάτων· ἀμέσως πρὸς νότον τοῦ θυσιαστηρίου αἱθουσα, ἵσως θυσιαστήριον, ἐπεστεγασμένον δι' ἀκατεργάστων ἀσβεστολίθων, ὅπερ προεκτείνεται περαιτέρω εἰς ἔτερον, ὥστε νὰ σχηματίζῃ τραχεῖαν ἀψιδα οὐχὶ ἀνομοίαν πρὸς τὰς ἀψιδας τῶν Μυκηνῶν καὶ τὰς ἐν ταῖς αἱθούσαις τῶν Πυραμίδων· σφραγίς, ἐφ' ἣς εἶνε καλῶς ἐγγεγλυμμένος λέων μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «εἰς τὸν Σαμὰ τὸν δοῦλον τοῦ Ιεροβοάμ» ἵσως εἶνε σφραγίς ἀξιωματικοῦ τινος τοῦ πολεμικοῦ Βασιλέως τοῦ Ἰσραὴλ Ιεροβοάμ τοῦ II (782-743 π.Χ.). βαβυλωνιακός κύλινδρος μετὰ σφηνοειδοῦς ἐπιγραφῆς· ἐγγεγραμμένα Ἐβραϊστὶ πήλινα ἀγγεῖα· στοῖχοι μονολίθων ἐπὶ τινῶν ἐκ τῶν ὅποιων λέγεται, ὅτι ὑπάρχουσιν ἀρχαῖα ἐβραϊκὰ γράμματα, καὶ ταφαὶ παίδων καὶ νεανιῶν συναφεῖς πρὸς τὰς «ὑψηλάς θέσεις» καὶ τὰς ἐπὶ τοῖς θεμελίοις τελετάς. Ἡ δημοσίευσις τῶν ἀποτελεσμάτων θ' ἀρχίσῃ τὸν προσεχῆ Ιανουάριον. Κατὰ τὸ 1903 -1904 οἱ πρῶτοι ἐρευνηταὶ ἀφίκοντο εἰς τὸ ἐν Ιεροσολύμοις Ἰνστιτοῦτον καὶ παρηκολούθησαν δύο σειρὰς διαλέξεων δοθεισῶν ὑπὸ τῶν καθηγητῶν Dalman καὶ Löhr. Ἐκδομαὶ ἐγένοντο πρὸς τὴν βόρειον Παλαιστίνην καὶ τὴν Πετραίαν.

Ἐπὶ πολλὰ ἔτη τὰ μεγάλα κεφάλαια, ἄτινα ἡ Ρωσσικὴ Παλαιστίνειος Ἐταιρεία διετίθει, ἀφιεροῦντο τὸ πλεῖστον, εἰς ὑποστήριξιν τῶν ἐν Παλαιστίνῃ, ἐν αἷς διδάσκεται ἡ ρωσσικὴ, σχολῶν. Οὐδὲν σημαντικὸν ἔργον ἐπεχειρήθη ὑπὸ τῆς Ἐταιρείας ἀπὸ τῶν ἐπὶ τοῦ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ναοῦ τοῦ Παναγίου Τάφου ἐδάφους ἀνασκαφῶν.

Ἡ Ισπανία ἐν τῷ προσώπῳ ἐνὸς τῶν προξένων αὐτῆς ἐν Παλαιστίνῃ ἐποιήσατο ἀνασκαφὰς ἐν Σαμαρείᾳ, ἐνθα δύο πολύτιμοι σαρκοφάγοι ρωμαϊκῆς περιόδου ἥχθησαν εἰς φῶς.

Ἡ Τουρκία ἐξηκολούθησε τὰς ἀνασκαφὰς ἐν τῷ Ναῷ τοῦ Ἐσμοὺν ἐν Σιδῶνι, ἐνθα μᾶλλον φοινικικαὶ ἐπιγραφαὶ εύρεθησαν.

Ἡ Ἀμερικανικὴ ἀρχαιολογικὴ Σχολὴ ἐν Ιεροσολύμοις ἐξηκολούθησε τὴν ἐπωφελῆ αὐτῆς δρᾶσιν. Κατά τὸ διάστημα τῶν προσδιορισθέντων 12 μηνῶν ὁ τέως διευθυντὴς καθηγητὴς Paton περιώδευσε τὴν Χεβρῶνα, ἵνα ἐπισκεφθῇ πάντας τοὺς δυνατοὺς ἀγίους τόπους καὶ συλλέξῃ τὰς ἐπιτοπίους θρησκευτικὰς πεποιθήσεις. Ἐπεσκέφθη εἴτα τὸν νότιον Λίβανον, ἵνα μελετήσῃ τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα τῶν νεωτέρων Δρούσων, ἐπορεύθη δ' εἴτα εἰς τὸν βόρειον Λίβανον, ἐνθα ὁ συναδελφὸς Dr. Spoer, ἐποιήσατο εἰδικὴν μελέτην περὶ τοῦ ἀρχαίου ναοῦ ἐν Πέτ Μερί. Διαλέξεις

εδόθησαν ἐν Ιεροσολύμοις, ἐκδρομαὶ ἐγένοντο ἐντεῦθεν, τάφοι, οἵτινες παρέσχον σπουδαῖα εὐρήματα, ἡνοίχθησαν ἐν Φοινίκῃ καὶ ἀνασκαφαὶ ἐγένοντο ἐκτὸς τῆς Ιερουσαλήμ, ἵνα ἐπιχέωσι φῶς ἐπὶ τῆς σειρᾶς τοῦ ἀρχαίου τῆς πόλεως τείχους. Κατὰ Ιούλιον τοῦ 1903, φίλος τις τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Σικάγου προσήνεγκε σημαντικόν πόσον χρημάτων, ἵνα χρησιμοποιηθῇ ἐτησίως ἐπὶ πέντε ἔτη πρὸς ἀνασκαφὴν καὶ ἔρευναν ἐν ταῖς χώραις τῆς Αγίας Γραφῆς. Οὗτος ἥγαγεν εἰς τὴν ἴδρυσιν τῆς «Ἀνατολικῆς ἐξερευνητικῆς Ἐταιρείας», ἥτις ἥδη ἐργάζεται ἐν Βισμίᾳ τῆς Βαβυλωνίας, καὶ, ὡς ἐλπίζεται, ἀκολούθως θ' ἀρχίσῃ ἐργασιῶν ἐν Παλαιστίνῃ. Ο Dr Bliss μετ' ἐπιδόματος ἐξ ἄλλης Ἐταιρείας, ἐπανέκαμψεν ἐπίσης, ἵνα ἐργασθῇ ἐν τῇ ἁγιᾳ Γῇ.

Ἐν σχέσει πρὸς ταύτην τὴν ὑπερβολὴν τῆς δράσεως, ἐπιτραπήτω μοι νά μνημονεύσω, ὅτι ὁ ἡμέτερος ἐπίτιμος Γραμματεύς ἔσχε συνέντευξιν μετά τῶν ὄμοιών Ἐταιρειῶν τῶν ξένων χωρῶν ὡς πρὸς τὴν ἀναστολὴν τῆς ἀθεμίτου ἀνασκαφῆς καὶ τὴν παρακώλυσιν τοῦ συναγωνισμοῦ ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν μερῶν πρὸς ἀνασκαφὴν. Αἱ ἀπαντήσεις ὑπῆρξαν συμπαθεῖς, ἀλλ' ἡ συνομιλία δέν ὡδήγησε πορρωτέρω εἰς πρακτικὸν ἀποτέλεσμα. Ἐτερον σημεῖον μελέτης χρῆζὸν ἐστιν ἡ καταστροφὴ τῶν ἀρχαίων μνημείων. Ἐν Γεράσοις ἐπὶ παραδείγματι λέγεται, ὅτι οἱ Κιρκάσιοι ἀνετίναξαν σπουδαῖα ἔρείπια διὰ πυρίτιδος, ἵνα ἐπιτύχωσιν οἰκοδομητικῶν λίθων, καὶ τύμπανα κιόνων κοιλανθῶσι ὡς πότιμοι χοάναι. Ἡ διατήρησις τῶν ιστορικῶν μνημείων ἐστὶ κυρίως ἐργον ἡνωμένης ἐνεργείας, καὶ θὰ ὑπέβαλλον, ἵνα αἱ ἐνδιαφερόμεναι Ἐταιρεῖαι προκληθῶσιν εἰς κοινὴν φιλικὴν ἐνέργειαν παρὰ τῇ Πύλῃ ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο.

Κατὰ τόν παρελθόντα Μάρτιον ἡδυνήθην νὰ ἐπισκεφθῶ τὴν Γεζήρ, καὶ ἐξεπλάγην ὑπὸ τῆς στρατηγικῆς σπουδαιότητος τῆς θέσεως αὐτῆς, κειμένης ἐπὶ κορυφῆς λόφου οὐ μακρὰν τῆς μεγάλης ὁδοῦ, ἐπὶ τῆς παραλίου πεδιάδος ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου πρὸς Βορρᾶν, καὶ ἐντὸς εὐκόλου περιοχῆς δύο τῶν κυρίων εἰς τὰ Ιεροσόλυμα εἰσόδων. Ἡ ἐπέκτασις τῶν ἔρειπίων τῆς Γεζήρ δύναται πλήρως νὰ περιληφθῇ μόνον, ὅταν ὁ λόφος προσατενίζηται ἀπὸ τῆς κλιτύος γειτονεύοντος λόφου. Καὶ μόνον τις ιστάμενος ἐν τῷ μέσῳ τῶν βαθειῶν τάφρων, καὶ τῶν τεραστίων ἀναχωμάτων ἐκ λιθοτριψμάτων ἀποκοπτομένων ἀπ' αὐτῶν δύναται

τελείως νὰ ἐκτιμήσῃ τὸ δυσχερὲς τοῦ ἔργου, εἰς ὃ ἐνασχολεῖται ὁ κ. Macalister. Τὰ λιθοτρίμματὰ εἰσὶ τόσον συμπαγῆ, ὡστε ἵστανται ἀστήρικτα ἐν ταῖς τάφοις, καὶ ἐλικοειδεῖς σήραγγες δύνανται νὰ διέρχωνται δι' αὐτῶν. Δυσχέρειαι καὶ ἀναβολαὶ ἐν τοσούτῳ συχνάκις ἐγείρονται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι οἱ τοῖχοι πασῶν τῶν ἐποχῶν εἰσιν ὠκοδομημένοι ἐξ ἀκατεργάστων ἢ βαναύσως κατειργασμένων λίθων διὰ πηλοῦ καὶ μετὰ μικρῶν λίθων συνηρμοσμένων, καὶ ὅτι, ἐκτὸς σπανίων περιπτώσεων, οἱ οἰκοδόμοι τῆς τελευταίας περιόδου δέν μετεχειρίζοντο τοὺς τοίχους τῶν πρὸ αὐτῶν ὡς θεμέλια. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι οἱ τοῖχοι τῆς οἰκίας διαφόρων περιόδων διαγκωνίζουσιν ἀλλήλους κατὰ τρόπον ὀχληρόν, καὶ ὅτι αἱ οἰκοδόμαι ἑκάστης περιόδου μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν αὐτῶν, σχεδιογράφησιν καὶ φωτογράφησιν, ὀφείλουσι ν' ἀπομακρυνθῶσι ἵνα αἱ ὑπ' αὐτὰς οἰκοδόμαι δυνηθῶσι νὰ ἐξετασθῶσι. Τοῦτο ἐπιβάλλει τὴν μετακόμισιν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων πάντων τῶν λίθων εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, ὅπερ ἐστὶ πολυδάπανος ἐργασία, ἀλλ' οὐχὶ ἄνευ τινός ἐνδιαφέροντος. Ἐκαστος λίθος ἔχει περίπου μέγεθος καὶ βάρος ὅσον εἰς ἄνθρωπος διὰ τῶν χειρῶν συνημένων ὑπ' αὐτὸν δύναται νὰ μεταφέρῃ ἐπὶ τῶν νώτων. Αὕτη δ' ἦν πιθανῶς ἡ ἐν χρήσει μέθοδος παρὰ τοῖς Χαναναίοις τοῖς προγόνοις τῶν νῦν χωρικῶν, ὅτε οὗτοι μετεκόμιζον λίθους ἵνα οἰκοδομήσωσι τοὺς πρώτους αὐτῶν τοίχους ἐπὶ του λόφου. Λαμβανομένης ὑπ' ὅψει τῆς πολυδαπάνου καὶ ἐπιπόνου φύσεως τοῦ ἔργου τούτου, ὁ πετρώδης λόφος, δὸν ὁ κ. Macalister ἀνεδίφησε διὰ τοῦ ποσοῦ, ὅπερ ἡ ἐταιρεία ἡδυνήθη νὰ θέσῃ εἰς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ, εἶνε πραγματικῶς πολυσήμαντος. Χαίρω δυνάμενος ν' ἀναφέρω, ὅτι αἱ ἀνασκαφαὶ δὲν διεξάγονται μόνον οἰκονομικῶς ἀλλά καὶ κατ' ἐντελῶς ἐπαρκῆ καὶ ἀποτελεσματικὸν τρόπον. Καθ' ὅλας ταύτας τὰς σχέσεις, φρονῶ, τὸ ἔργον τῆς ἐταιρείας ἀντιβάλλεται εὐνοϊκῶς πρὸς τὸ τῆς Αὔστριας ἐν Τάαναχ καὶ τῆς Γερμανίας ἐν Μεγιδδῷ. Αποδίδω τὸ εύτυχὲς τοῦτο ἀποτέλεσμα κατά μέγα μέρος εἰς τὸν θαυμάσιον τρόπον, καθ' ὃν οἱ ἐργαζόμενοι ὅμιλοι ὠργανώθησαν, καὶ εἰς τὰς ἐξαιρέτους σχέσεις τὰς ἐπιτευχθείσας μετὰ τῶν ἰθαγενῶν. Ἐσχον τὴν εὐκαιρίαν, νὰ ἴδω τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς ἐκ τοῦ γυναικείου φύλου συνεργάτας αὐτῶν ἐργαζομένους καὶ νὰ γίνω μάρτυς τῆς ἀπεριορίστου παρὰ πάντων ἐμπιστοσύνης εἰς τὸ ἀμερόληπτον καὶ τὴν δικαιοσύνην τοῦ κ. Macalister. Μοὶ ἐφάνη οὗτος ἔχων τὸ σχῆμα αὐστηροῦ

ἀλλὰ πράου ἀρχιτεχνίτου κερδίσαντος τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀφοσίωσιν, ἐκείνων οὓς μετεχειρίζετο. Ὁφείλω νὰ προσθέσω ὅτι οὗτος ἔτυχε πάσης ὑποστηρίξεως, παρὰ τοῦ ὑποδιοικητοῦ Σουραγιὰ Ἐφένδη καὶ ὅτι εἶνε εὐτυχῆς ἔχων ἵκανώτατον ἀρχιεργάτην ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Γιούσεφ, ὅστις ἐνήργησε μετὰ τῆς αὐτῆς δεξιότητος καὶ κατὰ τὰς τοῦ Dr. Bliss ἀνασκαφὰς ἐν Τὲλλ Ζαχαρίᾳ.

Ἡ ἀρχαιολογικὴ ἀξία τῶν ἀνασκαφῶν δὲν δύναται καλῶς νὰ παρασταθῇ. Ὅταν δὲ τὰ ἀποτελέσματα, τὰ ἐπιτευχθέντα ἐν Γεζήρ, Τάαναχ, καὶ Μεγιδδῷ τελείως ταξινομηθῶσι καὶ ἀντιβληθῶσιν, θὰ γνωρίζωμεν πλείονα ἥ ἐπὶ τοῦ παρόντος περὶ τῆς ἴστορίας, τῆς θρησκείας, καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ καταλαβόντος τὴν Παλαιστίνην λαοῦ πρὸ τῆς διαβάσεως τοῦ Ἰσραὴλ διὰ τοῦ Ιορδάνου καὶ κατὰ τὴν ὑπαρξιν τῶν βασιλείων τοῦ Ιούδα καὶ Ισραὴλ. Μέχρι τοῦ σημείου τούτου αἱ ἐν Γεζήρ ἀνασκαφαὶ ἀπεκάλυψαν χείρονα πολιτισμοῦ κατάστασιν, ἥ οἵαν ἀνέμενον νά εῦρω. Όλιγοι κεκομμένοι λίθοι εύρεθησαν καὶ οὐδὲν ὑπάρχει ἵχνος χρήσεως ἀσβεστοκονίας ἐν τῇ οἰκοδομητικῇ. Τὰ ἀρχαιότατα τείχη συνίστανται ἐξ ἀτάκτου οἰκοδομητικῆς, ἐν ἥ οἱ εὔρυτεροι λίθοι εἰσὶ γυμνοὶ πολεμικῶν χαλίκων, ἐν δὲ τοῖς μεταγενεστέροις οἱ λίθοι εἶνε κατατεθειμένοι ἐν σειραῖς, ἀλλ' εἶνε τραχέως ἐσκαλευμένοι διὰ σφύρας. Δὲν ὑπάρχουσι κανονικαὶ ὄδοι, ὑπάρχει ὄλιγον τι πλέον ἥ λαβύρινθος ἀδιεξόδων, καὶ τὸ ὄλον σχέδιον προσομοιάζει πρὸς τὸ τοῦ νεωτέρου ἐπὶ λόφου χωρίου ἐν Παλαιστίνῃ, δι' οὗ οὐδεμία διατρέχει κίνησις. Οὐδεμία οἰκία φαίνεται, ὅτι ὑπῆρξε καλλιτέρα τῆς ἄλλης καὶ οὐδεμία ἔτι οἰκοδομή κρείττων ἀνεκαλύφθη, ἥτις νὰ δύναται νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὴν διαμονὴν τοῦ Βασιλέως τῆς Γεζήρ ἥ γεζερίτου τινός πλουσιωτέρου τῶν συγκατοίκων αὐτοῦ. Τὰ ἐξαχθέντα πήλινα ἀγγεῖα καὶ μικρὰ ἀντικείμενα, πλὴν τινῶν ἀξιοσημειώτων ἔξαιρέσεων, δミλοῦσι περὶ τῆς αὐτῆς ἴστορίας, ἀλλ' αἱ ἐκπλήξεις εἶνε τόσον κοιναὶ ἐν Παλαιστίνῃ, ὡστε εἶνε ἀσοφον νὰ ἔξαγωμεν συμπεράσματα ἐπὶ τῇ βάσει ἀποτελεσμάτων μεμονωμένης ἐρεύνης. Ἐν Τάαναχ ὁ Dr. Sellin εὗρεν οἰκίας τοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος. Ἀλλ' ἐπίσης ἀνεκάλυψεν οὗτος τινας σημαντικωτέρας οἰκοδομάς, ἀποτέλεσμα ὀφειλόμενον ἵσως εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ἡ θέσις δὲν κατελήφθη μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν μέχρι τῆς ἐγκαταστάσεως ρωμαϊκῆς ἀποικίας παρὰ τοὺς

πόδας τοῦ λόφου. Έν περίεργον χαρακτηριστικὸν ἐν Γεζὴρ ἔστι τοῦτο, ὅτι, ἐξαιρέσει τῶν τάφων, δέν εὑρέθη ἔτι ἵχνος τῆς Βυζαντινῆς καὶ τῆς τῶν Σταυροφόρων περιόδου. Τὰ ἐρείπια τῆς Γεζὴρ δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀντιπροσωπεύοντα τέσσαρας ἐποχὰς ἐν τῇ ιστορίᾳ τῆς θέσεως καὶ εἰς ἑκάστην ἐκ τῶν τριῶν πρώτων δύο πόλεις δύνανται ν' ἀποδοθῶσι.

1. Ἡ προϊστορικὴ ἐποχὴ (χρονολογηθεῖσα ὑπὸ τοῦ κ. Macalister μεταξὺ 3000 - 2000 π.Χ.). Συμπληρωματικὸν φῶς ἐπεχύθη ἐπὶ τῶν νεολιθικῶν κατοίκων τῆς περιόδου ταύτης, ὃν ἡ ὑπαρξία τὸ πρῶτον ἐγνώσθη ὑπὸ τῶν ἀνασκαφῶν. Μία τραχεῖα πρόγναθος κεφαλὴ, τὸ πρωιμότατον ὑπόδειγμα, εὑρεθὲν ἐν τῷ λόφῳ, παρίστησιν ἵσως τὸν γενικὸν τύπον τοῦ λαοῦ τούτου. Προδήλως δείκνυται, ὅτι ἡ κατοίκισις αὐτῶν περιεφράχθη ὑπὸ χωματώδους ἐπάλξεως, ὅτι τὰ κατοικίδια αὐτῶν ζῶα ἦσαν τὸ πρόβατον, ἡ δάμαλις, ἡ ὄντας καὶ ἡ αἴξ, ὅτι βραχώδης ἐπιφάνεια κοιλαινομένη ὑπὸ τύπων κυπελλοειδῶν ἦν τὸ θυσιαστήριον αὐτῶν, καὶ ὅτι οἱ κυπελλοειδεῖς τύποι τοῦ νεολιθικοῦ λαοῦ, καὶ οἱ μονόλιθοι τῶν Σημιτῶν, ὃν ἁκάτεροι ἦσαν συνηνωμένοι μετὰ θρησκευτικῶν τελετῶν, ἀμοιβαίως ἀποκλείονται.

2. Ἡ πρώιμος Σημιτικὴ ἥ Χαναναία ἐποχὴ (μεταξὺ 2000-1000 π.Χ.). Τὸ Τέλλ (λόφος) ἐξακολουθεῖ νὰ ἡ γόνιμον εἰς σμικρὰ ἀντικείμενα ἀνήκοντα εἰς τὴν περίοδον ταύτην, καὶ ἡ συλλογὴ κανθάρων καὶ ἄλλων ἐνδείξεων τῆς Αἰγυπτιακῆς ἐπιδράσεώς ἐστιν ἀμείωτος. Μεταξὺ τῶν εύρημάτων εὑρέθησαν σκεύη τραχέα, ἀκατέργαστα πήλινα ἀγγεῖα, χρησιμοποιούμενα ὡς χωνευτήρια ὀρειχάλκου περιαπτὰ τεμάχια χρυσῶν φύλλων καὶ κάνθαροι τῆς περιόδου τῶν Υξός, τῶν δυναστειῶν δεκάτης τετάρτης καὶ δεκάτης ἕκτης, ἐγκλειστοῦν ἓνα πολύτιμον τοιοῦτον ἐν χρυσῇ θήκῃ, τοῦ Χιάν «τοῦ μεγάλου βασιλέως οὗτινος τὰ ἵχνη εύρισκονται ἀπὸ Κρήτης εἰς Βαγδάτιον», καὶ τοῦ Ἀμενχοτέπ τοῦ Γ' καὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Θύης, τῆς περιόδου τῶν πινάκων τοῦ Τέλλ Αμάρνα. Ο Dr. Blanckenhorn, γνωστὸς διὰ τὰς περὶ Παλαιστίνης γεωλογικάς αὐτοῦ μελέτας ἐξήτασε τοὺς μονολίθους τῆς «ύψηλῆς θέσεως», καὶ ἀναφέρει, ὅτι πάντες οὗτοι εἰσὶ πλὴν ἐνὸς ἐξ ἐπιτοπίου λίθου. Ἡ ἐξαιρεσίς συνίσταται εἰς ἐντομὴν ἐπὶ τῆς μιᾶς ὅψεως, περὶ ἣς ὁ κ. Macalister ἐπιτυχῶς εἰσηγήσατο, ὅτι θὰ ἐνετάμη πρὸς παρακώλυσιν ἐξολισθήσεως τοῦ σχοινίου, ὅτε ἡ δοκὸς ἐσύρετο ἡ ἐκ τινος ἰερᾶς τοποθεσίας ἥ ἀπὸ τοῦ

ναοῦ τοῦ κατακτηθέντος ἔχθροῦ. Ή ύποβολὴ διασαφηνίζει τὸ χωρίον Β' Βασιλ. 17,13 καὶ μίαν σκοτεινήν φράσιν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ Βασιλέως Μέσα ἐπὶ τοῦ μωαβιτικού λίθου. Ή ανίδρυσις τῶν μονολίθων ἡ κιόνων τῆς Ἀγίας Γραφῆς καθ' ὅμαδας ἡ μεμονωμένως ἐπὶ τοῖς οὐδοῖς τῶν Οἰκιῶν εἶνε κοινὴ ἐν Γεζήρ, Τάαναχ καὶ Μεγιδδῷ, καὶ ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν ἔξαχθεισῶν ἀναπαραστάσεων τῆς Ασταρέθ δεικνύει τὴν εὔρεως διαδεδομένην λατρείαν τῆς θεᾶς ταύτης. Αἱ εἰκόνες εἶνε διαφόρων τύπων, μία δ' ἐστὶν ἐνδιαφέρουσα διὰ τὰ ὄλως Αἴγυπτιακὰ γνωρίσματα, ἄτινα συνήθως δὲν ὑπάρχουσι. Περὶ τῆς ἀνθρωπίνης θυσίας ἐν συναφείᾳ μετὰ τῶν ἐπὶ τοῖς θεμελίοις τελετῶν ἐπετεύχθη μείζων μαρτυρίᾳ ἐγκλείουσα τὸν σκελετὸν γυναικὸς ἡλικίας προκεχωρηκούσα. Πολλαὶ σιταποθῆκαι πλήρεις κεκαυμένου σίτου ἀνευρέθησαν, μιᾶς περιεχούσης πλέον τοῦ τόνου σιτηρῶν, καὶ ἄλλης ἀπηνθρακωμένον σκελετὸν ἀνθρώπου. Μία ἐκ τῶν πυλῶν τῆς χανανιτικῆς πόλεως δεικνύει ὅτι ὠκοδομήθη ὑπεράνω προχώματος τῶν τρωγλοδυτῶν, καὶ ὅτι ἀπεφράγη ὑπὸ τοίχου ἐβραϊκῆς περιόδου κτισθέντος ἔξωθεν αὐτῆς. Ή τοῦ καθηγητοῦ Macalister γνώμη ὅτι «μεταξὺ τοῦ ἐργατικοῦ πλήθους ἐπὶ τοῦ Τέλλ καὶ τῶν κατοίκων τῶν ὄμόρων χωρίων καὶ οἱ προσωπικοὶ καὶ οἱ ἄλλοι χαρακτῆρες προσομοιάζουσι πρὸς τοὺς τῶν Ἀμοριτῶν» παρέχει πρόσθετον διαφέρον εἰς τὰς φωτογραφίας καὶ τὰς καταμετρήσεις τῶν ἰθαγενῶν καὶ εἰς τὴν σειρὰν τῶν μελετῶν, ἀς ὁ κ. Macalister καὶ ὁ Dr. Masterman παρασκευάζουσιν περὶ τῶν νεωτέρων κατοίκων τῆς Παλαιστίνης.

3. *Μεταγενεστέρα Σημιτικὴ ἐποχὴ* (μεταξὺ 1400 - 600 π.Χ). Αἱ ιστορικαὶ πληροφορίαι δεικνύουσι συνάφειαν τριῶν λαῶν μετὰ τῆς Γεζὴρ τῆς περιόδου ταύτης, τῶν Ἐβραίων, Χαναναίων καὶ Φιλισταίων. Ἐν τῇ παρούσῃ ἡμῶν γνώσει εἶνε ἀδύνατον νὰ εἴπωμεν, ἐν πολλαῖς περιστάσεσι, εἰς ποῖον ἐκ τῶν τριῶν ἀνηκεῖ ἀρχαιότης τις. Άλλ' αἱ ἀνασκαφαὶ τείνουσι γενικῶς νὰ καταδείξωσιν ὅτι οἱ Ἐβραῖοι οἵτινες ἐγκατέστησαν μεταξὺ τῶν Χαναναίων ἐν Γεζὴρ ἐδιδάχθησαν τοὺς τρόπους αὐτῶν, τὰ ἥθη, τὰ ἔθιμα καὶ ὡκειοποιήθησαν αὐτὰ. Τοῦτο εἶνε προφανὲς ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ καὶ ἀπαντᾶ εἰς πολλὰ μέρη τῆς Παλαιστίνης, διασαφηνίζεται δὲ ἡ τάσις ὑπὸ τῆς οἰκειοποιήσεως τῆς ἀραβικῆς ἐνδυμασίας καὶ τῶν τρόπων ὑπὸ τινῶν ἐκ τῶν νεωτέρων Ιουδαίων. Εἰδη

τῆς ἀρχαίας ἐβραιϊκῆς γραφῆς εύρεθησαν ἐπὶ βαρῶν καὶ κεραμευτικῶν τύπων, ἀλλ' ἡ μᾶλλον ἐνδιαφέρουσα ἀνακάλυψις ἦν ἡ ἐνός ἀσσυριακοῦ συμφωνητικοῦ σχετιζομένου πρὸς τὴν πώλησιν κτημοσύνης μετὰ οἰκιῶν καὶ δούλων, καθ' ὃν χρόνον ὁ Μανασσῆς ἦν Βασιλεὺς τοῦ Ἰούδα. Τὸ συμφωνητικόν εύρεθη ἐπὶ σχετικῶς μεταγενεστέρου στρώματος, συγχρόνου τῆς Ἰουδαϊκῆς μοναρχίας ἐν τῇ τάφρῳ καὶ εἰς τὸ ὑψηλότερον μέρος τοῦ δυτικοῦ λόφου. Ἐξήχθη ὑπὸ τοῦ ἀρχιεργάτου Γιούσεφ ἐξ ἐδάφους παρθένου ἐν τῇ τάφρῳ, καὶ ἡ χρονολογία αὐτοῦ (649 π.Χ.) συμφωνεῖ μετὰ τῶν σχετικῶν ἐρειπίων. Οἱ κ. Macalister καίπερ μὴ ἀναγινώσκων τὴν σφηνοειδῆ γραφὴν διέγνω, ὅτι τοῦτο δέν θὰ ἀνῆκεν εἰς τὴν σειρὰν τοῦ Τέλλ Αμάρνα, ἀλλ' ὥφειλε ν' ἀποδοθῆ εἰς τοὺς χρόνους τῆς ἐβραιϊκῆς μοναρχίας. Η πρώτη αὐτοῦ σκέψις ἦν ὅτι τοῦτο οὐχ ἦτο ἐβραιϊκὸν ἔγγραφον γεγραμμένον σφηνοειδῶς. Τὸ γεγονός, ὅτι ὁ γραμματεὺς δέν φαίνεται γινώσκων τίς ἦν ὁ ἐκλεγεὶς ἐπώνυμος τοῦ ἔτους δεικνύει ἐπιτόπιὸν τινα διαπραγμάτευσιν, ἀλλά τοῦτο εἶνε πάντῃ ἀπίθανον. Η Γεζήρ ἦτο ἐν ἐξ ἐκείνων τῶν φρουρίων, ἀτινα οἱ Ἀσσύριοι θὰ ἐτήρουν, ἵνα προστατεύσωσι τὴν γραμμὴν τῆς μετὰ τῆς Αἰγύπτου συγκοινωνίας αὐτῶν. Βέβαιον εἶνε σχεδόν, ὅτι κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Σενναχερίμ, καίτοι δέν μνημονεύεται ἐν τοῖς χρονικοῖς τῆς βασιλείας αὐτοῦ τοῖς εἰς ἡμᾶς περιελθοῦσι. Θὰ περιήλθε δὲ εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἀσσυρίων, ὅπότε ὁ Ἐσαρχαδόν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Αἴγυπτον. Η θέσις, ἐν ἥ τὸ ἔγγραφον εύρεθη, ὑποβάλλει τὴν ἰδέαν, ὅτι θὰ ἦτο ὑπόμνημα διαπραγματεύσεώς τινος ὀφειλομένης εἰς τὴν παρουσίαν μικρὰς φρουρᾶς ἐν φρουρίῳ ἐπὶ τοῦ ὑψηλοτέρου σημείου τοῦ λόφου. Δυστυχῶς τὸ μέρος τοῦτο κατέχεται ὑπὸ κοιμητηρίου καὶ δέν δυναταὶ ν' ἀνασκαφῆ. Εἰδήσεις περὶ τῆς ἐνδιαφερούσης ταύτης ἀνακαλύψεως ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Pinches, Dr. Sayce, Mr. Johns καὶ καθηγητοῦ Petrie εύρισκονται ἐν τῇ τοῦ Ιουλίου Τοιμηνιαίᾳ Ἐκθέσει. Οἱ Dr. Sayce φρονεῖ ὅτι δυνατὸν τὸ ἔγγραφον νὰ μὴ εύρεθη πράγματι ἐν Γεζήρ, ἀλλ' εύρεθὲν ὑπὸ ἄραβος ἐργάτου ἐν Ιεροσολύμοις ἐτέθη, ἐνθα εύρεθη ἐπὶ τῇ ἐλπίδι χρηματικῆς ἀμοιβῆς. Η θεωρία αὕτη μοι φαίνεται ἀβάσιμος. Τοῦτο συνεπάγεται τὴν πεποίθησιν, ὅτι εἰς ἀμαθῆς ἐργάτης Ἀραψ ἐπέτυχε ἐνὸς συντετριμμένου ἔγγράφου, (συγχρόνου τῆς Ἰουδαϊκῆς Μοναρχίας, χρονολογουμένου κατὰ τρόπον γνωστὸν μόνον, ὡς πιστεύω, ἐν μιᾷ ἄλλῃ περιπτώσει, καὶ

στερουμένου τῶν μερῶν ἐκείνων, ἔνθα ἡ θέσις τοῦ ὀνόματος ὑπῆρχε), καὶ κατέχωσεν αὐτὸ ἐν τοῖς ἐρειπίοις, ἔνθα κυρίως ἀνῆκε. Δέν φρονῶ ὅτι δόλος τοιαύτης φύσεως εἶνε δυνατὸς ὑπὸ τὸ σύστημα τὸ ὁργανωθέν ὑπὸ τοῦ κ. Macalister ἢ ὅτι τοῦτο ἡδύνατο νὰ ἐκτελεσθῇ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ ἀρχιεργάτου αὐτοῦ, ὅστις κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μακρᾶς αὐτοῦ μετὰ τῆς ἔταιρείας ὑπηρεσίας ἐπεδείξατο ἐαυτὸν τόσον ἔμπιστον ὅσον καὶ ίκανόν.

4. Η μετὰ τὴν ἐξορίαν ἐποχὴ (μεταξὺ 600-100 π.Χ). Μεταξὺ τῶν προσφάτων εὑρημάτων τῶν ἀνηκόντων τῇ περιόδῳ ταύτῃ ἐξέχουσι βάρη καὶ σκεύη· ἐν μικρὸν περίεργον ἐγγεγραμμένον εὐκτήριον θυσιαστήριον (περιεγράφη ἐν τῇ Quarterly Statement τριμηνιαίᾳ ἐκθέσει) 1903 σελ. 314· λουτρῶνες καὶ ἀξιοσημείωτος δεξαμενὴ πλέον τῶν 50 ποδῶν βαθεῖα,

λελατομημένη ἐν βράχω, ἐπικεχρισμένη δι' ἀμμοκονίας, καὶ ἐφωδιασμένη διὰ πετρωδῶν βαθμίδων. Ἡ δεξαμενὴ θὰ ἔχώρει περὶ τὰ 18,000,000 λίτρων, ἀλλ' ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἐπληροῦτο εἶνε ἄγνωστος. Εἶνε ἵσως λείψανον τοῦ χρόνου τῶν ἐπὶ Μακκαβαίων πολέμων.

Ο κ. Macalister διεξάγει νῦν συστηματικὴν ἔρευναν τῶν περὶ τὸν λόφον κοιμητηρίων, τὴν πρώτην ἐπιστημονικὴν ἔρευναν νεκροταφείου ἐν Παλαιστίνῃ. Οἱ ἄχρι τοῦ νῦν ἐξετασθέντες τάφοι ἀνήκουσιν ἡ εἰς τὴν μετὰ τὴν ἔξοδίαν περίοδον ἡ εἰς τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους. Απαντες οὗτοι ἡρπάγησαν, ἀλλ' ἔνιαι πλούσιαι συλλογαὶ ἐγένοντο. Μεταξὺ τούτων ὑπάρχουσιν εἰς ὁρειχάλκινος σφραγιδοφόρος δακτύλιος μετὰ τῆς κεφαλῆς (πωγωνοφόρου) τοῦ Χριστοῦ ὅστις, ἐὰν κρίνῃ τις ἐκ τοῦ μετ' αὐτοῦ εὑρεθέντος νομίσματος, καὶ ἐκ τοῦ τύπου τῆς κεφαλῆς θὰ ἥτο πρώϊμος τῆς τετάρτης ἑκατονταετηρίδος. Ἐτέρα σφραγὶς εὑρεθεῖσα ἐν τῷ παρακειμένῳ τάφῳ ἔχει γυναικείαν κεφαλήν, ἵσως εἶνε ἡ τῆς Παρθένου Μαρίας.

Αἱ ἐνδιαφέρουσαι αὕται ἀνασκαφαί, αἱ ὅποιαι ὡμίλησαν ἡμῖν τόσα πολλά, θὰ ὀμιλήσωσιν ἔτι πλείονα, ἐὰν δυνηθῶμεν μόνον νὰ συμπληρώσωμεν ταύτας. Ἐχομεν νῦν 14 μῆνας, καθ' οὓς δυνάμεθα νὰ ἐργασθῶμεν, ἀλλ' ἵνα τὸ πᾶν ἐν αὐτοῖς συντελέσωμεν ἀπαιτεῖται πρὸς ταῖς ἐτησίοις συνδρομαῖς πόσον 1000 λ. στερλινῶν. Ποιοῦμαι ἔκκλησιν εἰς τοὺς τόσον γενναίας ἐν τῷ παρελθόντι ὑποστηρίζαντας τὴν Ἐταιρείαν, ἵνα βοηθήσωσι αὐτὴν ἀπαξ ἔτι ἐπὶ πλέον, καὶ μὴ ἐπιτρέψωσι νὰ λεχθῇ, ὅτι ἡναγκάσθημεν ν' ἀφήσωμεν εὐρὺ μέρος τῆς Γεζὴρ ἀνερεύνητον, διότι δὲν ἡδυνήθημεν νὰ συλλέξωμεν τὸ πόσον 1,000 λ. στερλινῶν».

Τὴν ἐκ τοῦ λόγου τούτου ἐντύπωσιν τῆς συνελεύσεως διηρμήνευσε δι' ὄλιγων ἀλλ' ἐκφραστικῶν λέξεων ὁ Πρόεδρος εἰπών, ὅτι ἐκτάκτως ζωηρὰ παρεστάθη ἡμῖν ἡ εἰκὼν τῆς ἐν Γεζὴρ ἐπιτελουμένης ἐργασίας, εἰς συμπλήρωσιν τῆς ὅποιας ἐπικαλεῖται καὶ οὗτος τὴν γεναιοδωρίαν τῶν παρευρισκομένων. Καὶ οἱ ἐφεξῆς ἀγορεύσαντες ἐκφράζουσι ζωηρὰς τὰς εὐχαριστίας τῷ κ. Macalister διὰ τὸν ζῆλον μεθ' οὗ διεξάγει τὰς ἀνασκαφάς, καὶ τοῖς ἀπανταχοῦ

ἐπιτίμοις γραμματεῦσι διὰ τὴν προσπάθειαν αὐτῶν ὑπὲρ διαδόσεως τοῦ περιοδικοῦ τῆς Ἐταιρείας, οὗτινος τῆς περιωπῆς μετὰ πολλῆς τῆς ἐγκαυχήσεως μνημονεύουσιν. Ό δ' ἀγορητὴς τῆς ἡμέρας ἐκφράζει εὐχαριστίας, ἀς κοινῇ συμμερίζεται ἡ συνέλευσις πρὸς τε τὸ ἵδρυμα, εἰς δὲ ἐπετράπη αὐτοῖς νά συνέλθωσι, πρὸς τε τὸν Πρόεδρον δοῦκα τῆς Νορθουμβρερλανδίας εὐμενῶς τὴν προεδρείαν ἀποδεξάμενον. Ἐν ἐπιλόγῳ δ' οὗτος λαβὼν τὸν λόγον ἀπονέμει μὲν εὐχαριστίας τῇ συνελεύσει ἐκφράζει δὲ τὴν εὐαρέσκειαν αὐτοῦ διὰ τὴν συμμετοχὴν ἐν ταύτῃ καὶ εὔχεται ὅπως ἡ σημερινὴ αὐτοῦ προεδρεία ἀποβῆ μέσον περαιτέρω τοῦ ἔργου ὑποστηρίξεως, ἐπάγων, ὅτι ὡς πρόεδρος τοῦ Καθιδρύματος εἰς δὲ συνῆλθον, θεωρεῖ εὐτυχίαν αὐτοῦ νά δέχηται ἐνταῦθα τὴν ἐτησίαν ταύτην συνέλευσιν

Διάκονος Ἰππόλυτος Μιχαηλίδης

Α Π Ο Λ Ο Γ Ι Α ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΤΟΥ ΛΟΥΚΑΡΕΩΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

«Οἱ τυφλοὶ πρὸς τὸ φῶς μῶμον ἡμῖν προσάψαι σπουδάζουσι, καλβινισμὸν ἐγκαλοῦντες καὶ αἴρεσιν, τὴν ἴδιαν κακὴν προαίρεσιν παραδειγματίζοντες καὶ ἔαυτοὺς τοῖς πᾶσι πονηροὺς καὶ ἀμαθεῖς ἀποφαίνοντες: αὐτοὶ γὰρ ἀμύνασθαι δι' ἄλλα διανοούμενοι καθ' ἡμῶν, ἐν ἄλλοις ζητοῦσιν ἡμᾶς ὑπευθύνους ἀποδεῖξαι, ἀλλὰ μάτην πονοῦσιν, ἅτε Θεῷ καὶ τῇ ἀληθείᾳ προσκρούοντες».

Κύριλλος Λουκαρίς

Ἐν τῇ πρώτῃ τῶν κατὰ τὰ δύο τελευταῖα ἔτη δημοσιευθεισῶν μελετῶν ἡμῶν περὶ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως ἐλέγομεν, ὅτι μόνος αὐτὸς ἐκ τοῦ τάφου αὐτοῦ ἀνιστάμενος ἡδύνατο νὰ διαφωτίσῃ τὴν σκοτεινήν αὐτοῦ ἰστορίαν, ὡσεὶ προεμαντεύομεν νεκρανάστασὶν τινα τοῦ ἀοιδίμου Πατριάρχου. Διότι εἶνε φωνὴ ἔγκυρος τοῦ Λουκάρεως ἐξερχομένη τοῦ τάφου αὐτοῦ τὸ ἐφεξῆς δημοσιευόμενον ἀνεκτιμήτου ἀξίας ἔγγραφον.

Ανεύρομεν αὐτὸ κατὰ τὸν παρελθόντα Ὁκτώβριον ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Γενεύης, ἐν τῷ ὑπ' ἄριθμ. 37-38 δύγκωδει φακέλλῳ, ἐνῷ φυλάσσονται ἡ περίπουστος ἐπιστολὴ τοῦ Γερασίμου Σπαρταλιώτου πρὸς τὸν Ἀντώνιον Λεγῆρον, δύο πρὸς αὐτὸν ἐπιστολαὶ τοῦ Πατριάρχου Ιεροσολύμων Θεοφάνους, πληθὺς ἀλλων ἔγγραφων συνταραξάντων τὴν ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, καὶ δὲ εἰδικῶς ἐρευνήσας ὁ E. Legrand ἀπέλαβεν, ὅτι ἔλυσεν ἐντελῶς τὸ λουκάρειον πρόβλημα. Διότι δημοσιεύσας ἐκ τοῦ φακέλλου ἐκείνου τὰ ἔγγραφα τοῦ Λουκάρεως καὶ δὴ πανομοιότυπον τῆς πρώτης σελίδος ἐκ τῆς εἰς αὐτὸν ἀποδιδομένης

‘Ομολογίας ἐσημείωσεν «est il téméraire d’espérer que, après la publication de documents d’ une aussi incontestable authenticité, il ne se trouvera plus d’ auteur assez aveugle pour soutenir que Cyrill Lucar n’ a jamais fait profession de calvinisme et n’ a pas tenté d’ entraîner son Eglise avec lui».¹ Όμολογουμένως ταῦτα ἡδύνατο νὰ εἴπῃ ἀνθρωπος κεκτημένος ἀναντίλεκτον πεποίθησιν περὶ τίνος ζητήματος, ἐξαντλήσας ἥδη αὐτὸ καὶ μὴ ἐπιτρέπων εἰς ἔτερον ν’ ἀμφισβητήσῃ τὰ συμπεράσματα αὐτοῦ, προκαταδικάζων δὲ αὐτὴν ἔτι τὴν ἀπόπειραν ἀμφισβητήσεως.

Αλλὰ τὸ ἐφεξῆς δημοσιευόμενον ἔγγραφον τοῦ Λουκάρεως ἀνατρέπει, ἐξ ἐφόδου, τὰ συμπεράσματα τοῦ Legrand, ὅστις μετὰ τοσούτους ἄλλους λατίνους καὶ προτεστάντας ἐπιστήμονας, οἵτινες ἐπὶ δύο καὶ ἐπέκεινα αἰῶνας τὴν αὐτὴν περὶ τοῦ Λουκάρεως ἀβασανίστως πολλάκις ἐπαναλαμβάνουσι γνώμην, ἀφῆκεν ἀπαρατήρητον τηλικαύτης σπουδαιότητος μνημεῖον, ἐνῶ μετὰ ζηλευτῆς ἐπιμονῆς συνέλεξε τὰ λοιπὰ ἔγγραφα τοῦ Λουκάρεως ἐκ τῆς ἐν Φαναρίῳ Κιπόλεως Ἀγιοταφιτικῆς Βιβλιοθήκης δι' ἑλλήνων λογίων καὶ αὐτοπροσώπως εἰργασθη ἐν Γενεύῃ, εἶνε δὲ ὅλως ἀκατανόητον διατὶ ἀφῆκεν ἀδημοσιεύτους προσέτι δύο ἐπιστολὰς τοῦ Ναθαναὴλ Κωνωπίου, ἐν τῷ ἐν λόγῳ φακέλλῳ τῆς ἐν Γενεύῃ Βιβλιοθήκης ἀποσωζομένας. Διετυπώσαμεν, ἄλλοτε, τὴν γνώμην, ὅτι ὁ Κωνώπιος ἐνέχεται, ἐν τοῖς μάλιστα, ἐν τῇ σκοτείᾳ ύποθέσει τῆς Λουκαρείου Όμολογίας, ἡ δὲ γνώμη αὕτη κυροῦται ύπὸ τῶν ἀνεκδότων αὐτοῦ δύο ἐπιστολῶν.

Ἐν τῇ πρώτῃ τούτων ἀγγέλλει τῷ Λεγήρῳ, δὸν ἀποκαλεῖ ἐν αὐτῇ «Πατέρα τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας» «θειότατον ἀνδρῶν», ὅτι ἀνεμένετο ἐξ Ἀλεξανδρείας ὁ Μητροφάνης Κριτόπουλος, ἵνα συγκροτηθῆ Σύνοδος καὶ ἐπικυρωθῶσι τὰ κεφάλαια (= ἡ Όμολογία) «ἵνα μηδεὶς ἀπὸ τοῦ νῦν ἔχει τι λέγειν περὶ αὐτῶν», τῆς Συνόδου ταύτης ἔμελλε νὰ συμμετάσχῃ καὶ ὁ Πατριάρχης Ιεροσολύμων Θεοφάνης, περὶ οὗ προστίθησι καὶ τὴν ἐξῆς εἰδησιν «ἐστι δὲ καὶ ὁ Ιεροσολύμων Πατριάρχης ἐνταῦθα καὶ ἐλάβομεν

¹ Bibliographie Hellenique (XVII siècle, τ. IV σ. X. préface).

πάλιν χάριτι τοῦ Θεοῦ διὰ συνδρομῆς τοῦ ἐκλαμπροτάτου κύρου Κορνηλίου Ὀλλανδίας τὴν ἀγίαν Βηθλεὲμ· κατησχύνθησαν δὲ μεγάλα οἱ παπίσται» τέλος ὁ κύρος Ναθαναὴλ λέγει «μεταφράσω τὴν Κατήχησιν τῆς Βελγικῆς Ἑκκλησίας καὶ τοῦ ἑλλογίμου καὶ σοφοῦ καὶ ἀοιδίμου ἀνδρὸς τοῦ κύρου Καλλούΐνου καὶ πέμψω τῇ σῇ λογιότητι εἰς τὸ παραδοῦναι τοῖς χαλκοτύποις ὅπως ἔξειν (*sic*) καὶ οἱ ἡμέτεροι γνῶναι τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ καὶ ὅπως χρή πιστεύειν ἔγνωκας γὰρ εἰς ὅσην σκότωσιν τοῦ νοὸς εὑρίσκονται». Ὁ σκοπὸς τῆς ἐπιστολῆς ταύτης δηλοῦται ἐν τέλει. Ὁ Ναθαναὴλ ἐπεθύμει ἐπιμόνως τῇ συνδρομῇ τῶν προτεσταντῶν νὰ μεταβῇ εἰς Εὐρώπην, παρεκάλει ὅθεν τὸν Λεγῆρον περὶ τούτου, παρουσιαζόμενος, καθὼς ἐν πάσαις ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ οὕτω καὶ ἐν ταύτῃ, ὡς ἄνθρωπος πληρέστατα ἀφωσιωμένος τῷ προτεσταντισμῷ.

Τοῦτο ἔχων τις ὑπ' ὅψει δύναται νὰ ἐννοήσῃ τὸ κολοσσιαῖον τοῦ Κωνωπίου ψευδολόγημα, ὅτι θὰ συνεκροτεῖτο ἐν Κίπολει Σύνοδος πρός ἐπίσημον κύρωσιν καλβινικῆς Ὀμολογίας πίστεως! πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ πράξῃ τοῦτο ὁ Λούκαρις, μετὰ τὰς ἐνόρκους προφορικὰς καὶ γραπτὰς ἀποκηρύξεις τῶν κατ' αὐτοῦ συκοφαντῶν καὶ νὰ παράσχῃ νέα ὅπλα τοῖς ἀμειλίκτοις αὐτοῦ ἐχθροῖς;

Τὴν ἀνωτέρω ἐπιστολὴν ἔγραψεν ὁ Ναθαναὴλ τῷ 1636 ὅπότε τὰ πράγματα ἦσαν σφόδρα τεταραγμένα ἐν Κίπολει. Απὸ τοῦ Μαρτίου τοῦ 1635, διὰ κρατεροῦ ἀγῶνος καὶ δαπάνης 60,000 γροσίων οἱ Ἰησουϊται ἀνεβίβασαν εἰς τὸν Πατριαρχικὸν Θρόνον τὸν Κύριλλον Κονταρῆν, διενοήθησαν δὲ ν' ἀπαγάγωσιν εἰς Ρώμην τὸν Λούκαριν κατὰ τὴν ἔξορίαν αὐτοῦ. Τὸ βούλευμα τοῦτο ἀπέτυχε, κατὰ Ιούνιον τοῦ 1636 ἐξωρίσθη εἰς Ρόδον ὁ Κονταρῆς, διάδοχος αὐτοῦ ἐξελέγη ὁ Νεόφυτος καὶ τούτου παραιτηθέντος κατὰ Μάρτιον τοῦ 1637 ἐγένετο τὸ ὕστατον Πατριάρχης ὁ Λούκαρις.

Ἐν τῇ ἀνεκδιηγήτῳ ταύτῃ ταραχῇ μόνος ὁ Κωνώπιος ἤδυνατο νὰ σκέπτηται περὶ συνόδων ἐξαπατῶν τοὺς ἐν Γενεύῃ. Τῇ 12 Ιανουαρίου 1637 ἔγραψε πάλιν εἰς τὸν Λεγῆρον «Ο κύριος Μητροφάνης ὁ Κριτόπουλος (εὐαγγελίζομαὶ σοι) προεβιβάσθη εἰς τὸν ψηλὸν θρόνον τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας καὶ ὁ κύριος Γεράσιμος ὁ μακαρίτης ἀπῆλθε πρὸς τὰς

αἰωνίους μονάς τῇ λὰ' τοῦ Ἰουλίου μηνὸς· καὶ ἔχομεν χαρὰν μεγάλην καὶ ἐγὼ εἰπὸν τῷ παναγιωτάτῳ τῷ γέροντι καὶ ἐπαρεκάλεσα μετακαλέσασθαι αὐτὸν ἐνταῦθα· καὶ γράψομεν αὐτῷ ἐλθεῖν ἐξάπαντος, καὶ ἐλπίζομεν σὺν Θεῷ ἐλθεῖν καὶ ἀν μέλλει γράφειν αὐτῷ ἡ σὴ λογιότης τὰς ἐπιστολὰς πέμψεις ἐνταῦθα εἰς Κωνσταντινούπολιν νά δώσωμεν αὐτῷ. Τὰς κατὰ τῆς παπιστικῆς μετουσιώσεως ἀπολογίας σου μεταγράψω ὅτι οὐκ ἔτι ηὐκαιρήσαμεν μέχρις οὗ ἀποκαταστηθῶσι τὰ τοῦ Πατριαρχείου καὶ ἐλπίζομεν σὺν Θεῷ μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας τὴν ἀποκατάστασιν, ὅτι ἀπαντά εἰσιν ἔτοιμα πάλιν καθέτεσθαι (*sic*) τὸν ὁρθοδοξότατον γέροντα. Τὰ περὶ τῶν φροντιστηρίων οὐκέτι παρ' οὐδενὸς φροντίζεται οἶδας γὰρ τοὺς ἡμετέρους, βαρβάρους ὅμως ἐλπίζομεν σὺν Θεῷ ὅταν παραγένηται ὁ Ἀλεξανδρείας Πατριάρχης ὁ κύριος Μητροφάνης ἐλθεῖν τὰ πάντα εἰς διόρθωσιν. Η ἀγία Βηθλεὲμ ἔτι κάτοχὸς ἐστι παρὰ τῶν ἀνθρωπολατῶν παπιστῶν, ὅτι οὐκ ἔτι παρεγένετο ἐνταῦθα ὁ Ιεροσολύμων Πατριάρχης καὶ ὅταν ἔλθῃ δώσει ὁ Θεὸς πάλιν ἔξελέσθαι αὐτὴν τῶν χειρῶν ἐκείνων τῶν ἀνοσίων»¹.

Τὴν ἀγίαν Βηθλεὲμ εἶχον ἐπανακτήσαντες οἱ ἡμέτεροι τῷ 1634 διὰ τῆς ἐνεργείας Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, νομίζομεν δὲ ὅτι ἡ ἀνωτέρω ἐπιστολὴ τοῦ Κωνωπίου ἔχει ὑπ' ὄψει λεπτομέρειὰν τινα λίαν σπουδαίαν. Ἐξ ἀφορμῆς τῆς ὑποθέσεως τῆς Βηθλεὲμ, συνεκροτήθη ἐν τῇ Ὁλλανδικῇ Πρεβείᾳ Κίπολεως μεγάλη συνέλευσις ἑλλήνων καὶ λατίνων ἐπικαλεσθέντων τὴν διαιτησίαν τοῦ Κορνηλίου Ἅγα, ἐν αὐτῇ δὲ ὁ Λούκαρις δριμύτατα ἥλεγξε τοὺς λατίνους ὡς πλαστογραφήσαντας τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα περὶ τῶν Προσκυνημάτων² καὶ ὡς διενεργοῦντας σκανδαλώδη προσηλυτισμόν. Ο Κορνήλιος Ἅγας ἔψεξε τὸν Λούκαριν διὰ προδήλων ὑπαινιγμῶν, ὅτι ὁ προσηλυτισμὸς γίνεται ἔνεκα ἐλλείψεως σχολείων καὶ ὅτι αἴτιοι τούτου εἶνε

¹ Αὐτόθι τ. IV σ. 493.

² Λεπτομέρειαί τινες περὶ τῆς δράσεως τοῦ Λουκάρεως ἐν τῷ ζητήματι τῶν Προσκυνημάτων ἐμπεριέχονται ἐν ταῖς ὑπὸ Π. Ζερλέντη δημοσιευθείσαις τελευταίως (Αθῆναι 1902)-ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ Δελτίου τῆς ιστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος- Ἐπιστολαῖς αὐτοῦ πρὸς Ἀλέξιον Ὀξενστιέρναν.

ό Λουκαρις καὶ οἱ λοιποὶ ἔλληνες, μὴ στέργοντες τὴν ύπὸ τῶν προτεσταντῶν καθίδρυσιν σχολείων, ἦν εἶχε πρὸ πολλοῦ ἥδη προτείνει ὁ Λεγῆρος τῷ Γερασίμῳ Σπαρταλιώτῃ. Τοῦτο ἔχει ύπ' ὄψει καὶ ὁ Ναθαναὴλ γράφων τ' ἀνωτέρῳ. Εἰς τὴν αἰσίαν λύσιν τοῦ ζητήματος τῆς Βηθλεὲμ οὐδόλως συνετέλεσεν ἡ ἐν τῇ Ὀλλανδικῇ πρεσβείᾳ συνέλευσις, ἀλλ' ἔτεραι ἐνέργειαι τοῦ Λουκάρεως καὶ τοῦ Θεοφάνους, τὸ δὲ ύπὸ τοῦ Σουλτάνου Μουρὰτ Δ' ἐκδοθὲν τῷ 1634 διάταγμα θεωρεῖται, λίαν εὐλόγως, ὡς ἀποτελέσαν ἐποχὴν ἐν τῇ ἴστορίᾳ τῶν Προοσκυνημάτων.¹ Οὐχ ἡττον τῷ 1636, διὰ τῆς βοηθείας τοῦ Κυρίλλου Κονταρῆ, κατώρθωσαν οἱ λατῖνοι νὰ καταλάβωσι πάλιν τὴν Βηθλεέμ, ὅπερ ύποδηλοῖ ἐν τῇ ἀνωτέρῳ ἐπιστολῇ ὁ Ναθαναὴλ, μόλις δὲ τῇ 25 Σεπτεμβρίου 1637 ὁριστικῶς ἐπανέκτησαν αὐτὴν οἱ ἔλληνες.

Μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ Λουκάρεως ὁ Ναθαναὴλ φεύγων τοὺς «ἡμετέρους βαρβάρους», δηλ. τοὺς ὄμογενεῖς αὐτοῦ ἀπαιδεύτους ἔλληνας, ἀπῆλθεν εἰς Ἀγγλίαν, φέρων συστατήρια γράμματα πρὸς τὸν Αρχιεπίσκοπον Laud, ὑφ' οὗ ἀπεστάλη εἰς τὸ ἐν Ὁξφόρδῃ Φροντιστήριον Baliol, μετὰ ἐξ ἔτη μετέβη εἰς Ὀλλανδίαν καὶ διέτριψεν ἐν Λουγδούνῳ τῶν Βαταβῶν (Leyden); ἐπὶ ἐν ἔτος καὶ ἐξ μῆνας, μεταφράσας ἐκεῖ τὸ σύγγραμμα τοῦ Καλβίνου Institutiones, ἐκεῖθεν ἐπανῆλθεν εἰς Καντιπολιν καὶ τῷ 1651 παραδόξους πως ἐγένετο Αρχιεπίσκοπος Σμύρνης.²

Ἐξ Ὁξφόρδης ὁ Κωνώπιος εἶχεν ἀνταλλάξει ἐπιστολὰς τινας πρὸς τὸν ἐν Γενεύῃ διαμένοντα Λεγῆρον, ὃν μίαν, λατινιστὶ γεγραμμένην, ἐδημοσίευσεν ὁ LeGrand, ἀφῆκεν ὅμως ἀδημοσίευτον μίαν ἔτι ἔλληνιστὶ μὲν γεγραμμένην ἐπιστολὴν ἀπὸ τοῦ 1639, σωζομένην δ' ἐν τῷ αὐτῷ ύπ' ἀριθμ. 37-38 φακέλλῳ τῆς ἐν Γενεύῃ Βιβλιοθήκης. Ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἀπασχολοῦν ἡμᾶς ζήτημα σημειοῦ ἐν αὐτῇ ὁ Κωνώπιος τὰ ἐξῆς «ἔφη μοι ὁ τῆς ιερᾶς θεολογίας ἐνταῦθα ὃν ἐπαγγελτής κύριος Predigs θεολόγος τῷ ὄντι εὐσεβέστατος ἐκδοῦναι τὴν τοῦ Μακαρίτου Κυρίλλου ιερὰν τῆς πίστεως Όμολογίαν διὰ τὸ δυσεύρετον καὶ σπάνιον εἶναι καὶ ἀν ὁ

¹ Verdy de Vernois, Die Frage der Heiligen Staetten Palaestinas (Berlin 1901 σ. 49)

² Κ. Σάθα, Νεοελληνική φιλολογία σ.402.

Ανδρονίκου Δημητρακοπούλου, Προστήκαι καὶ διορθώσεις εἰς τὴν νεοελ. φιλολογίαν Σάθα σ. 67-68

Θεὸς εὐδοκήσῃ καὶ τοὺς λοιποὺς ἐν τούτῳ συμφωνῆσαι (ἀμφιβάλλεται γὰρ) ἐκδώσω ταύτην μετὰ τῶν μαρτυριῶν τῶν ἀγίων Πατέρων, ἃς παρὰ τοῦ σοῦ βιβλίου ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντέγραψα». Ο Κωνώπιος ἡτο αὐτεξούσιος διευθέτης τῆς Ὁμολογίας, ἀναμφιβόλως δὲ τὰ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὀξφόρδης ἀνέκδοτα ἔτι παραμένοντα σχετικὰ πρὸς τὴν Ὁμολογίαν ἔγγραφα¹ θὰ διαφωτίσωσιν ἡμέραν τινὰ περισσότερον τὴν σχέσιν τοῦ Κωνωπίου πρὸς τὴν Ὁμολογίαν.

Διότι πολὺ φοβούμεθα, ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ Legrand παρουσιασθὲν ὡς «αὐτόγραφον» τῆς Ὁμολογίας εἶνε πλαστογραφικὸν σκευώρημα τοῦ Κωνωπίου, λίαν ἐπιτηδείου περὶ τὰ τοιαῦτα· ἡ δευτέρᾳ τῶν ἀνωτέρω ἀνεκδότων αὐτοῦ ἐπιστολῶν ἔχει ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, τῷ κειμένῳ καὶ τῇ διευθύνσει τρία εἰδη γραφῆς, πρὸς ἣν παρομοιάζει ἡ ὑπὸ τι τῶν ἀντιγράφων τῆς Ὁμολογίας κειμένη ἐπικύρωσις. † Τὸ πάρον ἀντίγραφον συμφωνεῖ τῷ διὰ χειρὸς ἡμετέρῳς χαράχθεντι πρωτοτύπῳ, ἐν ᾧ οὕτω κεῖται κατὰ λέξιν τὰ ἄνωθεν καὶ μηδεὶς ἀμφιβαλλέτω. † Κύριλλος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως». Ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Λογδούνω Βαταβῶν σώζεται ἀντίγραφον μετὰ τῆς ἔξῆς ὑπογραφῆς «ὁ Κιπόλεως Πατριάρχης οἴκεια χειρὶ ἔγραψα». Η δήλωσις αὕτη ἐμφαίνει τὸ ἀντίγραφον τοῦτο ὡς «αὐτόγραφον», ὡς τοιοῦτο δὲ παρουσίασαν αὐτὸς οἱ προτεστάνται κατὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς Ὁμολογίας ὑπὸ τῶν περὶ τῶν Aymon ἐπιγραψάντων αὐτὴν «Confession de foi des Eglises grecques orientales, tirée d'un Manuscrit grec original du Patriarche de Constantinople Cyrille Lucar. Ce manuscrit, épéïpon, dont on a parlé ci devant, a été mis dans la Bibliothèque de l' Académie de Leide, avec les originaux des Lettres du même Patriarche par le sieur L. Aymon, afin que ceux qui voudront en examiner l'autorité, puissent le faire quand il leur plaira»² εἶνε δὲ θαυμασμοῦ ἄξιον ὅτι δέν ἐπαρουσίασαν ὡς τοιοῦτο τὸ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Γενεύης σωζόμενον μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «Αὐτόγραφον. Confession Cyrilli patriarchae gr. sine locis scripturae manu proprio autoris ex Musaeo D. Diodati in Bibl. publ. translata auctoritate publica». Τοῦ ἀντιγράφου τούτου τῆς Ὁμολογίας εἶχον εἴδησιν οἱ προτεστάνται³, ἀλλὰ ἐπαρουσίασαν ἔτερον «αὐτόγραφον», τὰ δύο δὲ ταῦτ' «αὐτόγραφα» διαφέρουσιν ἐντελῶς ἀπ' ἀλλήλων!

¹ Πρβλ. «Ν. Σιών» ἔτ. Α' (1904) σ. 292 ἔξῆς

² Aymon Monuments authentiques de la religion des grecs σ. 137.

³ Αὐτόθι σ. 283.

Ἄξιον πολλῆς προσοχῆς τὸ γεγονός, ὅτι τὸ μὲν «αὐτόγραφον» τῆς Γενεύης εἶνε sine locis Scripturae, τὸ δὲ «αὐτόγραφον» τοῦ Λογδούνου ἔχει καὶ γραφικὰς παραπομπάς, μεθ' ὧν ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον τῷ 1633, κατεψεύσθησαν δὲ οἱ περὶ τὸν Aymon ἐκδόντες αὐτό, διότι προσέθηκαν τὴν λέξιν «Κύριλλος» ἐνῷ τὸ περίφημον αὐτῶν «original» ἔχει ἀπλῶς «ὁ Πατριάρχης Κιπόλεως οἰκείᾳ χειρὶ ἔγραψα». Βεβαίως προύκειτο περὶ τοῦ Κυρίλλου, ἀλλ' ἡ προσθήκη τῆς λέξεως εἶνε χαρακτηριστική, ἀνθρώποι οἵτινες κατήγγειλαν ἐπανειλημμένως τοὺς ἀντιπάλους αὐτῶν λατίνους ὡς πλαστογράφους ἐν τῇ πολυθορύβῳ ἐκείνῃ λουκαρείᾳ τραγωδίᾳ καὶ οἵτινες εἶχον ἀδήριτον ἀνάγκην νὰ ἐκδώσωσιν ἐπίσημα κείμενα πρὸς πίστωσιν τῶν περὶ Λουκάρεως διαβεβαιώσεων αὐτῶν, προσέφευγον εἰς χυδαῖα πλαστογραφικὰ μέσα, ὑπεδείξαμεν δὲ ἄλλοτὲ τίνα σημασίαν ἔχουσιν αἱ φράσεις «οἰκείᾳ χειρὶ ἔγραψα» καὶ «scrive di propria manu» ὑπὸ τὰς πρὸς τὸν Λεγῆρον κακοπλάστους ἐπιστολάς, ἃς οἱ περὶ τὸν Aymon ἐδημοσίευσαν ὡς «autographes», ἐνῷ, ὡς ὑπεδειξεν ὁ Legrand, εἶνε ἀντίγραφα γενόμενα διὰ χειρὸς αὐτοῦ τοῦ Λεγῆρου! παραδόξως δὲ πως καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀποστείλαντος καὶ γράψαντος Λουκάρεως! Διότι ἐν τοῖς κακοζήλοις ἐκείνοις ἐγγράφοις ἐκτός τοῦ scrive di propria manu, ὅπερ εὑρηται ὑπὸ ἐπιστολάς, αἵτινες εἶνε copie de la main d'Antoine Leger, ὑπάρχει καὶ copie faite par Cyrill Lucar!!! Νομίζομεν ὅτι οὐδεὶς στέλλει τὰς ἐπιστολὰς αὐτοῦ ἐν ἀντιγράφῳ. Αἱ δὲ ἐπίμονοι τῶν προτεσταντῶν διαβεβαιώσεις περὶ τῶν «ἀντιγράφων» τούτων ὅτι χωρὶς ἀμφιβολίας εἶνε «αὐτόγραφα» καὶ αἱ ὑποδειχθεῖσαι ἥδη ὑπὸ τοῦ Legrand ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀντιγράφοις μάλιστα δὲ τῆς πρὸς τὸν de Diodati

ἐπιστολῆς παραφθοραὶ¹ ὑπεμφαίνουσι ψυχολογικὴν κατάστασιν ἀνθρώπου ἐνόχου, ὅστις πρὸν ἡ ἐρωτηθῆ προλαμβάνων ἀνακράζει «δεν εἶμ' ἐγὼ»!

Τὸ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Γενεύης σωζόμενον «αὐτόγραφον» πρὸ τοῦ Legrand οὐδεὶς ὑπέδειξεν ὡς τοιοῦτο, εὗρε δὲ ὁ Legrand, ὅτι τὸ εἶδος τῆς γραφῆς τοῦ αὐτογράφου» τούτου ὄμοιάζει πρὸς τὸ τῶν Ὁμιλιῶν τοῦ Λουκάρεως, αἵτινες σώζονται ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμ. 203 χειρογράφῳ τῆς ἐν Φαναρίῳ Κιπόλεως Ἀγιοταφιτικῆς Βιβλιοθήκης,² ἀλλὰ τ' ἀνωτέρῳ εἰρημένᾳ οὐδόλῳς ἀποκλείουσι τὴν ὑπόνοιαν περὶ πλαστογραφίας. Πλὴν τοῦ δῆθεν «αὐτογράφου» ὑπάρχουσιν ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Γενεύης δύο ἀντίγραφα. Τούτων τὸ ἐν ἀναντιρρήτως εἶνε γεγραμμένον ὑπὸ τοῦ ιερομονάχου Σωφρονίου, ὡς καταφαίνεται ἐκ τῆς ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν Λεγῆρον τῆς σωζομένης ἐν τῷ αὐτῷ ὑπ' ἀριθμ. 37-38 φακέλλῳ τῆς ἐν Γενεύῃ Βιβλιοθήκης καὶ δημοσιευθείσης ὑπὸ τοῦ Legrand «Σοφώτατε καὶ λογιώτατε κύριε, ἐγνώρισα τῷ ἡμετέρῳ δεσπότῃ ἅπερ μοι ἔγραψεν ἡ λογιότης σου καὶ ἐδιώρθωσε καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν κανονικῶν βιβλίων καὶ ἵδιον πάλαι ὅποι τὰ στέλω τῆς λογιότης σου. Θέλω ἔχει ἔννοιαν καὶ διὰ τὰ ἄλλα βιβλία ἵσως καὶ τύχω μέρος ἐξ αὐτῶν. Ο παναγιότα[το]ς χαιρετᾶ τῷ ἐκλαμπροτάτῳ αὐθέντῃ ἀπὸ καρδίας καὶ τῇ λογιότητὶ σου· ὄμοίως καὶ γὰρ ὁ ἐλάχιστος ὑμέτερος δοῦλος Σωφρόνιος ιερομόναχος».³ Τὸ εἶδος τῆς γραφῆς τῆς ἐπιστολῆς ταύτης εἶνε τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ τοῦ ἑτέρου τῶν ἀντιγράφων τῆς Ὁμολογίας. Χωρὶς πάσης ἀμφιβολίας τὸ τρίτον τῶν ἀντιγράφων ἐγράφη διὰ χειρὸς τοῦ Ναθαναὴλ Κωνωπίου, ὡς καταφαίνεται ἐκ τοῦ συνήθους εἴδους τῆς γραφῆς τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ τῶν τε ἀνεκδότων καὶ τῶν

¹ Τὰς ἀποστιλβούσας ταύτας παραφθοράς ὡς καθαρὸν χρυσὸν ἐδέχθη ὁ Pichler (Cyrillus Lucaris, σ. 158) ἐνῷ δὲ κυρίως μόνον ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ γίνεται μνεία ὄμολογίας, ὡς κ. J. Michâlcescu τελευταίως ὠνειρεύθη (Die Bekenntnisse und die wichtigsten Claubens zeugnisse der gr. or. Kirche, Leipzig 1904 σ. 265) ὅτι ὁ Λούκαρις «in vielen seiner Briefe ... schreibt von seiner Ὁμολογίᾳ als von seinem eigenen Werke» «ἐν πολλαῖς τῶν ἑαυτοῦ ἐπιστολῶν γράφει περὶ τῆς ἑαυτοῦ ὄμολογίας ὡς περὶ ἱδίου αὐτοῦ ἔργου»!

² Bibliographie hellenique τ. I σ. 318

³ Bibliographie hellenique τ. IV σ. 510

ἐκδεδομένων, ἐν τινι τῶν ὁποίων γράφει πρὸς τὸν Λεγῆρον «πέμπω τῇ λογιότητὶ σου τὰ κεφάλαια ἀπερ μοι ἔπεμψας καὶ ἀπερ ἀντέγραψα ἐκεῖθεν ὡς ἐμήνυσας ἐμοὶ καὶ πάλιν ἔξομεν διὰ ἡμετέραν ὡφέλειαν καὶ διὰ πολλῶν ἀδελφῶν, ὅτι ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι καλὸν ἐστι διαδίδοσθαι ταύτην τὴν ἀγίαν Ἐξομολόγησιν τοῦ Θεοῦ τοῖς ἀδελφοῖς....»¹.

Η ὁμολογία συνετάχθη ἐν τῇ Ὄλλανδικῃ Πρεσβείᾳ οὖσα κυρίως μικρὰ τις τροποποίησις τῆς Καλβινικῆς Ὀμολογίας² καὶ ἐδημοσιεύθη λατινιστὶ χάριν ἵδιων τῶν καλβινιστῶν καὶ ἐπιτοπίων σκοπῶν. Ἐν τῷ πρὸς τοὺς λοιποὺς προτεστάντας καὶ μάλιστα πρὸς τοὺς λατίνους ἀνταγωνισμῷ ἥθελησαν νὰ παρουσιάσωσι τὴν Ανατολικὴν Ἐκκλησίαν ὡς καλβινίζουσαν. Άλλ' ὕστερον διενοήθησαν νὰ χρησιμοποιήσωσι τὴν Ὀμολογίαν καὶ ὡς προσηλυτιστικὸν μέσον διὰ τοὺς ὄρθιοδόξους, ὅθεν ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι θὰ υἱοθετήσῃ αὐτὴν ὁ Λούκαρις ἐξέδωκαν αὐτὴν καὶ ἐλληνιστὶ θέσαντες εἰς τὸ στόμα τοῦ συγγραφέως τὸ μέγα ψεῦδος, ὅπερ ἀλλαχοῦ ὑπεδείξαμεν, ὅτι αὐτὸς πρωτοτύπως μὲν ἔγραψε τὴν Ὀμολογίαν λατινιστί, ὕστερον δὲ μετέφρασεν αὐτὴν ἐλληνιστί, ἐνῷ τὰ ἐπίσημα πρακτικὰ τοῦ ἐν Γενεύῃ ἐπιμεληθέντος τῆς ἐκδόσεως τῆς Ὀμολογίας Συλλόγου, λέγουσιν, ὅτι ἡ Ὀμολογίαν ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Λεγῆρου εἰς τὸν Διόδατον πρωτοτύπως ἐλληνιστί, ἐν Γενεύῃ δὲ μετεφράσθη εἰς τὴν γαλλικὴν καὶ λατινικὴν γλῶσσαν.

Οὐχ ἦττον καὶ ἐλληνιστὶ δημοσιευθεῖσα ἡ ὁμολογία οὐδεμίαν σοβαρὰν προύξενησεν ἐν τῇ Ανατολῇ ταραχήν, ὁ λαὸς καὶ ἡ ιεραρχία ἐλυπήθησαν μὲν ἐπὶ τῇ δυσφημίσει τοῦ Πατριάρχου,³ ἀλλ' οὐδόλως ἐπίστευσαν, ὅτι ὁ Πατριάρχης δέν εἶνε ὄρθιοδόξος, παρὰ τὰς ἀπεγνωσμένας ἐνεργείας τῶν Ἰησουϊτῶν. Ο λαὸς καὶ ἡ ιεραρχία μετὰ τὴν ἐκδοσιν τῆς Ὀμολογίας ἐπανειλημμένως ἀνεβίβασαν αὐτὸν εἰς τὸν Πατριαρχικὸν

¹ Αὐτόθι τ. IV σ. 604.

² A. Pichler, ἔνθ. ἀν. σ. 191

³ Δοσιθέου, Πρόλογος εἰς τὴν Αντίρρησιν τοῦ Συρίγου καὶ παρά Legrand ἔνθ. ἀν. τ. II σ. 467.

Θρόνον καὶ ὡς ὁρθόδοξον ὑπεστηριξαν. Ἡ σημασία τῆς Ὁμολογίας συνίστατο ἐν τῷ ὅτι ἔφερε τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Πατριάρχου, ἀλλ' ἀφ' ἣς στιγμῆς οὗτος ἀπεκήρυξεν ἐνόρκως τὴν ὑπογραφὴν αὐτοῦ, τῆς Ὁμολογίας τὸ κῦρος ἐντελῶς κατέπεσε. Ἐπραξε τοῦτο Λούκαρις καίτοι ἦδύνατο νὰ δυσαρεστήσῃ τοὺς μόνους δυστυχῶς τότε προστάτας τῆς ἀπὸ τοῦ λατινισμοῦ τὸν ἔσχατον διατρεχούσης κίνδυνον Ὁρθοδόξου Ἔκκλησίας. Αδύνατον δὲ ἀληθῶς νὰ ἐννοήσῃ τις αὐτὸν καὶ τὴν κατ' αὐτὸν μυστηριώδη ἰστορίαν, ἀν μὴ εἰσδύσῃ εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καθ' ἣν ἀνθρωπίνως οὐδεμίᾳ οὐδαμόθεν ἐφαίνετο σωτηρίας ἐλπίς. Τὴν τραγικὴν ταύτην ἰστορικὴν στιγμὴν χρησιμοποιοῦσιν ὑπὲρ τῶν ἑαυτῶν σκοπῶν οἱ προτεστάνται, φίπτοντες εἰς μέσον τὸ κακόζηλον ἔγγραφον τῆς Ὁμολογίας.

Αδύνατον νὰ πιστεύσωμεν εἰς συμπαιγνίαν τινὰ μεταξὺ προτεσταντῶν καὶ Λουκάρεως, καθ' ἣν θὰ ἔξεδίδετο μὲν ἡ Ὁμολογία, ἀλλὰ τὴν ἐπαύριον θ' ἀπεκηρύσσετο διαρρήδην ὑπὸ τοῦ Λουκάρεως. Ἄλλως τε ἡ ἔκδοσις τῆς Ὁμολογίας ἥτο ἐντελῶς ἄσκοπον καὶ λίαν παιδαριῶδες προσηλυτιστικὸν μέσον, δέν ἥτο δυνατὸν διὰ μόνης τῆς Ὁμολογίας νὰ μεταπέσῃ ἡ Ανατολικὴ Ἔκκλησία ἀπὸ τῆς ὁρθοδοξίας εἰς τὸν προτενσταντισμόν. Πλὴν δὲ τούτου ὁ Λούκαρις εἶχεν ἀνάγκην ἵνα τηρῇ ἀσάλευτον ἑαυτὸν ἀπὸ πάσης καθόλου ὑπονοίας ἐπὶ προτεσταντισμῷ καὶ ἐπομένως ἀδύνατον νὰ δεχθῶμεν, ὅτι θὰ προέβαινεν εἰς καταφώρως ἄστοχον μέτρον, δι' οὗ θὰ ἔξεπιπτεν τῇ συνειδήσει τῆς ἱεραρχίας καὶ τοῦ λαοῦ καὶ θά παρεῖχεν ὅπλα τοῖς ἔχθροῖς αὐτοῦ. Ἀν δ' ἐπεβλήθη ἐν διαρκείᾳ τεσσαράκοντα περίπου ἐτῶν ἐπὶ τῆς ὅλης ὁρθοδόξου Ἔκκλησίας καὶ ἐπλήρωσε διὰ τῆς προσωπικότητος αὐτοῦ τὴν σύγχρονον αὐτῷ ἐποχὴν κατώρθωσε τοῦτο διὰ τῆς ἐμμονῆς ἐν τῇ ὁρθοδοξίᾳ. Διὰ τῆς πεφωτισμένης αὐτοῦ διανοίας διέβλεπεν ἵσως τὴν ἀνάγκην διορθώσεως τῶν κακῶς ἔχόντων, ἀλλ' ὡς ἄγαν φιλελεύθερος, ὡς ἀνθρωπος θέλων μεταρρύθμισιν τῆς Ἔκκλησίας κατὰ προτεσταντικὰ ὑποδείγματα καὶ ζητῶν νὰ ταύτισῃ τὰ συμφέροντα αὐτῆς μετὰ τοῦ προτεσταντισμοῦ, ὡς κατηγοροῦν αὐτοῦ οἱ Λατīνοι, οὐδένα θά εὔρισκεν ὀπαδόν, ἡ ἐποχὴ δ' ἐκείνη δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ἥτο λίαν εύνοϊκὴ πρὸς λατινικὰς τάσεις, διότι λεληθότως τῶν ἱησουϊτῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων τοῦ παπισμοῦ αἱ ἐνέργειαι, εύροῦσαι ἀπαράσκευον τὴν Ανατολικὴν Ἔκκλησίαν, ἥρξαντο ἀφομοιοῦσαι αὐτὴν πρὸς τὴν Λατινικήν, ἐπισταμένη δὲ ἰστορικὴ ἔρευνα τῆς πρὸ τοῦ Λουκάρεως καὶ ἐπὶ τοῦ Λουκάρεως ἐποχῆς δύναται νὰ καταδείξῃ τὴν

ἀλήθειαν ταύτην. Ἡ ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐκινδύνευεν ἐν τῷ κέντρῳ αὐτῆς, ὁ Πατριαρχικὸς Θρόνος κατείχετο σχεδὸν εἰπεῖν ύπὸ τῶν ἰησουϊτῶν, ἐκεῖθεν ἡδύνατο νὰ μεταγγισθῇ ἡ ἰησουϊτικὴ ἐπίδρασις εἰς ὅλοκληρον τὸ ἔθνος, ἥν ἄλλως τε προελείαναν τὰ σχολεῖα, τὰ βιβλία, τὰ ἰησουϊτικὰ διδάγματα. Η ἐποχὴ δ' ἐκείνη τούτου ἔνεκα ἡδύνατο ν' ἀνεχθῇ μᾶλλον λατινόφρονα Πατριάρχην, ὁ Κύριλλος Κονταρῆς ἐπισήμως καὶ ἀναφανδὸν ὡς οἰκουμενικὸς Πατριάρχης μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λουκάρεως, ύπεργραψε τὴν ύποταγὴν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ύπὸ τὸν Πάπαν Ρώμης, ὁ δὲ Οὐρβανός δι' ἐπισήμου παπικοῦ θεσπίσματος ἀπὸ 30 Απριλίου 1639 ἀπεδέχθη τὴν ύποταγὴν ταύτην. Ἡρκει ἀληθῶς διαδοχικὴ κατάληψις τοῦ Πατριαρχικοῦ τῆς Κιπόλεως Θρόνου ύπὸ λατινοφρόνων Πατριαρχῶν, ἵνα ἡ ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τελείως ύποδουλωθῇ τῷ παπισμῷ.

Αλλ' ἀκριβῶς κατὰ τοιούτου κινδύνου τῆς ἀγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας παρίσταται ἀντιδρῶν ὁ Λούκαρις, ἀντίδρασιν δ' ἐν ὀνόματι τοῦ προτεσταντισμοῦ οὐδαμῶς ἡδύνατο νὰ παρουσίασῃ, οὐδεὶς θὰ ἡνείχετο αὐτὸν καλβινόφρονα Πατριάρχην, οὐδεὶς θὰ ύπεστήριζεν αὐτὸν. Ἄν εξαιρέσωμεν ἔξωνημένας τινας συνειδήσεις, τρεῖς μόνον κληρικοὺς τὸν Μελέτιον Ποντόγαλον, τὸν Ναθαναὴλ Κωνώπιον καὶ τὸν ιερομόναχον Σωφρόνιον, καὶ κυρίως τοὺς δύο πρώτους χάριν ἀθλίου κέρδους ύποκριτικῶς προσκειμένους τῷ προτεσταντισμῷ, οὐδένα ἔτερον ἐπὶ τοῦ Λουκάρεως κληρικὸν ἥκιστα δὲ λαϊκὸν ἔχομεν σαλευόμενον ἐν τοῖς πεποιθήσεσιν αὐτοῦ, πολλοὶ μὲν ύπτιοι φίλοι τῶν προτεσταντῶν, ἀλλ' οὐδαμῶς τοῦτο σημαίνει ὅτι οὗτοι ἦσαν προτεστάνται· βραδύτερον παρέστη εἰς μέσον ὁ Κορυδαλεὺς προτεσταντίζων. Ταλαιπωρούμενοι οἱ ιεράρχαι τῆς Ἀνατολῆς ἐκολάκευνον τοὺς προτεστάντας, τὰς δ' ἐπιστολὰς τοῦ Πατριάρχου Θεοφάνους πρὸς τὸν Λεγῆρον ἀδύνατον ν' ἀναγνῷ τις ἀνευ βαθυτάτης συγκινήσεως, διότι ἐν αὐταῖς καταδηλοῦται ἡ ύπερβάλλουσα ἀνάγκη, εἰς ἥν περιήρχετο ἡ ὁρθόδοξος ιεραρχία ἵνα κολακεύῃ καὶ ἐκλιπαρῇ τοὺς προτεστάντας. Ο Θεοφάνης ἐκάλει τὸν Λεγῆρον «θεοπρόβλητον διδάσκαλον», ἀλλὰ χωρὶς ἀμφιβολίας δέν ἀπεδέχετο τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ. Ἡρπάζετο αἴφνης ναὸς τις ύπὸ τῶν λατίνων καὶ ἀμέσως προσέτρεχον οἱ ὁρθόδοξοι πρὸς τὸν Κορνήλιον Ἀγαν διὰ τοῦ Λεγῆρου, «Ἄν θέλῃς νὰ πιστωθῶσιν οἱ ἀδελφοί, ἔγραφεν ἐκ Κύπρου ὁ Ματθαῖος Τζιγάλας πρὸς αὐτὸν -ἐν τοιαύτῃ τινὶ περιπτώσει- πῶς ύπερασπίζεις τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν; ἀνάγκασε τὸν ἀφέντην [=τόν

Κορνήλιον Ἀγαν] νὰ μᾶς τὸν στείλη [=τὸν σουλτανικὸν ὄρισμὸν] σύντομα μὴν φθάσῃ τὸ ἐναντίον μέρος καὶ ἀρπάσουν μᾶς την (=τὴν Ἐκκλησίαν) καὶ γίνεται μεγάλον ὅνειδος καὶ ἀτιμίᾳ εἰς τὸ γένος μας. Διὰ τοῦτο πρόφθασε μὲ τὸ βαλὸρ σου δεῖξε τὴν ἀγάπην καὶ εὔνοιαν ὅπου ἔχεις, μὲ τὸ νὰ βιάσῃς τὸν ἄρχοντα νὰ τὸν εὐγάλης καὶ νὰ τὸν στείλης διότι θέλεις κερδίσῃ ἔνα μέγα ὄνομα ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν μας»¹.

Αλλ' ἐὰν ὁ Λούκαρις εἶχε προτεσταντικὰς δόξας, ή δρᾶσις αὐτοῦ, ή ἐπίσημος, ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐν σχέσει πρὸς τὴν Ὁμολογίαν, εἶνε ψυχολογικὸν μυστήριον. Πρέπει νὰ φαντασθῶμεν ἐπὶ τεσσαρακονταετίαν ὀλόκληρον τὸν ἄνθρωπον τοῦτον ἐπιμόνως ψευδόμενον καὶ ὑποκρινόμενον, ἐὰν δεχθῶμεν αὐτὸν ὡς καλβινόφρονα! διότι ή ἐπίσημος αὐτοῦ ὡς Πατριάρχου δρᾶσις εἶνε ἀμεμπτος ἀπὸ δρθιδόξου ἐπόψεως, ὡς ἀμεμπτος ὑπῆρξεν ἡ ἡθικὴ αὐτοῦ ζωή². Κατὰ τῆς Ὁμολογίας ἀντιφάσκει πᾶν ὅτι εἶπε καὶ ἔπραξε καὶ ἔγραψεν. Αλλ' ἐὰν ἦτο καλβινόφρων αἰρετικὸς μεταρρυθμιστής ἔδει νὰ προβῇ εἰς μέτρα οἰαδήποτε μεταρρυθμιστικά, ἔδει τέλος πάντων νὰ ἐκδηλώσῃ ποτέ δημοσίᾳ ἢ κατ' ιδίαν τὰ φρονήματα αὐτοῦ· ἐξ ἐναντίου οἱ σύγχρονοι αὐτοῦ καὶ μάλιστα ὁ Πατριάρχης Ιεροσολύμων Θεοφάνης ἐξεικονίζουσιν αὐτὸν ὡς τέλειον ὑπογραμμὸν ὀρθοδόξου ιεράρχου «ὅ οὖν σοφώτατος Πατριάρχης Κύριλλος, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τοσοῦτον ἀπέχει αἰρέσεως, ὥστε καὶ θαρρούντως τολμᾶν λέγειν, ὡς οὗτὸς ἐστιν ὁ κατὰ ἀλήθειαν ἀρχιερεύς, ἐν τοῖς κατὰ Παῦλον, ὅσιος, ἄκακος, ἐλεήμιαν, εὐσεβὴς, διδάσκαλος καὶ τοῦ κατ' εὐσέβειαν πιστοῦ λόγου ἀντεχόμενος».³ Ταῦτα ἔγραφεν ὁ Θεοφάνης μετὰ τριακονταετῆ περίπου γνωριμίαν καὶ συνεργασίαν μετὰ τοῦ Λουκάρεως! ὑβρίζει δὲ τὴν ιερὰν μνήμην τοῦ ἀοιδίμου ἐκείνου ιεράρχου ὁ ὑπολαμβάνων ὅτι συνυπεκρίνετο μετὰ τοῦ Λουκάρεως καὶ ἀδικεῖ αὐτὸν ὁ παρεξηγῶν τὴν πρὸς τοὺς προτεστάντας σχέσιν αὐτοῦ τε καὶ τῶν λοιπῶν ιεραρχῶν «ἀπλῶς εἰπεῖν, μήτε Πατριάρχη μήτε ἄλλω τῶν γραικῶν κοινωνίᾳ πίστεως λουτήροις ἢ καλβίνοις πεφανέρωται καίπερ πολλάκις τοῖς ἐνταῦθα Πρέσβεσιν οἴα καὶ ἄλλοις πολλοῖς χρώμεθα φίλοις τοῦ καιροῦ οὕτως ἀπαιτοῦντος», ἔγραψεν ὁ Θεοφάνης πρὸς τοὺς ἐν τῇ μικρᾷ Ρωσσίᾳ ὀρθοδόξους. Εἶνε δὲ γνωστὸν ὅτι

¹ Legrand, ἔνθ. ἀν τ. III σ. 314.

² Εἶνε γνωστὸν ὅτι τινὲς τῶν συγχρόνων ἐθεώρουν αὐτὸν καὶ ἐτίμων ὡς ἄγιον, ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Μητροπόλεως Κρήτης σώζεται ὄμιλία τοῦ Λουκάρεως ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρός ήμῶν Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινοπόλεως ὄμιλία ...».

³ Legrand, ἔνθ. ἀν. σ. 70-72

κατ' ἀρχὰς ἡρκέσθη ὁ Λούκαρις προφορικῶς μόνον ν' ἀποκηρύξῃ τὴν Ὁμολογίαν, διότι παρ' ἡμῖν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ζῶντος ἔτι αὐτοῦ, οὐδεμίᾳ σοβαρὰ ταραχὴ προηλθεν ἐκ τῆς Ὁμολογίας.

Ἄλλως ὅμως εἶχον τὰ πράγματα ἐν τῇ μικρᾷ Ρωσσίᾳ. Ἐκεῖ ἡ Ὁρθόδοξος Ἑκκλησία ἔπαθε μεγίστην συμφοράν, ἵν μόλις ἡδυνήθη δεκαετίαν περίπου πρὸ τῆς ἐκδόσεως τῆς Ὁμολογίας νὰ ἐπανορθώσῃ ὁ Θεοφάνης Πατριάρχης Ιεροσολύμων¹, μετὰ τὴν ἐκδοσιν δὲ τῆς Ὁμολογίας οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ τοιοῦτον προύξενησαν οἱ Ἰησουῖται θόρυβον, οἷον ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ, οὕτως ὥστε πολλὰς ἐνέβαλον ὑποψίας ὅτι αὐτοὶ ὑπῆρξαν συντάκται τῆς Ὁμολογίας, «ῶν τινων (κεφαλαίων τῆς Ὁμολογίας) δραξάμενοι οἱ Ἰησουῖται ἐφωναζον εἰς πᾶσαν τὴν Ρωσσίαν, ἵδον ἀναμφιβόλως ὁ Κωνσταντινούπολεως Πατριάρχης καλβινόφρων ἐστι· καίτοι γὰρ οἱ ἀντικείμενοι μηδεμίαν ἀπόδειξιν δυνάμενοι παρασχεῖν ὡς εἴη τὰ κεφάλαια τοῦ Κυρίλλου...: ὅμως ἐθελοντί κακουργοῦντες ισχυρίζοντο ὅτι ἦσαν τοῦ Κυρίλλου».² Βεβαίως οὐδὲν κακὸν ἡδύνατο νὰ πάθῃ ἡ ὅλη Ὁρθόδοξος Ἑκκλησία, ἐὰν ὁ Πατριάρχης Κιπόλεως ἥτο καλβινόφρων, ἀλλ' ἀξιοσημείωτον, ὅτι καὶ προτεστάνται καὶ λατίνοι τὴν Ὁμολογίαν ἡθέλησαν νὰ παραστήσωσιν ὡς ἀντιπροσωπεύουσαν οὐχὶ τὰς προσωπικὰς γνώμας ἐνὸς Ἐπισκόπου, ἀλλὰ τὸ φρόνημα τῆς ὅλης Ἑκκλησίας, τοῦ ὅλου αὐτοῦ ἔθνους. Οἱ προτεστάνται παρέστησαν τὴν Ὁμολογίαν ὡς «monument de la Religion des grecs» καὶ μετὰ παιδαριώδους ἐπιμονῆς ἐπέμενον εἰς τὸν κατόπιν χρόνον θεωροῦντες αὐτὴν ἐγκυροτέραν τῶν ἐν ταῖς Συνόδοις τοῦ Ιζ' αἰῶνος ἐπισήμων ἀποφάνσεων τῆς Ὁρθοδόξου Ἑκκλησίας, ἥν ἀπελάμβανον παραπλανηθεῖσαν ὑπὸ τῆς Λατινικῆς Ἑκκλησίας. Αὕτη δὲ πάλιν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λουκάρεως, ὅστις ἀποτόμως ἀνέκοψε τὰς προόδους αὐτῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ, κατεδίκαζεν ἄνω καὶ κάτω τὴν τε Ὁμολογίαν καὶ τὸν Λούκαριν ὡς καλβινόφρονα, πειρωμένη νὰ ἐπανορθώσῃ τὰς ζημίας, ἀς ὑπέστη ἐκ τῶν σθεναρῶν ἀντενεργειῶν τοῦ ἀοιδίμου Πατριάρχου, ἀλλά πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ τὴν Ὁμολογίαν ἐχρησιμοποίησεν ὡς πολεμικὸν ὅπλον ἐναντίον τοῦ τε Πατριάρχου καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑκκλησίας, οἱ Ἰησουῖται ἀνεστάτωσαν τὸν κόσμον,

¹ Ἰδε «Νέα Σιών», ἔτος Α' σ. 322-351.

² Δοσιθέου, Περὶ τῶν ἐν Τεροσολύμοις πατριαρχευσάντων σ. 1171 καὶ καὶ παρὰ Legrand ἐνθ. ἀν. τ. III σ. 62.

ἐπισείοντες τὴν Ὁμολογίαν ώς τεκμήριον παραφθορᾶς τοῦ ὀρθοδόξου χριστιανισμοῦ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ. Ως προσωπικὸν πολεμικὸν ὅπλον κατὰ τοῦ Λουκάρεως ἐν ταῖς χερσὶ τῶν ἵησουϊτῶν οὐδεμίαν εἶχε σημασίαν μάλιστα δὲ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἡ Ὁμολογία ἀφ' ἣς ὅμως στιγμῆς παρουσιάσθη ὑπ' αὐτῶν αὕτη ώς «ὅμολογία τῆς πίστεως τῶν γραικῶν» ἀπέβη ἐπιτήδειον παρὰ τοῖς κακοβούλοις αὐτοῦ ἐχθροῖς ὁργανον μάλιστα ἐν τῇ μικρᾷ Ρωσσίᾳ. Τούτου ἔνεκα ὅτι πρότερον ἔπραξεν ὁ Θεοφάνης δι' ἐγκυκλίου αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐν μικρᾷ Ρωσσίᾳ ὄρθοδόξους ἀπολογηθεὶς τῆς ὀρθοδοξίας τοῦ Λουκάρεως, τοῦτο ἔπραξε καὶ αὐτὸς ὁ Λούκαρις τῷ 1634 δι' ἐπισήμου πατριαρχικῆς ἐγκυκλίου, καταδικάσας μὲν καὶ ἀναθεματίσας οὐ μόνον τὸν καλβινισμὸν, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν καθόλου αἵρεσιν, ἀπολογηθεὶς δὲ κατὰ τῶν συκοφαντῶν αὐτοῦ. Αντίγραφον τῆς ἐγκυκλίου ταύτης σώζεται ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Γενεύης, τοῦτο δὲ σημαίνει, ὅτι οὐδαμῶς ἦτο ἄγνωστος τοῖς προτεστάνταις ἡ ἀπολογία αὕτη τοῦ Πατριάρχου καὶ καταδίκη τοῦ καλβινισμοῦ.

Ἡ ἀπολογία ἀπευθύνεται πρὸς τὴν ἐν Λεοντοπόλει Ἀδελφότητα τῆς Θεοτόκου, πρὸς ἣν συνεδέετο ὁ Λουκαρις¹, καὶ δι' αὐτῆς πρὸς πάντας τοὺς ὀρθοδόξους τῆς μικρᾶς Ρωσσίας. Τὸ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Γενεύης σωζόμενον καλὸν ἀντίγραφον μετ' ἐλαχίστων ἀντιγραφικῶν ἀβλεπτημάτων φέρει κάτωθεν ἴδιόγραφον παρὰ τοῦ Λουκάρεως πιθανῶς γεγραμμένην ἡμερομηνίαν (δυσανάγνωστος εἶνε ὁ ἀριθμὸς τῆς ἱνδικτιῶνος) μετὰ τοῦ σχήματος ἐκείνου, ὅπερ καὶ σήμερον συνήθως θέτουσιν οἱ ἀρχιερεῖς ὑπὸ τὰ ἔγγραφα αὐτῶν, περὶ δὲ τῆς γνησιότητος αὐτοῦ οὐδεμία ἀπολύτως δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία.

Ἐν τῷ πολυτίμῳ τούτῳ ἔγγραφῳ, ὅπερ καὶ ἀπὸ φιλολογικῆς ἀπόψεως εἶνε ἐκπρεπέστατον μνημεῖον, ἐμφανίζεται ἡ ἔξοχος προσωπικότης τοῦ Λουκάρεως μετὰ μεγάλης ἡθικῆς ἐπιβολῆς. Τήκεται ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐπὶ ταῖς ὁδύναις τοῦ ποιμνίου καὶ ἐπὶ τῷ κινδύνῳ ἀπωλείας τῆς πεπιστευμένης αὐτῷ πνευματικῆς ποιμνῆς, καθ' ἣς εἰσεπήδησαν λύκοι βαρεῖς πάντα καλῶν κινοῦντες τοῦ ἀποσπάν τοὺς γνησίους τοῦ Χριστοῦ μαθητὰς ὀπίσω αὐτῶν. Ἀλλὰ τὰ γνήσια πρόβατα τοῦ καλοῦ ποιμένος δέον ν' ἀκούωσι τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀδιαλείπτως ἐνηχούσης φωνῆς αὐτοῦ ἔχόμενα ἀπαρατρέπτως τῆς παραδεδομένης ὀρθῆς πίστεως καὶ

¹ «Ν. Σιών» ἔτος Α' σ. 334-5. Η δρᾶσις τῶν Ἀδελφοτήτων ἐν τῇ νοτιοδυτικῇ Ρωσσίᾳ ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας ὑπῆρξε πολυσήμαντος, ἵδε αὐτόθι σ. 339.

προκινδυνεύοντα αὐτῆς. Ἄς χαιρώσιν οἱ πιστοὶ πάσχοντες ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, ὁ πνευματικὸς αὐτῶν ποιμὴν συγχαίρει ἐπὶ τῷ ὅτι ἄξια μακαριότητος τὰ τέκνα αὐτοῦ καθίστανται, μὴ ἀγνοήσωσι δέ τὰς πονηρὰς μεθόδους τῶν ἔχθρῶν τῆς ὁρθοδόξου πίστεως, οἵτινες πρὸς τὸ ἐλκύσαι τινας τῶν ἀπλουστέρων μὴ ἔχοντες ἐγκαλέσαι κατὰ τῆς εὐθύτητος τοῦ ὁρθοδόξου γένους κατηγοροῦσι κακοδοξίας τοῦ ποιμένος αὐτοῦ. Ὁθεν οὕτος θεωρῶν ἐκείνους ἀναξίους ἀπολογίας, ἀναγκάζεται ν' ἀπολογηθῆ πρὸς τὰ ἴδια αὐτοῦ τέκνα. Ανατρέχει εἰς τὸ παρελθόν, ὑπομιμνήσκει ὅτι ὑπὸ ὁρθοδόξοις ἀνετράφη δόγμασι, ὡν ἀεὶ ἀντέχεται, ὅτι ὁ ἀοιδιμος Μελέτιος Πηγᾶς ἔκρινεν αὐτὸν ἄξιον διάδοχον αὐτοῦ ἐν τῷ Θρόνῳ Ἀλεξανδρείας, ἐν ᾧ οὐδὲ τις εὑρέθη ἐγκαλέσας αὐτῷ διαστροφὴν ἢ ὅλως παρέκκλισιν ἀπὸ τῶν ὁρθῶν τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν δογμάτων, μετὰ τὴν εἰκοσαετῆ περίπου διακυβέρνησιν τοῦ Θρόνου ἀνεβιβάσθη εἰς περιφανέστερον Θρόνον, οὐ μόνον μὴ παρασαλεύσας μηδεμίαν τῶν καλῶς κειμένων τάξεων τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ δημοσίᾳ λόγοις τε καὶ ἔργοις κυρώσας. Η δῆλη αὐτοῦ δρᾶσις εἶνε τεκμήριον τῶν ὁρθοδόξων αὐτοῦ φρονημάτων, ἀλλ' οἱ τυφλοὶ πρὸς τὸ φῶς ἔχθροὶ αὐτοῦ μῶμον αὐτῷ προσάψαι σπουδάζουσι, καλβινισμὸν ἐγκαλοῦντες καὶ αἴρεσιν, διότι δι' ἄλλα θέλοντες νὰ πολεμήσωσιν αὐτόν, ἐν ἄλλοις ζητοῦσι νὰ παραστήσωσιν αὐτὸν ὑπεύθυνον. Ἐχει πεποίθησιν ὁ Λούκαρις, ὅτι εἶνε μάταιον τὸ ἐγχείρημα αὐτῶν, ἐν πάσῃ ἀγαθῇ συνειδήσει θεωρεῖ ἔαυτὸν σεσωσμένον, διότι ἀντέχεται μὲν τῆς εὐσεβείας, βδελύσσεται δὲ πᾶσαν αἴρεσιν, τούτου ἔνεκα ἀποκρούει τὰς φλυαρίας καὶ συκοφαντίας τῶν σοφιζομένων κατὰ τῆς ὁρθοδοξίας αὐτοῦ. Ἐπικαλεῖται μάρτυρα τῆς ὁρθοδοξίας αὐτοῦ, αὐτὸ τὸ πανάγιον Πνεῦμα καὶ τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ ὄλοκληρον τὸ ὁρθόδοξον ποίμνιον, ἐπὶ πᾶσι δὲ τὴν ἀγίαν Σύνοδον. Εὔχεται καὶ θέλει νὰ τηρήσῃ τὴν Ανατολικὴν Ἐκκλησίαν ἀνωτέραν αἰρέσεων, προτρέπει τοὺς πιστοὺς νὰ ἐμμείνωσιν ἐν τῇ παραδοθείσῃ αὐτοῖς πίστει καὶ ἀναθεματίζει πάντα εἰσηγητὴν ἐτέρας διδασκαλίας.

Οὕτως ἀπελογήθη ὁ Λούκαρις κατὰ τῶν προσαφθεισῶν αὐτῷ ἐπὶ καλβινισμῷ συκοφαντιῶν καὶ οὕτως ἀπεκήρυξε τὴν ἀποδοθεῖσαν αὐτῷ Ομολογίαν!

«Τῇ ἐν Λεοντοπόλει Ἀδελφότητι τῆς Υπεραγίας Θεοτόκου ἐπονοματιζομένη¹² καὶ δι' αὐτῆς³ πᾶσι τοῖς ὁρθοδόξοις ἀρχιερεῦσιν, Τερεῦσι τε καὶ λαικοῖς καὶ πᾶσι τοῖς ἐν τέλει, καὶ ἴδιωτείᾳ, βιοτεύουσιν ὁρθοδόξοις χριστιανοῖς, τοῖς ἐν τῇ μικρᾷ Ρωσσίᾳ οὖσι, σωτηρίαν παρά Θεοῦ καὶ εἰρήνην καὶ εὐλογίαν. Ἔγνωσταὶ μοι τὰ πρὸς ὑμᾶς πάντα (τέκνα μου ἐν Χριστῷ ἀγαπητά,) μεθ' οἵας δὲ καὶ ὅσης τῆς θλίψεως ἐγὼ τε καὶ ἡ περὶ ἐμὲ Σύνοδος τὰς ὑμετέρας ἀκηκόαμεν ὀδύνας οὐκ ἀν ποτε δυνηθείην, νὴ τὴν ὑμετέραν καύχησιν, ἦν ἔχομεν ἐν Χριστῷ πατρὶ ἡμῶν, ἀκριβῶς ἐξαγγεῖλαι. Τις γὰρ τῶν λογικῶν προβάτων σκανδαλίζεται καὶ οὐ ταῖς φροντίσιν ὑμεῖς πυρούμεθα; εἰ δὲ ἐπὶ τοσοῦτον ἐπὶ τῷ τοῦ ἐνὸς παραπτώματι τηκόμεθα δι' ἦν ἐπιστεύθημεν ἐπιστασίαν, τὶ ἀν εἴποιμεν περὶ τῆς τοιαύτης ὑμῶν πολιτείας, ἐν ᾧ τοσαῦται μυριάδες τῷ Θεῷ τετήρηνται; ἀλλὰ τῷ ὄντι ὅρῳ ὅτι ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ὃν ὁ Παῦλος προείρηκε χρόνος. Ἡδη γὰρ οἱ βαρεῖς λύκοι τῇ τοῦ Χριστοῦ ποίμνῃ εἰσεπήδησαν, μὴ φειδόμενοι τοῦ ποιμνίου, ἀλλὰ πάντα καλῶν κινοῦντες, τὸ δὴ λεγόμενον, τοῦ ἀποσπάν τοὺς γνησίους τοῦ Χριστοῦ μαθητὰς ὅπισω αὐτῶν· ἀλλ' ὑμεῖς πρόβατα ἴδια τοῦ καλοῦ ποιμένος οὐκ εἰωθότα τῆς φωνῆς τῶν ἀλλοτρίων ἀκούειν, ἀνδρίζεσθε, κραταιοῦσθε, στήκετε εἰς ἦν παρὰ τῶν πατέρων ὑμῶν ἀνέκαθεν παρελάβετε πίστιν, ἀμώμητον, καὶ ἦν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τῷ οἰκείῳ ἐστήριξεν αἷματι, ἦν οἱ μάρτυρες τῆς ἀληθείας ἐκήρυξαν, ἐν ᾧ οἱ διδάσκαλοι ἡμῶν ηὐδοκίμησαν, Βασίλειος δηλαδὴ καὶ Γρηγόριος, Χρυσόστομὸς τε καὶ Κύριλλος καὶ πρὸ αὐτῶν Διονύσιος τε καὶ Αθανάσιος καὶ ὁ λοιπὸς τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν ὅμιλος, ὃν ἀναθεωροῦντες τὴν ἔκβασιν τῆς ἀναστροφῆς μιμεῖσθε τὴν πίστιν. Ἰησοῦς γὰρ Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς ἔσται καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας, τὰς ἀξίας ἀμοιβὰς ἀποδιδοὺς τοῖς ὁμοίως ἐκείνῳ βιώσασιν· οἴδατε δὲ ὅτι οὐδὲν τῶν πάντων μακαριώτατον, ὡς τὸ ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου πάσχειν καὶ ὅσον οἱ Ἀπόστολοι ἔχαιρον ὅτε κατηξιώθησαν ἀτιμασθῆναι ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος Αὐτοῦ· ὑμεῖς οὖν καὶ τοῦτον τὸν μακαρισμὸν γεγένησθε ἀξιοι· διὸ καὶ ἡμεῖς, καίτοι ἀλλως πως λυπηθέντες ἐπὶ ταῖς ὑμετέραις λύπαις, συμπάσχοντες ὑμῖν ὡς οἰκείοις μέλεσι, συνηδόμεθα μέντοι ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τῆς μακαριότητος, ἦν προξενεῖ ὑμῖν ἡ μεθ' ὑπομονῆς θλῖψις. Μὴ ἀγνοήσητε δὲ καὶ τὰς μεθόδους τῶν ψευδαποστόλων τῶν ἀεὶ

¹ Χειρόγραφον, «ἐπονομαζομένης».

² Δυσανάγνωστον τὸ ἐπώνυμον τῆς Ἀδελφότητος.

³ «αὐτῶν».

ήμιν ἐπεμβαινόντων παντοιοτρόπως ἐκεῖνοι γὰρ μὴ ἔχοντες ἐγκαλέσαι κατὰ τῆς τοῦ γένους ήμῶν εὐθύτητος κατηγοροῦσιν ήμῶν τῶν ποιμένων κακοδοξίας μὴ τι οὕτω γε τινά τῶν ἀπάντων ὡς οἴονται¹ παρασπάσωνται. Ήμεῖς δὲ ἐκείνοις καὶ οὐδ' ἀξιώσαιμεν λόγους ἄτ' ἐστραμμένους καὶ αὐτοκατακρίτους ὅντας· πρὸς ὑμᾶς δὲ αὐτοὺς ἀναγκαζόμεθα συνιστάνειν ἔαυτοὺς δεδοικότες τὸν ἐπαπειλούμενον κίνδυνον, τοῖς καὶ ἐνα τῶν μικρῶν σκανδαλίσασι, μὴ ὅτι γε τοσαύτην πολυάριθμον ποίμνην.

Ἔστε οὖν, τέκνα ἀγαπητὰ τῆς ήμῶν Μετριότητος, ὅτι ήμεῖς τῷ τῆς εὐσεβείας ποτισθὲντες ἀρχῆθεν γάλακτι καὶ ὑπὸ ὁρθοδόξους τεθραμμένοι δόγμασι τῶν ὁρθῶν ἀεὶ δογμάτων ἀντεχόμεθα τῆς Μητρὸς ήμῶν τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τοιοῦτοι ὑπὸ τῶν ἀληθῶς ποιμένων γινωσκόμενοι, Μελετίου φημὶ ἐκείνου τοῦ πάννυ καὶ τῷ ἐκείνῳ συμφωνούντων, εἰς τὸν Πατριαρχικὸν αὐτοῦ θρόνον τὸν τῆς Ἀλεξανδρείας ὑπ’ αὐτοῦ ἐκείνου ἐξελέγημεν, ἐνῷ θρόνῳ οὐδέπω τις εὑρηται ἐγκαλέσαι ήμῖν διαστροφὴν ἥδλως παρέκκλισιν ἀπὸ τῶν ὁρθῶν τῆς Ἐκκλησίας ήμῶν δογμάτων· ἐπὶ ὅλοις εἴκοσιν ἔτεσιν οἰακοστροφοῦσι τοῦ ἐκεῖθεν λαοῦ τὰ πηδάλια· ἀλλά κακεῖθεν εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν τοῦτον μεταπεμφθέντες θρόνον ἥβιασθέντες εἰπεῖν οἰκειότερον καὶ οὐχ ἄπαξ ἥδις ἀλλά καὶ πολλάκις τῷ θρόνῳ γὰρ παλαίσαντες ἐξώσθημεν καὶ πολλάκις μηδεμίᾳν ὅλ[ως] παρασαλεύσαντες ὥν εὔρομεν τάξεων, ἀτε ὁρθῶς καὶ ἀνεπιλήπτως κειμένων, ἀλλά καὶ δημοσίᾳ ταύτας λόγοις τε καὶ ἔργοις κυρώσαντες, δέκατον τέταρτον ἔτος τοντὶ τὸ Χριστὸν διοικοῦμεν ποίμνιον καὶ εἰς τὰς σωτηρίους νομὰς εἰσάγομεν, ὡς αἱ Ἱεραὶ Σύνοδοι ἐνέδειξαν ήμῖν, τῶν θανατηφόρων, ὡς οἷον τε, ἀπάγομεν, ἵνα μὴ ἐξ ήμῶν αἱ τοῦ ποιμνίου ψυχαὶ ἀπατηθῶσιν ἥ τυχὸν νῦν αὐθις δεόμεθα ποιῆσαι κατάδηλον τὴν ήμῶν εὐσέβειαν μετὰ τοσαύτας ὁρθοδόξων ἀρχιερέων χειροτονίας, οἵς οὐκ ἐπετίθουν χεῖρας, εἰ μὴ ὄμολογήσαιεν ἐνώπιον πάσης τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ Θεῷ μάρτυρι, τὸ τε Ἱερὸν σύμβολον καὶ τὴν τῶν ἐπτὰ Οἰκουμενικῶν ἀγίων συνόδων τήρησιν ἀπαράτρεπτον καὶ μετὰ τοσούτους Ιερεῖς καὶ διδασκάλους τοῦ Εὐαγγελίου καὶ πνευματικοὺς πατέρας, οὓς καθ’ ἐκάστην ἀνὰ πᾶσαν σχεδὸν τὴν οἰκουμένην ἀναδείκνυμι, ἐπιτρέπω αὐτοῖς διδάσκειν τὸν λαὸν τοῦ Κυρίου εἰς τὴν ἀνέκαθεν ήμῖν παραδοθεῖσαν ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν ἐκείνοις διαδεξαμένων εὐσέβειαν. Ἄλλ’ οἱ τυφλοὶ πρὸς τὸ φῶς μῶμον ήμῖν προσάψαι σπουδάζοντι, καλβινισμὸν ἐγκαλοῦντες καὶ αἴρεσιν, τὴν ἴδιαν κακὴν

¹ «εὶ οἴονται».

προαίρεσιν παραδειγματίζοντες καὶ ἔαυτοὺς πονηροὺς τοῖς πᾶσι καὶ ἀμαθεῖς ἀποφαίνοντες· αὐτοὶ γὰρ ἀμύνασθαι δι' ἄλλα διανοούμενοι καθ' ήμῶν ἐν ἄλλοις ζητοῦσιν ύμᾶς ὑπενθύνους ἀποδεῖξαι, ἀλλὰ μάτην πονοῦσιν ἀτε Θεῷ καὶ τῇ ἀληθείᾳ προσκρούοντες. Ἐπεὶ βέβαιὸν ἐστιν ήμᾶς τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι ἀπ' ἀρχῆς παρά τῆς χάριτος ἐκλεγμένους εἶναι εἰς τὴν βασιλείαν (καὶ τοῦτο ἀνυποστόλως κανχώμεθα μαρτυρούσης τῆς συνειδήσεως ήμῶν) καὶ εὐλογημένους, πᾶσαν αἵρεσιν βδελυττομένους ἐκ νεαρᾶς ήμῶν ήλικίας καὶ ἔτι καὶ νῦν ἀποστρεφομένους συναναστρέφεσθαι τῇ Ἑκκλησίᾳ, καὶ λαμπρὰν οὖσαν τὴν ήμετέραν κλῆσιν οὐ δίκαιὸν ἐστιν ὑπὸ τινος ἐλέγχεσθαι, διό καὶ ἀποβαλλόμεθα τῶν ἐναντίων τὰς φλυαρίας καὶ τὰ συκοφαντίας τῶν σοφιζομένων κατὰ τῆς ήμετέρας ὁρθοδοξίας. Ήμεῖς γὰρ χάριτι Θεοῦ ὕδωρ γλυκὺ καὶ καθαρόν, τὴν ἀληθῆ καὶ εὐαγγελικήν διδασκαλίαν, διὰ παντὸς ἐν τοῖς παρελθοῦσιν χρόνοις τὸ ήμέτερον ποίμνιον ἐποτίσαμεν· καὶ νῦν οὐκ ἄλλως ὡς οἴδασιν οἱ παρ' ήμῶν ἀεννάως διδασκόμενοι, ἐν ᾧ μαρτυρίας ἄλλων οὐ δεόμεθα· ἔχομεν τὸ Πανάγιον Πνεῦμα καὶ τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν μαρτυροῦντας ὑπὲρ ήμῶν καὶ ὅλον τὸ ήμέτερον ποίμνιον καὶ ἐπὶ πᾶσι τὴν ἀγίαν ήμῶν Σύνοδον. Τοῦ λοιποῦ μηδεὶς μοι πράγματα παρεχέτω ἐντυγχάνομεν δὲ τῷ Θεῷ τῷ ἐπόπτῃ τῶν ἀπάντων τηρῆσαι τὴν Ἀνατολικὴν Ἑκκλησίαν τοῦτο δὲ εἰπεῖν καὶ Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν πασῶν αἵρεσεων ἀνωτέραν. Υμεῖς οὖν τέκνα ἀγαπητὰ ἐν Χῷ στήκετε ὡς ἔφην τῇ πίστει, ἢ ἐδιδάχθητε ύμῖν παρ' ὁ παρελάβετε καὶ κατὰ διαδοχὴν ἐπιστεύσατε ἀνάθεμα ἔστω. Οὐ γὰρ ἐξ οἰκείων πάντως ἔσται, ἀλλὰ τῶν εἰς ἄγγελον φωτὸς¹ μετασχηματιζομένων, οὕτε εὐαγγέλιον κηρύττων, ἀλλὰ καταστροφὴν καὶ ἀπώλειαν πρῶτον μὲν ἔαυτῷ ἔπειτα δὲ καὶ τοῖς ἐκείνῳ ἐπομένοις. Ο δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης καὶ πάσης παρακλήσεως παρακαλέσαι τὰς καρδίας ύμῶν καὶ στηρίξαι ύμᾶς εἰς τὴν πίστιν ἀντοῦ τὴν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ]. Ἄμήν. Δεκεμβρίου τετάρτη αχλδ' ἵνδικτιῶνος».

Ἄρχιμανδρίτης Χρυσόστομος Α. Παπαδόπουλος.

¹«ἰσάγγελον».

ΛΟΥΚΙΑΝΟΣ Ο ΣΑΜΟΣΑΤΕΥΣ

ΩΣ ΠΟΛΕΜΙΟΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ¹

Μετὰ τὴν ἀνάλυσιν τοῦ συγγράμματος τοῦ Λουκιανοῦ, τοῦ ἐπιγραφομένου «περὶ τῆς Περεγρίνου τελευτῆς» ὅπερ ἀνέκαθεν ὑπῆρξε πέτρα σκανδάλου διὰ τοὺς ἀσχοληθέντας περὶ τὴν μελέτην καὶ ἔρευναν αὐτοῦ, προβαίνομεν εἰς τὴν κριτικὴν ἐξέτασιν τῶν ἐν αὐτῷ ἐκτιθεμένων καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ σποραδικῶς ἀπαντώντων πλαγίων ἢ φανερῶν ὑπαινιγμῶν, καθαπτομένων τοῦ χριστιανισμοῦ, ἔχοντες πάντοτε πρὸ δόφθαλμῶν τὸν ἡδη γνωστὸν ἡμῖν χαρακτῆρα τοῦ ἡμετέρου σκώπτου, διακρινομένου διὰ τὸ φιλόσκωμμον αὐτοῦ, ὅπως μὴ ἐν τῇ κρίσει ἀστοχήσωμεν τοῦ ὄρθοῦ. Συστηματικῶς καὶ οίονεὶ ἐναβρυνόμενος, καθ' ἄ καὶ ἀλλαχοῦ εἴπωμεν συγχρόνους θρησκευτικὰς ἰδέας καὶ πεποιθήσεις, φιλοσόφους, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, ἀδιαφόρων περὶ τῆς ἀναπτύξεως, τοῦ κύκλου τῆς δράσεως, τῆς κοινωνικῆς ἢ πολιτικῆς θέσεως καὶ καταστάσεως τῶν ὑποκειμένων εἰς ταύτας ἀτόμων, θρησκευτικῶν αἰρέσεων, λαῶν καὶ ὄλοκλήρων ἐθνῶν. Εἰς τὴν ἀκατάσχετον ὁρμὴν τοῦ χειμάρρου τῆς καταφορᾶς ἀλλὰ καὶ τῆς ἐκτάκτου διαθέσεως τοῦ σκώπτειν τοῦ ἡμετέρου σατυρικοῦ δὲν ἦτο παράδοξον καὶ ὅλως ἀπίθανον νὰ συμπαρασυρθῇ καὶ ἡ νέα τότε σχετικῶς θρησκεία τοῦ θεανθρώπου Ἰησοῦ. Εὔκολώτατα ἡδύνατο νά συμβῇ τοῦτο καὶ διὰ τὴν τότε ζωηρὰν κίνησιν τῶν πνευμάτων, διὰ τὴν ἀναζύμωσιν καὶ τὴν πάλην, ἥτις διεξήγετο μεταξὺ τῶν διαφόρων φιλοσοφικῶν καὶ θρησκευτικῶν συστημάτων ὑπὲρ ἐπικρατήσεως τούτου ἢ

¹ Ὁρα "Νέα Σιών", ἔτος Α' σελ. 425-445

έκείνους ἐξ αὐτῶν, πρὸ πάντων ὅμως τὸ σκῶμμα καὶ τὴν χλεύην ἥτο δυνατὸν νὰ στρέψῃ ἔκεινος κατὰ τοῦ χριστιανισμοῦ ὡς καταστρεπτικόν, ἀλλὰ κατ' οὓσιαν ἀσινὲς δι' αὐτὸν ὅπλον, διὰ τὸ ἀκατάληπτον τῆς θείας, τῆς ψύστης δογματικῆς καὶ ἡθικῆς διδασκαλίας, ἣν οὗτος ἐκήρυξεν· εἰς τοῦτο ἥτο δυνατὸν τὰ μέγιστα νὰ συντελέσῃ ἡ μετ' ἀκραδάντου πεποιθήσεως καὶ ἀφοσιώσεως δήλωσις τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ, ὅτι μόνοι αὐτοὶ κατέχουσι τὴν κατ' ἔξοχὴν ἀλήθειαν, τὴν κηρυχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἀληθῆ παρὰ Θεοῦ σοφίαν καὶ φρόνησιν καὶ ἀποκάλυψιν «εἰς τὸ εἰδέναι τὶς ἐστιν ἡ ἐλπίς τῆς κλήσεως αὐτοῦ, τὶς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης τῆς κληρονομίας αὐτοῦ ἐν τοῖς ἀγίοις, καὶ τί τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ κράτους αὐτοῦ....» (Ἐφ. 1,9,18,19 Πρβλ. Α'. Κορ. 1,24,25.2, 6 - 10) καὶ ἐν γένει τὸ καινότροπον, ἡ ἀπλοϊκότης, ἡ ἄδολος ἀγάπη, ἡ συνδέουσα ἀδιαρρήκτως πάντας, προθύμους ὑλικῶς τε καὶ ἡθικῶς νὰ ὑποστηρίξωσι τοὺς χρείαν ἔχοντας, θυσιάζοντας τὰ πάντα καὶ μετ' ἀδιαφορίας καὶ περιφρονήσεως ἀποβλέποντας πρὸς τὸν θάνατον,¹ ἡ θεομή, ἡ ζῶσα καὶ ἐνεργὸς πίστις καὶ

¹ Πρβλ. τῆς πρὸς Διόγνητον ἐπιστολῆς κεφ. I, ἐνθα λέγεται «Ἐπειδὴ ὁρῶ, κράτιστε Διόγνητε, ὑπερεσπουδακότα σε τὴν θεοσέβειαν τῶν χριστιανῶν μαθεῖν καὶ πάνυ σαφῶς καὶ ἐπιμελῶς πυνθανόμενον περὶ αὐτῶν, τίνι τε Θεῷ πεποιθότες καὶ πῶς θρησκεύοντες αὐτὸν τὸν τε κόσμον ὑπερορῶσι πάντες καὶ θανάτου καταφρονοῦσι, καὶ οὔτε τοὺς νομιζομένους ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων θεοὺς λογίζονται ... καὶ τίνα τὴν φιλοστοργίαν ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους καὶ τί δήποτε καινὸν τοῦτο γένος ἡ ἐπιτήδευμα εἰσῆλθεν εἰς τὸν βίον νῦν καὶ οὐ πρότερον. Λαμπρὰν εἰκόνα τοῦ βίου τῶν χριστιανῶν διὰ ζωηροτάτων χρωμάτων διαζωγραφεῖ ὁ ἄγνωστος συγγραφεὺς τῆς μνημονεύθεισης ἐπιστολῆς, ἦν ἐν ἐπιτομῇ παραθέτομεν. «Χριστιανοὶ οὔτε γῆ οὔτε φωνῇ, οὔτε ἔθεσι διακεκριμένοι τῶν λοιπῶν εἰσιν ἀνθρώπων. Οὔτε γὰρ που πόλεις ιδίας κατοικοῦσιν, οὔτε διαλέκτῳ τινὶ παρηλλαγμένῃ χρῶνται, οὔτε βίον παράσημον ἀσκοῦσιν. Οὐ μήν ἐπινοίᾳ τινὶ καὶ φροντίδι πολυπραγμόνων ἀνθρώπων μάθημα τοιοῦτ' αὐτοῖς ἐστιν εὐρημένον, οὐδὲ δόγματος ἀνθρωπίνου προϊστᾶσιν, ὥσπερ ἔνιοι ... Ἐν σαρκὶ τυγχάνουσι, ἀλλ' οὐ κατὰ σάρκα ζῶσιν. Ἐπὶ γῆς διατρίβουσιν, ἀλλ' ἐν οὐρανῷ πολιτεύονται. Πείθονται τοῖς ὥρισμένοις νόμοις καὶ τοῖς ιδίοις βίοις νικῶσι τοὺς νόμους. Αγαπῶσι πάντας καὶ ὑπὸ πάντων διώκονται. Αγνοοῦνται καὶ κατακρίνονται, θανατοῦνται καὶ ζωοποιοῦνται. Πτωχεύουσι καὶ πλουτίζουσι πολλοὺς· πάντων ὑστεροῦνται καὶ ἐν πᾶσι περισσεύουσιν. Ατιμοῦνται καὶ ἐν ταῖς ἀτιμίαις δοξάζονται, βλασφημοῦνται καὶ δικαιοῦνται. Λοιδοροῦνται καὶ εὐλογοῦνται· ύβριζονται καὶ τιμῶσι. Αγαθοποιοῦντες ὡς κακοὶ κολάζονται· κολαζόμενοι χαίρουσι ὡς ζωοποιούμενοι. Υπὸ Ιουδαίων ὡς ἀλλόφυλοι πολεμοῦνται καὶ ὑπὸ Ἑλλήνων διώκονται καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἔχθρας εἰπεῖν οἱ μισοῦντες οὐκ ἔχουσιν...» Κεφ. 5, 6 καὶ 10).

συλλήβδην πᾶσαι αἱ χριστιανικαὶ ἀρεταί. Ακριβῶς δὲ αἱ τελευταῖαι παραφωνίαν, τρόπον τινά, ἀποτελοῦσαι ἐν τῇ ἀπεχθεστάτῃ ἀρμονίᾳ καὶ ἀδελφοσύνῃ πασῶν τῶν κακιῶν, δικαίως ἐπεσπῶντο τὴν προσοχὴν τῶν φιλοπεριέργων καὶ τῶν ἐκ συστήματος κακῶν καὶ περὶ τὴν καταστροφὴν παντὸς καλοῦ ἀσχολουμένων, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἡθικῆς καὶ θρησκευτικῆς διαφθορᾶς καὶ ἐξαχρειώσεως, τοῦ μαρασμοῦ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ὄλοσχεροῦς σχεδὸν ἐξοντώσεως τῆς ἀρετῆς, καταπολεμουμένης μὲν ἀλλά καὶ μὴ ἐξαφανιζομένης, προβαλλούσης δὲ θριαμβευτικῶς τὴν αἴγλην αὐτῆς ἐν τῷ προσώπῳ τῶν χριστιανῶν καὶ ἐκσπάσης ἐκ τῶν στομάτων καὶ αὐτῶν τῶν ἐθνικῶν, ἀδυνατούντων πλέον νὰ ἀποκρύψωσι τὴν φανερὰν ἐκδήλωσιν αὐτῆς, τὴν ἀκούσιον ἀλλά λίαν τιμητικὴν διὰ τοὺς χριστιανοὺς μαρτυρίαν, τὴν συνοψιζομένην ἐν ταῖς ἀξιοσημειώτοις ταύταις λέξει: «Ἴδετε πῶς ἀγαπῶσιν ἀλλήλους καὶ πῶς εἶνε ἔτοιμοι ὑπὲρ ἀλλήλων νὰ ἀποθνήσκωσιν» (Τερτυλλιανοῦ Ἀπολογητικὸς 39). Ἐπειδὴ ὅμως τὴν νέαν θρησκείαν τῆς ἀγάπης καὶ τῆς πίστεως εἰς τὴν μὲλλουσαν ἀνταπόδοσιν, ἀναλόγως τῶν ἐν τῷ παρόντι κόσμῳ βεβιωμένων, δέν ἥδυναντο οἱ ἀπὸ σκοποῦ ἢ ἐκ περιεργείας περὶ τὰ τοιαῦτα καταγινόμενοι νὰ διακρίνωσι τῶν πολυπληθῶν θρησκευτικῶν καὶ φιλοσοφικῶν αἰρέσεων, καὶ δὴ τῆς τῶν κυνικῶν, οἵτινες φαίνονται περιφρονοῦντες τὸν παρόντα κόσμον, ἐπομένως καὶ τὸν θάνατον, χωρὶς ὅμως νὰ στηρίζωνται ἐν τούτῳ ἐπὶ τῶν χριστιανικῶν κοσμοθεωριῶν περὶ τε τῆς παρούσης καὶ τῆς μελλούσης ζωῆς, ἐταύτιζον τὸν χριστιανισμὸν πρὸς ἐκείνας, καὶ τὸ χείριστον πάντων, ἐλαφρῷ τῇ συνειδήσει ἐθεώρουν αὐτὸν ὡς μίαν τῶν μεγίστων ἀτοπιῶν, ὅσαι ἐνεφανίσθησάν ποτε ἐπὶ τῆς ὑδρογείου σφαίρας.

Ἐν τούτοις, ὡς καταφαίνεται ἐκ τῆς προταχθείσης λεπτομεροῦς

ἀναλύσεως τῆς σατίρας τοῦ Λουκιανοῦ πολὺ ἀπέχει αὕτη νά ἐκληφθῇ ώς ἔχουσα κύριον ἀντικείμενον τοὺς χριστιανούς, τὸν χριστιανισμὸν καθόλου καὶ μερικώτερον, ώς ὑπὸ πλείστων νομίζεται, ὅτι εἶνε ἀπλῆ παρωδία τοῦ χριστιανικοῦ μαρτυρίου. Ἐν παρόδῳ μόνον γίνεται λόγος ἐν ταύτῃ περὶ τοῦ χριστιανισμοῦ κατ' αὐτοῦ ἐπετέθη ὁ σατυρικὸς μόνον ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἐξιστορήσεως τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων φάσεων τοῦ βίου τοῦ Περεγρίνου, εὐκόλως μεταπίπτοντος ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸ ἔτερον ἄκρον, ὅτε μὲν χάριν τῆς δόξης, ὅτε δὲ χάριν τοῦ συμφέροντος καὶ ἐνίοτε ἐξ ἀνάγκης. Ἐπειδὴ δὲ καὶ εἰς τὸν χριστιανισμὸν προσῆλθεν ὁ περιβόητος ἥρως τοῦ Λουκιανοῦ, ἀφιεροῖ οὗτος καὶ εἰς τὸ νέον τοῦτο φαινόμενον γραμμὰς τινας, λίαν χαρακτηριστικάς. Ὅτι δὲν εἶχε σκοπὸν νὰ ἐνδιατρίψῃ ἰδιαιτέρως εἰς αὐτὸν, καταφαίνεται ἐκ τῆς ἴδεας, ἣν εἶχε σχηματίση περὶ αὐτοῦ, ώς περὶ φαινομένου, μὴ ἔχοντος μεγάλην σημασίαν ἐν τῷ τότε ἐθνικῷ κόσμῳ, διὸ καὶ ἀπτεται ἐλαχίστων μόνων σημείων τοῦ τε θεωρητικοῦ καὶ πρακτικοῦ μέρους αὐτοῦ καὶ ἴδια συνηθειῶν τινων χριστιανικῶν. Ως ἔξαγεται ἐκ τοῦ ἀποσπάσματος τοῦ ἀναφερομένου εἰς τὸν χριστιανισμὸν¹, ὁ Λουκιανὸς ἀποδείκνυται ἐλάχιστα γνωρίζων περὶ αὐτοῦ καὶ ταῦτα ἐπιπολαίως. Ἐν τῇ συντόμῳ ἐκείνῃ μνείᾳ ἡρκέσθη εἰς ἀπλῆν ἀναγραφὴν τῶν φερομένων ἀπλῶς ἐν ταῖς τρίοδοις, τὴν νέαν δὲ θρησκείαν ἀφορώντων. Οὐδ' ἄπαξ ποιεῖται μνείαν τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ μετὰ περιφρονήσεως ὀνομάζει αὐτὸν σοφιστήν.²

¹ «Περὶ τῆς Περεγρίνου τελευτῆς» 10-14 καὶ «Ν. Σιών» ἔτος Α' τεῦχος Ε' σελ· 432-433.

² Τὴν προσωνυμίαν ταύτην ἀπέδωκεν ὁ Λουκιανὸς τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰ. Χριστῷ, ὃν δέν διέκρινε τῶν συνήθως σοφιστῶν, δηλ. τῆς τάξεως τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν ωριόδων ἐκείνων, οἵτινες ἐπὶ μισθῷ τὴν τε φιλοσοφίαν καὶ τὴν ωριοδικήν ἐδίδασκον, ὅντες μᾶλλον συμφεροντοσκόποι, διὸ καὶ ὁ Αριστοτέλης ὀνομάζει αὐτοὺς «χρηματιστὰς ἀποφαινομένης σοφίας, ἀλλ' οὐκ οὐσης». Οὗτοι ἐπειρῶντο ὅπως πείθωσι τοὺς ἀκροατὰς διὰ πραγματισμῶν, χωρὶς νά μεταδίδωσιν αὐτοῖς ἀληθῆ σοφίαν καὶ χωρὶς νά εἰσδύωσιν εἰς τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων, ἀτε εἰς τὴν ἴδιαν δόξαν καὶ κερδοσκοπίαν ἀποβλέποντες, ώς διὰ τῶν ἀγχίνων διαλόγων του ἀπέδειξεν ὁ σοφώτατος Σωκράτης. Ἐντεῦθεν ἡ λέξις σοφιστής, ἀρχικῶς σημαίνουσα τὸν σοφὸν τ.ε. πάντα τὸν κατέχοντα ἴδιαν τινὰ τέχνην, ώς τὴν μουσικὴν ἢ μελωδικὴν, ἢ τὸν ἔχοντα ἱκανότητα, ἐμπειρίαν, πρακτικὴν ἐν τῷ βίῳ σύνεσιν καὶ ὑπὸ τοιαύτην ἐποψιν σοφισταὶ ἐκαλούντο οἱ ἐπτὰ σοφοὶ τῆς Ἑλλάδος, ἐν δὲ τῇ ὑψηλοτέρῳ αὐτῆς ἐννοίᾳ οἱ πεπαιδευμένοι, οἱ διακρινόμενοι τῶν πολλῶν διὰ τῶν γνώσεων καὶ τῆς κρίσεως των, κατήντησε νά σημαίνη τὸν μεγαλορόμονα, τὸν μεγαλήγορον, τὸν μεγάλαυχον, τὸν ἀλαζόνα, τὸν γόητα, τὸν ἀπατεῶνα. Καὶ ἀνέκτησε μὲν ἡ λέξις τὴν προτέραν τιμητικὴν σημασίαν, ὅτε ἔξελιπε τὸ τοιοῦτον εἶδος τῆς ωριοδικῆς, καταστᾶσα συνώνυμος τῇ λέξει ωριτῶ, σημαίνοντη γενικῶς τὸν διδάσκαλον, ἀλλ' ἐνταῦθα φαίνεται, ὅτι ἐγένετο χρῆσις αὐτῆς πρὸς τῇ ἀρχεγόνῳ καὶ ἐν τῇ κακῇ σημασίᾳ, ἀφοῦ ἄλλως τε κατωτέρῳ πρόκειται περὶ ἀποπείρας αὐτοῦ ἀποπλανήσεως ἀπὸ τῶν ἐλληνικῶν θεῶν. Η γνώμη αὕτη ἐνισχύεται ἔτι μᾶλλον, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὅψει τὸ ὅλον πνεῦμα τοῦ Λουκιανοῦ, ώς θὰ ἴδωμεν καὶ κατωτέρω, καὶ ἡ συχνὴ χρῆσις τῆς λέξεως σοφιστῆς ἐπὶ τῆς κακῆς σημασίας. Οὕτω λ.χ. ἐν τῷ διαλόγῳ Μενίππου καὶ Κερβέρου ὁ Μένιππος ὀνομάζει σοφιστὴν τὸν Σωκράτην, ώς «Οὐκοῦν

Αξιοθαύμαστος κυρίως είναι ή τάσις τοῦ Λουκιανοῦ, ὅπως ἐξελληνίσῃ τὸν ύπ' αὐτοῦ οὕτω ποοσαγορευόμενον Ἰησοῦν, ὃν παριστᾶ ὡς σοφιστὴν τ. ἔ γόητα, ἀπατεῶνα, ἀπαιτοῦντα παρὰ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ τὴν ἄρνησιν τῶν ἑλληνικῶν Θεῶν,¹ πλαγίως δῆθεν ὑπεραμυνόμενος αὐτῶν, ἐνῷ καὶ οὗτοι δέν διέφυγον τὴν προσοχὴν του, ἐξομοιωθέντες πρὸς τοὺς ἀετοὺς καὶ ταύρους καὶ κύκνους καὶ καταγελασθέντες ὡς τυφλοὶ, κωφοὶ, ἄλαλοι καὶ ἀναίσθητοι, ἀρεσκόμενοι ἐν τούτοις, εἰς τὰς θυσίας (Προμηθεὺς 19) καὶ διαπράττοντες αἴσχη, ἀνάξια καὶ τῶν

σοφιστὴς ὁ ἄνθρωπος ἦν καὶ οὐκ ἀληθῶς κατεφρόνει τοῦ πράγματος»: 2) Ἐπίσης σοφιστὴν ὀνομάζει ὁ Ἡρακλῆς τὸν Διογένη ἐν τῷ διαλόγῳ Διογένους καὶ Ἡρακλέους (5). Τὴν προσωνυμίαν ταύτην ἀπονέμει τοῖς ἐγγεγυμνασμένοις μόνοις τοῖς λόγοις, ὡς «Σοφισταὶ ἀν εἰκότως ἡ σοφοὶ καλοῖντο οἱ τοῖς λόγοις μόνοις ἐγγεγυμνασμένοι» (Ιππίας, ἡ Βαλανεῖον (2). Άλλαχοῦ πάλιν ὁ ὄριτωρ ταυτίζεται πρὸς τὸν σοφιστήν, ὡς «ἐρωτᾶς, ὁ μειράκιον, ὅπως ἀν ὄριτωρ γένοιο καὶ τὸ σεμνότατον τοῦτο καὶ πάντιμον ὄνομα σοφιστῆς αὐτὸς εἶναι δόξαις» (Ρητόρων διδάσκαλος I). Περὶ τῆς σημασίας τῆς λέξεως, Ὁρα «Σύνοψιν τῆς ἰστορίας τῆς φιλοσοφίας» Μ. Εὐαγγελίδου τόμος Α'. σελ. 3 - 10. Ζωγράφειον ἑλληνικὴν βιβλιοθήκην τόμος Β'. σελ. 78 σημ. 62, ἔνθα ἔρμηνεύεται ὁ στίχος: «ἴνα μάθη σοφιστῆς ἀν Διός ναθέστερος» ἐν τῷ Προμηθεί δεσμώτη τοῦ Αἰσχύλου.

¹ Ἐπειδὴ τὰ ἐνταῦθα περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ἑλληνικῶν Θεῶν ἀποπλανήσεως λεγόμενα δέν συμβιβάζονται πρὸς ὅσα γνωρίζομεν ἐκ τῶν τεσσάρων κανονικῶν Εὐαγγελίων περὶ τῆς ἐπιγείου δράσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τινὲς τῶν ἐρμηνευτῶν καὶ σχολιαστῶν ὑποθέτουσιν ὅτι ταῦτα ἀρμόζουσι περισσότερον εἰς τὸν ἀπ. Παῦλον, ὃν ἐννοοῦσιν ὑπὸ «τὸν νομοθέτην τὸν πρῶτον», εἰσάγοντες οὕτω διαφορὰν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ «ἀνασκολοπισθέντος σοφιστοῦ», εἰς ὃν ἄγει ὁ πρῶτος, ὡς δηλοῦται ἐκ τῶν λεγομένων: «ἔπειτα δὲ ὁ νομοθέτης ὁ πρῶτος ἔπεισεν αὐτοὺς ὡς ἀδελφοὶ πάντες εἴεν ἀλλήλων, ἐπειδὰν ἄπας παραβάντες Θεοὺς μὲν τοὺς ἑλληνικοὺς ἀπαρνήσωνται, τὸν δὲ ἀνεσκολοπισμένον ἐκεῖνον σοφιστὴν αὐτῶν, προσκυνῶσι καὶ κατὰ τοὺς ἐκείνου νόμους βιῶσιν (Περὶ τῆς Περεγρίνου τελευτῆς 13). Οἱ ἀπόστολος Παῦλος, κηρύττων τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, πολλαχοῦ τῶν ἐπιστολῶν του καταφέρεται κατὰ τῆς εἰδωλολατρείας καὶ τῶν ἑλληνικῶν Θεῶν, ἀρδην ἀνατρέπων τὴν πολυθεῖαν καὶ συνιστών τὴν πίστιν εἰς τὸν ἔνα καὶ μόνον ἀληθινὸν Θεὸν (Ρωμ 1, 18–32 Α' Κορ. 5, 10, 11.6, 9. 8, 1,4, 10.10, 7, 14. Β'. Κορ. 6, 16. Γαλ. 5, 20. Α'. Θεσ. 1, 9 καὶ λ.). τοῦτο γίνεται δῆλον καὶ ἐκ τῆς ἐν τῷ Ἀρείῳ Πάγῳ ἀγορεύσεως αὐτοῦ (Πρ. 17, 22-34) καὶ ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους ὥρητῆς δηλώσεως «ὅτι οὐδὲν εἴδωλον ἐν κόσμῳ, καὶ ὅτι οὐδὲὶς Θεὸς ἔτερος εἰ μή εἰς· καὶ γὰρ εἴπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοὶ... ἀλλ' ήμīν εἰς Θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὐ τὰ πάντα καὶ ήμεῖς εἰς αὐτὸν...». (Α' Κορ. 8, 4-7), χωρὶς ποσῶς νὰ ἔξαρτῃ τὴν πρὸς ἀλλήλους σχέσιν τῶν ἀρνουμένων αὐτοὺς ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρνήσεως, ἦν τρόπον τινὰ ὁ Λουκιανὸς τίθησιν ὡς ὅρον τῆς ἀδελφότητος τῶν χριστιανῶν· πρὸς τούτοις οὐδαμοῦ χαρακτηρίζεται ὁ ἀπ. Παῦλος ὡς νομοθέτης. Τοιούτους κατ' ἔξοχὴν νομοθέτας γνωρίζομεν κυρίως δύο, ἐν μὲν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ τὸν Μωϋσέα, ἐν δὲ τῇ Καινῇ τὸν Ἰησοῦν· ἐκ τούτων ὃ μὲν πρῶτος ὀνομάζει ἀδελφους τοὺς καταγομένους ἐκ του αὐτοῦ γένους ἡ τοὺς συνδεομένους πρὸς ἀλλήλους διὰ τῆς περιτομῆς ιουδαϊκοῦ τύπου καταργηθέντος ὑπὸ τοῦ χριστιανισμοῦ, ὃ δὲ δεύτερος εἶνε ὁ καθιερώσας πραγματικῶς τὸν θεσμὸν τῆς ἀδελφότητος διὰ τῆς πρὸς Αὐτὸν καὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀγάπης, ἣτις εἶνε τὸ οὐσιώδες γνώρισμα τῶν ἀδελφῶν καὶ μαθητῶν Αὐτοῦ, (Ιωαν. 13, 35) καὶ τῶν μετέπειτα χριστιανῶν, ἀδιακόπως ἀπονεμόντων ἀλλήλοις τὴν τρυφερὰν ταύτην προστηγορίαν (Πρ. 9, 30. 10, 23. 11, 1, 29. 15, 1, 3, 22, 23, 32, 33, 36, 40. 16,2 40. 17,6,10,14. 18, 18 κ. λ.) Κατὰ ταῦτα λοιπὸν νομοθέτης ἐνταῦθα εἶνε ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς, τὰ δὲ περὶ Αὐτοῦ λεγόμενα ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ἑλληνικοὺς Θεοὺς τὴν πηγὴν αὐτῶν ἔχουσιν ἐν τῷ ἀποκρύφῳ εὐαγγελίῳ (Πρβλ. Luciani Samosatensis opera Grece et Latine ad editionem Tiberii Hemsterhausii et Ioannis Frederici Reitzii σελ. 553-554).

συνηθεστάτων θνητῶν.¹

Ο Λουκιανὸς ἐλέγχεται ύπ' αὐτῶν τῶν λεγομένων του, ἀγνοῶν τὰ περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς καταγωγῆς Του, διότι ὀνομάζει μὲν αὐτὸν ἄνθρωπον μέγαν, ἀνασκολοπισθέντα² ἐν Παλαιστίνῃ ἔνεκα τῶν ύπ' αὐτοῦ εἰσηγηθέντων ἐν τῷ βίῳ νέων μυστηρίων μετὰ νέου θρησκεύματος, ἐν τούτοις δέν ἐγνώριζε μετ' ἀκριβείας τί κυρίως ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐν τῷ Χριστιανισμῷ παρὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀκριβῶς μόνον ἔχει πληροφορηθῆ ὅτι οὗτος εἶνε γνωστή, πρὸ πολλοῦ σχετικῶς ζήσασα προσωπικότης. Τὸ ύπ' αὐτοῦ διαπραχθὲν ἀνδραγάθημα εἶνε κατὰ τὸν Λουκιανόν, ὅτι κατώρθωσε νὰ καταπείσῃ

¹ Έν τοῖς πλείστοις τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ποιεῖται μνείαν ὁ Λουκιανὸς τῶν ἑλληνικῶν θεῶν, ἀρχόμενος ἀπὸ τὸν Διός, τὸν μυθευομένου «πατρὸς ἀνδρῶν τε θεῶν τε», μη ἔξαιρουμένων μηδ' αὐτῶν τῶν θεαινῶν, ὃν πολλοὶ καὶ πολλαὶ χρησμεύουσιν ὡς κύριον ἀντικείμενον αὐτοτελῶν πραγματιῶν. Υπόθεσις αὐτῶν εἶνε αἱ ἀρεταὶ καὶ αἱ κακίαι τῶν ἀθανάτων κατοίκων τοῦ Ολύμπου· οὗτοι ἐτρέφοντο δι' ἀμβροσίας καὶ νέκταρος, ἐν τούτοις περιέκειντο πάσας τὰς ἀνθρωπίνους ἀσθενείας, ἐξελέγχονται δ' ύπὸ τοῦ σατυρικοῦ πολὺ κατώτεροι τῶν παθῶν των καὶ ὄλως ἐστερημένοι τῆς δυνάμεως καὶ ἵκανότητος τοῦ διευθύνειν τὰς τύχας τῶν ἀνθρώπων, ὑποκειμένων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν αὐθαιρεσίαν καὶ βίᾳ τῆς τυφλῆς είμαρμένης, ἔρμαιον αὐτῆς τυγχάνοντες. Λεπτομερῆ καὶ ἀκριβῆ γνῶσιν τούτων δύναται τις νὰ λάβῃ, ἐάν ἀναγνώσῃ κυρίως τὰ ἔξῆς συγγράμματα: «Ζεὺς ἐλεγχόμενος» 4, 5, 6, 8, 9, 11, 12, 14—19 «Ζεὺς τραγῳδός» 1,2,4,7,13-25, 31-43,45,51-53, ἐνθα λέγεται λόγος περὶ είμαρμένης καὶ περὶ προνοίας: «Τὰ πρὸς Κρόνον», 2, 4, 5. «Δὶς κατηγορούμενος» 2, «ἐνθα λέγεται ὅτι ὁ Ζεὺς φοβεῖται τὴν τοῦ Ἐπικούρου κατηγορίαν διὰ τὴν ἀπρονοησίαν τῶν θεῶν. Περὶ τῶν διαφόρων μεταμορφώσεων τοῦ Διός : «Φιλοφευδῆς ἢ ἀπιστῶν» 2, «Ζεὺς τραγῳδός» 2, «Θεῶν Ἐκκλησία» 5, 6, 7, 13, 15—17, «Χαρίδημος» 7, 8, 9, «Τπερε τῶν εἰκόνων» 23, «Θεῶν διάλογοι», «Ἐνάλιοι διάλογοι», «Νεκρικοὶ διάλογοι», «Προμηθεὺς» 17 κ.λ.

² Τὸ οῷμα ἀνασκολοπίζειν-σθαι δἰς ἀπαντῶν ἐν τῷ τμήματι τούτῳ τῆς σατίρας τοῦ Λουκιανοῦ, σημαίνει κυρίως διὰ πασσάλου διαπεράν, πλὴν σημαίνει καὶ ἀνασταυροῦν-σθαι, ἐναλλασσόμενον μάλιστα πρὸς τοῦτο, σημαῖνον: ἀνασκολοπίζειν, προστηλοῦν ἐπὶ σταυροῦ. Τὸ αὐτὸ οῷμα ἀπαντᾶ καὶ ἀλλαχοῦ παρὰ τῷ Λουκιανῷ, λ.χ. ἐν τῷ διάλογῳ «Ζεὺς ἐλεγχόμενος» 8 «Προμηθεὺς δὲ καὶ ἀνεσκολοπίσθη», οὕτινος ἡ σημασία ἐξακριβοῦται καὶ ἐκ μνημείων τῆς ἀρχαίας τέχνης. Οὕτω, ἐπὶ τίνος ἐκ τῆς ἴταλικῆς πόλεως Chiusi καταγομένου ἐν μελαίναις εἰκόσιν ἀγγείου τοῦ ἐν Βερολίνῳ Μουσείου παρίσταται ὁ Προμηθεὺς ἀνεσκολοπισμένος. Καθ' ὅμιον τρόπον ἔχει ἀποτυπωθῆ ὁ Προμηθεὺς ἐπὶ τῆς ἐν δεξιᾷ ἐπιφάνειας εἰκόνος τῆς ἐν Καπιτωλίῳ Προμηθείου σαρκοφάγου, ἐνθα ὁ Προμηθεὺς κρέμαται ἐξ ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν προσπεπασσαλευμένος εἰς τὸν κρημνὸν (Ζωγράφειος ἑλληνικὴ Βιβλιοθήκη Αὐτόθι σελ. 48, 49). Τοῦτο ἀπαντῶμεν καὶ ἀλλαχοῦ: «ἀνασκολοπιζομένους δὲ καὶ τυμπανιζομένους τοὺς μηδὲν ἀδικοῦντας» (Ζεὺς τραγῳδός 19). Καὶ τὸ ἀνασταυροῦν δὲ εὑρομεν ἐν τῇ ἀληθεῖ ἰστορίᾳ Α'. 42 ἐνθα λέγεται: «ἔστησαν δὲ καὶ τρόπαιον τῆς νησομαχίας ἐπὶ τῇ κεφαλῇ τοῦ κήτους μίαν τῶν πολεμίων νῆσων ἀνασταυρώσαντες», καὶ ἐν τῷ διαλόγῳ «Προμηθεὺς», ἐν τῷ ὅποιώ ἀδιακρίτως γίνεται χρῆσις τῶν δύο οῷμάτων τὸ μὲν ἀνασταυροῦσθαι ἐν τοῖς κεφ. 1, 4, 15 καὶ 17, τὸ δὲ ἀνασκολοπίζεσθαι ἐν τοῖς κεφ. 2, 7, 10, συχνὰ δ' ἀπαντᾶ καὶ ἡ λέξις σταυρὸς καὶ δὴ ἐν τοῖς κεφ. 1 «καὶ ὄλως ἐπικαιρότατος ἀν ὁ σταυρὸς γένοιτο», 9 καὶ 10. Ἐν τοιαύτῃ σημασίᾳ ποιεῖται χρῆσιν αὐτοῦ καὶ ὁ μέγας Ωριγένης (παρ' Ἐύσεβίῳ), διμιλῶν περὶ τοῦ μαρτυρικοῦ θανάτου τοῦ ἀποστόλου Πέτρου «.... ὅς (Πέτρος) καὶ ἐπὶ τέλει ἐν Ρώμῃ γενόμενος ἀνεσκολοπίσθη κατὰ κεφαλῆς, οὕτως αὐτὸς ἀξιώσας παθεῖν» (Ἐύσεβ. ἐκκλ. ἰστορία βιβλ. III, 1). Τὸ ταύτοσημον ὅμως τῶν οῷμάτων: σταυροῦσθαι, ἢ ἀνασταυροῦσθαι καὶ ἀνασκολοπίζεσθαι δέν ἀποκλείει τὴν ἰδέαν ὅτι ἐν τῇ δεδομένῃ περιστάσει τούτῳ ἐλέχθη μετὰ χλευασμοῦ, τοῦ σκώπτου Λουκιανοῦ ἐκτοξεύσαντος τὸ δηλητήριον τῆς χλεύης αὐτοῦ κατὰ τὸν Λυτρωτὸν τοῦ κόσμου.

τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἐγκαταλίπωσι τοὺς ἑλληνικοὺς θεοὺς καὶ νὰ προσκυνῶσιν αὐτὸν, ὅπως τοιούτῳ τρόπῳ γίνωσιν ἀδελφοὶ ἀλλήλων. Ἐντεῦθεν δηλοῦται σαφῶς, ὅτι ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ Λουκιανοῦ δεσπόζει μᾶλλον ὁ ἀνθρώπινος χαρακτὴρ τοῦ Ἰησοῦ· δι' αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἡ συνήθης ἀνθρωπος, μέγας τις (ἢ κατ' ἄλλην γραφὴν μάγος) σοφὸς κατ' οὐδὲν διαφέρων τῶν γοήτων καὶ τῶν θαυματοποιῶν, τῶν ὑπ' αὐτοῦ δομύτατα ἀλλαχοῦ ἐλεγχομένων (Λουκιανοῦ Ἀλέξανδρος ἡ ψευδομάντις)¹. Τὸ ὑπερφυσικὸν καὶ τὸ θεῖον ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ, ὁ βίος τὰ ἔργα καὶ τὸ κήρυγμα αὐτοῦ, καθόλου ἀπαν τὸ κοσμοσωτήριον ἔργον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ - τυγχάνουσι παντελῶς ἄγνωστα τῷ ήμετέρῳ σατυρικῷ· μόνον ὁ θάνατος καὶ τὸ εἶδος αὐτοῦ, ἐπίσης δὲ καὶ ὁ τόπος γενικῶς, καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἀνακαινισθεῖσα νέα χριστιανικὴ θρησκεία εἰσὶν αὐτῷ γνωστὰ· καὶ πάλιν ὅμως διαφεύγει τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἡ

¹ Ἐν τῇ πραγματείᾳ ταύτῃ διὰ ζωηρῶν καὶ ἄμα μελανῶν χρωμάτων διαζωγραφεῖ ὁ Λουκιανὸς τὴν εἰκόνα τοῦ περιβοήτου γόητος Αλεξάνδρου, ἐξετάζων αὐτὸν ὑπὸ φυσικήν, διανοητικήν καὶ ἡθικήν ἔποψιν. Ὄλιγα προοιμιασάμενος εἰσέρχεται εἰς τὸ κύριον θέμα, ἀρχόμενος οὕτω: «Πρότερον δὲ σοὶ αὐτὸν ὑπογράψω τῷ λόγῳ πρὸς τὸ ὄμοιότατον εἰκάσας ... Τὸ γὰρ δὴ σῶμα, ἵνα σοὶ καὶ τούτο δείξω, μέγας τε ἦν καὶ καλὸς ἰδεῖν καὶ θεοπρεπῆς ὡς ἀληθῶς, λευκὸς τὴν χρόαν... καὶ ὅλως οὐδαμόθεν μωμητὸς ἦν ταῦτα γε. Τοιόσδε μὲν τὴν μορφὴν· ἡ ψυχὴ δὲ καὶ ἡ γνώμη, ἀλεξίκακε Ἡράκλεις, καὶ Ζεῦ ἀποτρόπαιε καὶ Διόσκουροι σωτῆρες, πολεμίοις καὶ ἐχθροῖς ἐντυχεῖν γένοιτο καὶ μή συγγενέσθαι τοιούτῳ τινὶ· συνέσει μὲν γὰρ καὶ ἀγχινοίᾳ καὶ δομύτητι πάμπολυ τῶν ἄλλων διέφερε, καὶ τὸ τε περίεργον καὶ εὐμαθὲς καὶ μνημονικὸν καὶ πρὸς τὰ μαθήματα εὐφυὲς πάντα εἰς ὑπερβολὴν ἔκαστα ὑπῆρχεν αὐτῷ· ἐχρῆτο δὲ αὐτοῖς εἰς τὸ χείριστον· καὶ δόγανα ταῦτα ὑποβεβλημένα ἔχων αὐτίκα μάλα τῶν ἐπὶ κακίᾳ διαβοήτων ἀκρότατος ἀπετελέσθη ὑπὲρ τοὺς Κέρκωπας.... Ὄλως γὰρ ἐννόησόν μοι καὶ τῷ λογισμῷ διατύπωσον ποικιλωτάτην τινὰ ψυχῆς κρᾶσιν ἐκ ψεύδους καὶ δόλων καὶ ἐπιορκιῶν καὶ κακοτεχνιῶν συγκειμένην, φραδίαν, τολμηράν, παράβολον, φιλόπονον ἐξεργάσασθαι τὰ νοηθὲντα, καὶ πιθανὴν καὶ ἀξιόπιστον καὶ ὑποκριτικὴν τοῦ βελτίονος καὶ τῷ ἐναντιωτάτῳ τῆς βουλήσεως ἐοικυῖαν. Οὐδεὶς γοῦν τὸ πρῶτον ἐντυχὼν οὐκ ἀπῆλθε δόξαν λαβὼν ὑπὲρ αὐτοῦ ὡς εἴη πάντων ἀνθρώπων χρηστότατος καὶ ἐπιεικέστατος καὶ προσέτι ἀπλοϊκώτατος τέ καὶ ἀφελέστατος. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις τὸ μεγαλουργὸν προσῆν καὶ τὸ μηδὲν μικρὸν ἐπινοεῖν ἀλλ' ἀεὶ τοῖς μεγίστοις ἐπέχειν τὸν νοῦν. (Ἀλέξανδρος ἡ ψευδομάντις: 1,4, 5,12,24,25, ἐνθα καὶ πάλιν χαρακτηρίζεται ὡς «γόης ἀνθρωπος καὶ τερατείᾳ φίλος, ἀληθείᾳ δὲ ἔχθιστος» 41,42. Νεκρικοὶ διάλογοι Χάρωνος καὶ Ἐρμοῦ καὶ νεκρῶν διαφόρων 7,8).

ἀνάστασις καὶ τὰ μετ' αὐτὴν ἐπακολουθήσαντα θαυμάσια, ἅτινα ἡ ἀπὸ σκοποῦ ἡ ὡς μὴ γνωρίζων ἀποσιωπᾶ. Ἡ παρὰ τοῖς χριστιανοῖς κοινότης τῶν ὑπαρχόντων, ἡ πρὸς τὸν θάνατον περιφρόνησις, ἡ πίστις εἰς τὴν ἀθανασίαν, κατ' αὐτὸν δέν συνδέονται ἀμέσως καὶ ἀπερισπάστως μετὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Οἱ Λουκιανὸς μάλιστα νομίζει, ὅτι οἱ δεσμοὶ οἱ συνδέοντες Αὐτὸν μετὰ τῶν χριστιανῶν εἰσὶ τόσον χαλαροί, ὥστε εἶνε δυνατὸν νὰ διαρραγῶσιν ἄνευ τῆς ἐλαχίστης βλάβης τῶν συνδεομένων δι' αὐτῶν πρὸς ἄλλήλους· δύνανται νὰ παύσωσι τρέφοντες τὴν προσήκουσαν εἰς αὐτὸν πίστιν καὶ ἀπονέμοντες αὐτῷ τὸν προσήκοντα σεβασμὸν καὶ ἐν τούτοις νὰ ἐξακολουθῶσι νὰ παραμένωσι χριστιανοὶ καὶ ἐν ἡ περιπτώσει ἀντ' αὐτοῦ θὰ ἔσεβον ἄλλους. Οὐδὲν λέγει περὶ τῆς σημασίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ σταυρικοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐν σχέσει καὶ συναφείᾳ πρὸς τὸ ὄνομα χριστιανός.

Ἐν τῷ χαρακτηρισμῷ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱεραρχίας καὶ τῶν συνιστώντων αὐτὴν μελῶν ὁ Λουκιανὸς παρεισάγει τοὺς τῆς συναγωγῆς ἰερεῖς καὶ γραμματεῖς συγχέων οὕτω τὸν ἰουδαϊσμὸν μετὰ τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ διὰ τῆς συγχύσεως ταύτης ἀποδεικνύων, ὅτι δέν εἶχε σαφῆ παράστασιν τοῦ τελευταίου. Ἄλλως τε τὰς ἐπωνυμίας ταύτας ἀπονέμει ἐξίσου τοῖς Αἰγυπτίοις σοφοῖς ὄνομάζων αὐτοὺς ἰερογραμματεῖς,¹ ἐνῷ παρὰ τοῖς χριστιανοῖς οἱ συνιστῶντες τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱεραρχίαν ὠνομάζοντο ἐπίσκοποι, ὄνομαζόμενοι ἐνίστε καὶ πρεσβύτεροι καὶ προεστῶτες,² καὶ διάκονοι οὐδέποτε δὲ γραμματεῖς. Οὕτω παρὰ τῷ Κλήμεντι ἐπισκόπῳ Ρώμης, διακρίνονται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, δύο τάξεις, κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, τοὺς κληρικούς, οἵτινες παρὰ Θεοῦ ἔχουσι τὴν χάριν (Α'. Κορ. 30) ὄνομάζει δι' ἐνὸς ὀνόματος ἡγουμένους

¹ «Φιλοψευδῆς ἡ ἀπιστῶν» 34 «κατὰ δὲ τὸν ἀπόπλουν ἔτυχεν ἡμῖν συμπλέων Μεμφίτης ἀνὴρ τῶν ἰερογραμματέων θαυμάσιος τὴν σοφίαν καὶ τὴν παιδείαν πᾶσαν εἰδὼς τὴν Αἰγυπτίων.» ...

«Μακρόβιοι» 4 «ώσπερ Αἰγυπτίων οἱ καλούμενοι ἰερογραμματεῖς»

² Ιουστίνου Α' ἀπολογία 65, 67.

(Α'. Κορ. 1,3) προηγουμένους (Α' Κορ. 21,6) πρεσβυτέρους ἡ ἐπισκόπους καὶ διακόνους· οὗτος διακρίνει σαφῶς τοὺς τρεῖς ιερατικοὺς βαθμοὺς ὀνομάζων τοὺς μὲν ἐπισκόπους καὶ ἀρχιερεῖς τοὺς δὲ πρεσβυτέρους καὶ ιερεῖς τοὺς δὲ διακόνους καὶ λευΐτας.¹ Τὰ αὐτὰ ἀπαντῶμεν καὶ παρὰ τοῖς λοιποῖς ἀποστολικοῖς πατράσιν, ιερῷ Ιγνατίῳ² καὶ ιερῷ Πολυκάρπῳ, ὃν συνέχειαν ἀδιάκοπον ἔχομεν παρὰ τοῖς μετὰ ταῦτα ἀκμάσασιν ἀγίοις πατράσι καὶ διδασκάλοις τῆς Ἐκκλησίας.

Οὐχ ἥττον χαρακτηριστικὴ εἶνε ἡ ἔκφρασις τοῦ Λουκιανοῦ, δι' ἣς ἡ χριστιανικὴ σοφία ὀνομάζεται «θαυμαστὴ»· καὶ αὕτη ἐσκανδάλισε πολλούς, ἄτε δῆθεν εἰρωνικῶς εἰρημένη τοῦτο δέν εἶνε καὶ ἀδύνατον, διότι ἀπὸ στόματος ἐκ συστήματος σκώπτου, οἷος ἦν ὁ Λουκιανός, τὰ πάντα, δυναταὶ τις νὰ προσδοκᾶ. Τὴν ὑπόνοιαν ταύτην ἐνισχύει ἔτι μᾶλλον καὶ ὁ ὑπερβολικὸς ἔπαινος τῆς ταχύτητος καὶ ἵκανότητος τοῦ ἥρως Περεγρίνου, μεθ' ὃν οὗτος τόσον ταχέως ἐξέμαθεν αὐτὴν, ὡστε «ἐν βραχεῖ παῖδας αὐτοὺς (τούς, ιερεῖς, καὶ γραμματεῖς) ἀπέφηνε, προφήτης καὶ θιασάρχης καὶ συναγωγεὺς καὶ πάντα μόνος αὐτὸς ὃν· καὶ τῶν βίβλων τὰς μὲν ἐξηγεῖτο καὶ διεσάφει, πολλὰς δὲ αὐτὸς καὶ ξυνέγραψε³ καὶ ὡς θέον ἐκεῖνοι ἤγοῦντο (ἢ κατ' ἄλλην γραφὴν: ἐδιηγοῦντο) καὶ νομοθέτη ἐχρῶντο καὶ προστάτην ἐπέγραφον». Αφίνοντες, ὅτι καὶ ἐνταῦθα δι' ίουδαϊκῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τίτλων κοσμεῖ ὁ Λουκιανός τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ ἐγκωμιαζόμενον Περεγρίνον, περιοριζόμεθα εἰς τὸ ζήτημα τῆς ὑπὸ τοῦ τελευταίου ἐκμαθήσεως τῆς χριστιανικῆς σοφίας. Ή ταχεῖα αὕτη ἐκμάθησις τόσον θαυμαστοῦ ἀντικειμένου ἥκιστα συμβιβάζεται πρὸς τὸν

¹ Κλήμεντος Ρώμης Α' Κορ. 40, 5. «τῷ γὰρ ἀρχιερεῖ ἴδιαι λειτουργίαι δεδομέναι εἰσὶ καὶ τοῖς ιερεῦσιν ἴδιος ὁ τόπος προστέτακται καὶ λευίταις ἴδιαι διακονίαι ἐπίκεινται. Αὐτόθι 42. «ἐκ γὰρ δὴ πολλῶν χρόνων ἐγέγραπτο περὶ ἐπισκόπων καὶ διακόνων». Αὐτόθι 44, 1-6 47,6.

² Ιγνατίου ἐπ. πρὸς Σμυρναίους κεφ. 8-9 «πάντες τῷ ἐπισκόπῳ ἀκολουθεῖτε ὡς Ἰησοῦς Χριστός τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ πρεσβυτέρῳ ὡς τοῖς ἀποστόλοις· τούς δέ διακόνους ἐντρέπεσθε ὡς Θεοῦ εντολήν.» Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Μαγνησίους 6,7,13. Πρὸς Πολύκαρπον 5, 6 «ἀντίψυχον ἐγὼ τῶν ὑποτασσομένων τῷ ἐπισκόπῳ, πρεσβυτέροις, ιακόνοις». Πρὸς Φιλιππισίους 7,8,9. Πρὸς Τραλλιανοὺς 2,3,7,12. Πρὸς Ἐφεσίους 3,4,5,6 - Πολυκάρπου Σμύρνης πρὸς Φιλιππισίους 5,6,11.

³ Αἱ περὶ ὃν ὁ λόγος ἐνταῦθα γραφαὶ, αἱ ὑπὸ τοῦ Περεγρίνου συγγραφεῖσαι κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Λουκιανοῦ ἥσαν κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἀοιδίμου Δαμαλᾶ ψευδεπίγραφά τινα καὶ ἀπόκρυφα Εὐαγγέλια (Ἐρμηνεία εἰς τὴν Κ.Δ. τόμος Α' σελ. 66).

θαυμασμὸν τὸν ἀπορρέοντα ἐξάπαντος ἐκ τοῦ ὑψους καὶ τοῦ ἀκατανοήτου αὐτῆς, ἐκτός ἐὰν ὑποτεθῇ, ὅτι ταῦτα οὐδὲν ἔτερον εἶνε ἡ θρησκικὴ ὑπερβολὴ πρὸς πλείονα ἐξύψωσιν τοῦ ἐγκωμιαζομένου ἥρωος. Ὄπως ποτ' ἂν ἦ, δύσκολον εἶνε νὰ ἐξαχθῇ συμπέρασμα θετικὸν καὶ βέβαιον ἐκ τῆς μεμονωμένης ταύτης φράσεως («ὅτε περ τὴν θαυμαστὴν σοφίαν τῶν χριστιανῶν ἐξέμαθε») περὶ τῆς γενικῆς ἰδέας τοῦ Λουκιανοῦ, τῆς ἀφορώσης εἰς τὸ ὑψος τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας. Αὕτη καὶ καθόλου τὸ σύστημα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ὀνομάζεται ὑπὸ τινῶν ἐκ τῶν ἀρχαίων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας «φιλοσοφία» καὶ «ὑψίστη φιλοσοφία», «ἀληθής φιλοσοφία». Παραπλησίας ἐκφράσεις δυναταὶ τις νὰ ἴδῃ παρ' Αθηναγόρᾳ τῷ Ἀπολογητῇ, Εὐσεβίῳ,¹ ἵερῷ Χρυσοστόμῳ καὶ ἄλλοις. Ωστε καὶ ἡ γνώμη τῶν μὴ διαβλεπόντων ἐνταῦθα εἰρωνείαν τινὰ ἔχεται πιθανότητός τινος.

Οἱ ἴδιαιτεροι χαρακτῆρες, οἱ ἐκ τοῦ ἀρχαίου χριστιανικοῦ βίου προσαγόμενοι εἰσιν ἀρκούντως ἀσαφεῖς· αἱ χριστιανικαὶ ἀρεταὶ: ἀδελφότης, κοινοκτημοσύνη, πίστις εἰς τὴν ἀθανασίαν κ.λ. χαλαρῶς συνδέονται καὶ πρὸς ἀλλήλας, εὐρίσκονται δὲ καὶ ἐν τινὶ ἀντιφάσει.² Άφ' ἐνὸς μὲν ἐξαίρεται ἡ ἀκατάσχετος προθυμία τῶν χριστιανῶν, ὅπως αὐθορμήτως προσέρχωνται εἰς τὸ μαρτύριον καὶ ἡ σφοδρὰ ἐπιθυμία, ὅπως ἀγογγύστως ὑφίστανται πάσας τὰς ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης ὡμότητος ἐφευρισκομένας καὶ προβαλλομένας βασάνους, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἡ κάθειρξις τοῦ Περεγρίνου θεωρεῖται μεγίστη συμφορὰ δι' αὐτοὺς. Περιφρονοῦσι τὸν θάνατον χάριν τῆς μελλούσης ζωῆς

¹ Εὐσεβίου Ἐκκλησία VIII, 3, ἐνθα ὁ Ἰουστίνος ὀνομάζεται «γνήσιος τῆς ἀληθοῦς φιλοσοφίας ἐραστὴς, ἔτι τε τοῖς παρ' ἔλλησιν ἀσκούμενος ἐνδιέτριβε λόγοις». Καὶ ὀλίγον ἀνωτέρω 7,14 «.... ἔμενε δὲ μόνη κρατοῦσα καὶ ἐνομολογουμένη τὰ μάλιστα διαπρέπειν ἐπὶ σεμνότητι καὶ σωφροσύνῃ θείοις τε καὶ φιλοσόφοις δόγμασιν ἡ καθ' ἡμᾶς διδασκαλία.»

² Πρβλ. καὶ Herzog Encyclopedie Αὐτόθι).

χωρὶς νὰ ἀποβλέπωσιν εἰς τὴν παροῦσαν δόξαν ἥ ἐκτίμησιν τῶν ἀνθρώπων, τοῦθ' ὅπερ συνιστᾶ τὸ γνήσιον χριστιανικὸν μαρτύριον καὶ τὴν ἄδολον καὶ σφοδρὰν ἔφεσιν τοῦ μαρτυρικοῦ θανάτου, ἐνῷ ὁ Περεγρῖνος, τουλάχιστον ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τοῦ ὅλου βίου καὶ τῶν ποικίλων καὶ συχνῶν μεταπτώσεων αὐτοῦ, ἐπιδιώκει αὐτὸν ἐκ ματαιοδοξίας. Οἱ χριστιανοὶ χαρακτηρίζονται ὡς λίαν ἀπλοϊκοί, γινόμενοι ἐνεκα τούτου θῦμα, αὐτὸ τοῦτο ἔρμαιον τοῦ πρώτου ἐντυγχάνοντος αὐτοῖς ἀπατεῶνος, ἐν τούτοις αὐτοὶ οὗτοι οἱ ἀπλοϊκώτατοι ἀνθρωποι εἶνε νοημονέστεροι ἐν τῷ κόσμῳ μεταξὺ τῶν μᾶλλον πεπαιδευμένων Ἐπικουρείων, εὐχερῶς εἰσδύοντες εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ νέου προφήτου καὶ γόητος Ἀλεξάνδρου. Αὐτὸς ὁ Λουκιανὸς ἐγκωμιάζει τούτους ἀλλαχοῦ, ἐξαίρων τὴν ὀξυδέρκειαν καὶ τὴν νοημοσύνην αὐτῶν, ἐκδηλωθεῖσαν χάρις εἰς τὴν ἐμφάνισιν τοῦ μνημονευθέντος γόητος. Πρῶτοι οἱ χριστιανοὶ ἔρρηξαν κραυγὴν ἐναντίον τούτου, ἐπιμόνως ἀπαιτοῦντες τὴν ἔξορίαν αὐτοῦ.¹ Ἐπειτα πλὴν τῆς ἀπλότητος ὁ Λουκιανὸς ἀποδίδει τοῖς χριστιανοῖς καὶ πανουργίαν ποικιλοτρόπως μάλιστα ἐκδηλωθεῖσαν. Μετὰ τὴν κάθειρξιν τοῦ Περεγρίνου, ἦν, ὡς εἴπομεν, οἱ χριστιανοὶ ἐλογίζοντο μεγίστην συμφοράν, οὗτοι ἐκίνησαν πάντα λίθον, ὅπως ἀπαγάγωσι τῆς φυλακῆς τὸν ρηθέντα δέσμιον, διὰ τὸν ὅποιον τὰ τοιαῦτα δεσμὰ μεγίστης τιμῆς ἐγένοντο πρόξενα διὰ τὸν μετὰ ταῦτα βίον «καὶ τὴν τερατείαν καὶ δοξοκοπίαν, ᾧν ἐρῶν ἐτύγχανεν».

¹ Ἐν τῇ πραγματείᾳ τοῦ Λουκιανοῦ «Ἀλέξανδρος ἥ ψευδομάντις» ἀναγινώσκομεν

«Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ τῶν νοῦν ἔχόντων ὡσπερ ἐκ μέθης βαθείας ἀναφέροντες συνίσταντο ἐπὶ αὐτὸν καὶ μάλιστα οἱ Ἐπικούρου ἔταῖοι, πολλοὶ δὲ ἡσαν, καὶ ἐν ταῖς πόλεσιν ἐπεφώρατο λέγων ἡρέμα ἥδη πᾶσα ἡ μαγγανεία καὶ συσκευὴ τοῦ δράματος, ἐκφέρει φόβητρὸν τι ἐπ' αὐτοὺς ἀθέων ἐμπεπλῆσθαι καὶ χριστιανῶν τὸν Πόντον, οἱ περὶ αὐτοῦ τολμῶσι τὰ κάκιστα βλασφημεῖν, οὓς ἐκέλευσε λίθους ἐλαύνειν εἴγε ἐθέλουσιν ἵλεω ἔχειν τὸν θεόν...» (25) καὶ ἀλλαχοῦ: «Καὶ πρὸς μὲν τὰ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα προσεμηχανᾶτο· τελετὴν τε γάρ τινα συνίσταται καὶ δρδουχίας καὶ ἴεροφαντίας, τριῶν ἔξῆς ἀεὶ τελουμένων ἡμερῶν καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ πρόρρησις ἦν ὡσπερ Αθήνησι τοιαύτη· Εἰ τις ἀθεος ἥ χριστιανὸς ἥ Ἐπικούρειος ἥκει κατάσκοπος τῶν ὀργίων, φευγέτω, οἱ δὲ πιστεύοντες τῷ Θεῷ τελείσθωσαν τύχη τῇ ἀγαθῇ. Εἰτ' εὐθὺς ἐν ἀρχῇ ἐξέλασις ἐγίγνετο· καὶ ὁ μὲν ἡγεῖτο λέγων «ἔξω χριστιανούς», τὸ δὲ πλῆθος ἀπαν ἐφθέγγετο «ἔξω Ἐπικουρείους» (Αὐτόθι 38).

Ἐπειδὴ ὅμως τοῦτο ἦτο ἀδύνατον, πᾶσα ἡ λοιπὴ ύπηρεσία καὶ περίθαλψις ἐγένετο οὐχὶ παρέργως, ἀλλ' ἄπαν τουναντίον μετὰ τῆς δυνατῆς ἐπιμελείας, διὸ ἀπὸ πρωῖας ἥδυνατὸ τις νὰ βλέπῃ παρὰ τὸ δεσμωτήριον περιμένοντα γραῦδια, χήρας τινὰς καὶ παιδία ὄρφανά, ἐνῷ οἱ ἀνώτεροι πνευματικοὶ ἀρχηγοὶ αὐτῶν, δεκάζοντες διὰ χρημάτων τοὺς δεσμοφύλακας διενυκτέρευον ἐν τῇ φυλακῇ μετὰ τοῦ Περεγρίνου.

Ἐν τούτοις οἱ χριστιανοὶ δέν ἐγένοντο εὔκόλως λεία τῶν ἑκάστοτε πνευματικῶν ἀρχηγῶν, ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν ὅποιων διετέλουν· τρανότατα ἀποδεικνύει τοῦτο καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ἐκεῖνοι, καίπερ ἀρχόμενοι, ἐξήσκουν ὅμως εἶδος ἐλέγχου ἐπὶ τούτων, ἐπετήρουν αὐτοὺς καὶ ἐν περιπτώσει παραβάσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν νόμων ἡ διαπράξεως ἐγκλήματός τινος ἐστέρουν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἀξιώματος· οὐχ ἡττον τὸ κακὸν δέν περιωρίζετο μόνον μέχρι τῆς τοιαύτης στερήσεως μετ' αὐτὴν ἐπηκολούθει ὁ ἀποκλεισμὸς τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας. Τοῦτο ἀκριβῶς βλέπομεν συμβαῖνον καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Περεγρίνον, ὅστις τοσοῦτον ἐξυψώθη, ἐξετιμήθη καὶ ἔτυχεν ἐκτάκτων περιποιήσεων ἐκ μέρους τῶν χριστιανῶν, ὑφ' ᾧν μετέπειτα κατεδιώχθη καὶ κατεδικάσθη, καίπερ ἀποσιωπωμένης ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ τῆς αἰτίας τῆς κατηγορίας αὐτοῦ, νομίζοντος, ὅτι ἐγεύθη τινός τῶν ἀπηγορευμενῶν παρ' αὐτοῖς τροφῶν, καὶ δηλοῦντος μόνον «ὅτι ἐξήει τὸ δεύτερον πλανησόμενος, ἵκανὰ ἐφόδια τοὺς χριστιανοὺς ἔχων, ὑφ' ᾧν δορυφορούμενος ἐν ἄπασιν ἄφθονος ἦν. Καὶ χρόνον μὲν τινα οὕτως ἐβόσκετο, εἴτα παρανομήσας τι καὶ εἰς ἐκείνους,—ῶφθη γὰρ τοι, ως οἶμαι, ἐσθίων τῶν ἀπορρήτων αὐτοῖς—οὐκέτι προσίεμένων αὐτῶν, ἀπορούμενος ἐκ παλινῳδίας ὡετο δεῖν ἀπαιτεῖν παρὰ τῆς πόλεως τὰ κτήματα . . .» Πῶς λοιπὸν συμβιβάζεται καὶ πρὸς ταῦτα ἡ ύπερβολικὴ ἀπλότης τῶν χριστιανῶν, ἦν ἥδυνατο πᾶς δεξιὸς καὶ ἀναιδῆς τυχοδιώκτης νὰ ἐκμεταλλευθῇ εὔκόλως, καταφεύγων πρὸς αὐτοὺς καὶ εύρισκων παρ' αὐτοῖς τὸ ποθούμενον ἄσυλον, ἀφοῦ οὗτοι ἐκέκτηντο τὴν δεξιότητα νὰ διαγινώσκωσι τὸ ποιόν τοῦ ἀτόμου καὶ διαγινώσκοντες καλῶς νὰ ἐκφέρωσι κατ' αὐτοῦ καὶ καταδικαστικὴν ἀκόμη ἀπόφασιν; Πῶς εἶνε δυνατὸν νὰ συμβιβασθῇ ἡ χριστιανική,

ἡ ἀφενάκιστος, ἡ ὅλως φυσικὴ καὶ ἀληθῶς χριστιανικὴ ἀπλοϊκότης πρὸς τὴν πανουργίαν, ἐκδηλουμένην ἐν τῇ εἰδεχθεῖ αὐτῆς μορφῇ καὶ δὴ πρὸς τὴν ἀπόπειραν δεκασμοῦ ἐκ μέρους τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων, οἵτινες λίαν ἐξευτελιστικὸν ἐνόμιζον οὐ μόνον τό τοιοῦτον ἀθέμιτον μέσον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν θεμιτὴν παρέμβασιν τῶν πιστῶν παρὰ τῇ πολιτικῇ ἐξουσίᾳ πρὸς ἀπόλυτον, πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν μετὰ χαρᾶς ἀπαγομένων ἥδη εἰς τὸ μαρτύριον; Ἐν τῇ δεδομένῃ περιστάσει ἔχομεν ύπ' ὄψει τὸν Θεοφόρον Ἰγνάτιον, ἐπίσκοπον Ἀντιοχείας (†107 μ.Χ.), ὅστις ἥχθη «ἀπὸ Συρίας εἰς Ρώμην θηριομαχῶν διὰ γῆς καὶ θαλάσσης, νυκτὸς καὶ ήμέρας, δεδεμένος δέκα λεοπάρδοις, ὃ ἐστι στρατιωτικὸν τάγμα, οὗ καὶ εὐεργετούμενοι χείρους ἐγίνοντο».¹ Όρηθεὶς ἀταράχως ὅλως ἐγένετο βορὰ τῶν θηρίων ἐν τῷ ἵπποδρόμῳ πρὸς τέρψιν τοῦ αίμοχαροῦ δήμου κατ' ἀπόφασιν τοῦ αὐτοκράτορος Τραϊανοῦ. Μετὰ τοσαύτης ἀποφασιστικότητος ἔβαινεν ὁ ἴερὸς Ἰγνάτιος πρὸς τὸ ἥδη παρεσκευασμένον αὐτῷ πικρὸν ποτήριον τοῦ θανάτου, ὡστε προνοητικῶς προύλαβε πᾶν κώλυμα ἐν τῇ πραγματοποιήσει αὐτοῦ» ἐκ μέρους τῶν ἐν Ρώμῃ πιστῶν, γράψας αὐτοῖς ἐπιστολὴν ἐκ Σμύρνης καὶ παρακαλῶν, ὅπως μὴ ἐκ κακῶς ἐννοούμενης ἀγάπης καὶ ἐκ παρανοήσεως τοῦ πραγματικοῦ συμφέροντος αὐτοῦ διὰ παρακλήσεων πρὸς τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς ματαιώσωσι τὴν μετὰ τοῦ Χριστοῦ ἔνωσίν του² ταύτην ἐπόθει διακαῶς· τὴν στιγμὴν τοῦ θανάτου ἐθεώρει ἀρχὴν τῆς σωτηρίας αὐτοῦ· ἀπ' ἐκείνης τῆς στιγμῆς θὰ ἐγίνετο μαθητὴς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ διάσωσις κατ' αὐτὸν ἦτο ἰσοδύναμος τῇ παραδόσει εἰς τὸν ἀρχοντα τοῦ αἰῶνος τούτου περιερχόμενον ἵνα ἀρπάσῃ τὴν ἀγίαν ψυχὴν τοῦ καὶ νά διαφθείρῃ τὴν εἰς Θεὸν γνώμην του. Διὰ τοῦτο ἴδιαζόντως ἐτόνιζεν ἐν τῇ ἐπιστολῇ: «μηδεὶς τῶν παρόντων ὑμῶν βοηθείτω αὐτῷ· μᾶλλον ἐμοῦ γίνεσθε τουτέστι τοῦ Θεοῦ... Οὐκέτι θέλω κατὰ ἀνθρώπους ζῆν. Τοῦτο δὲ ἔσται ἐὰν ὑμεῖς θελήσητε.

¹ Ἰγνατίου πρὸς Ρωμ. κεφ. 5-2 «... συγγνώμην μοι ἔχετε· τὶ μοι συμφέρει, ἐγὼ γινώσκω. Νῦν ἀρχομαι μαθητὴς εἶναι· Μηδὲν με ζηλώσαι τῶν ὁρατῶν καὶ ἀοράτων, ἵνα Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω. Πῦρ καὶ σταυρὸς θηρίων τε συστάσεις, ἀνατομαί, διαιρέσεις, σκορπισμοὶ ὀστέων, συγκοπή μελῶν, ἀλεσμοί ὅλου τοῦ σώματος κακαὶ κολάσεις τοῦ διαβόλου ἐπ' ἐμὲ ἐρχέσθωσαν, μόνον, ἵνα Χριστοῦ ἐπιτύχω», (Ιγν. πρὸς Ρωμ. 5,3), «ἐκείνον ζητῶ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντα· ἐκείνον θέλω τὸν δι' ἡμᾶς ἀναστάντα· μὴ ἐμποδίσητε μοι ζῆσαι, μὴ θελήσητε μὲ ἀποθανεῖν»,

² (Αὐτόθι 6).

θελήσατε ἵνα καὶ ύμεις θεληθῆτε· Δι' ὀλίγων γραμμάτων αἰτοῦμαι ύμᾶς· αἰτήσασθε περὶ ἐμοῦ, ἵνα ἐπιτύχω».¹ Ιδοὺ ή ἀνυπόκριτος γλῶσσα καὶ ή ἀμετάτρεπτος ἀπόφασις τῶν ἀληθινῶν δεσμίων τοῦ Χριστοῦ, ὃν τὰ δεσμὰ προσφυέστατα παραβάλλει ὁ ἰερὸς Πολύκαρπος ὁ Σμύρνης πρὸς «διαδήματα τῶν ἀληθῶς ὑπὸ Θεοῦ καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἐκλελεγμένων»,² αὐτὸς δὲ ὁ ἰερὸς Ἰγνάτιος ὀνομάζει ταῦτα «πνευματικοὺς μαργαρίτας»³, «δεσμὰ θεοπρεπέστατα»⁴. Καὶ ταῦτα εἶνε μία ἐπὶ πλέον ἴσχυρὰ καὶ ἀναντίρρητος μαρτυρίᾳ, ἐλέγχουσα τὴν ἄγνοιαν τοῦ Λουκιανοῦ, στερουμένου, φαίνεται, ἀκριβῶν πληροφοριῶν περὶ τῶν παρὰ τοῖς χριστιανοῖς συμβαινόντων, ἀφορώντων δὲ εἰς τὰς πραγματικὰς σχέσεις αὐτῶν πρὸς τοὺς ἰδίους ἐκκλησιαστικοὺς ἀρχοντας καὶ τὰνάπαλιν καὶ δὴ περὶ σταθερότητος τῶν τελευταίων, ἥτις οὐδὲ συγκρίνεται βεβαίως πρὸς τὴν ἀξιοδάκρυτον ἀστάθειαν τοῦ ἱκιστα ἡρωϊκοῦ Περεγρίνου. Τὸ μόνον βέβαιον ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ Λουκιανοῦ καὶ ἰστορικῶς ἐπιβεβαιωμένον εἶνε ή περὶ ἀγαθοεργίας, ἀμοιβαίας ἀγάπης καὶ ύλικῆς συνδρομῆς τῶν διαφόρων χριστιανῶν καὶ τῶν χριστιανικῶν κοινοτήτων εἴδησις, καίτοι δὲν εἶνε καὶ ταῦτα καθ' ὅλοκληριαν ἀπηλλαγμένα σαρκασμοῦ καὶ περιφρονήσεως. Οὐδέν ἥττον ταῦτα συνάδουσι πρὸς ὅσα γνωρίζομεν ἐκ τῆς ἰστορίας καὶ τῶν Ἀποστολικῶν Διαταγῶν περὶ τῆς τοιαύτης τῶν χριστιανῶν ἀρετῆς. Ἐν τῷ φιλολογικῷ τούτῳ, μνημείῳ, καίπερ γραφέντι εἰς ἐποχὴν μεταγενεστέραν τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου αἰώνος, ἀπαντῶμεν ὑποθήκας, ἀφορώσας τοὺς χριστιανούς, οἵτινες, καταδικαζόμενοι χάριν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης καὶ πίστεως, ἐρρίπτοντο εἰς τὰς φυλακάς. Τοὺς οὕτως ἀναξιοπαθοῦντας μάρτυρας ὥφειλον νά διαστρέψωσιν οἱ χριστιανοὶ ἐκ τοῦ κόπου καὶ τοῦ ἰδρῶτος

¹ Αὐτόθι, 7-8.

² Πρὸς Φιλιππισίους I.

³ Πρὸς Ἐφεσίους II.

⁴ Πρὸς Σμυρναίους II.

αὐτῶν, συγχρόνως δὲ νὰ παρέχωσὶ τι εἰς τοὺς φυλάσσοντας αὐτοὺς στρατιώτας, ὅπως μὴ θλίβηται πολὺ ύπ' αὐτῶν ὁ ἐν τῇ φυλακῇ διαμένων ἀδελφός, καλούμενος συνήθως μακάριος, μάρτυς ἀγιος, ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου, υἱὸς τοῦ Υψίστου, δοχεῖον τοῦ Ἅγιου Πνεύματος, δι' οὗ καὶ τὸν φωτισμὸν τῆς δόξης τοῦ Εὐαγγελίου ἔλαβεν ἔκαστος τῶν πιστῶν. Τοιαύτην συνδρομὴν ἀπαιτεῖ παρ' ἀπάντων τούτων διὰ τοῦ Ἐπισκόπου πρὸς τὸν ἐν φυλακῇ εὑρισκόμενον. Καὶ αὐτοὶ οἱ πτωχοὶ ὥφειλον νὰ νηστεύσωσι καὶ τὴν ἀναλογοῦσαν πρὸς συντήρησιν διὰ μίαν ἡμέραν τροφὴν νὰ ἀποστείλωσι τῷ ἐν τῇ φυλακῇ κρατουμένῳ ἀδελφῷ, ἐνῷ οἱ εὐποροῦντες καλῶς θὰ ἔπραττον, δαπανῶντες τὸν πλοῦτον πρὸς ὄλοσχερῇ ἀπελευθέρωσιν αὐτῶν.¹ Τέλος, ἐν τῷ ἀποσπάσματι τούτῳ τοῦ Λουκιανοῦ ἔχομεν καὶ σπουδαίαν μαρτυρίαν περὶ τῶν ἀρχαίων χριστιανικῶν ἀγαπῶν, καθόλου περὶ τῶν θρησκευτικῶν συνάξεων τῶν χριστιανῶν, αἵτινες εἶχον ιεροτελεστικόν, διδακτικὸν καὶ εὐεργετικὸν χαρακτῆρα.

Ἀλλ' ἄραγε εἶνε δυνατὸν νὰ ἐκληφθῇ ὡς δεκασμὸς ἡ φιλοξενία, ἡ γενομένη ύπὸ τοῦ ιεροῦ Πολυκάρπου τοῖς στρατιώταις, οἵτινες ἐξῆλθον πρὸς καταδίωξιν καὶ σύλληψιν αὐτοῦ κατὰ τὸν ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου διωγμόν; Ἐν τῷ μαρτυρίῳ τοῦ γενναίου τούτου χριστιανοῦ μάρτυρος λέγεται, ὅτι μετὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ διωγμοῦ ὁ μακάριος Πολύκαρπος οὐδόλως ἐταράχθη, «ἀλλ' ἐβούλετο κατὰ πόλιν μένειν, οἱ δὲ πλείους ἐπειθον αὐτὸν ἐπεξελθεῖν καὶ ὑπεξῆλθεν εἰς ἀγρίδιον οὐ μακρὰν ἀπέχον ἀπὸ τῆς πόλεως».² Ή καταδίωξις ἥρξατο ἀφοῦ οἱ στρατιῶται κατέλαβον τὴν οἰκίαν ἐν ᾧ διέμενεν ὁ ιερός Πολύκαρπος, «ἀκούσας αὐτοὺς παρόντας, καταβὰς διελέχθη αὐτοῖς... Εὐθέως οὖν αὐτοῖς ἐκέλευσε παρατεθῆναι φαγεῖν καὶ πιεῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ, ὅσον ἀν βούλωνται ἐξητήσατο δὲ αὐτοὺς, ἵνα δώσωσιν αὐτῷ ὥραν πρὸς τὸ προσεύξασθαι ἀδεῶς ...» (Αὐτόθι 71). Άλλ' ἡ φιλάνθρωπος αὕτη πρᾶξις πολὺ ἀπέχει τοῦ δεκασμοῦ· ταύτην δὲν συνοδεύει οὐδὲ ἡ ἐλαχίστη παράκλησις περὶ σωτηρίας, οὐδὲ ἀπόπειρα δραπετεύσεως πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ περιμένοντος αὐτὸν θανάτου. Άπλως εἶχεν ἀνάγκην ὀλίγου χρόνου, ἵνα ποοσευχῇ τῷ παρεχωρήθῃ εὐκόλως καὶ μετὰ τὸ τέλος τῆς προσευχῆς ἀπήχθῃ ύπ' αὐτῶν εἰς τὴν πόλιν. Οὕτε παρακλήσεις, οὔτε ἀπειλαί, οὔτε ἡ ἐκ τῆς ἀμάξης κατάρριψις ἴσχυσαν νὰ

¹ Migne Patrologia Graeca t. I σελ. 828-829 Βιβλίον Ε' κεφ. Α' Περὶ μαρτύρων.

² Μαρτύριον τοῦ ἱ. Πολυκάρπου 5.

έμπνεύσωσιν αὐτῷ φόβον, νὰ κλονίσωσι τὸ γενναῖον φρόνημα καὶ νὰ μεταπείσωσιν αὐτὸν ὅπως ἔξομόσῃ. Τὸ αὐτὸν ἀποτέλεσμα ἔσχον καὶ αἱ μάταιαι προτροπαὶ τοῦ ἀνθυπάτου, ἐνώπιον τοῦ ὄποιου προσήχθη ὁ γηραιὸς Ἐπίσκοπος. Μετ' ἐπιμονῆς προέτρεπεν αὐτὸν ὁ ἀνθύπατος νὰ ἀποφύγῃ τὸν θάνατον. «Αἰδέσθητί σου, ἔλεγεν αὐτοῦ, τὴν ἡλικίαν». ὅμοσον τὴν Καίσαρος τύχην, μετανόησον»· «λοιδόρησον τὸν Χριστὸν» καὶ τὰ παρόμοια ἐν τούτοις εἰς τὴν τελευταίαν προτροπήν, ὅπως λοιδορήσῃ τὸν Χριστόν, ὡς ἀπάντησις ἡκούσθη ἐκ τοῦ στόματὸς του ἡ ἔξῆς Ὁμολογία: «ὸγδοήκοντα καὶ ἔξ ἔτη δουλεύω Αὐτῷ καὶ οὐδὲν μὲν ἡδίκησε καὶ πῶς δύναμαι βλασφημῆσαι τὸν βασιλέα μου, τὸν σώσαντὰ με; Ἐπειδὴ δὲ ἐπιμόνως ἀπήτει ὁ ἀνθύπατος, ὅπως ὁ Ἱ. Πολύκαρπος ὅμοση τὴν Καίσαρος τύχην, ὁ τελευταῖος ἀπεκρίθη μετὰ σθένους ἀκαταδαμάστου: «Εἰ κενοδοξεῖς, ἵνα ὅμοσω τὴν Καίσαρος τύχην, ὡς σὺ λέγεις, προσποιεῖ δὲ ἀγνοεῖν μὲν τις εἰμί, μετὰ παρρησίας ἄκουε, Χριστιανὸς εἰμι. Εἰ δὲ θέλεις τὸν τοῦ χριστιανισμοῦ μαθεῖν λόγον, δὸς ἡμέραν καὶ ἄκουσον». Ἐφη ὁ ἀνθύπατος, «πεῖσον τὸν δῆμον». Ό δὲ Πολύκαρπος εἶπε: «Σὲ μὲν καὶ λόγου ἡξίωσα· δεδιδάγμεθα γὰρ ἀρχαῖς καὶ ἔξουσίαις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τεταγμέναις τιμὴν κατὰ τὸ προσῆκον, τὴν μὴ βλάπτουσαν ἡμᾶς, ἀπονέμειν ἐκείνους δὲ οὐχ ἡγοῦμαι ἀξίους τοῦ ἀπολογεῖσθαι αὐτοῖς». Ό δὲ ἀνθύπατος εἶπε: «Θηρία ἔχω, τούτοις σὲ παραβαλῶ, ἐὰν μὴ μετανοήσῃς». Ό δὲ εἶπε: «Κάλει, ἀμετάθετος γὰρ ἡμῖν ἡ ἀπὸ τῶν κρειττόνων ἐπὶ τὰ χείρω μετάνοια· καλὸν δὲ μετατίθεσθαι ἀπὸ τῶν χαλεπῶν ἐπὶ τὰ δίκαια». Ό δὲ πάλιν πρὸς αὐτὸν: «Πυρὶ σὲ ποιῶ δαπανηθῆναι, εἰ τῶν θηρίων καταφρονεῖς ἐὰν μὴ μετανοήσῃς». Ό δὲ Πολύκαρπος εἶπε: «Πῦρ ἀπειλεῖς τὸ πρὸς ὥραν καιόμενον· ἀγνοεῖς γὰρ τὸ τῆς μελλούσης κρίσεως καὶ αἰωνίου κολάσεως τοῖς ἀσεβέσι τηρούμενον πῦρ. Άλλὰ τί βραδύνεις; φέρε ὁ βούλει».¹ Παρόμοιον πρὸς τὸ ἀνωτέρῳ παράδειγμα καρτερίας καὶ ἀκατανικήτου ψυχικοῦ σθένους εἶνε καὶ τὸ πάρον· καὶ τοῦτο ἀποκλείει πᾶσαν ὑπόνοιαν περὶ δεκασμοῦ καὶ περὶ ἀποπείρας ἀποφυγῆς τοῦ μαρτυρικοῦ θανάτου καὶ μάλιστα συνοδευομένης μετ' ἀπαρνήσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τοιαύτη γραμμή, κηλίδα ἀνεξίτηλον ἐν τῷ ἡθικῷ καθόλου χαρακτῆρι ἀποτελοῦσα, δέν παρατηρεῖται γενικῶς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ἀλλὰ ἀξίοις τοῦ ὀνόματος αὐτῶν χριστιανοῖς, κατὰ μείζονα δὲ λόγον παρὰ τοῖς γνησίοις ποιμέσι καὶ πνευματικοῖς πατράσιν αὐτῶν. Περὶ τοῦ ἐναντίου πολλὰ δύνανται νὰ πείσωσιν ἡμᾶς καὶ μάλιστα ἡ καταπληκτικὴ εὐγλωττία, μεθ' ἣς ὄμιλει,

¹ Μαρτύριον τοῦ Ἱ. Πολυκάρπου 7-11.

μονονουχὶ φωνὴν ἀφιέν, ἀναμφισβήτητον γεγονὸς τοῦ δευτέρου μετὰ Χριστὸν αἰῶνος, δυνάμενον νὰ διαλύσῃ πᾶν νέφος ψόγου καὶ νὰ διασκεδάσῃ πᾶσαν μομφήν, ἀδίκως προσαπτομένην τοῖς χριστιανοῖς μὴ συμβιβαζομένην δὲ πρὸς ὅσα ἀλλαχόθεν γνωρίζομεν περὶ τοῦ ἡθικοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν, οὗτινος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οὐσιῶδες γνώρισμα εἶνε ἡ σταθερότης, ἡ ἀκεραιότης, ἡ ἀγνότης, τὸ ἀνεπίληπτον καὶ τὸ ἀδιάσειστον. Θὰ ἐμηκύνομεν πολὺ τὸν λόγον, προσάγοντες πρὸς ἐπικύρωσιν τῶν λεγομένων καὶ ἄλλα τοιαῦτα πρότυπα, ὡν βρίθει ἡ ἴστορία τῆς Ἑκκλησίας, ἀρχόμενοι ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ἀποστόλου Παύλου. Καὶ οὗτος δὲν κατέφυγεν εἰς τοιοῦτον ἀποτρόπαιον μέσον, ὅπως σωθῇ. Ἐνῷ δηλ. κατείχετο δέσμιος ἐν τῇ φυλακῇ τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Καισαρείας, ἡδύνατο δεκάζων τὸν ἡγεμόνα Φήλικα νὰ ἀπολυθῇ, προλαμβάνων οὕτω τὰ δεινὰ τῆς τε φυλακίσεως καὶ τῆς μετὰ ταῦτα μέχρι Ρώμης πορείας μετὰ τῶν συμπαρομαρτυρῶν αὐτῆς κινδύνων καὶ περιπετειῶν. Ὄτι τοιαῦτα μέσα καίπερ ἀπάδοντα εἰς τὸν ἀδαμάντινον ἡθικὸν χαρακτῆρα τοῦ μεγάλου ἀποστόλου τῶν ἔθνῶν Παύλου ἥτο δυνατὸν νὰ ἐφαρμοσθῶσι πρὸς πρόληψιν μειζόνων κακῶν, περὶ τούτου θετικῶς πληροφορούμεθα ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων. Ἐν αὐταῖς ἀναγινώσκομεν ὅτι ὁ Φήλιξ μετὰ τὴν πρώτην ἀνάκρισιν τοῦ Παύλου «ἔμφοβος γενόμενος, ἀπεκρίθη, τὸν ἔχον πορεύον· καιρὸν δὲ μεταλαβὼν μετακαλέσομαι σε, ἅμα δὲ καὶ ἐλπίζων, ὅτι χρήματα δοθήσεται αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Παύλου, ὅπως λύσῃ αὐτὸν· διὸ καὶ πυκνότερον αὐτὸν μεταπεμπόμενος ὡμίλει αὐτῷ» (Πρ. 24, 25, 26). Καὶ ταῦτα, νομίζομεν, εἶνε ἵκανὰ νὰ ἐπιχύσωσιν ἀρκετὸν φῶς ἐπὶ τοῦ ἡθικοῦ χαρακτῆρος καὶ τῶν ἴδεῶν καθόλου τῶν πρώτων χριστιανῶν, δωρεὰν ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ ὄνειδιζομένων.

Ανακεφαλαιοῦντες τὰ μέχρι τοῦδε περὶ τοῦ ἐξετασθέντος μέρους τῆς γνωστῆς σατύρας λεχθέντα, συμπεραίνομεν, ὅτι ἡ κρίσις τοῦ Λουκιανοῦ περὶ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἐν πάσῃ περιπτώσει ἐξηνέχθη μετὰ τίνος περιφρονητικῆς ἀποχρώσεως, ἐνέχουσα καὶ ἵκανὴν δόσιν σαρκασμοῦ, ὅσῳ καὶ ἀν προσπαθήσῃ τις νὰ μετριάσῃ τὴν σημασίαν ἐκφράσεών τινων, δυναμένων ἄλλως, ἀν ἐξήρχοντο ἐκ στόματος σοβαρευομένου, νὰ μὴ ἐπιβαρύνωσι καὶ τὸν λέγοντα, νὰ μὴ βλάψωσι δὲ καὶ ἐκεῖνον εἰς ὃν ἀναφέρονται. Τοῦτο ἐπὶ παραδείγματι, ὡς καὶ ἀνωτέρῳ εἴπομεν, εἶνε δυνατὸν νὰ λεχθῇ διὰ τὸ ρῆμα «ἀνασκολοπίζεσθαι», καίτοι ἡ γνώμη τῶν

πλείστων εἶνε, ὅτι καὶ τοῦτο, ἀφορῶν εἰς τὸ ὄργανον τοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ—εἰς τὸν σταυρόν, ἐλέχθη χλευαστικῶς καὶ μάλιστα μετὰ περιφρονήσεως πρὸς αὐτὸν τε καὶ τὸν ἐπ' αὐτοῦ σταυρωθέντα· τὸ αὐτὸ λεκτέον καὶ διὰ τὴν φράσιν: «ἡ θαυμαστὴ τῶν χριστιανῶν σοφία». Αναφανδὸν ἐν τούτοις φωρᾶται χλευάζων τὸν Ι. Χριστὸν ὀνομάζων αὐτὸν σοφιστήν, καταλαμβάνοντα τὴν θέσιν τῶν ύπ' αὐτοῦ καταργουμένων ἐλληνικῶν θεῶν. Τὴν θεοποίησιν Αὐτοῦ καὶ τὴν ἐκ μέρους τῶν χριστιανῶν ἀπονεμομένην Αὐτοῦ λατρείαν ὁ Λουκιανὸς ἔξελάμβανεν ὡς ἀπλῆν ἀνθρωπολατρείαν, μικρὸν διαφέρουσαν τῆς ἀποθεώσεως τοῦ Περεγρίνου, ἐν τῷ ὅποιώ ἐκεῖνος διαβλέπει τὸ δυνατὸν τῆς εἰσαγωγῆς νέων θεοτήτων παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς ὡς καὶ παρὰ τοῖς ἐθνικοῖς. Εἰς τὰ ὅμματα τοῦ Λουκιανοῦ ἡ πίστις εἰς τὴν ἀθανασίαν καὶ περὶ μὴ ὄλως ξένη τοῖς ἀρχαίοις, ἀν καὶ ὑπὸ διάφορον ὄλως ὄψιν¹, καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἵδεα μᾶλλον ἀκατάληπτος, φαίνονται αὐτῷ γελοῖαι, δυστυχεῖς δὲ καὶ οἴκτου ἀξίους ὀνομάζει τοὺς ἐγκολπουμένους ταύτας καὶ συνεπῶς τοὺς ἐπ' αὐτῶν στηρίζοντας τὰς ιδίας ἐλπίδας, αἵτινες ἀπὸ ἐθνικῆς ἐπόψεως θὰ ἀπέβαινον δῆθεν μάταιαι, ὡς γίνεται δῆλον ἐξ αὐτῆς τῆς ἐκφράσεως, σαρκασμὸν οὐκ ὀλίγον ἀποπνεούσης: «πεπείκασι γὰρ αὐτοὺς οἱ κακοδαίμονες τὸ μὲν ὄλον ἀθάνατοι ἔσεσθαι καὶ βιῶσαι τὸν ἀεὶ χρόνον, παρ' ὅ καὶ καταφρονοῦσι τοῦ θανάτου καὶ ἐκόντες αὐτοὺς ἐπιδιδόσιν οἱ πολλοὶ»(13). Ἐν τῇ κορυφώσει τοῦ ἐγωϊσμοῦ, ὅστις ἐδέσποζε τότε ἐν τῷ ἐθνικῷ κόσμῳ, ὁ θεσμὸς τῆς ἀποστολικῆς κοινοκτημοσύνης, ἡ προθυμία καὶ ἡ τάσις τοῦ συναντιλαμβάνεσθαι ἀλλήλοις καὶ πᾶσαι αἱ χριστιανικαὶ ἀρεταὶ ἥσαν ἐπίσης, διὰ τὸν Λουκιανὸν πρὸ πάντων, ἀξιαι γέλωτος. Οὗτος

¹ Αληθοῦς ἰστορίας Β' κεφ 3-11 «αὐτοὶ δὲ οἱ μάκαρες σώματα μὲν οὐκ ἔχουσιν, ἀλλ' ἀφανεῖς καὶ ἀσαρκοὶ εἰσὶ, μορφὴν δὲ καὶ ἴδεαν μόνην ἔχουσι καὶ ἐμφαίνουσι, καὶ ἀσώματοι ὄντες ὅμως συνιστᾶσι καὶ κινοῦνται καὶ φρονοῦσι καὶ φωνὴν ἀφιᾶσι, καὶ ὄλως ἔοικε γυμνὴ τις ἡ ψυχὴ αὐτῶν περιπολεῖν τὴν τοῦ σώματος ὁμοιότητα περικειμένη· εἰ γοῦν μὴ ἄψαιτὸ τις, οὐκ ἀν ἐλέγξει μὴ εἶναι σῶμα τὸ ὄργανον· εἰσὶ γὰρ ὡσπερ σκιαὶ ὄρθαι, οὐ μέλαιναι. Γηράσκει δὲ οὐδείς, ἀλλ' ἐφ' ἣς ἀν ἡλικίας ἔλθῃ παραμένει...». Αὐτόθι 13, 15, 14, 18, 26 - 30, 35. Πρβλ. καὶ «Περὶ πένθους» 2, ἔνθα λέγεται ἐπίσης ὅτι ὁ ἀποθνήσκων οὐδενὸς ύλικοῦ δεῖται καὶ 17,18. Φιλοφευδῆς 24 «ἔνθα λέγεται ἐπίσης περὶ τῶν ψυχῶν, ὅτι «κατὰ φύλα καὶ φρήτρας μετὰ τῶν φύλων καὶ συγγενῶν διατρίβουσιν ἐπὶ τοῦ ἀσφοδέλου κατακείμενοι...» Ζεὺς ἐλεγχόμενος 17, 18. Νεκρικοὶ διάλογοι. Μενίππου καὶ Χείρωνος 2. Ἐνταῦθα ὁ Χείρων λέγει εἰς τὸν Μένιππον, ὅτι τὰ ἐν ἄδου φέρει οὐκ ἀηδῶς. «Ἡ γὰρ ἰστοιμία πάνυ δημοτικὴ καὶ τὸ πρᾶγμα οὐδὲν ἔχει τὸ διάφορον ἐν φωτὶ εἶναι ἢ καὶ ἐν σκότει· ἀλλῶς τε οὕτε διψῆν ὡσπερ ἄνω οὕτε πεινῆν δεῖ, ἀλλ' ἀνεπιδεῖς τούτων ἀπάντων ἐσμὲν».

έξανίσταται κυρίως κατὰ τῆς εὐπιστίας καὶ ἐν γένει τῆς τάσεως τοῦ πιστεύειν ὀλωσδιόλου τυφλῶς εἰς πᾶν ἀδόμενον, ἐνῷ τοῦτο οὐδεμίαν ἔχει ἀληθῆ ύπόστασιν, οὐδεμίαν κέκτηται πραγματικὴν ἀξίαν, οὐδὲν ἐνέχει τὸ ἐγγυώμενον καὶ ἔξασφαλιζον αὐτῷ τὴν διαρκῆ ύπαρξιν. Μέμφεται τοὺς χριστιανοὺς καὶ μέχρι βαθμοῦ τινος λυπεῖται αὐτοὺς, διότι ἔνεκα τῆς εὐσεβείας καὶ ἀπλότητος αὐτῶν γίνονται λεία παντὸς ἀπατεῶνος καίτοι, ὡς παρετηρήσαμεν, ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ ύπάρχουσι παρ' αὐτῷ καὶ ἀντιφάσεις τινές. Ἐν γένει ὁ χριστιανισμός, κρινόμενος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γραμμῶν τούτων, παρουσιάζεται ὡς γελοῖόν τι φαινόμενον, καὶ τοιαύτην ἐντύπωσιν προξενεῖ εἰς τὸν ἀναγνώστην ἡ ἀνάγνωσις αὐτῶν. Οὐχ ἡττον ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ Λουκιανοῦ οἱ χριστιανοὶ παρίστανται ὅλως ἀκίνδυνοι· τοῦτο εἶνε κυριολεκτικῶς πεποίθησις τοῦ Λουκιανοῦ· εἰσίν ὅμως ἄξιοι μομφῆς, ἐπὶ τοσούτῳ μόνον, ἐφ' ὅσον ἔνεκα τῆς ἄκρας καλοκαγαθίας αὐτῶν παραδίδονται εἰς τοὺς γόητας καὶ ἀνηθικωτάτους ἀνθρώπους, ὅποιος ἦτο ὁ Περεγρῖνος.

Ἐν τοῖς ὀλίγοις στίχοις τῆς σατύρας τοῦ Λουκιανοῦ, ἐν οἷς οὗτος προδήλως καθάπτεται τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἄφθονον κατ' αὐτοῦ τὸ δηλητήριον τοῦ σαρκασμοῦ ἐκχέων, ἀσυνειδήτως κατέλιπεν ἡμῖν εἰκόνα τοῦ βίου τῶν ἀρχαίων χριστιανῶν καὶ μίαν πολύτιμον καὶ ἀξιοσημείωτον σελίδα τῆς Ἑκκλησιαστικῆς ἴστορίας. Ἐὰν ἐκκαθάρωμεν αὐτὴν, ἀπορρίπτοντες τὸ σαρκαστικόν, θὰ ἀπανθίσωμεν καὶ καλὸν τι, ὅπερ θὰ χρησιμεύῃ πρὸς ἔπαινον καὶ καύχημα τῆς ἀείποτε θριαμβευούσης ἀρετῆς· αὕτη καὶ ἀν ποτε παραγνωρισθῆ, οιπτομένη εἰς τὸν βόρβορον καὶ ποδοπατουμένη, καὶ ἀν ποτε καταγελασθῆ καὶ περιβληθῆ φάκη καὶ ἐπὶ τέλους καταδιωχθῆ, θὰ ἀναγνωρισθῆ ποτε καὶ θὰ ἐκτιμηθῆ. Θὰ ἀποβάλῃ ποτε ἐκεῖνα· θὰ δειχθῆ ύπεροτέρα τοῦ ἀδίκου καὶ παραλόγου μίσους ἢ γέλωτος· θὰ ἐξέλθῃ νικήτρια τῆς κακοβούλου καταδιώξεως, ὅσῳ συστηματικὴ καὶ ἀν εἶνε αὕτη, καὶ θὰ διαλάμψῃ ἐν ὅλῃ τῇ μεγαλοπρεπείᾳ καὶ λαμπρότητι αὐτῆς. Ὡστε καὶ ἐκ τῶν ἐχθρῶν του δύναται τις νὰ ὠφεληθῆ, ἀρκεῖ μόνον νὰ γνωρίζῃ νὰ ἔξουδετεροι τὴν δύναμιν τῶν κατ' αὐτοῦ φερομένων ἑκάστοτε βελῶν, ὥστε νὰ μὴ πλήττωσιν αὐτὸν θανασίμως, καὶ συγχρόνως νὰ δυνηθῆ νὰ ἀντιτάξῃ παρόμοια ἢ τὰ αὐτὰ νὰ ἀντιστρέψῃ κατ' αὐτοῦ τοῦ βάλλοντος ἐχθροῦ. Πολλάκις λοιπὸν προκύπτει ἀκούσια καὶ ἀσυνείδητος ὠφέλεια ἀντὶ βλάβης καὶ τοῦτο βλέπομεν συμβαῖνον καὶ ἐν τῇ προκειμένῃ περιστάσει (Πρβλ. Πλουτάρχου Ἡθικὰ τ.

1 «Πῶς ἀν τις ὑπ' ἐχθρῶν ὠφελοῖτο»).

(ἀκολουθεῖ)

Αρχιμανδρίτης Διονύσιος Μαραγκουδάκης

**ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΝΟΜΟΚΑΝΟΝΟΣ
ΤΟΥ ΑΓΙΩΤΑΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΦΩΤΙΟΥ**

Ο ἐκ 14 τίτλων Νομοκάνων ὁ συνήθως ἀποδιδόμενος εἰς τὸν μέγαν Φώτιον, Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως ἀναντιρρήτως κατὰ τὴν σπουδαιότητα αὐτοῦ κατέχει τὴν πρώτην θέσιν ἐν ταῖς παρομοίοις εἴδους συλλογαῖς ἐν δὲ τῇ ἰστορίᾳ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου κέκτηται τοιαύτην σπουδαίαν σημασίαν, οἵαν τὰ Βασιλικὰ τοῦ Αὐτοκράτορος Λέοντος τοῦ Σοφοῦ ἐν τῇ ἰστορίᾳ τοῦ βυζαντινοῦ Δικαίου. Συνεπείᾳ τούτου τὸ περὶ τοῦ συγγραφέως καὶ τῆς ἰστορίας τοῦ ἀξιολογωτάτου μνημείου τούτου ζήτημα τυγχάνει ύψιστης σημασίας. Οὐχ ἡττον ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου τὸ ζήτημα τοῦτο οὐ μόνον δέν ἔλαβε μέχρι τοῦδε τελείαν καὶ ὁριστικὴν λύσιν, ἀλλὰ δύναται νά θεωρηθῇ ἐν τῶν δυσχερεστάτων καὶ περιπλοκωτάτων πρὸς ἐπίλυσιν ζητημάτων, ὡς ἐκ τῶν διαφόρων ἀντιφατικῶν γνωμῶν, αἵτινες ἐξηνέχθησαν περὶ αὐτοῦ ὑπὸ τε τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων κανονολόγων.

Μέχρι τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος οὐδεὶς ἀμφέβαλλε περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ Νομοκάνονος τοῦ Πατριάρχου Φωτίου, τουναντίον πάντες παρεδέχοντο αὐτὸν ὡς συγγραφέα ὀλοκλήρου τοῦ πονήματος τούτου ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μαρτυρίας τοῦ διασημοτάτου κανονολόγου καὶ νομομαθοῦ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος Θ. Βαλσαμῶνος, εἰς ὃν ἐπισήμως ὑπὸ τοῦ Βυζαντινοῦ Αὐτοκράτορος Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ (1143-1180) καὶ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντίνου Πόλεως Μιχαὴλ τοῦ Ἀγχιάλου (1162-1177) ἀνετέθη «τοὺς ἵερους κανόνας, ὡς λέγει ὁ ἴδιος, κατασκέψασθαι καὶ

τὰ ἐν τούτοις ἀσαφῆ, καὶ τοῖς νόμοις τὸ δοκεῖν ἐναντιούμενα σαφηνίσαι καὶ ἔρμηνεῦσαι, ὡσαύτως καὶ τὰ παρὰ τοῦ ἀγιωτάτου ἐκείνου Πατριάρχου κυροῦ Φωτίου συγγραφέντα καὶ εἰς δέκα πρὸς τοῖς τέσσαρσι τίτλοις διαιρούμενα, καὶ πρὸ τῶν κανόνων συγκεφαλαιωθέντα μετ' ἐπιστασίας πολυπραγμονῆσαι»¹. Οὕτω, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ σοφοῦ Γάλλου Montreuil, Σύνταγμα καὶ Νομοκάνων ἀπεδίδοντο πρὸς ἀποκλειστικῶς τῷ Πατριάρχῃ Φωτίῳ.² Κατὰ δὲ τὸν Καρδινάλιον Ἀγγελον Μάϊον, Hergenröther καὶ ἄλλους³ ὁ Φώτιος ἀπήρτισε κατ' ἀρχὰς τὸ Σύνταγμα τῶν Ἀποστολικῶν καὶ συνοδικῶν κανόνων διαιρέσας αὐτὸς εἰς 14 τίτλους, εἴτα δὲ οὐ μόνον προσέθηκεν ἐνταῦθα ὡς παράρτημα τούς πολιτικοὺς νόμους ἀφορῶντας τὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ μετέτρεψε τοῦτο εἰς Νομοκάνονα. Περὶ τῆς γενικῆς παραδοχῆς κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας τοῦ Πατριάρχου Φωτίου ὡς συγγραφέως τοῦ Νομοκάνονος μαρτυρεῖ καὶ ὁ σοφὸς πρεσβύτερος Κωνσταντίνος ὁ ἐξ Οἰκονόμων, ὅστις ἀναιρῶν τὰς γνώμας διαφόρων κριτικῶν μὴ ἀναγνωριζόντων τὸ κῦρος τῶν Ἀποστολικῶν κανόνων ἐπαγομένων περὶ τούτων ἐκ τοῦ προτού προλόγου τοῦ Νομοκάνονος μαρτυρίαν αὐτοῦ τοῦ Φωτίου ἀμφιβάλλοντος περὶ τῆς γνησιότητος τῶν κανόνων τούτων, διῆσχυρίζεται ὅτι ὁ Φώτιος ἐννοεῖ «τινας ἀμφιβάλλοντας τοὺς περὶ τὸν μικρὸν Διονύσιον καὶ Ἰσίδωρον Δυτικοὺς».⁴ Καὶ τοιαύτη μὲν γνώμη περὶ τοῦ Συντάγματος Νομοκάνονος ἐπεκράτει μέχρι τῶν μέσων τῆς ληξάσης ἐκατονταετηρίδος⁵. Ἐκτοτε ὅμως ἡ περὶ ἀποδόσεως γνώμη τοῦ ἔργου τούτου ἀποκλειστικῶς τῷ Πατριάρχῃ Φωτίῳ ἥρξατο διαμφισβητούμενη ὑπὸ τῶν διαφόρων σοφῶν τῆς Δύσεως, οἵτινες

¹ Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἰερῶν κανόνων Ράλλη καὶ Ποτλῆ τ. Α'. σελ 31-32.

² Histoire du droit Byzantin t. I. Paris 1845 p. 222. t. II p. 484.

³ Photios Patriarche des Constantinopel t. III s. 92-93

⁴ Περὶ τῶν τριῶν ἱερατικῶν τῆς Ἐκκλησίας βαθμῶν Ἐπιστολιμαίᾳ διατοιβὴ καὶ περὶ τῆς γνησιότητος τῶν ἀποστολικῶν κανόνων σελ. 108- 110.

⁵ Τὴν αὐτὴν γνώμην παραδέχονται καὶ οἱ ἐκδόται τοῦ Συντάγματος τῶν θείων καὶ ἰερῶν κανόνων Ράλλης καὶ Ποτλῆς περὶ τοῦ Πατριάρχου Φωτίου ὡς συγγραφέως τοῦ Συντάγματος-Νομοκάνονος. «Ορα προλεγόμενα Α'. Γ'. καὶ Δ'. τόμου ὡς καὶ τὴν ἐγκύκλιον τῆς ιερᾶς Συνόδου τῆς Ἐλλάδος ἐν τῷ Β' τόμῳ, καθ' ἣν τὸ σύνταγμα τῶν ιερῶν κανόνων καὶ ὁ Νομοκάνων ἀποδίδεται τῷ σοφωτάτῳ Πατριάρχῃ Φωτίῳ. Τὴν τοιαύτην γνώμην ὑπεστηρίξαμεν καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ πρὸ ἔξαετίας ρωσσιστὶ ἐκδοθέντι πονήματι ἡμῶν «Νομοκάνων Φωτίου Κωνσταντινουπόλεως», ἐν φῶ ἀναιρούνται τὰ ἐπιχειρήματα τῶν νεωτέρων κανονολόγων τὰ ἐπὶ τοῦ προτού προλόγου βασιζόμενα ἀπεδεικνύομεν, ὅτι ἀμφότεροι οἱ πρόλογοι ἀνήκουσι τῷ Πατριάρχῃ Φωτίῳ. Νεώτεραι δ' ὅμως ἔρευναι ἀπέδειξαν καὶ τὴν γνώμην ἡμῶν ἐσφαλμένην, ὡς θὰ ἴδωμεν.

έγκυψαντες εἰς τὴν μελέτην τῆς ίστορίας τῶν πηγῶν τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου οὐ μόνον συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀνακάλυψιν νέων μέχρι τοῦδε ἀγνώστων πηγῶν, ἀλλά καὶ ἐπέχυσαν νέον φῶς εἰς τὰς ἥδη γνωστὰς πηγὰς, ἀποδείξαντες καὶ τὴν περὶ τοῦ Νομοκάνονος ἐπικρατοῦσαν θεωρίαν ἐσφαλμένην. Τοῦτο συνέβη κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον. Κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ὁ Ρώσος Βαρώνος Ροζενκάμπερ ἀσχολούμενος (κατ' ἐντολὴν τοῦ Μητροπολίτου Μόσχας Εὐγενίου) περὶ τὴν ἔρευναν τοῦ Σλαυϊκοῦ Πηδαλίου ἐπέστησε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἐν τούτῳ, ὅτι ὁ πρόλογος εἰς τὸν Νομοκάνονα τοῦ Φωτίου κατ' οὐσίαν ἀποτελεῖται ἐκ δύο διαφόρων κατὰ τὸ ὑφος καὶ τὴν σχέσιν πρὸς ἀλλήλους προλόγων, ἐξ ᾧ ὁ δεύτερος ἔχει ιδιαιτέραν ἐπιγραφὴν¹. Τὸ περιστατικὸν τοῦτο ἐνέβαλεν αὐτῷ τὴν ίδεαν, ὅτι ὁ Φωτίος συντάττων Νομοκάνονα διήρεσε τὴν ἔργασίαν αὐτοῦ εἰς δύο τμήματα δηλαδὴ συνέταξε πρῶτον τὸ ἀρχικὸν Σύνταγμα καὶ ἀκολούθως συνεπλήρωσεν αὐτὸ μετατρέψας εἰς Νομοκάνονα. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται ἡ ὑπαρξίας τῶν δύο προλόγων καὶ ἡ διαφορὰ αὐτῶν. Τὴν ίδεαν αὐτοῦ ἀνεκοίνωσε τῷ σοφῷ Γερμανῷ Biener, ὅστις παρεδέξατο ταύτην. Ἀλλ' ὁ Ροζενκάμπερ δέν ἡρκέσθη εἰς ταῦτα· μελετήσας ἐπισταμένως τοὺς προλόγους κατέληξεν εἰς διάφορα συμπεράσματα. Ἡ διαφορὰ τῶν δύο προλόγων, κατὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ, τυγχάνει ἀρκούντως μεγάλη καὶ ἐπομένως οὗτοι οὐχὶ εἰς ἓνα, ἀλλ' εἰς δύο διαφόρους συγγραφεῖς χωριζομένους ἀπ' ἀλλήλων ὑπὸ μεγάλου χρονικοῦ διαστήματος ἀνήκουσιν, ἐξ ᾧ ὁ δεύτερος ὑποδεικνύει τὸν πρῶτον ὡς προηγούμενον αὐτοῦ. Ἡ γνώμη αὕτη προθύμως ἐγένετο

¹ Обозрение Кормчих стр. 43, Москва 1829

ἀσπαστὴ παρὰ τοῖς δυτικοῖς κανονολόγοις καὶ νομομαθέσιν ὡς καὶ παρὰ τοῖς ὄπαδοῖς αὐτῶν Ρώσσοις. Ἐκ τῆς γνώμης ταύτης ὁρμώμενος ὁ Zachariei¹, Montreuil², Pitra³, Hergenröther⁴ καὶ ἄλλοι⁵ ἐνασχοληθέντες ἐν τῷ ζητήματι περὶ τοῦ συγγραφέως τοῦ Νομοκάνονος γνωστοῦ ὑπὸ ὄνομα τοῦ Φωτίου κατέληξαν εἰς συμπεράσματα ἀντίθετα πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν κανονολόγων τῶν παρελθόντων αἰώνων ἀναφορικῶς πρὸς τὸν συγγραφέα τοῦ Νομοκάνονος παραδεδεγμένα. Κατ' αὐτοὺς ὁ καθ' ὅλοκληρίαν ἀποδιδόμενος τῷ Πατριάρχῃ Φωτίῳ Νομοκάνων πράγματι δέν ἀνήκει αὐτῷ, ἀλλ' ἔτερω τινὶ ἀγνώστῳ συγγραφεῖ Ἐναντιοφανεῖ καλουμένῳ, ζήσαντι πολλῷ πρότερον τοῦ Π. Φωτίου ταυτιζομένῳ τῷ γνωστῷ νομομαθεῖ τοῦ στ' αἰῶνος Ἰουλιανῷ. Υπὸ τοῦ συγγραφέως τούτου οὐ μόνον συνετάχθη, λέγουσι, τὸ ἐκ 14 τίτλων ἀρχικὸν Σύνταγμα καὶ μετετράπη ὑπ' αὐτοῦ εἰς Νομοκάνονα διὰ τῆς προσαρμογῆς εἰς τὰ συγγενῆ κεφάλαια τῶν πολιτικῶν νόμων, ἀλλὰ καὶ προσετέθησαν ὑπ' αὐτοῦ «ἐν ἰδιάζοντι μέρει» τοῦ Συντάγματος τούτου ὡς παράρτημα παρόμοιοι πολιτικοὶ νόμοι. Τὶ δὲ προσέθηκεν ὁ Π. Φωτιός εἰς τὸν ἀρχαῖον τοῦτον Νομοκάνονα τοῦ ἀγνώστου συγγραφέως; Εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο οἱ περὶ τὸν Νομοκάνονα ἀσχοληθέντες δέν δίδουσι σαφῆ καὶ ὀρισμένην ἀπάντησιν. Τὴν συμμετοχὴν τοῦ Φωτίου ἐν τῷ ἀπαρτισμῷ τοῦ Νομοκάνονος, οἷος νῦν σώζεται, ἄλλοι μέν περιορίζουσιν ἐν τῇ προσθήκῃ τῶν κανόνων τῆς ΣΤ' καὶ τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ τῶν δύο ἐπ' αὐτοῦ ἐν Κωνιτάπολει συγκροτηθεισῶν, ἄλλοι δὲ ὡς ὁ Biener, Hergenröther χωροῦσιν ἔτι περαιτέρω, καὶ περιορίζουσι τὴν συμμετοχὴν τοῦ Φωτίου ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ μόνον ἐν τῇ προσθήκῃ τῶν κανόνων τῶν δύο τελευταίων Συνόδων. Ο δὲ διάσημος Γερμανὸς βυζαντινολόγος Zachariä Lniwogentha διὰ τῶν συγγραφῶν αὐτοῦ «Περὶ τῶν Ἑλληνικῶν

¹ Ανέκδοτα 1 p. LXVIII.

² Histoire du droit Byzantin t. I p. 222.

³ Juris ecclasiastici Graecorum historia et monumenta t. II, p. 436,439.

⁴ Photios Patriarche Constantinopel t. III p.102

⁵ Остроумов, Введение в православное церковное право, стр.279-280, примечание

Νομοκανόνων» και «Περὶ τοῦ συγγραφέως καὶ τῶν πηγῶν τοῦ ἐκ 14 τίτλων Νομοκάνονος»¹ ἀπέδειξε πᾶσαν συμμετοχὴν τοῦ Π. Φωτίου ἐν τῷ ἀπαρτισμῷ τοῦ Νομοκάνονος ἀβάσιμον καὶ δὴ ἀπεκάλεσεν αὐτὸν ψευδο-φωτιανὸν Νομοκάνονα. Αναιρῶν δὲ τὴν γνώμην τῶν ἀνωτέρω συγγραφέων περὶ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἥκμασεν ὁ συγγραφεὺς τοῦ Νομοκάνονος ὁ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἐναντιοφανῆς ἀνάγει τοῦτον εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Αὐτοκράτορος Ἡρακλείου (612-641), ὅπότε οὗτος τὸ ἥδη ὑπάρχον Σύνταγμα ἐκ 14 τίτλων μετέτρεψεν εἰς Νομοκάνονα.

Αἱ γνῶμαι αὗται τοῦ Montreuil, Hergenröther καὶ λοιπῶν περὶ τῆς ἀποδόσεως τοῦ Νομοκάνονος τῷ Ἰουλιανῷ νομομαθεῖ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος ἀφ' ἐνός, καὶ τοῦ Zachariä ἀφ' ἑτέρου ἀνάγοντος τὸν μετατρέψαντα τὸ Σύνταγμα εἰς Νομοκάνονα εἰς τὸν Ζ' αἰῶνα ἐκλόνησαν τὰς πεποιθήσεις πάντων σχεδὸν τῶν κανονολόγων καὶ βαθμηδὸν ἀπέκτησαν κῦρος ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου.

Τὰς διατυπωθείσας ταύτας γνώμας τῶν δυτικῶν συγγραφέων περὶ τοῦ Νομοκάνονος ἡσπάσθησαν καθ' ὀλοκληρίαν καὶ οἱ Ρῶσσοι κανονολόγοι. Ἰδοὺ τί γράφει περὶ τούτου ὁ κορυφαῖος ἐξ αὐτῶν Ηισπρος (sic) «Οἱ δυτικοὶ κανονισταὶ καὶ νομομαθεῖς Biener, οἱ δύο Heimbach, Zachariä von Lingenthal, Καρδινάλιος Pitra, Montreuil καὶ ἄλλοι μελετήσαντες σπουδαίως τὸ ζήτημα περὶ τοῦ συγγραφέως τοῦ Νομοκάνονος κατέληξαν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ Νομοκάνων, ὁ συνήθως ἀποδιδόμενος τῷ Πατριάρχῃ Φωτίῳ, τυγχάνει ἔργον δύο συγγραφέων χωριζομένων, ἀπ' ἀλλήλων δι' ἀρκούντως μακροῦ χρονικοῦ διαστήματος- εἴς τινα ἄγνωστον, εἰς ὃν ἀνήκει τὸ πρῶτον καὶ κυριώτερον μέρος τοῦ πονήματος, καὶ εἰς τὸν Φώτιον, ὅστις δι' ἀσημάντων προσθηκῶν συνεπλήρωσε τὸ πόνημα τοῦ προηγουμένου συγγραφέως». ²

Ταῦτα ἐπιβεβαιοῦ καὶ ἔτερος Ρῶσσος συγγραφεὺς Οστρούμος.³ Ο πρῶτος πρόλογος κατὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ ἐγράφη τρεῖς αἰῶνας πρὸ τοῦ

¹ Die griechischen Nomocanones S. Petersbourg 1877.

² Ueber den Uerfasser und quellen des (Pseudo-Photianichen Nomocanon in XIV tit.1885).

³ Первоначальный Славяно-русский номоканон стр. 27

Φωτίου, τοῦτο εἶναι γεγονός ἀναμφισβήτητον. Ἐκ τοῦ προλόγου τούτου, λέγει, βλέπομεν, ὅτι ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ εύρων τὸ ἔργον τοῦ προκατόχου αὐτοῦ συντελεσθὲν ἐπαξίως «τό πέρας, ὥν. ὑπέσχετο τῆς ἀπαγγελίας ἐπέθετο οὐκ ἀνάξιον», ἀπεφάσισε νὰ συμπληρώσῃ τὸ ἔργον τοῦτο διὰ τινῶν προσθηκῶν ἐν τε τῷ κοινωνικῷ καὶ τῷ νομικῷ αὐτοῦ μέρει.¹

Ἐνεκα τῶν ἐπικρατουσῶν ἀντιφάσεων καὶ διαφωνιῶν, δι' ὧν χαρακτηρίζονται αἱ γνῶμαι τῶν ἀσχοληθεντῶν ἐπιφανῶν λογίων περὶ τὸ ζήτημα τοῦ συγγραφέως τοῦ Νομοκάνονος καὶ περὶ τὴν συμμετοχὴν τοῦ Π. Φωτίου ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ, τὸ σπουδαῖον τοῦτο ζήτημα δέν δύναται βεβαίως νὰ θεωρηθῇ ὄριστικῶς λελυμένον.

Ἀσχολούμενοι ἀπὸ τινος εἰς τὴν μελέτην τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου μνημείου τοῦ Ἑκκλησιαστικοῦ Δικαίου ἐν τῇ προκειμένῃ ἡμῖν μελέτῃ ἐπὶ τῇ βάσει αὐθεντικῶν πηγῶν, θὰ προσπαθήσωμεν νά ἐκθεσωμεν δόλοκληρον τὴν ίστορίαν τοῦ Συντάγματος- Νομοκάνονος, καθορίζοντες τὰ ἔξῆς ζητήματα: α) εἰς τί κυρίως συνίσταται ἡ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Φωτίου συμπλήρωσις τοῦ ἐκ 14 τίτλων ἀρχικοῦ Συντάγματος· β) τὶς ὁ ἄγνωστος Ἐναντιοφανῆς συγγραφεὺς τοῦ Νομοκάνονος καὶ μετὰ ποίου γνωστοῦ προσώπου δέον νὰ ταύτισωμεν αὐτὸν· καὶ γ) ὅποια ἡ σπουδαιότης τοῦ Νομοκάνονος ἐν τῇ Ἑκκλησίᾳ.

A'

Πρὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἡ Ἑκκλησία ἀπετέλει ἴδιαιτέραν κοινωνίαν ἐν τῷ κράτει οὐδεμίαν πρὸς αὐτὸν ἔχουσαν σχέσιν. Η Ἑκκλησία ἐκτὸς τοῦ κράτους ἐμόρφωσεν ἴδιάζουσαν ὅλως αὐτοτελῆ καὶ ἐντελῶς ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῆς πολιτείας πνευματικὴν κοινωνίαν μετὰ τοῦ ἰδίου αὐτῆς ὀργανισμοῦ κυβερνωμένην ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων αὐτῆς κατ' ἐκείνους τοὺς τύπους, οἵτινες παρεδόθησαν ὑπὸ τοῦ ἰδρυτοῦ αὐτῆς Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ καὶ τῇ Ιερᾷ Παραδόσει καὶ οὓς πάντες πιστῶς καὶ ἀκριβῶς ἔτήρουν, ὡς γενικοὺς καὶ ἀπαραιτήτους κανόνας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου καὶ τῆς εὐταξίας. Η ἐνότης τῶν βάσεων τῆς Ἑκκλησιαστικῆς τάξεως συνετηρεῖτο διὰ τῶν στενῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν

¹ Остроумов ἐνθ. ἀν. σελ. 299-300.

κεχωρισμένων χριστιανικῶν κοινοτήτων, αἵτινες ἥδη τότε ἀπετέλουν ἐν ὅλον, μίαν καθολικὴν Ἐκκλησίαν. Ως ἐξωτερικὰ κέντρα τῆς τοιαύτης ἐνότητος ἔχονται αἱ Ἐκκλησίαι ἐκεῖναι αἱ ὑπ' αὐτῶν τῶν Ἀποστόλων ἰδρυθεῖσαι. Τοιαῦτα δὲ κέντρα ἐν μὲν τῇ Ἀνατολῇ ἥσαν ἡ Ἐκκλησία Τεροσολύμων, Ἀντιοχείας καὶ Ἀλεξανδρείας, ἐν δὲ τῇ Δύσει ἡ τῆς Ρώμης. Ἄλλ' ἡ καθολικότης τῶν αὐτῶν ἀρχῶν τοῦ χριστιανικοῦ βίου δὲν ἀπέκλειε τὴν δυνατότητα τῆς ἐμφανίσεως ἐν ταῖς τοπικαῖς Ἐκκλησίαις ἴδιαζόντων τινῶν τύπων διατηρηθέντων ὑπὸ τὸ ὄνομα πατρικῶν παραδόσεων καὶ ἐθίμων. Ἐκάστη Ἐκκλησία ἔτεινε φυσικῷ τῷ λόγῳ νὰ ἀναγάγῃ τὰς τοπικὰς αὐτῆς παραδόσεις καὶ τὰ ἔθιμα εἰς τοὺς ἀποστολικοὺς χρόνους. Ἐνταῦθα δὲ οὐχὶ σπανίως ἀνεφαίνοντο ἀμφισβητήσεις περὶ διαφόρων ζητημάτων μεταξὺ τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν πρὸς λύσιν τῶν ὅποιων συνήρχοντο σύνοδοι, ἐν αἷς παρίσταντο οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς περιφερείας καὶ κοινῇ ψήφῳ ἔλυνον τὰ διαφιλονεικούμενα ζητήματα ἐπὶ τῇ βάσει τῆς παραδόσεως τῶν Ἀρχαίων Ἐκκλησιῶν ἰδρυθεισῶν παρ' αὐτῶν τῶν Ἀποστόλων. Αἱ συνοδικαὶ ἀποφάσεις, ἐὰν παρίστων σπουδαιότητὰ τινα δ' ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν, ἀνεκοινοῦντο δι' ἐγκυκλίων ἐπιστολῶν καὶ ταῖς ἄλλαις Ἐκκλησίαις, ὃν οἱ προεστῶτες αὐτοπροσώπως δὲν παρίσταντο ἐν τῇ συνόδῳ. Ἐὰν τοιαύτη ἀπόφασις καθολικῶς ἐγίνετο παραδεκτὴ, αὕτη ἐλάμβανε τὴν σημασίαν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ κανόνας τ. ἔ. ὑποχρεωτικοῦ τύπου. Τὰ λίαν συχνῶς ἀναφυόμενα ζητήματα ἐν ταῖς κατὰ τόπους Ἐκκλησίαις καὶ μὴ λυόμενα διὰ τῶν τοπικῶν πηγῶν τοῦ δικαίου προεκάλουν τὴν ἐμφάνισιν τῶν οὕτω καλουμένων κανονικῶν ἀπαντήσεων ἢ κανονικῶν ἐπιστολῶν. Τοιαῦται ἐπιστολαὶ ἐγράφοντο συνήθως παρ' ἐπισκόπων τῶν ἀρχαιοτέρων Ἐκκλησιῶν ἀπαντώντων εἰς ζητήματα ἐπισκόπων κατωτέρων Ἐκκλησιῶν ὑποκειμένων τῇ μητροπόλει αὐτῶν.

Ο δὲ γενικὸς σεβασμός, οὗτινος ἀπήλαυδὸν τινες τῶν συγγραφέων τοιούτων ἐπιστολῶν καὶ τὸ ἐσωτερικὸν κῦρος αὐτῶν τῶν ἀπαντήσεων τ.ἔ. ή αὐστηρὰ αὐτῶν συμφωνία πρὸς τὸ γενικὸν πνεῦμα τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως συνέτειναν εἰς τοῦτο, ὥστε κατὰ τὴν ἐπομένην περίοδὸν τινες ἐκ τῶν κανονικῶν τούτων ἐπιστολῶν ἔλαβον ταυτόσημον σημασίαν τοῖς συνοδικοῖς κανόσι. Τοιαῦται δὲ εἰσιν: ή τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας Διονυσίου († 365) πρὸς Βασιλείδην ἐπίσκοπον ἐρωτήσαντα περὶ διαφόρων κεφαλαίων. Οἱ κανόνες τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας Πέτρου († 303) καὶ ή τοῦ ἀγίου Γρηγορίου ἀρχιεπισκόπου Νεοκαισαρείας τοῦ θαυματουργοῦ κανονικὴ ἐπιστολὴ «Περὶ τῶν ἐν τῇ ἐπιδρομῇ τῶν βαρβάρων εἰδωλόθυτα φαγόντων, ἢ καὶ ἔτερά τινα πλημμελησάντων».¹

Ἐξ ὅλων τῶν τύπων τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου τ.ἔ., τῶν ἀποστολικῶν παραδόσεων, τῶν τοπικῶν ἐθίμων, τῶν συνοδικῶν ἀποφάσεων μείζονος προσοχῆς βεβαίως ἡξιοῦντο οἱ ἀποστολικῆς καταγωγῆς τύποι, ὅσοι περιείχοντο ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς καὶ ταῖς παραδόσεσι τῶν Ἀποστόλων.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ τρίτου αἰώνος, ὅτε αἱ χριστιανικαὶ κοινότητες ἐξηπλώθησαν ἥδη πέραν τῶν ὁρίων τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ὅτε ἥδη ἐκινδύνευον νὰ λησμονηθῶσιν ἢ νὰ παραχαραχθῶσιν αἱ ἀποστολικαὶ παραδόσεις, παρέστη ἀνάγκη τῆς ἐγγράφου ἐνθέσεως τῶν κανόνων τούτων ὡς θετικῶν καὶ κοινῶς ὑποχρεωτικῶν κανόνων. Οὕτω δὲ προέκυψε πληθὺς διαφόρων συλλογῶν κανονικοῦ περιεχομένου ἀποδιδομένων τοῖς Ἀποστόλοις. Τὸ περιστατικόν τοῦτο διετύπου τὴν γενικὴν ἐκείνην ἰδέαν, ὅτι τὸ περιεχόμενον τῶν συλλογῶν πράγματι ἀνάγεται εἰς τοὺς ἀποστολικοὺς χρόνους. Άλλὰ τοῦτο οὐδόλως ἐξέφραζε τὴν γενικὴν πεποίθησιν, ὅτι αἱ συλλογαὶ αὗται ἐγράφησαν ὑπ' αὐτῶν τῶν Ἀποστόλων, ἄλλως τε καὶ ἡ Ἐκκλησία θὰ κατέτασσεν αὐτοὺς ἐν τῇ τάξει τῶν βιβλίων τῆς Αγίας Γραφῆς.

¹ Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων τομ. 4 σελ. 1-66. Παύλος, Курс Церковного Права стр. 44-46 Москва 1902

Περὶ δὲ τῶν πηγῶν τοῦ πολιτικοῦ Δικαίου κατὰ τὴν περίοδον ταύτην οὐδεὶς δύναται νὰ γίνῃ λόγος, ἐπειδὴ κατὰ τὸς τρεῖς πρώτους αἰῶνας τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς, ἡ Ἐκκλησία οὐ μόνον δὲν ἀνεγνωρίζετο ὑπὸ τῆς πολιτείας, ἀλλὰ καὶ προύκάλει ἐναντίον αὐτῆς αἴματηροὺς διωγμούς. Μόνον ἀπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἐπῆλθε μεταβολὴ εἰς τὰς σχέσεις τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν πολιτείαν. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης, ὅπότε ὁ χριστιανισμὸς ἀνεγνωρίσθη ὡς θρησκεία τοῦ κράτους ἐν τῇ Ρωμαϊκῇ Αὐτοκρατορίᾳ, ἄρχεται νέα λαμπρὰ περίοδος τῆς ἀναπτύξεως τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου, ἥτις δικαίως δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ περίοδος τῆς μιօρφώσεως τοῦ γενικοῦ κανονικοῦ κώδικος. Ἡ ἀποδοχὴ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου καὶ τῶν μετὰ ταῦτα βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων ἐπέδρασεν εὐεργετικῶς ἐπὶ τοῦ καθόλου ἐκκλησιαστικοῦ βίου καὶ συνετέλεσε πρὸ παντὸς εἰς τὴν προσέγγισιν τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν πολιτείαν. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ Ἐκκλησία προστατευομένη ὑπὸ τῆς πολιτείας ἡδύνατο ἀκαλύτως ν' ἀσχολῆται περὶ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὸν διοργανισμόν τῆς ἐσωτερικῆς αὐτῆς τάξεως καὶ διακυβερνήσεως. Ως κύριον δὲ ὄργανον τῆς ἀναπτύξεως ταύτης ἀναφαίνονται αἱ Σύνοδοι αἵτινες ἔλαβον χαρακτῆρα νομοθετικῶν καθιδρυμάτων. Αἱ ἀποφάσεις τῶν Συνόδων τούτων κατ' ἀρχὰς ἦσαν ὑποχρεωτικαὶ μόνον διὰ τὰς Ἐκκλησίας τῆς διοικήσεως ἐκείνης, ἐνθα ἡ Σύνοδος παρίστατο ἔχουσα τὸ ἀνώτατον ἐκκλησιαστικὸν κῦρος. Ἐπειδὴ δὲ αἱ βάσεις τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ βίου ἦσαν πανταχοῦ αἱ αὐταὶ, οἱ κανόνες τοπικῶν τινων Συνόδων διεδίδοντο πέραν τῶν ὁρίων τῆς ἀρχικῆς αὐτῶν ἐνεργείας καὶ δι' εἰδικῶν συλλογῶν προωρισμένων διὰ τὴν πρακτικὴν χρῆσιν βαθμηδὸν ἀπέκτων γενικὸν κῦρος καθιστάμεναι, οὕτω πηγαὶ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου. Τοιαύτην σημασίαν ἔλαβον κατὰ τὴν ἐνεστῶσαν περίοδον οἱ κανόνες τῶν ἐπτὰ τοπικῶν Συνόδων τοῦ Δ' καὶ Ε' αἰῶνος: Ἀγκύρας (314) Νεοκαισαρείας (314), Ἀντιοχείας (341), Σαρδικῆς (344), Γαγγρῶν (362-370), Λοδικείας (343-381) καὶ Καρθαγένης (419). Πέντε ἐκ τῶν Συνόδων τούτων ἦσαν Ἑλληνικαί, μία (ἡ Σαρδικὴ) μεικτὴ ἐξ Ἑλλήνων

καί Λατίνων ἐπισκόπων καὶ μίᾳ καθαρῶς Λατινική, ἡ ἐν Καρθαγένη. Οἱ κανόνες τῶν πέντε Ἑλληνικῶν Συνόδων ἐγένοντο δεκτοὶ ύφ' ἀπάσης τῆς Ἐκκλησίας, ἐπειδὴ εὐθὺς μετά τὴν ἔκδοσιν αὐτῶν ἡνώθησαν ἐν μιᾶ συλλογῇ, ἥτις ταχέως διεδόθη ἀνὰ τὴν Ἀνατολήν καὶ κατὰ τὸν Ε. αἰῶνα ἐγένετο γνωστὴ ἐν διαφόροις μεταφράσεσι καὶ ἐν τῇ Δύσει. Οἱ κανόνες τῆς ἐν Σαρδικῇ Συνόδου, ἐν ᾧ ὡς εἴρηται παρίσταντο Λατῖνοι καὶ Ἕλληνες ἐπίσκοποι συνετάχθησαν συγχρόνως ἐν ἀμφοτέραις ταῖς γλώσσαις, ἀλλ' οὕτως ὡστε ἀμφότερα τὰ πρωτότυπα ἀποδεικνύονται οὐχὶ πάντοτε σύμφωνα πρὸς ἑαυτά. Αἱ ἀποφάσεις τῆς ἐν Καρθαγένῃ Συνόδου (419) ἀποτελοῦσι κυρίως συλλογὴν ἀποφάσεων ὅλων τῶν προηγουμένων ἀφρικανικῶν Συνόδων.

Ἐκτὸς τῶν τοπικῶν τούτων συνόδων κατὰ τὴν περίοδον ταύτην συνεκροτήθησαν καὶ αἱ ἐπτὰ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι, ἐν αἷς κατὰ πρόσκλησιν τῶν Αὐτοκρατόρων συνήρχοντο οἱ ἐπίσκοποι ὅλων τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν πρὸς κατάκρισιν τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀναφαινομένων αἰρέσεων καὶ διατύπωσιν τῆς καθολικῆς ὁρθῆς πίστεως ἐν ἀντιθέσει πρὸς αἱρετικὰς διδασκαλίας.

Ἡ πρώτη κανονικὴ συλλογὴ ἀνεφάνη ἐκεῖ ἐνθα κατὰ πρῶτον καθιερώθη δὶς τοῦ ἔτους, ἵνα συνέρχωνται ἐκκλησιαστικαὶ Σύνοδοι ἐν Ἀνατολῇ, ἐν τῇ διοικήσει τοῦ Πόντου, ἐνθα συνῆλθον τῷ 314 δύο Σύνοδοι, ἡ ἐν Ἀγκύρᾳ καὶ ἡ ἐν Νεοκαισαρείᾳ. Ἀμφότεραι αἱ Σύνοδοι αὗται ἐξέθηκαν διὰ τὴν περιφέρειαν αὐτῶν κανόνας τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας, οἵτινες συνηνώθησαν ἐν μιᾷ συλλογῇ. Πλησιεστάτη κατὰ τὸν χρόνον πρὸς τὰς Συνόδους ταύτας ἦν ἡ πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος (325). Ἐννοεῖται δέ, ὅτι καὶ οἱ κανόνες αὐτῆς ὡς ἔχοντες κανονικόν κύρος περιελήφθησαν εἰς τὴν συλλογὴν ταύτην, λαβόντες τὴν πρώτην θέσιν, καίτοι κατά τὸν χρόνον ἡ Σύνοδος αὕτη ἦν μεταγενεστέρα αὐτῶν. Οὔκοθεν ἐννοεῖται, ὅτι εἰς τὴν συλλογήν ταύτην προσετέθησαν καὶ οἱ κανόνες τῆς ἐν Χαλκηδόνι καὶ τῆς ἐν Ἐφέσῳ Συνόδου.¹

¹ Ή ἰδέα περὶ τῆς συλλογῆς τῶν ἐκκλησιαστικῶν κανόνων ἀναφαίνεται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ λίαν ἐνωρίς, ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν κανόνων καὶ τῆς ἀναπτύξεως ἐν γένει τῆς ἐκκλησιαστικῆς νομοθεσίας. Οὕτω ἦδη ἡ πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος εἶχεν ύπ' ὄψει συλλογὴν κανόνων, ὡς τοῦτο δείκνυται ἐκ τοῦ 5, 6 καὶ 15 κανόνος τῆς Συνόδου ταύτης. Η δευτέρα καὶ τρίτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος 331 καὶ 431 ὡς καὶ ἡ ἐν Καρθαγένῃ Σύνοδος παρέπεμπον εἰς συλλογὴν κανόνων προηγουμένων Συνόδων. Ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ύποδηλοῦται ὅτι ἐν τῇ ἐπιλύσει διαφιλονεικουμένων τινῶν ζητημάτων

Συνδεθείσης, ως εἴπομεν, τῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῆς πολιτείας καθωρίσθη μεταξὺ αὐτῶν διαρκής ἀλληλεγγύη, ἡτις ἐξεδηλώθη ἐν τῇ νομοθεσίᾳ ὡς ἔξῆς: Οἱ Αὐτοκράτορες ἀνεγνώριζον τὴν ιερότητα καὶ τὴν σπουδαιότητα τῶν κανόνων τῆς Ἐκκλησίας· καὶ δὴ ἐπιθυμοῦντες νὰ ἐπικυρώσωσι διὰ τῆς ἔξουσίας των τούτους, ὅπως προσδώσωσιν αὐτοῖς μεγάλην σημασίαν εἰς τὰ ὅμματα τῶν ὑπηκόων αὐτῶν, ἐξίσουν τοὺς τελευταίους πρὸς τοὺς πολιτικοὺς νόμους, ὥστε ὁ ἀπειθῶν εἰς τοὺς Ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας καθίστατο παραβάτης τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς. Άλλ' ἀναγνωρίζοντες καὶ ἐπικυρώῦντες τὰς διατάξεις τῆς Ἐκκλησίας οἱ χριστιανοὶ αὐτοκράτορες εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ἐκδώσωσι πολλὰς διατάξεις καὶ νόμους περὶ τῆς Ἐκκλησίας, δι' ὃν α) ἐπεκύρουν τοὺς κανόνας τῶν ἐκκλησιαστικῶν συνόδων, οἵτινες συνεπείᾳ τούτου ἐλάμβανον σημασίαν πολιτικῶν νόμων, β) ἐπεξέτεινον τὰ ὄρια τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικαιοδοσίας, παρέχοντες εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας πολλὰς πολιτικὰς ὑποθέσεις καὶ ἴδιας τὰς ἀφορώσας τοὺς συζυγικοὺς καὶ οἰκογενειακοὺς δεσμούς, γ) ὠρίζον τὰ δικαιώματα καὶ τὰ καθήκοντα τοῦ κλήρου ἀποτελοῦντες ἴδιαιτέραν τάξιν ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ δὴ ἐλάμβανον μέτρα πρὸς τήρησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος θεωροῦντες καὶ τὰ σχίσματα ὡς ποινικὰ ἐγκλήματα κατὰ τῆς Ἐκκλησίας. Πᾶσαι αὗται αἱ ἐνέργειαι τῆς νομοθετικῆς ἔξουσίας τῆς πολιτείας ἀπέρρεον ἐκ τῆς γενικῆς ἐκείνης θεωρίας, ὅτι Ἐκκλησία καὶ πολιτεία, ως τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ

ἀνεγνώσθησαν διατάξεις «τοῦ βιβλίου» περιέχοντος κανόνας. Ἀρχαιοτάτη κανονικὴ συλλογὴ θεωρεῖται ἡ ἐκ τῶν ἀποστολικῶν κανόνων, ἡτις καθ' ἄδυναταὶ τις νὰ εἰκάσῃ ἀπηρτίσθη περὶ τὰ τέλη τοῦ γ' καὶ ἀρχὰς τοῦ δ' αἰῶνος ἐπὶ τῇ βάσει τῆς παραδόσεως διατηρηθείσης ἐν διαφόροις ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων Ἐκκλησίαις. Τὴν ἀρχαιότητα τῆς αὐθεντικότητος τῶν ἀποστολικῶν κανόνων, δεικνύει ἡ χρῆσις αὐτῶν κατά τὸν Δ' αἰῶνα ἐν τῇ ἐν Νίκαιᾳ Συνόδῳ. Η συλλογὴ αὕτη τῶν ἀποστολικῶν κανόνων καίτοι ἦν ἐν χρήσει ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ τὸ κῦρος αὐτῆς ἐπὶ πολὺ διημφισθεῖτο καὶ μόνον ἡ ΣΤ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος παρεδέξατο αὐτὴν ὡς μνημεῖον ἀληθοῦς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως· Ἐν τῷ ἀπαρτισμῷ τοῦ Κώδικος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας οἱ ἀποστολικοὶ κανόνες κατέχουσι τὴν πρώτην θέσιν.

ἀποτελοῦσιν ἔνα ὀργανισμὸν καὶ ὅτι μεταξὺ αὐτῶν δέον νὰ ύφίσταται διηνεκής ἀλληλεγγύη διὰ τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ. Ἡ ἀρχὴ αὕτη σαφῶς ἐξεδηλώθη καὶ ἀκολούθως ἀρκούντως διετυπώθη ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ νομοθεσίᾳ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ κατ' ἔξοχὴν ἐν ταῖς νεαραῖς αὐτοῦ, μέγα μέρος τῶν ὁποίων (περὶ τὰς 30) ἀφορᾶ ἀποκλειστικῶς τὰ τῆς Ἐκκλησίας. Αμφιβολία ἐν τῇ ὑποχρεωτικῇ ἰσχύῃ τῶν αὐτοκρατορικῶν νόμων διὰ τὴν Ἐκκλησίαν ἡδύνατο νὰ προκύψῃ μόνον ἐν περιπτώσει ἐναντιότητος τῶν νόμων τούτων τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς κανόσιν. Ἐν τούτοις ἐν τῇ Ἰουστινιανείῳ νομοθεσίᾳ τοιαῦται περιπτώσεις σχεδὸν δέν ἀπαντῶσιν, ὡς ὁ Ἰδιος ὁ Ἰουστιανὸς δηλοῖ ἐν τῇ 131 νεαρᾷ αὐτοῦ. «Θεσπίζομεν τοίνυν τάξιν νόμων ἐπέχειν τοὺς ἀγίους ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας τοὺς τῶν τεσσάρων συνόδων ἐκτεθέντας καὶ βεβαιωθέντας ἐν Νικαίᾳ, Κωνσταντινουπόλει, Ἐφέσῳ καὶ Χαλκηδόνι». Ἐκ τε τοῦ χαρακτῆρος καὶ τοῦ περιεχομένου πολλῶν ἐκκλησιαστικῶν νόμων τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὑποδηλοῦται, ὅτι οὗτοι ἐξεδόθησαν μετὰ προηγουμένην σύσκεψιν μετὰ τῶν ἐπισκόπων ἐκείνων, ὡν ἐπ' ὄνόματι ἀπελύοντο ἐν εἴδει διαταγμάτων. Πρὸς τούτοις δέον νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν εἰς τοὺς λόγους «κανόνες» οὐ μόνον «ἐκτεθέντες», ἀλλὰ καὶ «βεβαιωθέντες». Ἐπομένως ὁ Ἰουστινιανὸς εἶχεν ὑπ' ὅψει οὐ μόνον τοὺς κανόνας τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ἀλλὰ καὶ ἄλλους ἐπικυρωθέντας ὑπ' αὐτῶν καὶ παραδεκτοὺς γινομένους ὡς κανόνας τῆς Οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας, ὅποιοι ἦσαν οἱ κανόνες τῶν Ἀποστόλων, τῶν τοπικῶν Συνόδων καὶ τῶν ἀγίων Πατέρων. Ἐτι δὲ σαφέστερον διατυπώνει τὴν γνώμην αὐτοῦ κατωτέρω λέγει, «Τῶν προειρημένων ἀγίων συνόδων τὰ δόγματα καθάπερ τὰς θείας γραφὰς δεχόμεθα καὶ τοὺς κανόνας ὡς νόμους φυλάττομεν» (νεαρὰ 131). Ἐν γένει ἡ ἵδεα τῆς Ἰουστινιανείου νομοθεσίας περὶ τῶν σχέσεων τῆς ἐκκλησίας πρὸς τὴν πολιτείαν εἶνε τοιαύτη, ὥστε οἱ πολιτικοί νόμοι δέον νά ἐκδίδωνται συμφώνως πρός τοὺς ἐκκλησιαστικούς κανόνας καὶ ὅτι δέν ἔχουσιν ἴσχυν ἐάν ἀντίκεινται εἰς τὰ ὑπό τῆς Ἐκκλησίας τεθεσπισμένα δόγματα¹ τῆς ἀμοιβαίας σχέσεως τῆς Ἐκκλησίας

¹ Σύνταγμα θείων καὶ ιερῶν κανόνων τ. Α' σελ. 37. Όρα ἐν ἐκτάσει περὶ του ζητήματος τούτου «Δοκίμιον ἐκκλησιαστικὸν δικαίου» Αρχιμανδρίτου Αποστόλου σελ. 139-157 Курганов.Отношения между церковью и гражданской властью в Византийской Империи.стр.1-73.Павлов стр.52-57
Ο Ἰουστινιανὸς ὑπῆρξε συγχρόνως καὶ κωδικοποιὸς ὄλων τῶν πολιτικῶν νόμων περὶ τῆς

πρὸς τὴν πολιτείαν, εἰς τὰς συλλογὰς τῶν ἐκκλησιαστικῶν κανόνων ἥρξαντο νὰ προστίθενται ἐν εἴδει παραρτήματος οἱ πολιτικοὶ νόμοι ἀφορῶντες τὰς καθόλου σχέσεις τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν πολιτείαν. Αἱ ἀρχαιόταται τοιούτου εἴδους συλλογαὶ ἀνεφάνησαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ. Πρώτη συστηματικὴ συλλογὴ, περὶ ἣς ἔχομεν πληροφορίας τινὰς ἢν ἡ ἐξ 60 τίτλων συλλογὴ τῶν κανόνων. Ἡ συλλογὴ αὕτη δὲν διεσώθη μέχρις ἡμῶν, ἀλλὰ περὶ τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς καὶ δή τοῦ περιεχομένου πληροφορούμεθα ἐκ τοῦ προλόγου Ἰωάννου τοῦ Σχολαστικοῦ εἰς τὴν «Συναγωγὴν κανόνων ἐκκλησιαστικῶν», καθ' ὃν αὕτη ἀπετελεῖτο ἐξ 60 τίτλων, εἰς οὓς ἦσαν διηρημένοι οἱ κανόνες. Ἐν αὕτῃ δὲν περιείχοντο οἱ κανόνες τοῦ Μ. Βασιλείου ὡς περὶ τούτου ρητῶς λέγεται ἐν τῷ προλόγῳ. Ἐκ τούτου δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι οὗτε οἱ κανόνες τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας περιελήφθησαν ἐν αὐτῇ, ἀλλὰ μόνον οἱ ἀποστολικοὶ κανόνες τῶν Συνόδων, οἵτινες λαμβάνονται ὑπ' ὄψει καὶ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Σχολαστικοῦ ἐν τῇ συλλογῇ αὐτοῦ.¹ Εἰς τὴν συλλογὴν ταύτην τῶν κανόνων, ὡς παράρτημα προσετέθη συλλογὴ πολιτικῶν νόμων περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀντικειμένων, δηλαδὴ ἡ συλλογὴ ἐκείνη ἢτις περιεσώθη μέχρις ἡμῶν εἰς πολλὰ χειρόγραφα ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν: Διατάξεις νόμων πολιτικῶν, ἐκ τῶν νεαρῶν Ἰουστινιανοῦ βασιλέως συνηγορούσας καὶ ἐπικυρούσας τοὺς τῶν ἀγίων Πατέρων ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας- αὕτῃ ἐκείνῃ ἡ συλλογὴ, ἢτις τυγχάνει γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα collectio xxv capitulorum καὶ ἢτις ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Heimbach²

Ἐκκλησίας ἐκδοθέντων ὑπὸ τε τῶν προκατόχων αὐτοῦ καὶ του ἰδίου. Οἱ νόμοι οὓτοι ἐξετέθησαν ἐν τοῖς πρώτοις 13 τίτλοις τοῦ κώδικος αὐτοῦ, οἵτινες ἀκολούθως συνεπληρώθησαν ὑπὸ τῶν νεαρῶν αὐτοῦ.

¹ Die grieschicheus Nomocanones S. 2-3.

² Ἀνέκδοτα τ. II σ. 145 Πρβλ. Pitra t. II p. 409.

Δευτέρα παρομοίου είδους συστηματική συλλογή τυγχάνει ή «Συναγωγή κανόνων ἐκκλησιαστικῶν εἰς Ν' τίτλους διηρημένων». Κατὰ τὴν μαρτυρίαν πολλῶν χειρογράφων ή συλλογὴ αὕτη συνετάχθη κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τῆς ἔκτης ἑκατονταετηρίδος ύπὸ Ἰωάννου Πρεσβυτέρου Ἀντιοχείας τοῦ ἀπὸ σχολαστικῶν. Οὗτος συντάττει τοὺς ὄλους κανόνας εἰς Ν' τίτλους¹. Καθ' ἀ δηλοῦται ἐξ αὐτοῦ τοῦ προλόγου τῆς συλλογῆς, αὕτη κατ' οὐσίαν παριστᾶ συμπλήρωσιν καὶ ἐπεξεργασίαν τῆς ἐξ 60 τίτλων συλλογῆς, κατὰ τε τὸ περιεχόμενον καὶ τὸν ἐξωτερικὸν αὐτῆς τύπον.² Ἐν

¹ Πληροφορίαι περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως Ἰωάννου τοῦ Σχολαστικοῦ διεσώθησαν ὀλίγισται. Γνωστὸν τυγχάνει ὅτι οὗτος ὡριμάτω ἐκ τινος κώμης πλησίον τῆς ἐν Συρίᾳ Ἀντιοχείας. Κατ' ἀρχὰς διετέλεσεν ἐν Ἀντιοχείᾳ σχολαστικὸς=νομομαθῆς συνήγορος, ἀλλ' ἀκολούθως μοναχὸς γενόμενος ἔχειροτονήθη πρεσβύτερος, ὁπότε συνέγραψε τὴν «Συλλογὴν τῶν κανόνων». Ως διάσημος νομομαθῆς καὶ κανονολόγος ἀπεστάλη ύπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας πληρεξούσιος πρεσβευτῆς παρὰ τῇ πατριαρχικῇ καὶ αὐτοκρατορικῇ ἀὐλῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν δι' ὑποθέσεις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀντιοχείας. Ἐνταῦθα διὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἵκανότητα ἐφείλκυσε τὴν εὔνοιαν τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ καὶ τῷ 565, μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τοῦ Εὐτυχίου ἐξελέγη Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως διαμείνας ὡς τοιοῦτος μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ 578.

² Παραθέτομεν ἐνταῦθα τὸ κείμενον τοῦ προλόγου τῆς δευτέρας συλλογῆς ὡς ἔχει ἐν τῷ ὑπὸ ἀριθμὸν 2 χειρογράφῳ τῆς Τεροσολυμιτικῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Π. Τάφου φ. 162β-163α. «Οἱ τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μαθηταὶ καὶ ἀπόστολοι καὶ μὴν καὶ τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ τῆς ἀγίας οἱ μετ' ἐκείνους καὶ κατ' ἐκείνους ἀρχιερεῖς καὶ διδάσκαλοι τὴν ἐξ ἐθνῶν ἄμα καὶ Ἰουδαίων πληθὺν τῆς διαβολικῆς ἀπάτης καὶ τυραννίδος ἀποφοιτήσασαν ὁρθῆ τε διανοίᾳ καὶ πίστει πρὸς τὸν βασιλέα καὶ Κύριον τῆς δόξης αὐτομολήσασαν ὄσιως ποιμαίνειν ἐγχειρισθέντες ύπὸ τῆς χάριτος οὐκ ὄφοντο δεῖν ὥσπερ οἱ πολιτικοὶ νόμοι πλημμελοῦντας αἰκίζισθαι. Τοῦτο γὰρ εὐηθεῖς αὐτοῖς κομιδῇ καὶ λίαν ἀτημελὲς κατεφαίνετο· προκινδυνεύειν δὲ μᾶλλον αὐτῶν ἐτοιμότατα καὶ τοῖς ἀνόπιν ιόντας ἐπιστρέφειν ἐσπούδαζον. Ἐπειτα τὸν πλανωμένους μὲν ἔδει καὶ τῆς εὐθείας ἐκκλίνοντας, ὡς ὁ ποιμὴν ὁ καλός, ἀμελητὶ καταθέοντες τοὺς δὲ προηνεῖς ἥδη κατενεχθέντας ἐπὶ τὸ βάραθρον ἀνασπάσαι παντοίαις ἐπινοίαις ἀγωνιζόμενοι. Καὶ τὸ μὲν ἥδη σεσηπός καὶ λίαν ἡρωστηκός τῇ μαχαίρᾳ τοῦ πνεύματος εὖ μάλα σοφῶς καὶ τεχνικῶς ἀποξέοντες, τὸ δὲ συντριβὲν ἐξ αὐτῶν καὶ λυόμενον φαρμάκοις τισὶν ἀπαλοῖς καὶ δεσμοῖς φυσικοῖς ἐπισφραγίζοντες. Οὕτω τῇ χάριτι καὶ τῇ συνεργείᾳ τοῦ πνεύματος, ἐπὶ τὴν πρώτην ύγίειαν ἐπανῆγον τοὺς κάμνοντας. Ἰνα τοίνυν καὶ αὐθίς οἱ μετ' ἐκείνους κατ' ἐκείνους ἐπόμενοι τοῖς ὑπ' αὐτῶν ἀρχομένους ἀβλαβεῖς διασώζωσι, τούτων ἔκαστον κατὰ καιροὺς ἰδίους εἰς ταῦτὸ συνιόντες οἱ τρισμακάριοι, τῆς θείας χάριτος οἰκονομούσης τοῦτο καὶ συναθροιζούσης ἐκάστης αὐτῶν συνόδου τὸν σύλλογον, νόμους τινὰς καὶ κανόνας οὐ πολιτικούς, ἀλλὰ θείους περὶ τῶν πρακτέων ἐξέθεντο τὸν ἔκαστου βίον καὶ τρόπον ἐπανορθούμενοι· τοὺς μὲν ὁδῷ βασιλικῇ πορευομένους ύποστηρίζοντας, ἐπτιμῶντας δὲ αὐθίς τοὺς ἀποσφαλέντας ἐπὶ τὰ πλάγια. Ἐπεὶ οὖν πάλαι κατὰ καιροὺς ὑπὸ διαφόρων καὶ διαφόροις ἀρμόζοντες οἱ νόμοι καὶ κανόνες τῆς Ἐκκλησίας ἐτέθησαν· δέκα γὰρ μετὰ τοὺς Ἀποστόλους αἱ μεγάλαι τῶν πατέρων γεγόνασι σύνοδοι πρὸς τούτοις δὲ αὖ καὶ Βασίλειος ὁ Μέγας περὶ πολλῶν ἐκανόνισεν, εἰκότως δὲ διὰ τοῦτο σποράδην ὑπ' αὐτῶν ὡς ἀπήτει τὰ κατὰ χρόνους ἀναφυόμενα καὶ οὐ τάξει τινὶ πραγμάτων ἐν κεφαλαίοις διηρημένων οἱ κανόνες ἐγράφησαν. Ως ἐκ τούτου δυσεύρετον εἶναι κομιδῇ καὶ δυσπόριστον τὸ πρὸ τινῶν ἀθρόως περὶ κανόνων ἐπιζητούμενον. Διὰ τοῦτο χάριτι τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος

τῷ περιεχομένῳ τῆς προηγουμένης συλλογῆς ἐκτὸς τῶν 85 ἀποστολικῶν κανόνων καὶ τῶν κανόνων τῶν καθολικῶς παραδεδεγμένων ἐν τε τῇ

ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὰ σποράδην ύπ' αὐτῶν ὁρισθέντα κατὰ καιρούς εἰς ἐν καὶ ἡμεῖς ἀθροίσαι σπουδάσαντες καὶ ταῦτα διελόντες εἰς τίτλους Ν' οὐ τάξιν τινὰ καὶ ἀκολουθίαν ἀριθμῶν ἐφυλάξαμεν πρώτον, ὡς εἰπεῖν, καὶ δεύτερον καὶ τὸ τρίτον καὶ τέταρτον καὶ πέμπτον αὖθις κανόνα συνάψαντες, ἀλλ' ὅμοια τοῖς ὄμοιοις ὡς οἶόν τε ἦν συναρμόσαντες καὶ τῶν ἴσων κεφαλαίων συμπλέξαντες ὥστε προσαρτεῖν τοῖς πάσιν, ὡς οἷμαι, τῶν ζητουμένων τὴν εὑρεσιν, οὐκ αὐτοὶ τοῦτο καὶ μόνοι καὶ πρῶτοι ποιῆσαι τῶν ἄλλων ὁρμήσαντες, ἀλλ' ἐτέρους εὑρόντες ταῦτα διελόντας εἰς τίτλους ξ' καὶ μήτε τοὺς τοῦ ἀγίου Βασιλείου κανόνας τοῖς ἄλλοις ἐπισυνάψαντας, μήτε τὰ ὄμοια τοῖς ὄμοιοις, ὡς ἔδει, πράγματα συναρμόσαντας ὡς ἐν τίτλοις διὰ τοῦτο πολλοὺς περὶ ἐνὸς κεφαλαίου κανόνας εύρισκεσθαι καὶ δυσάλωτα γίνεσθαι τὰ περὶ πράγματος ἐνὸς παρὰ τῶν πολλῶν κανονιζόμενα, σαφεστέραν, ὡς οἷόν τε, ἡμεῖς τῇ παραθέσει τῶν ὄμοιών ποιῆσαι τῶν κανόνων τὴν διαιρέσιν ἐσπουδάσαμεν τῆς ἑκάστου πρὸς τούτοις τῶν τίτλων ἐπιγραφῆς προσημαινούσης εὐ μάλα τῶν ἐμφερομένων τὴν δύναμιν. Ή δὲ τάξις αὕτη τῶν συνόδων μετὰ τοὺς Ἀποστόλους καὶ πόσους ἑκάστη κανόνας ἐξέθετο, πόσους δὲ καὶ ὁ Βασίλειος ὁ θαυμαστὸς συνεγράψατο διὰ τῶν ἀποκειμένων ἀπονητὶ τοῖς ζητοῦσι γνωσθήσεται. Ἐστι γὰρ ὡδέ πως ἔχουσα καὶ οὐκ ἀσυμφανῆς, ἀλλὰ καὶ λίαν εὐσύνοπτος τοῖς ἐντυγχάνειν ἐθέλουσιν. Οἱ μὲν ἀγιοι τοῦ Κυρίου μαθηταὶ καὶ Ἀπόστολοι πε' διὰ Κλήμενος κανόνας ἐξέθεντο, μετὰ δὲ τούτοις οἱ καθεξῆς καθὼς ὑποτέτακται.

Α' Πρώτη τῶν ἐν Νικαίᾳ ἀγίων Πατέρων τριακοσίων δεκαοκτώ συνελθόντων ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου ἐν ὑπατίᾳ Παυλίνου καὶ Ιουλιανοῦ τῶν λαμπροτάτων ἔτους χιλίου ἀπὸ Αλεξανδρου ἐν μηνὶ Δεσίφιλη πρὸ τοῦ Καλανδῶν Ιουλίου, κανόνες κ'.

Β' Δευτέρα τῶν ἐν Αγκύρᾳ μακαρίων Πατέρων, οἵτινες προγενέστεροι μὲν εἰσι τῶν ἐν Νικαίᾳ κανόνων, δευτερεύουσι δὲ διὰ τὴν τιμὴν προτεταγμένοι εἰσί καὶ αὐτῶν οἱ Νικαίας κανόνες· κανόνες ιδ'.

Γ' Τρίτη, τῶν ἐν Νεοκαισαρείᾳ ἀγίων Πατέρων καὶ αὕτη τῆς μὲν ἐν Νίκαιᾳ πρώτη γέγονε, τῆς δὲ ἐν Αγκύρᾳ δευτέρα διὰ δὲ τὴν τιμὴν προτεταγμένοι εἰσί καὶ αὐτῶν οἱ Νικαίας κανόνες· κανόνες τε'.

Δ' Τετάρτη τῶν ἐν Σαρδικῇ συνελθόντων μετὰ τοὺς ἐν Νικαίᾳ Πατέρας· κανόνες κα'.

Ε' Πέμπτη τῶν ἐν Γάγγραις συνελθόντων Πατέρων, ύφ' ὃν ἐξετάσθησαν κανόνες κ'.

Ζ' Εκτη τῶν ἐν Αντιοχείᾳ συνελθόντων, ύφ' ὃν ἐξετάσθησαν κανόνες κε'.

Η' Έβδομη τῶν ἐν Λαοδικείᾳ τῆς Φρυγίας συνελθόντων, ύφ' ὃν ἐξετάσθησαν κανόνες νθ'.

Ι' Όγδοη τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει συνελθόντων πατέρων ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου, ύφ' ὃν ἐξετέθησαν κανόνες ζ'.

Θ' Ἐννάτη τῶν ἐν Ἐφέσῳ συνελθόντων Πατέρων, ύφ' ὃν ἐξετέθησαν κανόνες η'.

Ι' Δεκάτη τῶν ἐν Χαλκηδόνι συνελθόντων Πατέρων ἐπὶ Μαρκιανοῦ βασιλέως, ύφ' ὃν ἐξετέθησαν κανόνες κζ'.

Εἰσὶ δὲ καὶ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου κανόνες τὸν ἀριθμὸν ὀκτὼ καὶ ἔξικοντα.

Ανατολῆ καὶ τῇ Δύσει δέκα συνόδων τῶν ἐν τῷ α' κανόνι τῆς ἐν Χαλκηδόνι Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἐπικεκυρωμένων (τεσσάρων Οἰκουμενικῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ, Κωνσταντινουπόλει, Ἐφέσῳ καὶ Χαλκηδόνι· ἔξι τοπικῶν τῆς ἐν Αγκύρᾳ, Νεοκαισαρείᾳ Ἀντιοχείᾳ, Σαρδικῇ, Γάγγρᾳ καὶ Λαοδικείᾳ) προσετέθησαν καὶ δύο κανονικαὶ ἐπιστολαὶ Βασιλείου τοῦ Μεγάλου πρὸς Ἀμφιλόχιον διηρημέναι εἰς 68 κανόνας. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸν τύπον τῆς συλλογῆς καὶ τοῦτον Ιωάννης ὁ Σχολαστικὸς ἐτροποποίησε, εἰσαγαγὼν νέον σύστημα καὶ διαιρέσας τὸ περιεχόμενον αὐτῆς ἀντὶ 60 εἰς 50 τίτλους, πιθανῶς κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Διγέστων τοῦ Ιουστινιανοῦ. Οἱ σκοπὸς τῆς ἐπεξεργασίας συνίστατο εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς συστηματοποίησεως καὶ τὴν διευκόλυνσιν τῆς ἐξευρέσεως τῶν κανόνων, τῶν ἀφορώντων ζήτημὰ τι τοῦ κανονικοῦ δικαίου ἐν τῇ πρακτικῇ αὐτῶν ἐφαρμογὴ διὰ τῆς ἐνώσεως καὶ διαιρέσεως ὅλου τοῦ ύλικοῦ τοῦ διεσπαρμένου εἰς διαφόρους κανόνας ὑπὸ τοὺς ἀριθμόζοντας τίτλους.¹

Παράρτημα τῆς συλλογῆς ταύτης τῶν πολιτικῶν νόμων τῶν ἀφορώντων τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀνήκον εἰς τὸν αὐτὸν συγγραφέα εἶνε τὸ συνήθως καλούμενον *Collectio LXXXVII capitulorum*,² ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ Heimbache t. II p. 202 sqq καὶ ὑπὸ τοῦ Pitra t. II, p. 385 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν:

¹ Ἡ συλλογὴ αὕτη ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ *Bibliothecae Voelliet Justelli canonici veteres* t. II, p. 494. Υπὸ δὲ τοῦ Pitra *juris ecclesiastici gr.* t. II, p. 375.

² Σπουδαιοτάτη ἀπόδειξις τούτου χρησιμεύει ἡ ἐπιγραφὴ τῆς τελευταίας σελίδος τοῦ ὑπὸ τοῦ Assemanni περιγραφομένου χειρογράφου. «Ἐπληρώθη σύν Θεῷ ἡ συναγωγή τῶν θείων κανόνων ἐν πεντήκοντα τίτλοις διηρημένων καὶ ἐκ τῶν νεαρῶν διατάξεων τὰ πᾶ' κεφάλαια» Ιωάννου Αρχιεπισκόπου Κοινσταντινουπόλεως τοῦ ἀπὸ Σχολαστικῶν. Ἡ μαρτυρία αὕτη ἐπιβεβαιοῦται καὶ δι' ἄλλης ἐπιγραφῆς, ἥτις ἀπαντάται εἰς τὸν ἀποδιδόμενον Νομοκάνονα τῷ Ιωάννῃ τῷ Σχολαστικῷ. Οἱ Νομοκάνονων οὗτος περιέχων μέγα μέρος τῶν νόμων τῆς ἐξεταζομένης συλλογῆς εἰς τοὺς ἀριθμόζοντας τίτλους ἔχει ἐν τέλει παράρτημα συνιστάμενον ἐξ εἴκοσι καὶ ἑνὸς κεφαλαίου εἰλημμένων ἐκ τῆς σύλλογῆς ταύτης. Τὰ κεφάλαια ταῦτα λήγουσι συνήθως διὰ τῆς ἐπομένης σημειώσεως. Τέλος τῶν κεφαλαίων ἐκ τῶν νεαρῶν διατάξεων τῶν περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς διατάξεως Ιωάννου Αρχιεπισκόπου Κοινσταντινουπόλεως τοῦ ἀπὸ Σχολαστικῶν (Pitra II 407, Montreil I 304).

Ἐκ τῶν μετὰ τὸν Κώδικα θείων νεαρῶν διατάξεων τοῦ τῆς εὐσεβοῦς λήξεως Ἰουστινιανοοῦ διάφοροι διατάξεις συνάδουσαι ἐξαιρέτως τοῖς θείοις καὶ ιεροῖς κανόσι καὶ ἐκ περιουσίας τὴν οἰκείαν ισχὺν νέμουσαι, αἷς τάξιν τινὰ καὶ ἀριθμὸν ἐπεθήκαμεν πρὸς σύντομον εὗρεσιν, ἐπιζητούμενον κεφαλαίου διὰ τὸ ὡς εἴρηται ἐκ διαφόρων διατάξεων εἶναι τὰ συναχθέντα ὡς ὑποτέτακται.» Ἐπειδὴ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ ἀναφέρεται «τῆς εὐσεβοῦς λήξεως Ἰουστινιανοῦ», δέον νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ἡ συλλογὴ αὕτη ἀπηρτίσθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος τούτου ὑπὸ τοῦ Σχολαστικοῦ, ἥδη Πατριάρχου μετὰ τὸ 565 ἐκ τῶν δώδεκα διαφόρων νεαρῶν τῶν σποράδην κειμένων, ἦτοι 65,83,41,120,56,57,32,131,64 καὶ 123. Τὰ πλείονα ὅμως κεφάλαια τῆς συλλογῆς ἐλήφθησαν ἐκ τῆς 123 νεαρᾶς. Ἐνῶ ἡ «Συναγωγὴ κανόνων» συνετάχθη πρότερον μεταξὺ τοῦ 540 καὶ 550 κατὰ τὸν Biener ἐν Ἀντιοχείᾳ, ὅτε ὁ Ἰωάννης ἦν ἔτι πρεσβύτερος, ὡς περὶ τούτου μαρτυροῦσι τὰ χειρόγραφα.¹

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε λεχθέντων συνάγεται, ὅτι αἱ συλλογαὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κανόνων καθὼς καὶ αἱ τῶν πολιτικῶν νόμων περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀντικειμένων ἐτίθεντο κατ' ἀρχὰς κεχωρισμένως ἀπ' ἀλλήλων ὡς δύο αὐθύπαρκτα μέρη τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ κώδικος, εἱ καὶ ἀμφοτέρα ἡνοῦντο συνήθως ἐν ἐνὶ βιβλίῳ, ἐν ᾧ ἐν ἀρχῇ ἐτίθεντο οἱ κανόνες καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ νόμοι. Τοιαύτη κεχωρισμένη ἔκθεσις τῶν κανόνων καὶ τῶν νόμων ἐν ταῖς περιγραφείσαις συλλογαῖς ὑπεδήλου, ὅτι μόνον οἱ κανόνες ἀποτελοῦσιν ἐν τῇ κυρίᾳ σημασίᾳ τῆς λέξεως τὴν πηγὴν τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου, οἱ δὲ πολιτικοὶ νόμοι χρησιμεύουσι μόνον ὡς συμπλήρωσις τῶν κανόνων. Ἐφ' ὅσον ὅμως ἐνισχύετο ἡ ἐπιρροὴ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ πολιτικοῦ βίου,

¹ Montreil I 205-404. Zachariae Die griech. Nomocanones p. 4-5 Остроумов стр. 273-275
273- 275

ηὕξανε καὶ ἡ σημασία τῆς πολιτικῆς νομοθεσίας διὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Συνεπείᾳ τούτου πρὸς ἀποτελεσματικωτέραν χρῆσιν τῶν συλλογῶν τῶν πολιτικῶν νόμων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὗται δέν ἐτίθεντο πλέον κεχωρισμένως, ἀλλὰ συνηρμόζοντο τοῖς συγγενέσι κεφαλαίοις καὶ τοῖς τίτλοις συνωδὰ τῷ περιεχομένῳ αὐτῶν μετὰ τοὺς κανόνας, ἢ τὰς ἀριθμητικὰς αὐτῶν παραπομπάς. Ἐκ τῆς ἑνώσεως ταύτης τῶν κανόνων καὶ τῶν νόμων προῆλθον αἱ μικταὶ συλλογαί, ἣτοι οἱ λεγόμενοι Νομοκάνονες. Ἡ ὄνομασία αὕτη ἀριστα δεικνύει τὸν χαρακτῆρα τῶν τοιούτου εἴδους συλλογῶν, ἐν αἷς ἔνοῦνται οἱ ἐκκλησιαστικοὶ καὶ πολιτικοὶ νόμοι, ὃν οἱ μὲν διασαφηνίζουσι καὶ ἀναπληροῦσι τοὺς ἄλλους.¹ Τοιαύτη ὄνομασία ἐδόθη πρῶτον εἰς τὴν μικτὴν συλλογὴν Ἰωάννου τοῦ Σχολαστικοῦ, ἣτις παρίστα, ὡς εἶδομεν, ἐπεξεργασίαν τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῶν πολιτικῶν νόμων καὶ συναρμογὴν αὐτῶν εἰς ἐν ὅλον. Ἡ συλλογὴ αὕτη Ἰωάννου τοῦ Σχολαστικοῦ ἀποτελεῖ τὸν πρῶτον Νομοκάνονα εἰς 50 τίτλους διηρημένον², πρὸς ὃν ἐν τοῖς χειρογράφοις δίδονται διάφοροι ὄνομασίαι. Ἐν τισι μὲν ἐπιγράφεται: «Τὰ συνάδοντα νόμιμα τῶν προηγουμένων κανόνων». Ἐν ἄλλοις: «ὑποτύπωσις τῶν Ν' τίτλων» καὶ «Νομοκάνων εἰς 50 τίτλους». Ἡ τελευταία αὕτη ἐπιγραφὴ εἶνε ἡ συνηθεστέρα σήμερον. Υπὸ ταύτην (Nomocanon L titulorum) ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Pitra.³ Ἐν δὲ τῇ Βιβλιοθήκῃ Voelli et Justelli⁴ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν: «Ἰωάννου Ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Σχολαστικοῦ Νομοκάνων.» Σημειωτέον δέ, ὅτι ἀμφότεραι αὗται αἱ συλλογαὶ κατὰ τὴν συναρμογὴν αὐτῶν εἰς Νομοκάνονα ὑπέστησαν τροποποιήσεις τινὰς π.χ. ἡ διαίρεσις εἰς 50 τίτλους καὶ ἡ ἐπιγραφὴ ἐκάστου τίτλου διετηρήθησαν καὶ ἐν τῷ Νομοκάνονι. Ός πρὸς δὲ τοὺς κανόνας τὸ κείμενον τῶν ὅποιων Ἰωάννης

¹ Κατὰ τὸν Pitra πρῶτος μετεχειρίσθη τὴν λέξιν Νομοκάνων Μιχαὴλ ὁ Ψελλὸς III (443). Άλλ' ὁ Παύλος ἀνασκευάζων τὸν Pitra λέγει ὅτι ἡ λέξις αὕτη ἀπαντᾶται παρὰ Θεοδώρῳ τῷ Στουδίτῃ, (826) ἐν Μαϊ Nova Patrum Bibliotheca t.V pars II 148. Σημείωσις περὶ τοῦ Γεωργιανοῦ Νομοκάνονος Απομνημονεύματα τῆς Ακαδημίας τῶν ἐπιστήμων 1874 τ. 25 I 41-42.

² Hergenröther III, 98

³ II, 416

⁴ t. II p. 603 sqq.

ό Σχολαστικὸς ὄλόκληρον περιέλαβεν ἐν τῇ συλλογῇ τῶν 50 τίτλων, ἐν τῷ Νομοκάνονι σημειοῦνται μόνον οἱ ἀριθμοὶ αὐτῶν καὶ τὰ ὄνόματα τῶν Συνόδων, πλῆρες δὲ τὸ κείμενον αὐτῶν παρελείφθη. Μετὰ τοὺς ἀριθμοὺς τῶν κανόνων καὶ τὰ τῶν Συνόδων ὄνόματα ἐτέθησαν τὰ «συνάδοντα νόμιμα», ᾧν οὐ μόνον αἱ παραπομπαὶ σημειοῦνται, ἀλλὰ καὶ ἀναφέρονται ἐπὶ λέξει. Ταῦτα εἰσιν εἰλημμένα κυρίως ἐκ τῆς συλλογῆς τῶν 87 κεφαλαίων. Ο πρόλογος τῆς τελευταίας ταύτης συλλογῆς «Εἰς δόξαν τοῦ μεγάλου Θεοῦ» κ.τ.λ. ἐτέθη ἐν ἀρχῇ τοῦ πρώτου τίτλου. Ἐκτὸς τούτου ὑπὸ τοῦ συγγραφέως εἰσήχθησαν εἰς τὸν Νομοκάνονα μέρη τινὰ ἐκ τῶν Πανδεκτῶν τῆς ἐπιτομῆς τοῦ νομομαθοῦ Δωροθέου, ἐκ τοῦ κώδικος τῆς ἐπιτομῆς τοῦ Ἰσιδώρου καὶ τῶν νεαρῶν τῆς ἐπιτομῆς τοῦ Αθανασίου. Ό, τι δὲ ἐκ τῶν 87 κεφαλαίων ὁ συγγραφεὺς τοῦ Νομοκάνονος δέν ἡδυνήθη νὰ ὑπαγάγῃ ὑπὸ τοὺς τίτλους ἔθηκεν ἐν εἴδει παραρτήματος ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἐτερα κεφάλαια τῆς αὐτῆς νεαρᾶς διατάξεως» καὶ διήρησεν αὐτὰ εἰς 22 κεφάλαια.¹

Τὴν γνησιότητα τοῦ Νομοκάνονος τούτου τῷ Πατριάρχῃ Κωνσταντινούπολεως Ἰωάννῃ τῷ Σχολαστικῷ οἱ νεώτεροι κριτικοὶ διαμφισβητοῦσι καὶ θεωροῦσιν ἄγνωστον τὸν συγγραφέα αὐτοῦ. Ἰωάννης ὁ Σχολαστικός, ως ὑποθέτουσι, δέν δύναται νὰ ἦ συγγραφεὺς τοῦ ἔργου τούτου, ἐπειδή, λέγουσι, συνετάχθη ἐπὶ τῇ βάσει τῶν συλλογῶν τοῦ ἴδιου τῆς συλλογῆς τῶν κανόνων καὶ τῆς συλλογῆς τῶν πολιτικῶν νόμων τῶν 87 κεφαλαίων. Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Ζαχαρίᾳ ὁ Νομοκάνων οὗτος ἀνεφάνη τὸ πρῶτον ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἔνθα πιθανῶς ἡ «Συναγωγὴ» Ἰωάννου τοῦ Σχολαστικοῦ ἦτο κατ' ἔξοχὴν εἰς μεγαλειτέραν χρῆσιν, καὶ ἦν ὁ συγγραφέας τοῦ Νομοκάνονος μετὰ τῶν ἐπιτομῶν τῶν νομομαθῶν τῆς Βηρυτοῦ καὶ τῆς Ἀντιοχείας εἶχεν ὑπ' ὅψει. Τὸν χρόνον συγγραφῆς τοῦ ἔργου τούτου ἀνάγουσιν ώς ἔγγιστα εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ ἥ τοῦ Τιβερίου καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει πρὸ τῆς βασιλείας τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου (610-640), ὅπότε κυρίως ἐπειρῶντο νὰ διευκολύνωσι τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ Ἰουστινιανείου δικαίου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.

¹ Zachariae Griechischen Nomocanones S. 9

Κατ' ἄλλους δὲ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ αὐτοκράτορος Μαυρίκιου (582-602).¹

Ο Νομοκάνων οὗτος ως καὶ ή Συναγωγὴ Ἰωάννου τοῦ Σχολαστικοῦ ἦσαν ἐν μεγάλῃ χρήσει κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ Ἀνατολικοῦ κράτους, ως περὶ τούτου μαρτυροῦσιν ἀπειράριθμα χειρόγραφα. Η τελευταία Συναγωγὴ μετεφράσθη σχεδὸν εἰς ὅλας τὰς γλώσσας τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν λαῶν, ως καὶ εἰς τὴν Σλαυϊκήν. Αὕτη ἡτο γνωστὴ καὶ ἐν τῇ Δύσει.² Εἰς αὐτὴν παρέπεμπεν ὁ Πάπας Νικόλαος ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ πρὸς τὸν Πατριάρχην Φώτιον δεικνύων, ὅτι οἱ Ἑλληνες ἐγνώριζον τοὺς κανόνας τῆς ἐν Σαρδικῇ συνόδου, οἵτινες περιελαμβάνοντο ἐν τῇ συλλογῇ ταύτῃ, ἐν ᾧ πρῶτος ἐκ τῶν γνωστῶν συλλογέων Ἰωάννης ὁ Σχολαστικὸς κατέταξε μεταξὺ τῶν κανόνων τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τοὺς κανόνας τῆς συνόδου ταύτης, οἵτινες ἀποδίδουσιν εἰς τὸν πάπαν τῆς Ρώμης τὸ δικαιώμα τῆς ἀφέσεως. Άλλ' ὅμως ὅτι οἱ κανόνες τῆς συνόδου ταύτης δέν εἶχον σημασίαν ἐν τῇ Ἀνατολῇ περὶ τούτου μαρτυρεῖ Διονύσιος ὁ μικρὸς λέγων, ὅτι ἐν τῇ συλλογῇ αὐτοῦ παρέλιπε τοὺς κανόνας τῆς ἐν Σαρδικῇ συνόδου, διότι δέν εὗρεν αὐτοὺς ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς συλλογαῖς, ως μὴ ἔχοντας κῦρος διὰ τὴν καθόλου Ἐκκλησίαν.³

Μετὰ τὴν σύντομον ταύτην ἀνασκόπησιν τῶν ἀναφανέντων ἐν τῷ ΣΤ' αἰῶνι συστηματικῶν συλλογῶν μετὰ τῶν παραρτημάτων τῶν πολιτικῶν νόμων καὶ τοῦ Νομοκάνονος εἰς 50 τίτλους, μεταβαίνομεν εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ κυρίου ἡμῶν θέματος, τοῦ ἐκ 14ων τίτλων Συντάγματος, τοῦ ἀναφανέντος μετὰ τινας δεκαετηρίδας ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεων τῆς ἐκ 50 τίτλων Συλλογῆς τῶν ἐκκλησιαστικῶν κανόνων Ἰωάννου τοῦ Σχολαστικοῦ.

(ἀκολουθεῖ).
Ἄρχιμανδρίτης Κάλλιστος

¹ Mortreuil p. 1, 220-221. Zachariae S. 9. Розенкампф, стр. 39

“ ” ” Πρβλ. Heimbach Ἀνέκδοτα t. II p. 36.

² Zachariae αὐτόθι Mortreuil I. p. 221. Остроумов, стр. 278

³ Δοκίμιον Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου Ἀρχιψ. Ἀποστόλου Χριστοδούλου σελ. 78

ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΩΤΑΤΗΣ ΔΙΟΙΚΟΥΣΗΣ ΡΩΣΣΙΚΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΓΚΥΚΛΙΟΝ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ

ΙΩΑΚΕΙΜ ΤΟΥ Γ'¹

Τῷ Αγιωτάτῳ Ἀρχιεπισκόπῳ Κωνσταντινούπολεως, Νέας Ρώμης, καὶ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ Κυρίῳ Κυρίῳ Ἰωακεὶμ μετὰ τῆς ἀγίας καὶ ἵερᾶς Συνόδου τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας Κωνσταντινούπολεως ἀδελφικὸν ἐν Χριστῷ ἀσπασμόν.

Μετ' ἔξαιρέτον χαρᾶς καὶ ἀγάπης ἐκομίσατο ἡ ἀγιωτάτη πασῶν τῶν Ρωσσιῶν Σύνοδος τὸ τίμιον καὶ πνευματοφόρον γράμμα τῆς Υμετέρας Ἀγιότητος καὶ τῆς Υμετέρας Ιερᾶς Συνόδου ἐμπεφορημένον τοῦ συνήθοντος τῇ καθέδρᾳ τοῦ Χρυσοστόμου ζήλου ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀμεταβλήτου μερίμνης περὶ τῆς σωτηρίας πάντων, ἅμα δὲ καὶ ἰδιαζούσης τινός ἀγάπης καὶ ἐγγύτητος πρὸς τὴν Ρωσικὴν Ἐκκλησίαν, μετὰ δὲ τὴν ἐπισταμένην ἔξέτασιν καὶ κρίσιν προάγεται ἀποκριθῆναι τῇ Υμετέρᾳ ἀγάπῃ καὶ γνωρίσαι αὐτῇ τὴν ἑαυτῆς γνώμην ἐπὶ ζητημάτων ὄντως ἐπικαίρως προβληθέντων ὑπὸ τῆς Υμετέρας σοφῆς μερίμνης.

Πρὸ παντὸς μνημονεύοντες τῶν λόγων τοῦ ψαλμωδοῦ «ἰδοὺ δὴ τί καλὸν ἢ τί τερπνὸν ἀλλ’ ἢ τὸ κατοικεῖν ἀδελφοὺς ἐπὶ τὸ αὐτὸν» καὶ τῆς ἐντολῆς τοῦ Ἀποστόλου «τηρεῖν τὴν ἐνότητα τοῦ πνεύματος ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς ἀγάπης» μετ' ἀγάπης ἀσπαζόμεθα τὴν Υμετέραν θεοφιλῆ γνώμην περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ ἀσφαλίσαι τὴν ἐνότητα καὶ εὐρύναι τὸν κύκλον τῆς ἀμοιβαίας ἐπικοινωνίας μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν ἐν τῇ πίστει ἀγίων τοῦ Θεοῦ Ὁρθοδόξων κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν, φρονοῦντες ὅτι μόνον τῇ ἀμοιβαίᾳ ἀγάπῃ καὶ τῇ διηνεκεῖ καὶ ἐνεργῷ πρὸς ἀλλήλους κοινωνίᾳ δύνανται αἱ ἀγίαι Ἐκκλησίαι εύρειν ἀσφαλές ἔρεισμα καὶ ισχὺν ἐν τῇ μεγάλῃ αὐτῶν πάλῃ «πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις» πρὸς τὴν ἀπιστίαν, τὴν ἀδιαφορίαν καὶ τὰς λοιπὰς ἐπιβλαβεῖς ἐπιρροάς. Αρίστη δὲ καὶ τελειωτάτη ἐκδηλωσις τῆς ἀγίας ταύτης ἀδελφικῆς ἀγάπης καὶ τῆς μακαριωτάτης ἐπικοινωνίας τῶν ἀγίων τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν, ἅμα δὲ καὶ δραστηριότατον μέσον θεραπείας τῶν μὴ καλῶς ἔχοντων ἥσαν ἀν αἱ ἐπὶ τῷ τέλει τούτω συνελεύσεις τῶν Ὁρθοδόξων

¹ Μετάφρασις ἐκ τοῦ Θεολογικοῦ Αγγελιοφόρου Πετρουπόλεως 1903 Αριθμ. 25, Ὁρα Ἔτος Α' σελ. 193.

Ἐπισκόπων μάλιστα δὲ τῶν προϊσταμένων τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ή «στόμα πρὸς στόμα» συνδιάσκεψις αὐτῶν ἐπὶ ζητημάτων ταρασσόντων ἐκάστοτε τὸ πνευματικὸν αὐτῶν ποίμνιον. Έὰν οἱ Ἐπίσκοποι τῇ κινήσει τῆς ἑαυτῶν καρδίας ἐξεγειρόμενοι ὑπὸ τοῦ ἐπικειμένου αὐτοῖς ποιμαντικοῦ καθήκοντος ἀθροισθέντες ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ εἰλικρινῶς φανταζόμενοι ἑαυτοὺς πρὸ προσώπου Αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, ἀψευδῶς ἐπαγγειλαμένου παρεῖναι ἐν μέσῳ τῶν συναγειρομένων ἐν τῷ ὀνόματι Αὐτοῦ, ἐν καθαρᾷ συνειδήσει καὶ ὁμοψύχῳ προσευχῇ ἐξαγγείλωσι πανδήμως τὴν ὁμολογίαν τῆς ἑαυτῶν πίστεως, ἡ ἐκδώσωσιν ἀπόφασιν θεραπεύονταν τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἀνωμαλίας καὶ πληγάς, τὸ ἄγιον Πνεῦμα, τὸ ζῶν ἐν τῇ οἰκουμενικῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ κινοῦν αὐτὴν, ἀναμφιβόλως λαλήσει διὰ τοῦ στόματος τῶν ἐν προσευχῇ συναγηγερμένων Ἐπισκόπων, καν̄ ἔτι ἕκαστος αὐτῶν συναισθάνηται ἑαυτὸν ἀμαρτωλότερον πάντων τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ἐὰν ποτ’ ἐσείσθῃ ὁ τόπος ἐνθα συναγηγερμένη ἦν ἡ Ἐκκλησία, δεομένη καὶ μετά, θάρρους ἐπικαλουμένη τὴν παντοδύναμον δεξιὰν τοῦ Προνοητοῦ ἐπὶ τῶν κυκλούντων αὐτὴν ἐχθρῶν, ἀναμφιβόλως καὶ νῦν «πολὺ ἵσχυει δέησις ἐνεργούμενη» τῶν προϊσταμένων τῶν Ἐκκλησιῶν, κατὰ δὲ τῆς μετά θάρρους ἀνακεκηρυγμένης ὑπὸ τῆς Συνόδου αὐτῶν Ὁμολογίας πίστεως οὐδαμῶς ἥμελλον ἀντιστῆναι αἰαιδήτινες ἐχθρικαὶ δυνάμεις, καὶ ἡ Ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ, εύροῦσα οὕτω διάδηλον ἔκφρασιν, ἀναμφιβόλως ἀπήστραπτεν ἀν ἀπλέτω φωτὶ πρὸ προσώπου τοῦ κόσμου καὶ εἶλκυε τὰς καρδίας πάντων τῶν τὴν ἀλήθειαν ἐκζητούντων, ἐξεγείρουσα συνάμα τὴν συνείδησιν τῶν γεγεννημένων μὲν ἐν τῇ πίστει ἀλλ’ ἐπιλαθομένων αὐτῆς καὶ καὶ ψυχρανθέντων πρὸς αὐτὴν. Άλλ’ ὅσον καν̄ ποθητὴ τυγχάνῃ τοιαύτη πάντων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐπισκόπων συνέλευσις, ἐν τῷ παρόντι χρόνῳ, ὅτε αἱ κατὰ τόπους ἀγίαι Ἐκκλησίαι διηρημέναι εἰσὶ πρὸς ἀλλήλας διὰ τῶν ὄριων τῶν κρατῶν, πᾶσα δὲ διεθνὴς σχέσις ἀπτεται ἐξ ἀνάγκης καὶ τῶν πολιτειακῶν σχέσεων, ἀμφίβολος ἀποβαίνει τοιαύτη τῶν Ἐπισκόπων συνέλευσις καὶ τοιαύτη πάνδημος καὶ οἰκουμενικὴ ὑπ’ αὐτῆς συνδιάσκεψις ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων. Περὶ αὐτῆς κατὰ γε τὸ πάρον δυνατὸν εὔχεσθαι μόνον καὶ ποθεῖν.

Αμεσώτερον δ’ ἔργον τῶν κατὰ τόπους ἀγίων Ἐκκλησιῶν καὶ τῶν σοφῶν προϊσταμένων αὐτῶν ἐφίσταται τὸ κατὰ τὸ δυνατὸν προσεγγίσαι πρὸς τὸ ὑποδειχθὲν φαεινὸν ἰδεῶδες τῆς ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἐκκλησιαστικῆς οἰκουμενικῆς ἐπικοινωνίας, ὅπερ κατορθώσουσι συγκρατοῦντες ἀδιάλειπτον πρὸς ἀλλήλους καὶ ζῶντα συνδεσμὸν δι’ ἀλληλογραφίας καὶ ἀλλων μέσων,

ἐπιστέλλοντες ἀλλήλοις ἀδελφικῶς περὶ πάντων τῶν εὐαρέστων ἢ δυσαρέστων γεγονότων ἐν τῇ ἑαυτῶν ἐκκλησιαστικῇ ζωῇ, ἐξαιτούμενοι ἀδελφικὰς ὑποθήκας ἐν ταῖς δυσχερείαις, μεριζόμενοι πρὸς ἀλλήλους τὴν ἑαυτῶν ἐμπειρίαν ἐν τῇ διεξαγωγῇ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἔργων. Ἐξαιρέτως ἀναγκαίᾳ ἐστὶ τοιαύτῃ ἀνταλλαγὴ γνωμῶν μεταξύ τῶν ἀδελφῶν Ἐκκλησιῶν, ἐν ζητήμασιν ἀπτομένοις τῆς οὐσίας τῆς πίστεως καὶ τῶν θεμελίων τοῦ νῦν ἐκκλησιαστικοῦ ὅργανισμοῦ ἢ ἔχουσι γενικὸν ἐκκλησιαστικὸν χαρακτῆρα. Ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἐπίκειται ἐν τινι μερικῇ Ἐκκλησίᾳ μεταρρύθμισὶς τις, βαθέως ἀπτομένη τῆς καθωρισμένης ἐκκλησιαστικῆς τάξεως, δτ' ἐπίκειται διατύπωσις ἀποφάσεώς τινος ἢ ἐγένετο ἡδη τοιαύτῃ ἀπόφασις περὶ νέας θρησκευτικῆς κινήσεως, ἵδιᾳ τῆς δυναμένης ἐπιδράσαι καὶ ἐκτὸς τῶν ὁρίων ὠρισμένης τινός Ἐκκλησίας, ὁ Προϊστάμενος αὐτῆς δι' ἐπιστολῆς ἢ ἄλλου τρόπου ἀνακοινούτω τοῖς Προϊσταμένοις τῶν λοιπῶν κατὰ τόπους ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἐξαιτούμενος παρὰ τῆς ἀδελφικῆς αὐτῶν ἐμπειρίας συμβούλην, καὶ γνωριζέτω αὐτοῖς τὸ ἐν τῇ ἑαυτοῦ περιοχῇ συμβάν. Τοιαύτη διηνεκής ἀμοιβαίᾳ βοήθειᾳ καὶ συμμετοχῇ ἐν τῇ κοινῇ ζωῇ ἀναμφιβόλως ἡδύνατο συντελέσαι εἰς τὴν κατόρθωσιν πραγματικοῦ καὶ ζῶντος συνέσμου συνάπτοντος τὰς κατὰ τόπους Ἐκκλησίας ὡς ἐν σῶμα «συνοικοδομούμενον εἰς κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ ἐν Πνεύματι». Άλλὰ καὶ ἐν τῇ ἵδιᾳ ἑαυτῆς ζωῇ ἐκάστη αὐτοκέφαλος ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ὀφείλει ἀείποτε μνημονεύειν (ώς νῦν αὗται πράττουσι) τῆς ἐνότητος πρὸς τὰς λοιπάς Ἐκκλησίας, συναισθάνεσθαι αὐτὴν καὶ ἔχειν ἐν νῷ, ὅτι μόνον ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ συμφωνίᾳ πρὸς αὐτὰς κατέχει ἐχέγγυον τῆς ἀληθείας καὶ αἰωνίου ζωῆς, παρίσταται ὡς Ἐκκλησία Θεοῦ καὶ ὅτι ἀποβάλλοντα τὴν κοινωνίαν ταύτην καὶ ἐνότητα ἀπόλλυται καὶ ξηραίνεται ὡς κλάδος ἀποκοπεὶς τοῦ κορμοῦ. Η διηνεκής καὶ ἐνεργὸς μετάγγισις εἰς τὴν ἑαυτῆς ζωὴν καὶ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν πρᾶξιν τῆς ἀρχῆς ταύτης τῆς οἰκουμενικότητος, ἡ ἐν τῇ ἑαυτῇ ἐκκλησιαστικῇ κοινότητι διαμόρφωσις τοῦ αἰσθήματος περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀρχῆς ταύτης, ἔστωσαν ἀντικείμενα ἴδιαζούσης μερίμνης τῶν σοφῶν Προϊσταμένων τῶν ἐπὶ μέρους Ἐκκλησιῶν, ὁ δὲ εἰλικρινῆς καὶ ἀκάματος αὐτῶν ζῆλος πιστεύομεν ὅτι ταχέως ἀποδώσει καρπὸν ἐν τῷ τῆς χάριτος ἀγρῷ τῆς οἰκουμενικῆς ἐνότητος, ζωογονῶν συνάμα καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ζωὴν ἐκάστης ἐπὶ μέρους Ἐκκλησίας, ἐνισχύων τὴν πίστιν τῶν τέκνων αὐτῆς, τελειῶν αὐτὰ ἐν τῇ ἐλπίδι τῆς αἰωνίου ζωῆς καὶ τῆς ἀμοιβαίας ἀγάπης, καὶ διεκδηλῶν τῷ κόσμῳ παντὶ ἐν τῇ αἴγλῃ αὐτῆς τὴν ἀληθειαν καὶ δύναμιν τῆς τοῦ Χριστοῦ Ὁρθοδόξου πίστεως.

Τοῦ λόγου δ' ὑποκειμένου περὶ τῶν σχέσεων ἡμῶν πρὸς τὰς δύο μεγάλας ἀναδενδράδας τοῦ χριστιανισμοῦ, τοὺς λατίνους καὶ προτεστάντας, ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία μετὰ πασῶν τῶν αὐτοκεφάλων Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἀείποτε εὔχεται, ἀπεκδέχεται καὶ θερμῶς ἐπιποθεῖ ἵνα τῆς μητρὸς ἐκκλησίας τέκνα ποτὲ ὑπάρξαντα καὶ πρόβατα τῆς μιᾶς ποίμνης τοῦ Χριστοῦ, νῦν δὲ φθόνω τοῦ πολεμήτορος παραπεσόντα καὶ παραπλανηθέντα, «μετανοήσωσι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἔλθωσιν ἀληθείας» πρὸς τὸ ἐπιστρέψαι αὐθις εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἀγίας Καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν ἔαντῶν ἐνα Ποιμένα. Ἀποδεχόμεθα ὡς εἰλικρινῆ τὴν πίστιν αὐτῶν εἰς τὴν παναγίαν καὶ ζωαρχικὴν Τριάδα, ὅθεν ἀναγνωρίζομεν τὸ βάπτισμα ἀμφοτέρων: Τιμῶμεν τὴν Ἀποστολικὴν διαδοχὴν τῆς λατινικῆς ἱεραρχίας τοὺς δὲ προσερχομένους εἰς τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν κληρικοὺς δεχόμεθα ἐν τῷ βαθμῷ αὐτῶν (ώς δεχόμεθα τοὺς ἄρμενίους, κόπτας, νεστοριανοὺς καὶ λοιποὺς μὴ ἀποβαλόντας τὴν ἀποστολικὴν διαδοχὴν). «Ἡ καρδία ἡμῶν πεπλάτυνται» (Β'. Κορ. 6, 11) καὶ πᾶν τὸ δυνατὸν ἔτοιμοί ἐσμεν ἵνα πράξωμεν πρὸς τὸ συντελέσαι εἰς τὴν ἐπὶ τῆς γῆς ἐπικράτησιν τῆς ποθεινῆς ἐνότητος. Ἀλλὰ πρὸς μεγάλην ἡμῶν θλῖψιν καὶ κοινὴν ἀθυμίαν πάντων τῶν ἀληθῶν τῆς Ἐκκλησίας τέκνων, ἐν τῷ παρόντι χρόνῳ, δέον διανοεῖσθαι οὐχὶ περὶ ἐπιλειάνσεως τῶν ἡμετέρων σχέσεων πρὸς τοὺς χριστιανοὺς τῆς Δύσεως καὶ τῆς μετ' ἀγάπης προσελεύσεως τῶν κοινοτήτων αὐτῶν εἰς τὴν μὲθ' ἡμῶν ἔνωσιν, ἀλλὰ μᾶλλον περὶ τῆς ἀδιαπτώτου καὶ ἀγρύπνου ὑπερασπίσεως τῶν πεπιστευμένων ἡμῖν λογικῶν προβάτων ἀπὸ τῶν ἀδιαλείπτων καὶ ποικίλων σκανδάλων τῶν προτεσταντῶν καὶ λατίνων. Τοῖς ἀγαπητοῖς καὶ ὑψηλοσεβάστοις ἡμῶν πατράσι καὶ ἀδελφοῖς εἰσὶ γνωστοὶ οἱ αἰώνιοι τῆς Ρώμης πόθοι, οἵτινες ἐν τῷ ἔαντῶν χρόνῳ ἐγένοντο τῆς ἐκπτώσεως αὐτῆς ἡ αἰτία, εἰσὶ γνωσταὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ αἱ μεθοδεῖαι αὐτῆς αἱ φανεραὶ καὶ μυστικαὶ, ἀποσκοποῦσαι εἰς τὸ καθυποτάξαι τὴν Ὀρθόδοξον Ανατολήν, εἰσὶ γνωσταὶ καὶ αἱ νῦν ὑπάρχουσαι πολυδάπανοι σχολαί, οἱ Τεραποστολικοὶ σύλλογοι, τὰ ἰδιαίτερα μοναχικὰ τάγματα καὶ τὰ λοιπὰ καθιδρύματα, ὡν ὁ ἀριθμὸς οὐ παύεται αὐξανόμενος καὶ ὡν μόνος σκοπὸς τυγχάνει τὸ συλλαβεῖν, εἰ δυνατόν, τὰ τέκνα τῆς ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Μερικῶς πρὸς τὴν ρωσικήν ἐκκλησίαν εἰσὶν ἐστραμμένα τὰ βλέμματα τοῦ λατινισμοῦ. Μὴ δυναμένη σκανδαλίσαι τὸν ἀπλοῦν ἡμῶν ἀλλ' εὐσεβῆ καὶ ἀφωσιαμένον τῇ Ἐκκλησίᾳ λαόν, στρέφεται πρὸς τὰ μέλη τῆς ὑψηλῆς ἀριστοκρατικῆς κοινωνίας εἰθισμένης ζῆν ἐν τῷ ἔξωτερικῷ καὶ ἐπὶ πολλὰς

ηδη γενεὰς διατελούσης ἐν διηγεκεῖ πνευματικῇ πρὸς τὴν Δύσιν ἐπικοινωνίᾳ, διὰ δὲ τῆς μνστικῆς προπαγάνδας τῆς φιλολογίας, τοῦ τύπου καὶ τῶν λοιπῶν πειρᾶται διασαλεῦσαι αὐτὰ ἀπὸ τῆς τῶν πατέρων πίστεως καὶ καθιδρῦσαι ἐν αὐτοῖς τὸν Καθολικισμόν. Ή πρὸς αὐτὸν ἐπιστροφὴ τῆς Ρωσίας καὶ τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ ἀποτελεῖ τὸν παλαιγενῆ ρεμβασμὸν καὶ τὸν ἀπερικάλυπτον σκοπὸν τῶν τάσεων τοῦ συγχρόνου παπισμοῦ. Όθεν ὅσον δήποτε κὰν ὥσιν εἰρηνικοὶ τῶν λατίνων οἱ λόγοι, ὅσον δήποτε ἐπιδεικτικῶς καὶ ἐμφαντικῶς τὴν ἐξιδιασμένην αὐτῶν ἀγάπην καὶ τὸν σεβασμὸν πρὸς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ίδια δὲ πρὸς τὸν ρωσσικὸν λαὸν καὶ τὸ ρωσσικὸν κράτος κὰν ἐμφαίνωσιν οἱ λόγοι αὐτῶν, οὐδαμῶς δέον οὐδὲ δυνατὸν ἄλλως τε ἵν' ἀποκρύψωσιν ἀπὸ τῆς ἡμετέρας προσοχῆς τὰς ἴδιοτελεῖς προθέσεις τῆς Ρώμης. Ήμεῖς δέ, κατ' ἀνάγκην ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον αὐξάνομεν τὴν ἡμετέραν ἐγρήγορσιν καὶ τὴν ἀπόφασιν περὶ τοῦ ἀκλονήτως ἵστασθαι ἐπὶ τοῦ ἀδιασείστον ἐδάφους τῆς ὁρθοδοξίας καὶ μὴ παρασύρεσθαι ὑπ' οὐδεμιᾶς μορφῆς τῆς κακῶς ἐννοούμενης εἰρήνης παρὰ τὴν τάσιν ἡμῶν πρὸς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως, ἣν πᾶσι τοῖς χριστιανοῖς ἐνετείλατο αὐτὸς ὁ Χριστὸς καὶ Σωτὴρ ἡμῶν.

Ἐν ᾧ μοίρᾳ, εὶ μὴ καὶ πλέον, ἀπρόσιτος παρίσταται, κατὰ τὸν παρόντα χρόνον, καὶ ὁ προτεσταντισμός. Μὴ κατανοοῦσαι τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ζωὴν καὶ ἀπαιτοῦσαι ἐξωτερικὰ ἀπτὰ ἔργα, ἐξαιρετικῶς κοινωνικοῦ χαρακτῆρος, αἱ προτεσταντικαὶ κοινότητες, ὑπολαμβάνουσι τὴν ἡμετέραν Ανατολικὴν Ἐκκλησίαν, ὡς περιοχὴν Ἐκκλησιαστικῆς στασιμότητος, ἀδιαπεράστον σκότους καὶ πλάνης, μὴ δύκνοῦσαι ἵνα κατηγορῶσιν ἡμῶν εἰδωλολατρείαν, τούτου δ' ἔνεκα, ἐκ ψευδῶς ἐννοούμενου ζήλου ἐν Χριστῷ οὐδαμῶς φείδονται ὑλικῶν μέσων καὶ δυνάμεων πρὸς τὸ διασπείρειν ἐν τοῖς τέκνοις τῆς ὁρθοδόξου ἐκκλησίας τὰς ἑαυτῶν προτεσταντικὰς πλάνας, μηδεμίαν παρατρέχουσαι εὐκαιρίαν πρὸς τὸ ὑποσκάπτειν τὸ κῦρος τῆς ὁρθοδόξου ἱεραρχίας καὶ διασαλεύειν ἐν τῷ λαῷ τὴν πίστιν εἰς τὴν ἀγιότητα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως. Ή ἐκκλησιαστικὴ ἀποκλειστικότης καὶ μάλιστα ὁ φανατισμὸς ἀνάμικτα ἐκ περιφρονητικοῦ ἐγωϊσμοῦ ἐν σχέσει πρὸς τὴν Ὀρθοδόξιαν χαρακτηρίζει τοὺς προτεστάντας, δυνατὸν εἰπεῖν, μᾶλλον ἢ τοὺς λατίνους. Βεβαίως πολλὰ ἐν τούτῳ ἐξηγοῦνται ἐκ τῶν αἰωνίων προκαταλήψεων καὶ τοῦ κοινοῦ στενοῦ δρίζοντος τῆς γερμανικῆς θεολογικῆς σχολῆς καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν προτεσταντῶν ἐργατῶν, τοῦτο δ' ἐπιβάλλει τοῖς ἡμετέροις ἐπιστήμοσι τὸ ἀναπόδραστον καθῆκον τοῦ ἀποκαλύψαι πρὸ τῆς συναισθήσεως τῆς Δύσεως

τὸ ἀληθὲς μεγαλεῖον καὶ τὴν γνησίαν χριστιανικὴν καθαρότητα τῆς Ὁρθοδοξίας. Άλλ' ἐφ' ὅσον ἡ βαρεῖα καὶ οὐχὶ εὐχάριστος αὕτη σπορὰ ἐπὶ λιθώδους ἐδάφους τοῦ πεπολιτισμένου ἐγωϊσμοῦ, καὶ τῆς ἀμοιβαίας ἀκαταληψίας μὴ ἀποδῷ καρποὺς ἡμῖν τοῖς ἀντιπροσώποις τῆς Ἐκκλησίας, ἵδια τῆς Ρωσικῆς, ἐπιβάλλεται ἐντείνειν πάσας ἡμῶν τὰς δυνάμεις κατὰ τῶν ποικιλομόρφων μεθοδειῶν τοῦ ἐπικινδύνου τούτου τῆς Ἐκκλησίας ἐχθροῦ, ἀδιαλείπτως δέεσθαι τοῦ Ἀρχιποίμενος ἡμῶν ἀπ' αὐτοῦ τὰ πιστὰ αὐτοῦ πρόβατα προφυλάττειν.

Μικρὸν τι ἄλλως ἀναφέρονται πρὸς τὴν ὁρθοδοξίαν οἱ Αγγλικανοί. Πλὴν σπανίων ἔξαιρέσεων, οὗτοι οὐδαμῶς τείνουσιν εἰς τὸ ἐλκύειν πρὸς ἔαντοὺς τοὺς ὁρθοδόξους Χριστιανούς, ἐν πάσῃ δὲ ἀφορμῇ καὶ εὐκαιρίᾳ πειρῶνται ἐκδηλοῦν τὸν ἔξιδιασμένον αὐτῶν σεβασμὸν πρὸς τὴν ἀγίαν Ἀποστολικὴν τῆς Ἀνατολῆς Ἐκκλησίαν, ἀναγνωρίζοντες αὐτὴν οὐχὶ δὲ τὴν Ρώμην, ἀληθή φύλακα τῶν πατρικῶν παραδόσεων, ἐν τῇ μετ' αὐτῆς δὲ ἐνώσει καὶ συμφωνίᾳ ζητοῦντες καὶ ἔαντοὺς δικαιολογῆσαι. Η ἀγάπη καὶ ἀγαθὴ διάθεσις ἀδύνατον μὴ προκαλεῖν τι καὶ ἀπὸ μέρους ἡμῶν ἀγάπην καὶ μὴ τρέφειν ἐν ἡμῖν τὴν ἀγαθὴν ἐλπίδα περὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς ἐνώσεως ἐν τῷ μέλλοντι. Άλλὰ καὶ ἐνταῦθα πολλὰ δέοντα τελεσθῶσι καὶ ἔξηγηθῶσι πρὸ τοῦ διανοηθῆναι περὶ ὡρισμένου διαβήματος πρὸς ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν διεύθυνσιν. Πρὸ δὲ πάντων ἐφίσταται ἀνάγκη ἵνα ἡ ἐπιθυμία τῆς ἐνώσεως πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν καταστῇ εἰλικρινής ἐπιθυμία οὐχὶ μόνον μερίδων τινῶν ἐν τῷ ἀγγλικανισμῷ (*High Church*), ἀλλὰ καὶ πάσης τῆς ἀγγλικανικῆς κοινωνίας, ἵνα ἡ ἑτέρα, αὐτόχρημα καλβινιστικὴ τάσις, κατ' οὓσιαν ἀρνούμενη τὴν Ἐκκλησίαν, ὡς ἡμεῖς αὐτὴν ἐννοοῦμεν, καὶ μετ' ἴδιαζούσης μισαλλοδοξίας ἀναφερομένη πρὸς τὴν ὁρθοδοξίαν, καταποθῆ νπὸ τῆς ἀνωτέρω μνημονευθείσης καθαρᾶς τάσεως καὶ ἀποβάλῃ τὴν ἐπαισθητὴν ἵνα μη εἴπωμεν ἀποκλειστικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πολιτικῆς καὶ πάσης συλλήβδην τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς τῆς καθόλου ξένης πρὸς ἡμᾶς ἔνεκα ἐχθρότητος ὁμολογίας. Απὸ μέρους ἡμῶν ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ἀγγλικανοὺς δέοντα ἵνα ἐκδηλῶται ἀδελφικὴ ἔτοιμότης εἰς τὸ βοηθῆσαι αὐτοὺς διὰ ἐπεξηγήσεων, ἡ συνήθης προσοχὴ πρὸς τὰς κρείττονας αὐτῶν ἐπιθυμίας, δυνατὴ συγκατάβασις πρὸς τὰς φυσικάς, ἔνεκα τῆς ἐπὶ αἰῶνας διαιρέσεως, παρεξηγήσεις, ἀλλὰ συνάμα σταθερὰ καθομολόγησις τῆς ἀληθείας τῆς ἡμετέρας οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας, ὡς τῆς μόνης φύλακος τῆς τοῦ Χριστοῦ κληρονομίας καὶ τῆς μόνης σωτηριώδους κιβωτοῦ τῆς θείας Χάριτος.

Οί οὗτω καλούμενοι παλαιοκαθολικοὶ γενναίως ὑψώσαντες τὴν ἔαντῶν φωνὴν κατὰ τοῦ «φιλοπρωτεύοντος αὐτῶν», (Γ'. Ἰωάν. 9) καὶ ἄχρι τοῦ νῦν μὴ παύοντες πᾶσαν θυσίαν ὑφιστάμενοι ἐν τῇ ἔαντῶν μεγάλῃ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς συνειδήσεως πάλη, ἀπὸ τῶν πρώτων ἥδη βημάτων εὔρον συμπαθείας ἐν τοῖς ἡμετέροις ἐκκλησιαστικοῖς ἐργάταις καὶ ἀντιπροσώποις τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης, ὡν ἔνιοι ζωηρότατα συμμετέσχον τοῦ ἔργου αὐτῶν, ἀδιαπαύστως ἐργαζόμενοι ἐπ' ὠφελείᾳ αὐτῶν καὶ ἐν τῇ φιλολογίᾳ, καὶ ἐν τοῖς συνεδρίοις, συνῳδὰ δὲ κοινῷ πόθῳ ἐν Πετρούπολει καθωρίσθη ἰδιαιτέρα ἐπιτροπὴ πρὸς τὸ ἐρευνῆσαι τὸ ζήτημα περὶ τῶν παλαιοκαθολικῶν καὶ πρὸς τὴν πρὸς αὐτοὺς σχέσιν (ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη ὑφίσταται καὶ ἄχρι τοῦδε). Οἱ ἡμέτεροι ἐργάται ἐνεφορήθησαν καλλίστων αἰσθημάτων πρὸς τοὺς παλαιοκαθολικοὺς καὶ κατανοοῦντες πᾶσαν τὴν διαφορὰν πρὸς τὰς ἐθνικάς, ἱστορικάς, ἐκκλησιαστικὰς καὶ λοιπὰς συνθήκας καὶ παραδόσεις μετὰ πάσης ὑπομονῆς προσηνέχθησαν πρὸς τὰς ἀναφυείσας διαφωνίας καὶ παρεξηγήσεις τῶν παλαιοκαθολικῶν καὶ ἔτοιμοι ἦσαν πρὸς τὸ ἐξομαλίσαι τὴν ὁδὸν τῆς εἰς τὴν Ἑκκλησίαν εἰσαγωγῆς, τὸ πᾶν ποιῆσαι.

Ἐν τῇ ἀρχῇ τὸ ποθειὸν τοῦτο ἔργον παρίστατο ἐγγὺς καὶ ἀνευ ἰδιαιτέρων τινῶν δυσχερειῶν πρὸς τὴν ἐπίτευξιν κείμενον. Ἀλλ' ὁ χρόνος παρέρχεται. Οἱ κύριοι στύλοι τῆς παλαιοκαθολικῆς κινήσεως, μορφωθέντες εἰ καὶ μὴ ἐν ὄρθοδόξοις, ἀλλ' οὐχ ἥττον ἐν ἐκκλησιαστικαῖς παραδόσεσιν, εἰς μετὰ τὸν ἔτερον κατέρχονται τῆς σκηνῆς τῆς ζωῆς παραχωροῦντες τόπον νέοις ἀνδράσι, τῆς αὐτῆς μὲν πρὸς αὐτοὺς εἰλικρινείας καὶ αὐταπαρνήσεως, ἀλλ' οὐχὶ ἐξ ἵσου σταθεροῖς ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ πνεύματι, μὴ ζήσασιν ἐκκλησιαστικὴν ζωήν. Περιβάλλει δὲ αὐτοὺς κατ' ἐξοχὴν ὁ προτεσταντικὸς κόσμος, πρὸς δὲ αὐταὶ ἐπὶ πλέον ἐγγὺς εἰσὶ κατὰ τὲ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν κοινὴν πολιτειακὴν ζωὴν καὶ τὴν πανεπιστημιακὴν μόρφωσιν καὶ τέλος τὴν αὐτὴν πρὸς τὴν Ρώμην πάλην. Τοῖς νέοις τούτοις ἀνδράσιν ἴδια μὴ σταθεροῖς ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ πνεύματι ἔνεκα τῆς ἀποστάσεως ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς ἀσαφοῦς περὶ αὐτῆς παραστάσεως, ὁ προτεσταντικὸς κόσμος, φυσικῷ τῷ λόγῳ δύναται εἶναι καὶ συγγενῆς καὶ ἐγγύς, οὐδὲ εὐχερὲς αὐτοῖς τυγχάνει τὸ ἀντιστῆναι κατὰ τῆς λανθανούσης ἀλλ' ἀδιαλείπτου αὐτοῦ ἐπιδράσεως. Ιδοὺ διὰ τί καὶ ἡ ἡμέτερα ρωσικὴ Ἑκκλησία καίπερ μὴ πανσαμένη καὶ νῦν ἔτι συμπαθοῦσα τοῖς παλαιοκαθολικοῖς καὶ θαυμάζουσα αὐτοῖς καὶ παντὶ τρόπῳ συνεργοῦσα αὐτοῖς εἰς τὴν ἀξιέπαινον ἐκζήτησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀληθείας ἄρχεται μετὰ τινος φόβου προσβλέπονσα πρὸς τὸ μέλλον τῆς κινήσεως ταύτης. Ἐπιμενοῦσιν ἄρα γε οἱ παλαιοκαθολικοὶ ἐν τῇ ἀρχικῇ

αὐτῶν ἀποφάσει τοῦ ἀνήκειν μόνον τῇ γνησίᾳ οἰκουμενικῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τείνειν εἰς τὴν μετ' αὐτῆς ἐνωσιν ἢ παραχθέντες ὑπὸ τῆς ἐλκυστικῆς καὶ τῷ ἰδιάζοντι τῇ ὁρθολογιστικῇ Δύσει ρεμβασμῷ τοῦ ἀποκαταστῆσαι τὴν ἀληθῆ Ἐκκλησίαν παρ' ἔαντῷ οἴκοι ταῖς ἐαντοῦ ἐπιστημονικαῖς δυνάμεσι καὶ τῷ ἐαντοῦ νοῦ ἀποπλανηθήσονται εἰς τὰς διεξόδους τοῦ προτεσταντισμοῦ ἐπὶ μεγάλῃ θλίψει πάντων τῶν εἰλικρινῶν αὐτῶν φίλων;... Τὸ πρόβλημα ἡμῶν ἐν τῇ πρὸς αὐτοὺς σχέσει, δέον, ἵνα κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην, ἢ ἐν τούτῳ ὅπως μὴ παρεμβάλλοντες περιττὰ κωλύματα πρὸς τὴν ἐνωσιν διὰ τῆς ἀναρμόστον μισαλλοδοξίας καὶ καχυποψίας, ἀλλὰ καὶ μὴ παραγόμενοι ὑπὸ τῆς εὐνοήτου ἐπιθυμίας τοῦ ἔχειν ἐπωφελεῖς καὶ πολυμαθεῖς συμμάχους κατὰ τῆς Ρώμης, σοβαρῶς καὶ σταθερῶς διαφυλάξαι ἀκεραίαν τὴν παρακαταθήκην τοῦ Χριστοῦ, ἐστίν ἐν τῷ παρόντι χρόνῳ ἡ Οἰκουμενικὴ Ἐκκλησία, διὰ τούτου δὲ ἔργῳ ὑποδείξωμεν τί αὐτοὶ ὀφείλοντιν ἔχειν πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ τί ἀποφασίσαι, ἐὰν ὄντως πιστεύωσιν ὡς σωτηριῶδες τὸ διαμένειν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ εἰλικρινῶς ἐπιποθῶσιν ἐνωθῆναι μετ' αὐτῆς. Η ἡμετέρα ἀγάπη καὶ ἡ ἡμετέρα εὐχὴ τοὺς δυσχερεῖς τούτους εἰς ὑπερήφανον νοῦν ὅρους ὀφείλοντι καταστῆσαι εὐπροσδέκτους τοῖς παλαιοκαθολικοῖς.

Τέλος καὶ τὸ ζήτημα περὶ τῆς μεταβολῆς ἢ μόνον περὶ τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ ἡμερολογίου, οὐχ ἥκιστα ταράσσει τὴν διάνοιαν τῶν ὁρθοδόξων καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ χώρᾳ. Κελεύσει τοῦ εὐσεβεστάτου Αὐτοκράτορος ἡμῶν ἐπὶ τῷ εἰδικῷ σκοπῷ τῆς ἐξετάσεως τοῦ ζητήματος τούτου παρὰ τῇ Αὐτοκρατορικῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν ἐπιστημῶν ὡρίσθη ἰδιαιτέρα ἐπιτροπὴ ἐξ ἐπιστημόνων ἀντιπροσώπων τῶν διαφόρων σχετικῶν πρὸς τὸ ζήτημα κύκλων τῆς γνώσεως. Άλλ' αἱ πολυμελέσταται καὶ πολυσύνθετοι ἔργασίαι αὐτῆς οὕπω ἔληξαν, ὅθεν ἀδύνατον εἰπεῖν ἐκ τῶν προτέρων τὸ τελευταῖον αὐτῆς συμπέρασμα. Δέον μόνον κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην, ἵνα ἔχωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο πολλὰς κέκτηται ἐπόψεις ἐπιτρεπούσας διάφορον διαφώτισιν καὶ ἀπόφασιν. Η ἐφαρμογὴ τῆς νέας ἡμερομηνίας, μόνον ἐν τῷ πολιτικῷ ἡμερολογίῳ ἀνεν μεταβολῆς τοῦ Πασχαλίου καὶ ἀνεν μετακινήσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἔορτῶν μετὰ μόνης δὲ τῆς μετονομασίας τῶν ἀριθμῶν ἐν ἐφαρμογῇ πρὸς τὴν νέαν ἡμερομηνίαν (τ. ἔ. ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἦτις νῦν λογιζέται λ.χ. ὡς 6 Ιανουαρίου, λογισθίσεται ὡς 19 ἀλλ' ἀφεθήσεται πάλιν ὡς ἔορτὴ τῶν Θεοφανείων) βεβαίως οὐχὶ σπουδαίως παραθίξει τὰ ἐκκλησιαστικὰ συμφέροντα, ἐπειδὴ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ πράξει παραμενεῖ ἐν πάσῃ ἴσχυΐ τὸ Ιουλιανὸν ἡμερολόγιον (μόνον ἡ ἔορτὴ τοῦ νέου ἔτους μέλλει συμπίπτειν οὐχὶ πρὸς τὴν ἔορτὴν τῆς

Περιτομῆς τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ πρὸς τὴν μνήμην τοῦ ἀγίου μάρτυρος Βονιφατίου, 19 Δεκεμβρίου τῆς παλαιᾶς ἡμερομηνίας, ὡς τοῦτο γίνεται λ.χ. ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ιαπωνικῇ Ἐκκλησίᾳ. Άλλ' ἐν τῇ ἀνακινήσει τῆς καθαρῶς ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας τούτου ἡ ἐκείνου τοῦ ἡμερολογίου οἱ ἐγκυρότεροι τῶν ἡμετέρων ἐπιστημόνων, προσκλίνονται μᾶλλον πρὸς τὸ Ιουλιανὸν ἡμερολόγιον, παραδεχόμενοι μόνον ἐπιδιορθώσεις τινὰς ἐν αὐτῷ, οὐδαμῶς δὲ τὴν ἀντικατάστασιν αὐτοῦ διὰ τοῦ ἥττον ἀκριβοῦς, κατὰ τὸ συμπέρασμα αὐτῶν, Γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου. Η ἐγκυρος αὗτη φωνὴ τῶν ἐπιστημόνων ἀναγκάζει καὶ ἡμᾶς τοὺς ἐπιτηρητὰς τῆς Ἐκκλησίας μετὰ πολλῆς τῆς προφυλάξεως ἀναφέρεσθαι πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν ἐνίων περὶ μεταβολῆς τοῦ ἡμερολογίου συνυπονοούμενης τῆς μεταβολῆς τοῦ Πασχαλίου καὶ παντὸς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἡμερολογίου. Τὴν τοιαύτην μεταβολὴν διασείουσαν τὴν ἀπ' αἰώνων καὶ ἐπανειλημμένως καθαγιασθεῖσαν τάξιν, ἀναμφιβόλως συνοδεύσει μετακίνησίς τις ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ ζωῇ, ἐνῷ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τοιαῦται μετακινήσεις οὐδαμῶς δικαιολογοῦνται ἐπαρκῶς, οὕτε ἐν τῇ ἔξαιρετικῇ ἀκριβείᾳ τῆς προβαλλομένης μεταρρυθμίσεως, οὕτε ἐν τῇ ὡριμασάσῃ ἐκκλησιαστικῇ ἀνάγκῃ. Τούτου ἔνεκα ἡμεῖς ἡδυνάμεθα συνηγορῆσαι ύπερ τῆς τηρήσεως ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ πράξει τοῦ Ιουλιανοῦ ἡμερολογίου, ἐπιτρέποντες ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ τυπικάς, ἔξηγηθείσας ἀνωτέρω, μεταβολὰς ἐν σχέσει πρὸς τὸ νέον ἔτος καὶ τὴν μετονομασίαν τῶν ἀριθμῶν.

Προβάλλοντες πᾶν τὸ ἀνωτέρω ἐκτεθὲν τῇ ὑμετέρᾳ ἀγάπῃ καὶ σοφῇ ἀγαθῇ διερευνήσει οὐδαμῶς δυνάμεθα, μὴ προκαλέσαι τὴν προσοχὴν τῶν προεστώτων τῶν ἀγίων τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν ἐπὶ τὸ θλιβερὸν φαινόμενον, διτὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ βλέπομεν ἀξιοδάκρυτον ἔκλειψιν τῆς ἀγάπης, ἔριδας καὶ διαίρεσιν, ἐνίοτε καταφθάνουσαν μέχρι ρήξεως τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἐπικοινωνίας. Ἐπεκτανθήτω ἡ ἡμετέρᾳ ἀγάπῃ καὶ ἐπὶ τῶν ζῶντων ἐν μέσῳ ἡμῶν πεπλανημένων ἀδελφῶν ἡμῶν. Παρ' ἡμῖν ἵστανται ἀρχαῖαι χριστιανικαὶ κοινότητες, νεστοριανοί, ἀρμένιοι, κόπται καὶ ἄλλαι ἐπὶ αἰῶνας διηρημέναι τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ μὴ ἀποβαλοῦσαι τὸν ἐκκλησιαστικὸν ὄργανισμόν, οὕτε τὴν Τεραρχίαν, ἐν δὲ τῷ παρόντι χρόνῳ, τουλάχιστον ἐν τῷ προσώπῳ τῶν διακεκριμένων αὐτῶν μελῶν ἀρχόμεναι συναισθάνεσθαι τὸ εἰδικὸν τῆς ἐκπτώσεως αὐτῶν. Ελκύσαι αὖθις εἰς τοὺς κόλπους τῆς μιᾶς ἐκκλησίας τοὺς ἀνθρώπους τούτους τοὺς παρ' ἡμῖν ζῶντας καὶ λίαν ἐγγὺς ἡμῖν κατά τὸν πολιτισμόν, τὰ ἥθη καὶ τὰς συνηθείας, ἔξαιρέτως δὲ κατά τὸν διοργανισμόν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς καὶ τὸν

τύπον τῆς εὐσεβείας ἐστίν ἐγγύτατον πρόβλημα τῆς ἡμετέρας Ἑκκλησίας, ἀναπόφευκτον καὶ ἄμεσον καθῆκον, τοῦτο δ' ἐπιτελοῦντες οὐ μόνον ἀναζωγονήσομεν εἰς νέαν Ἑκκλησιαστικὴν ζωὴν τὰς ἀρχαίας ταύτας κοινότητας, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὴν τὴν Ἑκκλησίαν σὺν τῷ χρόνῳ ἡδυνάμεθα ἵσως ἀνακαλύψαι νέαν πηγὴν ἴσχυρῶν καὶ φιλοτίμων ἐργατῶν ἐν τῷ κοινῷ Ἑκκλησιαστικῷ ἔργῳ.

Ολη ψυχῆ δεόμενοι τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα στηρίξῃ ἐν ὁμοιοφωνίᾳ τὴν ἀγίαν αὐτοῦ Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἑκκλησίαν, ἐνισχύσῃ ἐν αὐτῇ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀμοιβαίας ἀγάπης καὶ κοινωνίας, τῇ δὲ Υμετέρᾳ Ἁγιότητι καὶ τῇ περὶ ὑμᾶς ἀγίᾳ καὶ ἱερᾷ Συνόδῳ, σὺν ἀπάσῃ τῇ Μεγάλῃ Ἑκκλησίᾳ Κωνσταντινούπολεως παρέχῃ εἰρήνην καὶ εὐδαιμονίαν καὶ ἐν παντὶ εὐδοκίμησιν, διατελοῦμεν μετ' ἀδελφικῆς ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ ἀγάπης.

Ἐτους 1903 Φεβρουαρίου 25 ἡμέρας

**Ἀντώνιος, Μητροπολίτης Αγ. Πετρουπόλεως καὶ Λαδόγης.
Βλαδίμηρος, Μητροπολίτης Μόσχας καὶ Κολομένης. Βλαδίμηρος,
Ἐπίσκοπος Βλαδικανάσου καὶ Μοζδόκσκης. Νικόλαος, Ἐπίσκοπος
Ταυρίδος καὶ Συμφερουπόλεως. Ἰωάννης, Ἐπίσκοπος Σαρατόβου καὶ
Τσαρετσίνης. Ἐπίσκοπος Μάρκελλος.**

**Η ΣΥΝΤΗΡΗΣΙΣ ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΟΥ ΤΑΦΟΥ
ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΑΣ ΑΙΩΝΑΣ¹**

12

ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΕΛΕΩΤ ΘΕΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ Κ/ΠΟΛΕΩΣ

ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ

Ιερώτατοι Μητροπολῖται ὁ τε Φιλιππούπόλεως καὶ ὁ Σοφίας, ὁ μὲν υπέρτιμος καὶ ἔξαρχος Θράκης δρογοβοτίας, ὁ δὲ καὶ υπέρτιμος, ἐν ἀγίᾳ Πνεύματι ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ καὶ συλλειτουργοί, καὶ ἐντιμότατοι κληρικοί, καὶ εὐλαβέστατοι ἰερεῖς, καὶ χρήσιμοι ἄρχοντες καὶ γέροντες τῶν δύο αὐτῶν πολιτειῶν· χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ. Αναγκαῖον καὶ λίαν συμφέρον εἶναι νά γνωρίζητε καλῶς ὅλοι σας, ὅτι ἀπαν τὸ ἀνθρώπινον γένος ἀφ' οὗ ύπετάγῃ εἰς τὴν ἀμαρτίαν εἶχε μεγαλοτάτην χρείαν τοῦ θείου ἐλέους, διότι ἀπὸ ἀδυναμίαν κατείχετο πρὸς ἔξιλέωσιν καὶ ἀνόρθωσιν τοῦ οὐκείου πτώματος· τὸ δὲ Θεῖον ἐλεος οὐκ ἄλλοις τοῖς τυχοῦσι παρέχεται, εἰ μὴ μόνοις τοῖς ἐλεοῦσιν ὡς ἀξίοις ἀνορθώσεως. Διὰ τοῦτο ἐξ ἀρχῆς καὶ ἀνωθεν προφῆται προεκήρυξαν τοῦτο τὸ θεάρεστον ἔργον τῆς ἐλεημοσύνης πανταχοῦ καὶ εἰς πάντας ὡς λυτήριον ἀμαρτημάτων, ἀπόστολοι καὶ πάντες οἱ διδάσκαλοι τῆς ἐκκλησίας τὸ αὐτὸν ἐδίδαξαν, ὅμοι καὶ Αὐτὸς ὁ Κύριος, μακαρίζων ἐν τοῖς ἰεροῖς εὐαγγελίοις τοὺς ἐλεήμονας. Διὸ καὶ πάντες οἱ εὐλαβεῖς εἰς τὰ θεῖα χριστιανοί, ὡς υπήκοοι καὶ εὐγνώμονες καὶ θεόφρονες ἀνθρωποι, ἀν καλὰ καὶ ἀπλῶς τοῖς ἐνδεέσι διὰ τὴν θείαν ἐντολὴν ἐδίδοσαν εὐμενῶς καὶ ἴλαρῶς τὴν ἐλεημοσύνην, πλὴν τοῦ καιροῦ ὕστερον προχωρήσαντες εἰς ἀνωμάλους δυστυχίας τοῦ γένους καὶ δεινὰς περιστάσεις, προέκριναν τῶν ἄλλων πάντων τὸν ζωοδόχον καὶ ἄγιον τοῦ Κυρίου μας Τάφον, ὡσὰν ὅποῦ εἰς τό ίερὸν του ἔδαφος ἐνηργήθη τὸ φρικτὸν τῆς οἰκονομίας μυστήριον, ὅποῦ καὶ ἔπαθε σαρκὶ αὐτὸς ὁ Κύριος τὸν σταυρικὸν θάνατον δι' ἡμᾶς, καὶ ἐτάφη καὶ ἀναστὰς τριήμερος κατὰ τὰς γραφὰς ἐδωρήσατο ἡμῖν ζωὴν τὴν αἰώνιον, καὶ προετίμησαν, λέγομεν, τὸν ἀγιώτατον καὶ πατριαρχικὸν αὐτὸν θρόνον τῆς κάτω Ιερουσαλήμ, καὶ ἥρξαντο μετὰ θερμῆς προθυμίας νὰ προσηλῶσι διάφορα καὶ πλούσια ἀφιερώματα καὶ χαρίσματα, ὁ μὲν ὀσπῆτια καὶ ἐργαστήρια καὶ ὅσα ἄλλα ἀκίνητα ύποστατικὰ τοιαῦτα, ὁ δὲ ἄσπρα ἀργυρᾶ, καὶ

¹ Βλέπε Τόμ. Α' σελ. 529.

μαλαγματικὰ εἴδη, χαλκοματικὰ τε σιδηρᾶ, ἄλλος δὲ πάλιν ἅμφια ίερὰ παντοίας ὕλης καὶ τὰ λοιπὰ τοιαῦτα, παρακινηθέντες, ὡς εἴπομεν, αὐτοπροαιρέτως εἰς τοῦτο μὲ τὸ νὰ γνωρίσωσιν ὅτι χρήζει ὁ ἀγιώτατος ἐκεῖνος θρόνος τῆς τῶν χριστιανῶν κοινῆς βοηθείας καὶ ἀντιλήψεως· τοῦτο μὲν πρὸς σύστασιν καὶ εὔσταθειαν, ἀνεσὶν τε ἐκείνου καὶ ἀπάντησιν τῶν πολλῶν του καὶ βαρυτάτων ἀπαιτήσεων, τοῦτο δὲ ὅπως καὶ οἱ ἐλεήμονες ἔχωσι χάριν παρὰ τῷ Κυρίῳ ἐν τῷ αἰώνι τούτῳ, καὶ νὰ δύνωνται νὰ λέγωσιν ἀρμοδίως μετὰ τοῦ προφήτου «ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγε με», ἢ δὲ δεδώκασιν ἐν τῇ κάτω Ιερουσαλήμ, εὔρωσιν ἀνω εἰς τὴν ἐπουρανίον τῶν πρωτοτόκων πολλαπλάσια τὰ ἀφιερώματα, ἀφθαρτὰ τε καὶ ἀΐδια μετὰ θάνατον αὐτῶν, ἔχοντες καὶ τὸ μνημόσυνον αὐτῶν ἀκατάπαυστον. Διὰ τοῦτο καὶ μέχρι τοῦ νῦν, ἐφυλάττετο καὶ πάλιν, συντηρεῖται παρὰ πᾶσι τοῖς τὰ θεῖα φρονοῦσιν, καὶ ἐνεργεῖται αὐτὸ τὸ ἰσχυρότατον τῆς ἀμαρτίας ἀντὶ φάρμακον, ἀφιερώντων πάντων τῶν εὔσεβῶν χριστιανῶν, κατὰ πρῶτον σκοπόν, εἰς τὸ νὰ ἀφιερώσωσιν καὶ ζῶντες καὶ θνήσκοντες διάφορα εἴδη καὶ κειμήλια πρὸς τὸν Ἀγιον Τάφον διὰ ψυχικὴν τους σωτηρίαν. Τούτου οὖν ὄντως ἔχοντες τῇ θείᾳ χάριτι, ἐλυπήθημεν τῷρα ἀνείκαστον δι' ὑμᾶς λύπην, ἐν ἀθυμίᾳ πολλῆ, διότι καὶ πάντες τῶν δύο αὐτῶν πολιτειῶν τέκνα εἶσθε τῆς μάνδρας τοῦ Χριστοῦ, ἐπειδὴ καὶ ὁ ὁσιώτατος ἐν Ιερομονάχοις παπᾶ Μελχισεδέκ, ὁ καὶ ἀρχιμανδρίτης τοῦ πατριαρχικοῦ καὶ ἀγιωτάτου ἐκείνου θρόνου ἀνήγγειλεν ἡμῖν ἐν ἀκρᾳ θλίψει καὶ ὀδύνῃ ὅτι ἀποσταλέντος αὐτοῦ κατὰ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν ἀπὸ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου καὶ ἐγχειρισθέντος τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ διακονήματος εἰς τὸ περιάγειν κατὰ πᾶσαν ἐπαρχίαν πολιτείαν τε καὶ χώραν καὶ συνάγειν καὶ παραλαμβάνειν εἰς χεῖρας αὐτοῦ, ὡς ἐστιν ἐφειμένον καὶ νενόμισται πάντα ὅσα ἀφιεροῦσιν οἱ εὐλαβεῖς χριστιανοὶ εἰς τὸν ζωοδόχον τάφον ἀπὸ

τῶν συγγενῶν καὶ καὶ κοιμηθέντων ἐν Κυρίῳ, οὐκ οἶδ' ὅπως καὶ τίνι ἀθλίᾳ συλλογισμῷ καὶ στοχασμῷ οἱ συγγενεῖς ἐκείνων καὶ κληρονόμοι σκοτισθέντες κατὰ διάνοιαν καὶ τῇ καρδίᾳ πωρωθέντες οἱ ταλαιπωροὶ προφάσει συγγενείας κατακρατοῦσι τὰ τοιαῦτα τῶν θανόντων ἀφιερώματα καὶ ἴδιοποιοῦνται ὡς ἕδια καὶ διακατέχουσιν ἀφόβως καὶ ἀμερίμνως μηδὲν περαιτέρω συλλογιζόμενοι, οὔτε διακρινόμενοι κατὰ συνείδησιν, ὅποιον θανατηφόρον καὶ ἀσυγχώρητον ἀμάρτημα διαπράττειν τολμῶσιν οἱ πεπλανημένοι καὶ ἄφρονες καὶ αὐτῶν τῶν ἀλόγων ζῷων ἀναισθητότεροι τε καὶ ἀχρειότεροι, διότι ἀν ἐρωτηθῶσι πῶς ἀνθρώπου θνητοῦ καὶ φθαρτοῦ διὰ μικρὰν καὶ ἐπίκαιρον ἔξουσίαν νά ἐγγίσωσιν εἰς τὸ ὄλιγον τοῦ πρᾶγμα φοβούμενοι τὸν ὁμοιοπαθῆ δέν ἀπλώνουσι χεῖρας, πῶς δὲ ἀποκοτοῦσι καὶ ἀρπάζουσι καὶ κατακρατοῦσιν ἵερα καὶ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα, τὰ ἄπαξ ἀφιερωθέντα Θεῷ τῷ παντοκράτορι τῷ δημιουργῷ ὁρατῆς καὶ ἀοράτου κτίσεως καὶ κριτῆ τῶν ἀπάντων τῷ πρὸ τοῦ δοθῆναι τὰ οἰκεῖα ἐν ὁργῇ παραλαμβάνοντι, πῶς ἐξέκλιναν ἔτζη εὔκολα εἰς τοσαύτην φανερὰν ἱεροσυλίαν; Ὡ τῆς θείας παραχωρήσεως καὶ ἐγκαταλείψεως! νά ἀποστεροῦσι τὸν Ζωοδόχον Τάφον ἀπὸ τῶν οἰκείων αὐτοῦ κτημάτων! Ἰλεως γενοῦ, Κύριε, καὶ μὴ στήσῃς αὐτοῖς τὴν τοσαύτην ἀσέβειαν, ἀλλὰ δὸς αὐτοῖς σύνεσιν καὶ γνῶσιν νά γνωρίσωσι τὴν ἀπώλειαν τῆς ψυχῆς αὐτῶν καὶ νά φροντίσωσιν ἐν μετανοίᾳ τὴν διόρθωσιν καὶ σωτηρίαν τους. Τούτου χάριν γράφοντες, ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς γνώμη καὶ τοῦ Μακαριωτάτου καὶ σοφωτάτου Πατριάρχου τῆς ἀγίας πόλεως Ιερουσαλήμ κύρῳ Χρυσάνθου καὶ πάντων τῶν περὶ ἡμᾶς Ιερωτάτων Μητροπολιτῶν καὶ ὑπερτίμων τῶν ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα ὅποιοι καὶ ὅσοι χριστιανοί, ἀν εἰνε πρέπον καὶ δίκαιον οἱ τοιοῦτοι νὰ λέγωνται χριστιανοί, οἱ συγγενεῖς λέγομεν καὶ κληρονόμοι τῶν ἀφιεροῦντων πράγματα κινητὰ ἢ ἀκίνητα τῷ Ζωοδόχῳ Τάφῳ ἰδίᾳ γνώμῃ καὶ θελήσει ἀνδρες ὄντες ἢ γυναικες, νέοι ἢ γέροντες, μικροὶ ἢ μεγάλοι οἱ ἴδιοποιούμενοι ἀφόβως τὰ κληρωθέντα τῷ Κυρίῳ ὑπὸ τῶν ἀφιερωσάντων εἰς ἄφεσιν ἀμαρτιῶν καὶ μνημόσυνον αἰώνιον καὶ διηνεκές αὐτῶν καὶ ἀκατάπαυστον, οἷα ἀν ὥσιν, εἴτε ὀσπήτια ἐργαστήρια καὶ ἀμπέλια καὶ χωράφια, εἴτε ζῷα παντοῖα ἀσπρα τε καὶ ἄλλα ρουχικὰ καὶ εἴδη μαλαγματικά, ἀργυρᾶ τε καὶ σιδηρᾶ καὶ χαλκοματικά, ἀμφιά τε ἵερα καὶ ὅσα τοιαῦτα διάφορα, εἰ μὲν τιθέντες τὴν καρδίαν καὶ τὴν κόλασιν τοῦ αἰώνιου πυρὸς διανοηθέντες καὶ μεταμεληθέντες ἐπιστρέψουσι τὰ τοιαῦται πάντα ἀφιερώματα ἀπὸ πολλῶν ἔως ὄλιγου, καὶ

έγχειρίσουσι πρὸς τὸν φήμεντα ἵερομόναχον παπᾶ κὺρο Μελχισεδέκ τὸν ἀρχιμανδρίτην τοῦ ἀγιωτάτου ἐκείνου θρόνου καὶ προστάτην τοῦ διακονήματος αὐτοῦ ὡς κτήματα ἴδια ἵερὰ τε καὶ θεία τοῦ Ζωοδόχου Τάφου καὶ ἀποχὴν τελείαν ποιήσαντες τοῦ ἵερου λεῖψαν ἀπὸ τοῦ νῦν ὑποταχθῶσιν εὐπειθῶς τῇ συνοδικῇ ταύτῃ ἀποφάσει, μηδὲν ἐξ ἐκείνων κατακρατήσαντες, εἴησαν ἀνεύθυνοι καὶ συγκεχωρημένοι, εἰ δὲ ὑπὸ τῆς ψυχοφθόρου πλεονεξίας καὶ ἀπληστίας νικηθέντες συνεργείᾳ τοῦ ἔχθροῦ, ἐμμείνουσι τῇ κατοχῇ τῶν τοιούτων ἀφιερωμάτων διπλῆν ἀδικίαν ποιήσαντες, ἀποξενώσαντες μὲν τὸν Ἅγιον Τάφον τῶν οἰκείων κτημάτων, τοὺς δὲ ἀφιερώσαντας συγγενεῖς ἀποστερήσαντες τοῦ μισθοῦ καὶ ἑαυτοὺς παρανάλωμα τοῦ αἰωνίου πυρὸς ἀπεργάσαντες, ὡς θεομάχοι διὰ τὴν ἵερου λίαν καὶ τῆς χριστιανικῆς ὅμηρύδεως ἀλλότροι, ἀφωρισμένοι εἴησαν ἀπὸ τῆς ἀγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ ζωοποιοῦ καὶ ἀδιαιρέτου καὶ ἀσυγχύτου Τριάδος τοῦ ἐνός καὶ μόνου Θεοῦ καὶ κατηραμένοι καὶ ἀσυγχώρητοι καὶ ἄλυτοι μετὰ θάνατον.

.....

.....

οἱ δὲ προφανῶς ἐλεγχόμενοι τούτου καὶ ἐξω τῆς Χριστοῦ ἐκκλησίας καὶ μηδεὶς ἐκκλησιάσῃ αὐτοὺς ἢ ἀγιάσῃ ἢ θυμίασῃ ἢ ἀντίδωρον δῶ ἢ συμφάγη ἢ συμπίῃ ἢ συναναστραφῇ ἢ χαιρετίσῃ καὶ ὡς χριστιανοὺς λογίσηται, ἢ μετὰ Θάνατον ταφῆς ἀξιώσῃ ἐν βάρει ἀργίας ἀσυγγνώστου καὶ ἀλύτου ἀφορισμοῦ, ἔως οὖ ποιήσουσιν ὡς γράφομεν καὶ συγχωρηθῶσιν· οὕτω γενέσθω ἐξ ἀποφάσεως.

ἀψιγ' (1713) ἐν μηνί Μαρτίῳ ιγ .

13

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΒΟΕΒΟΔΑΣ. ΕΛΕΩΤ ΘΕΟΥ ΑΥΘΕΝΤΗΣ ΠΑΣΗΣ ΜΟΛΔΟΒΛΑΧΙΑΣ

Τὸ τῆς ἐλεημοσύνης Θειότατον χρῆμα διὰ πάντων μέν, ἐξαιρέτω δὲ τρόπω ἐν ἵεροῖς ναοῖς καὶ σεβασμιωτάτοις μοναστηρίοις σὺν καθαρῷ συνειδότι, εὐλαβεῖ τε καὶ δαψιλεῖ φρονήματι διενεργούμενον ἀμύθητον δῆν τὴν λυσιτέλειαν τοῖς ἥδεως καὶ ἐτοίμως περὶ τοῦτο διακειμένοις

ἐπιμνηστεύεται, τὴν ὄδὸν τοῦ βίου διανύουσι, καὶ τῶν τῆδε μεθισταμένοις. Οὐδενὶ γὰρ τῶν πάντων, κατὰ τὴν θεολόγον φωνήν, οὕτως ὡς ἐλέω Θεὸς θεραπεύεται, ὅτι μηδὲ οἰκειότερον ἄλλο τούτου Θεῷ, οὗ ἔλεος καὶ ἀλήθεια προπορεύεται. Αμέλει τοὶ οἱ ἐπ' εὐσεβείᾳ σεμνυνόμενοι καὶ μάλιστα οἱ ἀρχῆς καὶ ἔξουσίας θεόθεν ἐπιτευχότες, τοὺς τῆς εὐποιΐας ϕύακας πολλῶν δεομένων ταῖς δεξαμεναῖς ἀφειδῶς ὡς οἶὸν τε ἐποχετεύειν ὀφείλουσιν, ἵν' οὕτως τὸν θεῖον ἔλεον ἐπισπάμενοι, φρουρὸν καὶ ὑπέρμαχον τὴν πανσθενεστάτην τοῦ Θεοῦ κηδεμονίαν ἔαυτοῖς ἐπικτήσωνται. Τούτου γὰρ ἔνεκα καὶ οἱ ιερεῖς κατὰ τὸ παλαιὸν ἔλαιον ἔχοιοντο, καὶ οἱ βασιλεῖς καὶ προφῆται· καὶ γὰρ σύμβολον τῆς θείας φιλανθρωπίας τὸ ἔλεον ἔχοντες, ἐλέω τὸ θεῖον θεραπεύειν ὀφείλοντες διετέλουν. Διότι καὶ ἡμεῖς ἐν πολλοῖς πολλάκις κατ' αὐτῶν, ὡς εἰπεῖν, τῶν σπαργάνων τῆς θείας εὐμενείας καὶ δωρεῶν παντείων πειραθέντες καύτῶν τῶν οἰάκων τῆς θεοφρουρήτου ἡγεμονίας τῆς Μολδαβίας ἄνωθεν ἐπειλημμένοι, πίστεσι καὶ ἐλεημοσύναις τὸν εὐεργέτην ἀγαθοπάροχον Θεὸν γεραίρειν καὶ εὐχαριστεῖν περὶ πολλοῦ ποιούμεθα καὶ πάνυ προθύμως ἔχομεν, ὅπως θαρρούντως τὴν ἀφεσιν τῶν πλημμελημάτων καὶ παραπτωμάτων ἡμῶν αἰτώμεθα, καὶ τὴν αὐτοῦ ἀντίληψιν ἀδιαλείπτως ἐπιχορηγεῖσθαι ἐπικαλώμεθα. Αναπολοῦντες τοίνυν κατὰ νοῦν τὴν τοῦ ἀγίου καὶ ζωοδόχου Τάφου, καὶ τῶν λοιπῶν ἐκεῖσε σεβασμιωτάτων τόπων χρείαν, ἔνδειαν καὶ ἀπορίαν διὰ τὰς κατεπειγούσας καιρικὰς περιστάσεις, καὶ ὅτι πᾶσα ψυχὴ εὐσεβεῖν αἰρουμένη, σωτηρίας τε χρήζουσα, οὐ τὴν τυχοῦσαν σπουδὴν καὶ ἐπιμέλειαν δεικνῦναι, καὶ τὴν δυνατὴν χειραγωγίαν ἔργω τε καὶ λόγω προσάγειν ἐπάναγκες, ἀτε δὴ τὰ τῆς σωτηρίας ἡμῶν σπέρματα μυστηριωδῶς ἐκεῖσε γεωργηθέντα τῇ μετὰ σαρκὸς τοῦ λυτρωτοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παρουσίᾳ, καὶ πᾶν ὅτιον ἀγαθὸν ἐντεῦθεν ἀναβλύσαν, καὶ εἰς πᾶσαν τὴν περίγειον λῆξιν ἐφαπλωθέν, οὐχ ὅπως εὐλαβῶς περὶ τοὺς ιεροὺς καὶ θεοβαδίστους ἐκείνους τόπους διακείμεθα, ἀλλ' ἐτοίμως ἔχομεν κατὰ τὸ ἐγχωροῦν καὶ χειρα βοηθείας ὀρέγειν καὶ ἐπαρκεῖν ὁπωσδήπως ταῖς κατεπειγούσαις ἀπορίαις καὶ ἀνάγκαις ταῖς ἀδιακόπως ἐπιφροντιζομέναις τοῖς τε ἐνθέοις ἐκείνοις ἐνδιαιτήμασι καὶ τοῖς ἐν αὐτοῖς συνασκουμένοις καὶ μονάζουσιν αἰδεσιμοτάτοις καὶ ὄσιοις ἀνδράσιν, ἐπὶ συντηρήσει καὶ φιλοκαλίᾳ τῶν ἀγιαστικῶν τοῖς εὐσεβέστι προσκυνημάτων· οὐκ ἔνι γὰρ ἐκεῖνα: ἀλλως σώζεσθαι καὶ διακρίνειν εἰ μὴ ταῖς ἐλεημοσύναις τῶν ἀπανταχοῦ ὀρθοδόξων.

“Οθεν δεῖν ἔγνωμεν τὸν ὃν κεκτήμεθα σεβάσμιον ναὸν ἐν τῇ νήσῳ Χίῳ κτητορικῷ δικαίῳ καὶ νομίμῳ πατρικῇ διαδοχῇ (παρὰ τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει ἐκλαμπότατου, θεοσεβεστάτου καὶ σοφωτάτου αὐθέντου ἐξ ἀπορρήτων τῆς κραταιᾶς βασιλείας κυρίου κυρίου Αλεξάνδρου τοῦ καὶ ήμῶν αὐθέντου γεννήτορος σεβασμιωτάτου καὶ γεραρωτάτου) ὡς διασαφοῦσι τὰ κτητορικὰ περὶ ταύτης γράμματα, προσηλώσαι καὶ ἀφιερῶσαι μετὰ πάντων τῶν ἐν αὐτῇ καὶ περὶ αὐτὴν τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοδόχῳ Τάφῳ, πατριαρχικῷ καὶ ἀποστολικῷ θρόνῳ χρηματίζοντι, καὶ μητρὶ πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν διὰ μνημόσυνον αἰώνιον καὶ ψυχικὴν σωτηρίαν τῶν τε ήμετέρων γεννητόρων καὶ ήμῶν καὶ ἀπόλαυσίν τινα καρποφορίας, καὶ βραχὺν πόρον διακυβερνήσεως τῶν ἐν ἀνάγκαις καὶ ἐνδείαις ἐκείνων τόπων. Τούτου χάριν διὰ τοῦ παρόντος ήμετέρου αὐθεντικοῦ Χρυσοβούλου ἐπικυροῦντες ἀποφαινόμεθα, ὅτι τὴν ἐν νήσῳ Χίῳ διατελοῦσαν πατρικὴν ήμῶν Ἐκκλησίαν κατὰ ἐνορίαν ἀτζικήν λεγομένην κειμένην τὴν ἄνω, καὶ τοῦ μπαλσαρινοῦ ἐπονομαζομένην καὶ ἐπ' ὄνόματι τιμωμένην τῆς ἁγίας μεγαλομάρτυρος Κυριακῆς, ὡς θείῳ ἐλέει τανῦν πρωτεύοντες ήμεῖς ἐν ὅλῃ τῇ πατρικῇ ήμῶν οἰκίᾳ κατὰ τὰ εἰωθότα καὶ καθήκοντα τοῖς πρωτοτόκοις προνόμια, καὶ δίκαια τῆς πρωτοτοκίας, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐνδοξοτάτου καὶ περιβλέπτου ἀρχοντος μεγάλου Λογοθέτου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ μεγάλου ἐρμηνέως τοῦ βασιλικοῦ κράτους κυρίου Ιωάννου, τοῦ καὶ ήμῶν παμφιλατού, καὶ ἀξιοπρεπεστάτου αὐταδέλφου εἰς τοῦτο τὸ θεοφιλὲς ἔργον συναινοῦντος, μεθ' ὅσης σπουδῆς καὶ προθυμίας ἀνατιθέμεθα, καὶ ἀφιεροῦμεν τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοδόχῳ Τάφῳ μετὰ πάσης τῆς περιοχῆς αὐτῆς καὶ τῶν κελλίων καὶ ὀσπιτίων καὶ τῶν ὑποστατικῶν καὶ κτημάτων αὐτῆς, τῶν τε ἐνδον τῆς πόλεως καὶ τῶν ἔξωθεν, κινητῶν τε καὶ ἀκινήτων, ὥστ' εἶναὶ τε καὶ διατελεῖν ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ τὸ ἔξῆς ὑπὸ τὴν δεσποτείαν καὶ διοίκησιν τοῦ νῦν τε Μακαριωτάτου, σοφωτάτου καὶ ἀγιωτάτου Πατριαρχού τῆς ἁγίας πόλεως Τερουσαλήμ καὶ πάσης Παλαιστίνης κυρίου κυρίου Χρυσάνθου, τοῦ σεβασμιωτάτου πατρὸς καὶ πάντων τῶν καθεξῆς ἀλληλοδιαδόχως μακαριωτάτων Πατριαρχῶν, μετόχιον τοῦ Ἅγιου Τάφου καὶ ὃν καὶ ὄνομαζόμενον, καὶ ποιεῖν ἐν ἐκείνῳ ὡς ἂν δόξειε τῇ Αὐτοῦ Μακαριότητι συμφέρον, ὡς κυρίῳ καὶ ἔξουσιαστῇ. Ήμεῖς δὲ καὶ ὁ ἐνδοξότατος καὶ περιβλεπτος ἀδελφός ήμῶν μέγας Λογοθέτης καὶ ἐρμηνευτής, καὶ οἱ υἱοὶ καὶ οἱ συγγενεῖς ήμῶν καὶ πᾶς

ότισοῦν τῶν ἀμωσγέπως οἰκείων, καὶ ξένων οὐκ ἔχομεν οὐδ' ἥντιναοῦν μετοχὴν καὶ ἐξουσίαν, οὔτε ἐν τῇ διαληφθείσῃ ταύτῃ ἡμῶν Ἐκκλησίᾳ, οὔτε μὴν ἐν τοῖς κτήμασι καὶ ὑποστατικοῖς αὐτῆς, ἀλλ' ἀνέπαφα καὶ ἀναπόσπαστα καὶ ἀκαταζήτητα ὑπάρχειν παρὰ παντὸς προσώπου, ἄτε δὴ ἀπαξ τῷ ἀγίῳ καὶ θεοδέγμονι Τάφῳ τοῦ Κυρίου παρ' ἡμῶν ἐγκαρδίῳ πόθῳ καὶ εὐλαβεῖ διαθέσει προσηλωθέντα, καὶ δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ, ἵνα μνημονεύωνται τὰ ὄνόματα ἡμῶν καὶ τῶν ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει ἡμετέρων γεννητόρων τοῦ τὲ ἐκλαμπροτάτου, ὡς εἴρηται, εὐσεβεστάτου καὶ σοφωτάτου αὐθέντου ἐξ ἀπορρήτων τῆς κραταιᾶς βασιλείας κυρίου κυρίου Ἀλεξάνδρου καὶ τῆς θεοσεβεστάτης μητρὸς ἡμῶν καὶ αἰδεσίμου δεσποίνης κυρίας κυρίας Σουλτάνας, διαπαντὸς ἐν πάσαις ταῖς ἴεραις τελεταῖς, ὅπως εὔρωμεν εὔκαιρον βοήθειαν παρὰ τοῦ ἐνὸς τῇ φύσει ἐν Τριάδι ὑποστάσεων ἀσυγχύτως καὶ ἀμεριστῶς θεοσόφως προσκυνούμενου Θεοῦ, καὶ παράκλησιν σωτηρίου. Ὅθεν ἀπελύθῃ καὶ τὸ πάρον ἡμέτερον αὐθεντικὸν Χρυσόβουλον, ὑπογραφῆ καὶ σφραγῖδι ἡμετέρα βεβαιωθέν, καὶ ἀπεδόθη τῷ Μακαριωτάτῳ καὶ σοφωτάτῳ καὶ ἀγιωτάτῳ ἡμῶν πατρὶ σεβασμιωτάτῳ Πατριάρχῃ τῶν Ιεροσολύμων κυρίῳ κυρίῳ Χρυσάνθῳ εἰς διηνεκῆ τὴν ἀσφάλειαν.

Ἐν τῇ αὐθεντικῇ ἡμῶν καθέδρᾳ, ἦτοι ἐν Ιασίῳ 1714ῳ κατὰ μῆνα Μαΐου.

Νικόλαος Βοεβόδας.

14

ΙΕΡΕΜΙΑΣ ΕΛΕΩΤ ΘΕΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝ /ΠΟΛΕΩΣ ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ

Μακαριώτατε Ἀρχιεπίσκοπε τῆς πρώτης Ἰουστιανῆς Ἀχριδῶν καὶ πάσης Βουλγαρίας, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργέ, καὶ λοιποὶ συνάδελφοι ἰερώτατοι Μητροπολῖται, καὶ θεοφιλέστατοι Ἐπίσκοποι, οἱ ὑποκείμενοι τῷ Θρόνῳ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς ταύτης, ἐντιμότατοι κληρικοί, εὐλαβέστατοι ἱερεῖς, χρήσιμοι ἀρχοντες, καὶ λοιποὶ πάντες εὐλογημένοι χριστιανοὶ τῶν ἐπαρχιῶν αὐτῶν, χάρις εἴη ὑμῖν ἅπασι καὶ εἰρήνῃ καὶ ἔλεος παρὰ Θεοῦ παντοκρότορος, Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, παρ' ἡμῶν δὲ εὐχὴ καὶ εὐλογία καὶ συγχώρησις. Τὸ θεοπαράδοτον καὶ θεοδίδακτον ἔργον τῆς ἐλεημοσύνης μέγα ὡς ἀληθῶς, καὶ σωτήριον ὑπάρχει ἐπιτήδευμα, καὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν ἔργων ὑπερκείμενον, ὅσα παρὰ τῶν εὐσεβῶν ἐν τῷ μετὰ σώματος βίῳ διενεργεῖται καὶ μέγα μὲν εἶνε ὡσὰν ὅποι ἐξομοιοῖ τῷ

Θεῶ τὸν ἄνθρωπον, καὶ κάμνει νὰ ὀνομάζεται ὁ ἄνθρωπος τῷ αὐτῷ ὀνόματι μὲ τὸν Θεὸν «ἐλεήμων γάρ Κύριος καὶ ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐλεεῖ» τῆς ἀγίας γραφῆς διδασκούσης, αὐτίκα καὶ ὁ ἄνθρωπος λεγόμενος ἐλεήμων παρομοίως τῷ Θεῷ κατονομάζεται κατὰ τὸ ἐφικτὸν ἀνθρώποις. Σωτήριον δὲ πάλιν εἶναι «ὅτι αἱ ἐλεημοσύναι φησὶν ἔξαλειφουσιν ἀμαρτίας». Ἐλεημοσύναις γάρ καὶ πίστεσιν, ἡ ἀγία Γραφὴ λέγει, ἀποκαθαίρονται αἱ ἀμαρτίαι. Καθαιρούμενων δέ, καὶ ἔξαλειφομένων τῶν ἀμαρτιῶν, τὴν ψυχικὴν σωτηρίαν ὁ ἐλεήμων πλουτεῖ. Τὸ δὲ τέλος αὐτὴ ἐκείνη ἡ μακαριότης ὑπάρχει, ἡ δαψιλεύουσα τοῖς ἀνθρώποις τὰ ἀνεκλάλητα καὶ ἀἴδια ἀγαθὰ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, διὰ τοὺς ὅποίους οητῶς λέγει ἐν τῷ Ἱερῷ εὐαγγελίῳ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς «μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται». Η ὅποια ἐλεημοσύνη πανταχοῦ καλὴ καὶ ἐπαινετὴ ὑπάρχουσα, κατ' ἔξαίρετον λόγον, καὶ προτιμώτερον δεδοξασμένη μᾶλλον καὶ ὑπερδεδοξασμένη τελεῖ, καὶ ὑπερβολικὴν χάριν καὶ ἀνταμοιβὴν χαρίζεται τοῖς ἐλεήμοσιν, ὅτε εἰς δόξαν Θεοῦ γίνεται, καὶ μετά προθυμίας καὶ εὐλαβητικῆς διαθέσεως δίδεται εἰς τὸν ἄγιον καὶ ζωοδόχον Τάφον, ἐκεῖ ὅπου ὁ Κύριος ἡμῶν ἐγεννήθη καὶ ἀνετράφη καὶ συνανεστράφη τοῖς ἀνθρώποις καὶ ἔπαθε σαρκὶ τὸ ἐκούσιον πάθος διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐτάφη σωματικῶς καὶ καταργήσας τὸν θάνατον ἔξανέστη τοῦ τάφου τριήμερος καὶ ἔπειμψε τοὺς ἀγίους αὐτοῦ μαθητὰς καὶ ἀποστόλους κηρύξαι τὸ εὐαγγέλιον καὶ σῶσαι τὰ ἔθνη. Διὰ τοῦτο εξ ἀρχῆς καὶ ἀνωθεν ὅλα τὰ πλήθη τῶν φιλευσεβῶν χριστιανῶν, ἀπὸ παντὸς γένους, βαθμοῦ τε, καὶ τάξεως μέ πολλὴν ἐγκάρδιον θεομότητα, καὶ θεϊκὸν ζῆλον, προστρέχοντες μετὰ σπουδῆς καὶ εὐλαβείας ἐκ τῶν περάτων τῆς Οἰκουμένης, καὶ προσφέροντες τὰ καλύτερά τους πράγματα, καὶ κειμήλια, τὰ ἀφιέρωναν μετὰ χαρᾶς εἰς τὸν ἄγιον Τάφον, στοχαζόμενοι καλῶς, καὶ θεοφιλῶς, ὅτι ὅλοι εἶναι χρεῶσται νὰ τὸν ἐπισκέπτωνται μέ τὰ δῶρα, καὶ ἐλεημοσύνας, τῶν ὅποιων τὴν καλὴν καὶ χριστιανικὴν προαίρεσιν καὶ τὸν ἔνθεον ζῆλον μιμούμενοι καὶ οἱ κατὰ καιροὺς Πατριάρχαι τοῦ καθ' ἡμᾶς Οἰκουμενικοῦ Θρόνου ἐπαρακινήθησαν νὰ δείξουσιν ἀδελφικὴν συνδρομήν καὶ βοήθειαν εἰς τὸν ἀγιώτατον πατριαρχικὸν αὐτὸν Θρόνον τῶν Ιεροσολύμων. Καὶ λοιπὸν συνδιασκεψάμενοι μὲ καλὴν συνείδησιν, καὶ θεοφιλῆ λογισμόν, ἀπεφήναντο συνοδικῶς νὰ συνάγεται ἐλεημοσύνη μέ κουτίᾳ ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς εἰς παραμικρὰν κυβέρνησιν, καὶ περίθαλψιν καὶ τοιουτορόπως ἀπ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς διετάχθησαν τὰ εἰρημένα κουτία

χάριν ἐλεημοσύνης εἰς ὅλας τάς ἐνοριακάς Ἐκκλησίας, καὶ τὰς πανταχοῦ ἐπαρχίας, νά μαζώνεται δηλαδή ἡ τοιαύτη ἐλεημοσύνη ἀπαραιτήτως παρ' οὐδενὸς ἀντιλεγομένη ἢ ἐμποδιζομένη. Καὶ εἰς τὰ αὐτόθι λοιπὸν ἐτάχθησαν τὰ κουτία τοῦ Ἀγίου Τάφου κατὰ τόπους νὰ περιέρχωνται, καὶ νὰ συνάγεται ἡ ἐλεημοσύνη κατὰ τὸ πρέπον, καὶ εὔλογον ἀπαρεμποδίστως. Τούτου χάριν γράφοντες ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἴερωτάτων ἀρχιερέων, καὶ ὑπερτίμων τῶν ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν, καὶ συλλειτουργῶν· καὶ ἐντελλόμεθα πᾶσιν ὑμῖν πατρικῶς καὶ πνευματικῶς καὶ συμφερόντως τῇ ψυχικῇ ὑμῶν σωτηρίᾳ, ἵς οὐδὲ ὁ πᾶς κόσμος ἀντάξιος, ἵνα οὐ μόνον τὰ διαταχθέντα πρότερον αὐτόθι κατὰ τόπους κουτία τοῦ Ἀγίου Τάφου νὰ περιέρχωνται ἀνεμποδίστως, καὶ νὰ συνάγεται ἡ τοιαύτη ἐλεημοσύνη παρὰ τῶν φιλευσεβῶν χριστιανῶν, ὑπ' οὐδενὸς προσώπου ἴερωμένου, ἢ λαϊκοῦ ἐμποδιζομένη, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις αὐτόθι πολιτείαις καὶ κωμοπόλεσιν, ὅπου κουτία δὲν ἥσαν τὸ πρότερον, τῷρα δὲ οἱ συμπολιτεύμενοι χριστιανοὶ ως εὐλαβεῖς, καὶ φιλόχριστοι μέ καλὴν τοὺς θέλησιν καὶ προαίρεσιν στέργονται νὰ βάλλουν κουτία, ἔστω ἡ τοιαύτη ἀδεια καὶ παρ' ἡμῶν εἰς τὸ νὰ ταχθοῦν δηλαδὴ τὰ κουτία μετὰ εἰδήσεως καὶ βουλῆς τοῦ κατὰ τόπον ἀρχιερέως, χωρὶς νὰ ἀντιλέγω ἄλλος τις ἀνευλαβής, καὶ σκολιόβουλος ἀνθρωπος, ὡσάν όποῦ ὁ Θεὸς ἀγαπᾷ νὰ ἐνεργοῦνται πανταχοῦ τὰ ψυχωφελῆ, καὶ σωτήρια. Πρὸ τούτοις δὲ καὶ τὰ ἀφιερώματα όποῦ κατὰ καιροὺς ἀφιερώνουσιν εἰς τὸν Ἀγιον Τάφον οἱ χριστιανοί, διὰ μνημόσυνον ἔαυτῶν τε καὶ τῶν γονέων αὐτῶν ἀκατάπαυστον, καὶ διὰ ψυχικὴν αὐτῶν σωτηρίαν διατάττομεν καὶ ἀποφαινόμεθα νὰ εἶναι καὶ αὐτὰ ἀνεμπόδιστα καὶ νὰ μὴ τολμᾶτις νά τὰ ἀποκόψῃ νὰ τὰ ἐμποδίσῃ, παντελῶς κατ' οὐδένα τρόπον, ἢ νὰ κάμη κανένα σφετερισμὸν εἰς αὐτὰ ἢ ἀρπαγὴν τινα ἢ ἀφαίρεσιν ὅλως, τὸ όποιον τοῦτο εἶναι ἴεροσυλία προφανής, καὶ παρανομία λίαν θεοστυγής. Τὰ γὰρ ἀπαξ ἀφιερωθέντα Θεῷ καὶ πράγματα Θεοῦ γεγονότα, οὐ δύνανται τοῦ λοιποῦ ἀφαιρεθῆναι τῶν τοῦ Θεοῦ σκηνωμάτων, καὶ κοσμικὰ πράγματα γενέσθαι, διὸ τὴν αἰτίαν καὶ μεγάλως ἐπιτιμῶσι καὶ κολάζουσιν οἱ θεῖοι νόμοι καὶ ἴεροὶ κανόνες τοὺς τὴν τοιαύτην ἴεροσυλίαν, καὶ παρανομίαν τετολμηκότας· ἐσεῖς δὲ ὅλοι εὔλογημένοι χριστιανοὶ ποιήσατε ως γράφομεν, δείχνοντες τὴν πρέπουσαν εὐλάβειαν καὶ προθυμίαν τόσον εἰς τὰ κουτία, ὅσον καὶ εἰς τὰ κατὰ καιροὺς γινόμενα παρὰ τῶν χριστιανῶν ἀφιερώματα τοῦ Ἀγίου Τάφου, διὰ νά δυνηθῇ αὐτὸς μὲν ὁ ἀγιώτατος

θρόνος τῶν Ἱεροσολύμων μὲ τὴν ἐλεημοσύνην καὶ εὐεργεσίαν, καὶ προμήθειαν τὴν ἐδικὴν σας νὰ κυβερνήσῃ τὰ ἀλλεπάλληλα, καὶ συχνάκις ἐπακολουθοῦντα ἔξοδα, καὶ βάρη, καὶ ταῖς καθημεριναῖς ἀνάγκαις ὅποῦ δὲν λείπουν, ἀπὸ ταῖς ὁποίαις καὶ ὑπὸ ἐνοχὴν χρέους ἐγένετο, εἰς δὲ τοῦ λόγου σας ἀντικαταπέμψοι ὁ πλουσιόδωρος καὶ μισθαποδότης Θεὸς οὐρανόθεν πλούσια τὰ ἐλέη Αὐτοῦ ἐκ τῶν ἀκενώτων αὐτοῦ θησαυρῶν, καὶ ἡ εὐλογία τοῦ Αβραάμ, Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ εἴη ὑμῖν, καὶ τοῖς τέκνοις ὑμῶν, καὶ πληθύνοι ὁ αὐτὸς ὑπεραγαθὸς Κύριος τὰ πλούτη σας καὶ εὐλογοῖ τοὺς κόπους σας καὶ αὐξάνοι τὰ ὑπάρχοντά σας, καὶ διαφυλάττοι ὑμᾶς ἀπὸ πάσης ἀνάγκης καὶ θλίψεως, καὶ τέλος νὰ σᾶς ἀξιώσῃ τῆς οὐρανίου αὐτοῦ Βασιλείας. Μηδεὶς δὲ τολμήσῃ κατ' οὐδένα τρόπον νὰ ἀντισταθῇ ἢ νὰ γένη ἐμπόδιον εἰς τὴν ἐλεημοσύνην τῶν κουτίων ἢ τῶν εύρισκομένων ἢ νεωστὶ γεγονότων ἢ μετέπειτα γενησομένων, εἰδήσει, ὡς εἴρηκα, καὶ τοῦ κατὰ τόπον ἀρχιερέως, ἀφιερωμάτων τοῦ Αγίου Τάφου· ὁ γὰρ τοιοῦτος ὡς ἐπίβουλος τοῦ καλοῦ καὶ ἀντίθεος καὶ ἀντίχριστος, ίερωμένος μὲν ὧν ἀργὸς ἔστω πάσης ιεροπραξίας καὶ ἔστερημένος παντὸς ἐκκλησιαστικοῦ εἰσοδήματος· καταφρονῶν δὲ τῆς ἀργίας, καὶ ἀφωρισμένος παρὰ Θεοῦ, παρ' οὐδενὸς συμφιδρούμενος ἢ συλλειτουργούμενος, ἢ τὴν χεῖρα ἀσπαζόμενος, ἢ ὡς ίερεῦς τιμώμενος, ἢ εἰσόδημα ἐκκλησιαστικὸν πολὺ ἢ ὀλίγον παρεχόμενος, ἐν βάρει ἀργίας, καὶ ἀλύτου ἀφορισμοῦ, λαϊκός δὲ ἀφωρισμένος ἀπὸ Θεοῦ Παντοκράτορος... ὑμεῖς δὲ ὡς εὐλαβεῖς καὶ καλοὶ χριστιανοὶ καὶ τέκνα γνήσια καὶ εὐπειθῆ τῆς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ποιήσατε κατὰ τὴν ἡμετέραν πατρικὴν παραγγελίαν, ἡ ὅποια ὠφελεῖ ψυχικῶς τε καὶ σωματικῶς τοὺς μετ' εὐλαβείας αὐτὴν δεχομένους, ἵνα καὶ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ἅπειρον ἔλεος καὶ ἡ εὐχὴ καὶ ἡ εὐλογία, τῆς Ἡμῶν μετριότητος εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν.

αψιζ' (1717) ἐν μηνὶ Αὔγουστῳ ἵνδικτιῶνος ι'

"Οσα τῶν πραττομένων κατ' ἔνθεον ζῆλον καὶ διάπνοὸν τινα εὐλάβειαν ὑπὲρ ψυχικῆς σωτηρίας τοῖς φιλευσεβέσι προβάλλονται καὶ διενεργοῦνται, καὶ προηγουμένην ἔαυτῶν τὴν θείαν ἀρέσκειαν καὶ τὴν θεοσέβειαν κέκτηνται, τὰ τοιαῦτα ἄτε ἀρχηγὸν τὸν ὑπεραγαθὸν καὶ

πάντων τῶν ἀγαθῶν χορηγὸν πλουτοῦντα Θεόν, οὐ μόνον ἐπαινεῖν καὶ μακαρίζειν πάντες ὁφείλομεν, ἀλλὰ γε δὴ καὶ συνιστᾶν αὐτὰ, καὶ δεφενδεύειν πᾶσι τρόποις, καὶ λόγοις, καὶ ἔργοις, καὶ γράμμασιν, καὶ συνηγορεῖν αὐτοῖς ὅσῃ δύναμις, καὶ προνοίας ἀξιοῦν ὅλαις ἐπιμελείαις πρὸς σύστασιν αὐτῶν, καὶ διαμονήν, καὶ ἀσφάλειαν· οὐκ ἄλλως γὰρ εἴωθεν αὕξεσθαι τὰ καλὰ καὶ πλατύνεσθαι, εἰ μὴ που ταῖς περὶ αὐτὰ σπουδαῖς καὶ ἐπαίνοις, ώς καὶ ὁ θεολόγος φησίν, «ῶν γὰρ τοὺς ἐπαίνους οἶδα, τούτων σαφῶς καὶ τὰ ἐπιδόσεις», πολλῷ δὲ μᾶλλον κατ' ἔξαίρετον λόγον προσυπέξαίρεται ταῦτα, πολλοὺς τε συναγωνιστὰς διεγείρει καὶ ζηλωτὰς τῶν τοιούτων καλῶν ἡ περὶ ταῦτα κηδεμονία καὶ περιποίησις. Ἐπειδὴ τοιγαροῦν καὶ τανῦν φιλοθέω σκοπῷ ἀνηνέχθη ἡμῖν συνοδικῶς προκαθημένοις καὶ γράμμα ἐνυπόγραφον ἐνεφανίσθη, διαλαμβάνον ὅτι οἱ προγενέστεροι μαγίστορες καὶ λοιποὶ χριστιανοὶ τοῦ ρουφετίου τῶν γουναράδων ώς φιλευσεβεῖς καὶ φιλόχριστοι καὶ εὐλαβεῖς χριστιανοὶ καὶ τὴν ψυχικὴν αὐτῶν σωτηρίαν θέλοντες καὶ ἐπιποθοῦντες, διετάξαντο καὶ διωρίσαντο διδόναι εἰς τὸν Ἅγιον καὶ Ζωοδόχον Τάφον, χάριν ἐλεημοσύνης διὰ μνημόσυνον αὐτῶν τε καὶ τῶν γονέων αὐτῶν καὶ ὑπὲρ ψυχικῆς αὐτῶν σωτηρίας, ἀνὰ ἥμισυ γρόσιον εἰς τὸ καθ' ἐν σορόκιον τῶν σαμουράιων, τουτέστιν ἀνὰ πέντε γρόσια εἰς τὴν κορόπειαν, ἐπειδὴ δὲ κατὰ τοὺς νῦν χρόνους ὀλιγοστῶν σαμουράιων ἀποκομιζομένων ἐνταῦθα, ἡλαττώθη ἡ πρὸς τὸν Ἅγιον Τάφον ἐλεημοσύνη, καντεῦθεν καὶ προσελθὼν τῷ αὐτῷ ρουφετίῳ τῶν γουναράδων, ὁ Μακαριώτατος καὶ ἀγιώτατος Πατριάρχης τῶν Ιεροσολύμων κύριος κύρος Χρύσανθος, ὁ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς καὶ περιπόθητος ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἀνήγγειλε τὴν ἔνδειαν, καὶ τὴν στενοχωρίαν τοῦ Ἅγιου Τάφου καὶ ἐζήτησε παρακλητικῶς, ὅπως γένηται παρὰ τοῦ αὐτοῦ ρουφετίου προσθήκη μερικὴ καὶ βοήθεια περισσοτέρᾳ χάριν ἐλεημοσύνης πρὸς ἀναγκαίαν κυβέρνησιν καὶ σύστασιν τοῦ Ἅγιου Τάφου, οὗτινος τὰ μὲν πρότερα εἰσοδήματα ἐξέλιπον, καὶ ὀλιγόστευσαν, τὰ δὲ ἔξοδα αὐτοῦ ἐπερίσσευσαν καὶ εὑρίσκεται ὑπὸ ἀνάγκην καὶ στενοχωρίαν μεγάλην, οὐ ἔνεκα τὴν αἴτησιν, καὶ παρακλητικὴν ἀξίωσιν τῆς αὐτοῦ μακαριότητος προσηνῶς δεξάμενοι οἱ νῦν εὐρισκόμενοι ἐν τῷ αὐτῷ χριστιανικῷ ρουφετίῳ τῶν γουναράδων καὶ εὐλαβείᾳ φερόμενοι πρὸς τὸν Ἅγιον Τάφον, ὡμολόγησαν καὶ ἔστερξαν καὶ ὑπέσχοντο ὅλοι κοινῶς φυλάξαι μὲν ἀμετάθετον τὴν προτέραν θεάρεστον καὶ ψυχωφελῆ ἐλεημοσύνην τῶν προγενεστέρων, ἀκολουθοῦντες τοῖς ἵχνεσιν ἐκείνων καὶ διδόναι ἀπαραιτήτως πρὸς τὸν Ἅγιον Τάφον τὸ ηθὲν

ἀνὰ ἡμισυ γρόσιον εἰς τὸ καθὲν σορόκιον τῶν σαμουρίων, ἥτοι ἀνὰ πέντε γρόσια εἰς τὴν κορόπειαν, κατὰ τὴν ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐπικρατήσασαν συνήθειαν. Προσυπέσχοντο δέ, εὔλογὸν τε ἔκριναν καὶ ἔστερξαν καὶ ἀπεφήναντο πάντες κοινῇ γνώμῃ καὶ συγκαταθέσει, πρὸς τῷ ρηθέντι ἡμίσει γροσίῳ εἰς τὸ καθ' ἐν σορόκιον τῶν σαμουρίων διδόναι προσέτι καὶ διὰ τὰς παλαιὰς σαμουρόγουνας, ἀς περ ποιοῦσι καὶ πραγματεύονται, διδόναι, λέγω, εἰς κάθε μίαν γούναν ἀνὰ δύο γρόσια, χάριν ἐλεημοσύνης εἰς τὸν Ἀγιον Τάφον, εἶναι τε καὶ διαμένειν τὴν τοιαύτην δόσιν ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἔξῆς ἀπαρασάλευτον καὶ ἀμετακίνητον, παντοτινὴν τὲ καὶ ἀδιάλειπτον, ἅτε μετὰ κοινῆς βουλῆς καὶ συγκαταθέσεως πάντων καὶ μετὰ καλῆς γνώμης καὶ προαιρέσεως αὐτῶν γνωμοδοτηθεῖσαν καὶ ἀποφανθεῖσαν, μηδενὸς τολμῶντος ἀντειπεῖν εἰς τοῦτο ἥ διασεῖσαι καὶ ἀνατρέψαι ποτὲ τὴν κοινὴν ὑπόσχεσιν αὐτῶν ταύτην καὶ ἀπόφασιν κατ' οὐδένα τρόπον, ἦν τινα καὶ δι' οἰκείου αὐτῶν γράμματος κατησφαλισμένου ταῖς ὑπογραφαῖς αὐτῶν ἐβεβαιώσαντο, ὅπερ καὶ ἐνεφανίσθη ἡμῖν, ὡς προείρηται· ἐδεήθησαν δὲ προσεπιβεβαιωθῆναι τὴν κοινὴν ὑπόσχεσιν αὐτῶν ταύτην καὶ δι' ἡμετέρου πατριαρχικοῦ γράμματος εἰς ἐπικρατεστέραν ἀσφάλειαν. Τούτου χάριν τὴν δέσιν αὐτῶν εὔλογον οὖσαν καὶ πρὸς ἀγαθὸν καὶ ψυχωφελῆ σκοπὸν ἀφορῶσαν ἀποδεξάμενοι, γράφομεν καὶ ἀποφαινόμεθα γνώμῃ κοινῇ, συνοδικῇ τῶν τε μακαριωτάτων καὶ ἀγιωτάτων Πατριαρχῶν τῆς τε μεγάλης πόλεως Ἀλεξανδρείας κυροῦ Σαμουνήλ, καὶ τῆς Ἀγίας Πόλεως Ιερουσαλήμ καὶ πάσης Παλαιστίνης κυροῦ Χρυσάνθου καὶ τῶν περὶ ἡμᾶς ἴερωτάτων Ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν καὶ περιποθήτων ἡμῶν ἀδελφῶν, καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα ἡ διαληφθεῖσα κοινὴ ὑπόσχεσις καὶ συγκατάθεσις τοῦ ρουφετίου τῶν γουναράδων περὶ τε τοῦ ἡμίσεως γροσίου εἰς τὸ καθ' ἐν σορόκιον τῶν σαμουρίων, καὶ περὶ τῆς προσθήκης τῶν δύο γροσίων εἰς κάθε μίαν δηλαδὴ διὰ τὰς παλαιὰς γούνας, εἴη καὶ διαμένῃ ἀπαράτορτος καὶ ἀμετάθετος διαπαντὸς καὶ ἔχει τὸ κῦρος καὶ τὴν ἰσχὺν ἀναντίρρητον, καὶ οἱ φυλάττοντες ταύτην χριστιανοὶ τοῦ ρουφετίου τῶν γουναράδων εἴησαν εὐλογημένοι παρὰ Πατρός, Υἱοῦ, καὶ ἀγίου Πνεύματος, τοῦ ἐνὸς τῆς φύσει μόνου Θεοῦ καὶ οἱ κόποι τῆς δουλεύσεως αὐτῶν εἴησαν καρποφορημένοι καὶ ὡφέλιμοι καὶ εύτυχεῖς, καὶ φυλάξοι αὐτοὺς ὁ Θεὸς ἀπὸ παντὸς κακοῦ, ἔχοιεν δὲ ἄμα καὶ τὰς εὐχὰς καὶ εὐλογίας τῶν ἀγίων Πατέρων προκόπτοντες ἀφεὶ διὰ χάριτος καὶ βοηθείας τοῦ Θεοῦ εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν καὶ σωτήριον. Όψέποτε δ' ἀν τις ἥ τῶν νῦν

ἢ τῶν μεταγενεστέρων ἐν τῷ ρουφετίῳ τῶν γουναράδων διανοηθῆ
ἀνευλαβῶς καὶ κακοβούλως ἐμποδίσαι καὶ διακόψαι καὶ ἀνατρέψαι τὴν
τοιαύτην πρὸς τὸν Ἀγιον Τάφον ἐλεημοσύνην, ὁ τοιοῦτος ὡς μισόκαλος καὶ
ἀνευλαβής, καὶ ἐπίβουλος τοῦ καλοῦ καὶ ἀναιρέτης τῆς κοινῆς καὶ
θεοφιλοῦς συνθήκης καὶ ὑποσχέσεως παντὸς τοῦ ρουφετίου, ἀφωρισμένος
εἴη... (αἱ συνήθεις ἀραι). Ὅθεν εἰς ἔνδειξιν καὶ διηνεκῆ ἀσφάλειαν ἐγένετο
καὶ τὸ πάρον ἡμέτερον πατριαρχικὸν συνοδικόν, ἐν μεμβράναις γράμμα,
καὶ ἐπεδόθη τῷ Ἀγίῳ καὶ Ζωοδόχῳ Τάφῳ.

αψιη'(1718) ἐν μηνὶ Σεπτεμβρίῳ ἵνδικτιῶνος ιβ'

- + Ιερεμίας ἐλέω Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κ/πόλεως Νέας Ρώμης καὶ
Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἀποφαινόμεθα.
- + Σαμουὴλ ἐλέω Θεοῦ Πάπας καὶ Πατριάρχης τῆς Μεγάλης πόλεως
Ἀλεξανδρείας συναποφαινόμεθα.
- + Ἐλέω Θεοῦ Πατριάρχης Ιεροσολύμων Χρύσανθος
συναποφαινόμεθα.
- + Ο Πρακλείας καὶ Ραιδεστοῦ Καλλίνικος. -Ο Κυζίκου Αὐξέντιος. -
Ο Νικομήδειας Παΐσιος. -Ο Λαρίσσης Παρθένιος. -Ο Βερροίας
Μαυάρνος. -Ο Μιτυλήνης Νικόδημος. -Ο Δρίστρας Ιερόθεος. -Ο
Βιζύης Ιωακείμ. -Ο Γάνου καὶ Χώρας Γρηγόριος. -Ο Ελασσῶνος
Ανανίας.

**ΕΚ ΤΩΝ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΤΕΛΕΤΩΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ
ΕΚΛΟΓΗ ΚΑΙ ΧΕΙΡΟΤΟΝΙΑ ΑΡΧΙΕΡΕΩΣ**

Ἐξ ἀφορμῆς τῆς πρὸ μικροῦ χρόνου τελεσθείσης χειροτονίας τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Σινᾶ κ. Πορφυρίου ἐν Ἱεροσολύμοις ὑπὸ τοῦ Μακαριωτάτου Πατρὸς ἡμῶν καὶ Πατριάρχου εὑκαιριδον θεωροῦμεν γνωρίσαι τοῖς ἀναγνώσταις τῆς «Νέας Σιών» τὰ κατὰ τὴν ἐκλογὴν καὶ χειροτονίαν Ἀρχιερέως ἐν τῷ Πατριαρχικῷ θρόνῳ Ἱεροσολύμων. Καὶ ἡ μὲν ἐκλογὴ Ἀρχιερέως τελεῖται κατὰ τύπους, ὅλως ἴδιαζοντας τῷ διέποντι τὴν Αγιοταφιτικὴν Ἀδελφότητα συστήματι, ἡ δὲ χειροτονία τελεῖται μὲν κατὰ τοὺς ἐν τῷ Μ. Εὐχολογίῳ συνήθεις τύπους¹, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν αὐτῷ τρεῖς τάξεις ἐπὶ χειροτονίᾳ Ἐπισκόπου ἀναγράφονται, ὁ δ' ἐπὶ τούτῳ τασσόμενος κληρικὸς ἡ τελετάρχης ἀπορεῖ τίνι τῶν τριῶν ν' ἀκολουθήσῃ, ἥμεῖς τὰς τρεῖς ταύτας συμπτύξαντες ἀπετελέσαμεν ἐν ὅλον σύμφωνον κατὰ πάντα τῇ νῦν κρατούσῃ τάξει ἐπὶ χειροτονίᾳ Ἐπισκόπου.

Μετὰ τὴν συνοδικὴν ἀποφάσει ἐκλογὴν ὑποψηφίου Ἀρχιερέως συντάσσεται τὸ ὑπόμνημα περὶ τῆς ἐκλογῆς καὶ καταχωρίζεται ἐν τῷ Κώδικι τῶν ὑπομνημάτων. Εὐθὺς εἶτα ὁ Πατριάρχης ἐπιτάσσει τῷ Ἀρχιδιακόνῳ τοῦ Ἐπιτροπικοῦ² καὶ τῷ

¹ Ἐκδοσις Βενετίας 1877 σελ. 166-187.

² Τρεῖς Ἀρχιδιακόνους κέκτηται ὁ Θρόνος Ἱεροσολύμων α) τὸν Μέγαν Ἀρχιδιάκονον τοῦ Θρόνου συλλειτουργοῦντα τῷ Πατριάρχῃ μόνον κατὰ τὰς λεγομένας Παροησίας, καὶ κρατοῦντα ἐπὶ δίσκου τὸ Φιρμάνιον τοῦ Πατριάρχου κατά τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ, ὅτε κατέρχεται πρὸς ἀνάγνωσιν τοῦ Φιρμανίου εἰς τὸ Διοικητήριον. β) τὸν Ἀρχιδιάκονον τοῦ Ἐπιτροπικοῦ, ἡ τὸν Μέγαν Τελετάρχην ἡ Ἐκκλησιάρχην, ὑφ' ὃν ὑπάγονται οἱ Διάκονοι καὶ οἱ Ἐφημέριοι τοῦ Κεντρικοῦ Μοναστηρίου καὶ οἱ ἐν Τερουσαλήμ Ἡγούμενοι. Συνεννοούμενος μετὰ τοῦ Πατριάρχου καὶ τοῦ Γέροντος Σκευοφύλακος, διορίζει τοὺς μέλλοντας συλλειτουργῆσαι κληρικούς, τὰς ὥρας τῆς καθόδου τοῦ Πατριάρχου εἰς τὸν Πανίερον Ναὸν· κρατῶν ἐν ἀκριβείᾳ βιβλίον σειρᾶς διορίζει τὸν Ἀρχιερέα καὶ τοὺς λοιποὺς κληρικοὺς διὰ τὰς πανηγύρεις, τὰ μνημόσυνα καὶ τὰς λοιπὰς τελετάς, ἐπιτάσσει τὴν ἔναρξιν τῆς καδωνοκρουσίας καὶ ἐν γένει ωθοῦσαι καὶ κανονίζει πάσας τὰς τελετάς, πανηγύρεις καὶ ἔορτάς καὶ γ) Τὸν Ἀρχιδιάκονον τῆς Αὐτοῦ Θειοτάτης Μακαριότητος, ὑφ' ὃν ὑπάγονται οἱ τῆς Πατριαρχικῆς Σάλας Διάκονοι, προεξάρχοντα τῶν ἐν αὐτῇ ιερῶν ἀκολουθιῶν καὶ πάντοτε συλλειτουργοῦντα τῷ Πατριάρχῃ, βαστάζοντα τὸ χαζοάνιον ἐν ἐπισήμοις ἔορταῖς καὶ ἐπισκέψεσι, καὶ, χροοστατοῦντος τοῦ Πατριάρχου, ίστάμενον ἐν τῷ Πατριαρχικῷ θρόνῳ καὶ συμφάλλοντα ἀριστερόθεν τῷ Πατριάρχῃ φάλλοντι τούτῳ τὰ ἀπόστιχα ἡ τὴν Τιμιωτέραν.

Τυπικάρη¹ εύτρεπισθῆναι τὸν Ἱερὸν Ναὸν τῶν Ἅγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἐλένης. Καὶ οἱ μὲν Ἀρχιερεῖς, ἡ Ἱερὰ Σύνοδος μετὰ τοῦ Ἀρχιγραμματέως, φέροντος ἐπανωκαλύμμαυχον καὶ κρατοῦντος τὸν Κώδικα τῶν ύπομνημάτων, κατέρχονται εἰς τὸν εἰρημένον Ἱερὸν Ναόν, ὁ δὲ ύποψήφιος οὐ συγκατέρχεται, ἀλλὰ παραμένει ἐν ἴδιῳ τόπῳ. Τοῦ Κώδικος τῶν ύπομνημάτων ἐναποτιθεμένου ἐπὶ τῆς Ἱερᾶς Προθέσεως, ἔνδον τοῦ ἀγίου Βήματος, προσκλήσει τοῦ Ἀρχιδιακόνου, εἰς ἕκαστος τῶν παρευρισκομένων Ἀρχιερέων διὰ τῆς Βορείου Πύλης εἰσερχόμενος εἰς τὸ Ἱερὸν Βῆμα, ύπογράφει τὸ ύπόμνημα τῆς ἐκλογῆς. Μεθ' ὁ δύο μὲν τῶν Συνοδικῶν Ἀρχιμανδριτῶν, φέροντες ἐπανωκαλύμμαυχα καὶ λαμπάδας ἐν ταῖς χερσὶ κρατοῦντες, ἀπέρχονται εἰς τὸν τόπον, ἐν ᾧ παραμένει ὁ ύποψήφιος, φέρων καὶ οὗτος ἐπανωκαλύμμαυχον καὶ σταυρὸν τοῦ στήθους, εἴπερ τυγχάνει Ἀρχιμανδρίτης, καὶ προσφωνοῦντες αὐτῷ τὸ μικρὸν λεγόμενον μήνυμα, ὁδηγοῦσιν εἰς τὸν Ἱερὸν Ναόν, ὁ δὲ Ἀρχιγραμματεύς, στὰς ἐν μέσῳ τῷ Ναῷ καὶ τιθεὶς ἐπὶ δισκελίου τὸν Κώδικα τῶν ύπομνημάτων, ἀναγινώσκει μεγαλοφάνως εἰς ἐπήκοον πάντων τὸ ύπόμνημα τῆς ἐκλογῆς. Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τούτου, ὁ ύποψήφιος, προπορευομένων, ὡς εἴρηται, τῶν νυμφαγωγῶν, εἰσέρχεται εἰς τὸν Ἱερὸν Ναὸν καὶ προσκυνήσας ἐν

¹ Τοῦ Πατριαρχικοῦ Ναοῦ τοῦ Κεντρικοῦ Μοναστηρίου τιμωμένου ἐπ' ὄνόματι τῶν Ἅγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἐλένης, ἐν ᾧ ἐκκλησιάζονται ἀπαντες οἱ ἀδελφοὶ ἀπὸ τοῦ Ἀρχιερέως μέχρι τοῦ Μοναχοῦ, τέτακται ἵδιος ἀδελφός, ρυθμίζων καὶ κανονίζων τὰ τῶν Ἱερῶν Ακολουθιῶν καὶ ὀνομαζόμενος Τυπικάρης, ὡφ' ὃν ύπάγονται οἱ ἐφημέριοι καὶ οἱ κανδηλάπται τοῦ ἱεροῦ τούτου Ναοῦ. Προεξάρχει τῶν πανηγύρεων ἐν μεγάλαις ἑορταῖς, καθ' ὅσον οὐκ ἔξον Ἀρχιερεῦσι προεξάρχειν ἐν τῷ Πατριαρχικῷ τούτῳ Ναῷ, οὔτε μὴν εὐλογεῖν ἢ εἰρηνεύειν (օρ. «Νέας Σιών» Τεῦχ. Γ' σελ. 285 ἐντυπο (284 ἡλεκτρονικῶς).

τῷ μέσω καὶ σχῆμα πρὸς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον καὶ τοὺς χοροστατοῦντας Ἀρχιερεῖς ποιησάμενος, κατευθύνεται διὰ τῆς ὁραίας Πύλης εἰς τὸ ἄγιον Βῆμα, προσκυνήσαντι δὲ τούτῳ ἐπὶ τῆς ἀγίας τραπέζης καὶ ἐνδυσαμένῳ φελώνην καὶ ἐπιτραχήλιον καὶ πρὸς δυσμὰς προσβλέποντι ἐν τῇ ὁραίᾳ Πύλῃ, προσέρχεται ὁ Ἀρχιγραμματεὺς καὶ προσφωνεῖ αὐτῷ τὸ λεγόμενον Μέγα Μήνυμα. Μετὰ δὲ τὴν νενομισμένην εὐχαριστίαν ὁ μὲν ὑποψήφιος λαμβάνων τὸ θυμιατὸν ποιεῖ «εὐλογητὸν» καὶ τῶν ψαλτῶν ψαλλόντων ἀργῶς καὶ μετὰ μέλους τὸ τρισάγιον θυμιᾶ ὅλον τὸν Ναὸν καὶ ἐπιστρέφων εἰς τὸ Ιερὸν Βῆμα ἐκφωνεῖ «ὅτι σοῦ ἔστιν ἡ βασιλεία κ.τ.λ.» οἱ δὲ ἀρχιερεῖς ἔξωθεν ἀρχονται ψάλλοντες τὸ ἀπολυτίκιον καὶ τὸ Κοντάκιον τῆς Πεντηκοστῆς εἶτα ὁ ὑποψήφιος: «ἐλέησον ἡμᾶς ὁ Θεὸς κ.τ.λ.» οἱ ἀρχιερεῖς «Κύριε ἐλέησον», τρίς, αὐθις ὁ ὑποψήφιος «ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ τῶν εὔσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων Χριστιανῶν» οἱ ἀρχιερεῖς «Κύριε ἐλέησον» τρίς, ὁ ὑποψήφιος «ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ τοῦ Πατρὸς καὶ Πατριάρχου ἡμῶν (δεῖνος) καὶ πάσης τῆς ἐν Χῶ ἡμῶν ἀδελφότητος», οἱ ἀρχιερεῖς «Κύριε ἐλέησον» τρίς, ὁ ὑποψήφιος: «ὅτι ἐλεήμων καὶ φιλάνθρωπος Θεὸς ὑπάρχεις κ.τ.λ.» μεθ' ὃ οἱ ψάλται ψάλλουσι τὸν Πολυχρονισμὸν τοῦ Πατριάρχου, προστιθέντες ἐν τέλει αὐτοῦ καὶ τὰ ἔξῆς: «ἔτι δὲ διὰ τῶν μακαρίων Αὐτοῦ εὐχῶν καὶ δεήσεων στηρίξαι, σῶσαι καὶ διαφυλάξαι Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θεοφιλέστατον ὑποψήφιον Ἀρχιεπίσκοπον τῆς ἀγιωτάτης Ἀρχιεπισκοπῆς ἡ Μητροπόλεως (δεῖνος) Κύριον Κύριον (δεῖνα). Κύριε φυλάττε αὐτὸν εἰς ἔτη πολλά», τοῦ δὲ ὑποψηφίου ποιήσαντος τὴν ἀπόλυσιν τῆς Πεντηκοστῆς: «ό ἐν εἴδει πυρίνων γλωσσῶν κ.τ.λ.» λήγει ἐν τῷ Ναῷ ἡ τελετὴ τῆς ἐκλογῆς. Μετὰ τὴν ἐν Ναῷ τελετὴν οἱ ἀρχιερεῖς παραλαμβάνουσι τὸν ὑποψήφιον καὶ ὑπὸ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς Ιερᾶς Συνόδου καὶ τῶν παρεστώτων ἀκολουθούμενοι, ἀνέρχονται εἰς τὴν Μεγάλην Αἴθουσαν τοῦ Πατριαρχείου καὶ προσάγουσιν αὐτὸν τῷ Πατριάρχῃ καὶ ὁ μὲν Πατριάρχης ἀσπάζεται τὸν ὑποψήφιον, οὗτος δὲ τὴν δεξιὰν τοῦ Πατριάρχου, μεθ' ὃ λήγει καὶ ἡ τελετὴ τῆς ὑποδοχῆς γινομένη συνήθως μίαν ἡμέραν πρὸ τῆς χειροτονίας καὶ μετὰ τὸν Ἐσπερινόν.

Ωσαύτως πρὸ τῆς χειροτονίας περὶ λύχνων ἀφὰς ὁ κατὰ καιρὸν Γέρων Ἀρχιγραμματεὺς τοῦ Ἱεροῦ Κοινοῦ τοῦ Π. Τάφου μεταπέμπεται παρ' ἐαυτῷ τὸν ὑποψήφιον ἐν τῷ ἰδιαιτέρῳ αὐτοῦ γραφείῳ, ἔνθα ἐπιδίδωσιν αὐτῷ Κώδικα, ἐμπεριέχοντα πρὸς τοῖς ἄλλοις γράμματα καὶ ἀρθρα τῶν ἀοιδίμων Πατριαρχῶν Χρυσάνθου καὶ Μελετίου, ἐφ' ᾧν ἐδράζεται κατὰ τὸ πλεῖστον ἡ πρὸς τὸν Πατριαρχην ἀφοσίωσις καὶ πίστις ἐκάστου μὲν ἀδελφοῦ, ἵδια δ' ἀρχιερέως, ὑποσχομένου διὰ τῆς ὑπὸ τὰ παρ' αὐτοῦ ἀναγνωσθέντα γράμματα καὶ ἀρθρα ταῦτα ὑπογραφῆς αὐτοῦ γεράίρειν, τιμᾶν καὶ σέβεσθαι τὸν Πατριαρχην, οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ προασπίζεσθαι τῶν προνομίων καὶ δικαίων τῆς εὐαγγοῦς ἡμῶν Ἀδελφότητος. Τούτου ἔνεκα οἱ Ἀρχιερεῖς τοῦ Ἱεροῦ ἡμῶν Κοινοῦ ὀφείλουσιν εἶναι οὐ μόνον οἱ πάντων τῶν ἀδελφῶν εὐπειθέστατοι τῷ Πατριαρχῇ, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀκριβέστατοι εἰς τὴν εὔορκον ἐκπλήρωσιν τῶν ὑψηλῶν αὐτῶν καθηκόντων καὶ διακονῶν, τύπος καὶ ὑπογραμμὸς γινόμενοι τοῖς λοιποῖς ἀδελφοῖς, ἵνα καὶ παρ' αὐτῶν λαμβάνωσι τὴν δέουσαν τιμήν, καὶ τὸν προσήκοντα σεβασμόν.

Κατὰ τὴν ὥρισμένην δὲ τῆς χειροτονίας ἡμέραν, κατελθόντος τοῦ Πατριαρχοῦ μετὰ τῆς συνήθους παρατάξεως ὑπὸ τοὺς ἥχους τῶν καδῶν τοῦ μεγάλου Κωδωνοστασίου εἰς τὸν Πανίερον Ναὸν τῆς Ἀναστάσεως καὶ μετὰ τὸ «εἰς πολλὰ ἔτη» ἐπὶ τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον ἀνελθόντος καὶ τῶν σημάντρων τοῦ Ναοῦ κρουομένων, λαμβάνουσι καιρὸν ἀνὰ δύο οἱ μέλλοντες συλλειτουργῆσαι τῷ Πατριαρχῇ κληρικοί, ἱερεῖς τε καὶ διάκονοι. Πάντων δὲ τούτων τὰς ἱερατικὰς αὐτῶν στολὰς ἐνδυσαμένων, κατὰ τὴν τρίτην στάσιν τῶν σημάντρων ἐξέρχονται οἱ διάκονοι μετὰ τῶν δικηροτρικήρων καὶ ἴσταμενοι ἐνθεν καὶ ἐνθεν τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου ἐκφωνοῦσιν «ἴερεῖς ἐξέλθετε». Καὶ οἱ μὲν ἱερεῖς, κρατοῦντες τὰ Πατριαρχικὰ ἄμφια, ἐξέρχονται τῆς ὡραίας πύλης καὶ ἴστανται κατὰ στίχους ἐνθεν καὶ ἐνθεν τοῦ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Ναοῦ εὐτρεπισθέντος θρόνου, ὁ δὲ Πατριαρχῆς λαβὼν καιρόν, ὡς σύνηθες, ἴσταται ἐν τῷ θρόνῳ τούτῳ, ὅτε οἱ μέλλοντες συλλειτουργῆσαι Ἀρχιερεῖς, οἵς ἀκολουθεῖ καὶ ὁ ὑποψήφιος, ποιοῦντες ἐμπροσθεν τοῦ Πατριαρχοῦ σχῆμα καὶ τὸν ἐν Χῷ λαμβάνοντες καὶ διδόντες ἀσπασμόν, ἀσπάζονται τὴν

δεξιὰν τοῦ Πατριάχου, λαμβάνει δὲ παρὰ τοῦ Πατριάρχου εὐλογίαν καὶ ὁ ὑποψήφιος· καὶ οὕτως εἰσέρχονται ἄπαντες εἰς τὸ Ιερὸν Βῆμα. Καὶ μὲν οἱ Αρχιερεῖς ἐνδύονται τὰ ἀρχιερατικὰ αὐτῶν ἅμφια, ὁ δὲ ὑποψήφιος μόνον ἐπιτραχήλιον καὶ φελώνιον· δύο δὲ τῶν Διακόνων κρατούντων θυμιατὰ καὶ δικηροτρίκηρα καὶ τοὺς συνήθεις ψαλμοὺς ἐκφωνούντων, ἔτεροι δύο διάκονοι ἐνδύονται τὸν Πατριάρχην τὰ ίερὰ ἅμφια, τῶν ψαλτῶν ψαλλόντων ἕνα τῶν Είρμων «ἄνωθεν οἱ Προφῆται», «περίζωσον τὴν ρομφαίαν σου», ἥ «σήμερον στολίζεται ἡ Ἐκκλησία». Εἴθ' οὕτω προσκαλοῦνται οἱ διάκονοι τοὺς ἀρχιερεῖς ἐξελθεῖν τοῦ Ιεροῦ Βήματος· καὶ οἱ μὲν ἀρχιερεῖς, ἀνὰ δύο ἐξερχόμενοι, ἵστανται κατὰ τὴν τάξιν αὐτῶν ἐνθεν καὶ ἐνθεν παρὰ τῷ Πατριάρχῃ· τοῦ δὲ ὑποψηφίου ἐν τῷ Ιερῷ Βήματι ὅντος καὶ τοῦ ἀετοῦ ὑπὸ τοῦ Ἐκκλησιάρχου προετοιμασθέντος πρὸ δισκελίου παρὰ τὸν Σολέαν, εἰσέρχονται δύο διάκονοι διὰ τῆς ὥραίας Πύλης καὶ ἐξάγοντες τὸν ὑποψήφιον, τὸ Ιερὸν Εὐαγγέλιον ἐν ταῖς χερσὶ κρατοῦντα, αὐτὸν μὲν ἵστασιν ἐπάνω τοῦ ἀετοῦ, τοῦ δὲ διακόνου μεγαλοφώνως εἰπόντος: «Πρόσχωμεν», εἰς τῶν Κληρικῶν ὁ λογιώτατος εὐθὺς ποιεῖται τὴν πρώτην προσαγωγὴν τοῦ ὑποψηφίου κηρύσσων καὶ λέγων τάδε. «Προσάγεται ὁ θεοφιλέστατος ὑποψήφιος ἐστερεωμένος (Δεῖνα) τοῦ χειροτονηθῆναι Ἐπίσκοπον τῆς θεοσάστου Πόλεως (Δεῖνος)». Καὶ οὕτω προσάγεται ὑπὸ τῶν Κληρικῶν ὁ ὑποψήφιος ἄχρι τῆς θύρας τοῦ ἀετοῦ, κρατῶν ἐπὶ χεῖρας αὐτοῦ ἐγγράφους τοὺς θείους λιβέλλους τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τεθειμένους καὶ προσυπογεγραμμένους ὅντας παρ' αὐτοῦ. Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Πατριάρχης. «Τί προσῆλθες ἐνθάδε παρ' ἡμῶν αἰτῶν;» καὶ ἀποκρίνεται αὐτῷ ὁ ὑποψήφιος λέγων; «τὴν χειροτονίαν τῆς Αρχιερατικῆς χάριτος». Καὶ λέγει αὐτῷ αὐθίς ὁ Πατριάρχης: «Καὶ τι πιστεύεις;» καὶ ὁ ὑποψήφιος, ἀνοίγων τὸ Ιερὸν Εὐαγγέλιον λέγει μεγάλη τῇ φωνῇ «(δεῖνα) ἐλέω Θεοῦ ὑποψήφιος τῆς ἀγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς ἡ Μητροπόλεως (δεῖνα) οὐκείᾳ χειρὶ ταῦτα καθομολογῶ» καὶ ἀναγινώσκει μεγαλοφώνως τὸ ἄγιον σύμβολον οὕτω: «Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν κ.τ.λ.» μεθ' ὁ προστίθησι καὶ ταῦτα ἐν τέλει «(δεῖνα) ἐλέω Θεοῦ ὑποψήφιος τῆς ἀγιωτάτης Μητροπόλεως, ἡ Αρχιεπισκοπῆς (δεῖνος) ταῦτα ὑπέταξα».

Καὶ ὁ ὑποψήφιος ἔχων ἑκατέρῳθεν δύο διακόνους προσάγεται ὑπὸ τῶν κληρικῶν, ἐκφωνούντων: «Κέλευσον, κελεύσατε, κέλευσον, Δεσπότα ἄγιε, τὸν νῦν προσφερόμενόν σοι» καὶ ὁ μὲν Πατριάρχης λέγει, αὐτὸν εὐλογῶν σταυροειδῶς: «ἡ χάρις τοῦ Παναγίου καὶ Ζωοποιοῦ Πνεύματος διὰ τῆς ἡμῶν Μετριότητος προχειρίζεται σε Αρχιεπίσκοπον, ἡ Μητροπολίτην τῆς ἀγιωτάτης Μητροπόλεως ἡ Αρχιεπισκοπῆς (δεῖνος). Ὁ δὲ ὑποψήφιος, ἀσπαζόμενος τὴν δεξιὰν τοῦ Πατριάρχου, ὅστις ἀσπάζεται αὐτὸν εἰς τὸ μέτωπον, ποιεῖ τὸν ἐν Χῷ ἀσπασμὸν μετὰ τῶν λοιπῶν ἀρχιερέων. Καὶ ὁ ὑποψήφιος προσάγεται αὐθις ὑπὸ τῶν κληρικῶν ἄχρι μέσου τοῦ ἀετοῦ καὶ προσφωνεῖται ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου οὕτω. «Δήλωσον ἡμῖν πλατύτερον πᾶς ὄμοιογεῖς καὶ περὶ τῶν τριῶν ὑποστάσεων τῆς Ἀκαταλήπτου Θεότητος»· καὶ ὁ ὑποψήφιος διαπρουσίᾳ τῇ φωνῇ ἀναγινώσκει τὸν δεύτερον λίβελλον ὡς ἔχει ἐν τῷ Μ. Εὐχολογίῳ σελ. 170. Καὶ τούτου συμπληρωθέντος προσάγεται πάλιν ὑπὸ τῶν κληρικῶν ὁ ὑποψήφιος μετὰ τῶν ἀνωτέρω: «Κέλευσον, Κελεύσατε, κ.τ.λ» καὶ ὁ Πατριάρχης ἐπευλογῶν, ὡς ἄνω, λέγει τῷ ὑποψηφίῳ «ἡ χάρις τοῦ ἀγίου Πνεύματος εἴη μετὰ σοῦ, φωτίζουσα, στηρίζουσα καὶ συνετίζουσά σε πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου»· ἀκολουθεῖ ὁ ἄνω ἀσπασμὸς καὶ ὁ ὑποψήφιος προσάγεται ὑπὸ τῶν κληρικῶν ἄχρι τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀετοῦ προσφωνούμενος ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου οὕτω. «Δήλωσον ἡμῖν ἔτι πλατύτερον πᾶς ὄμοιογεῖς καὶ τὰ περὶ τῆς Ἐνανθρωπήσεως τοῦ Ἐνυποστάτου Θεοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ πόσας φύσεις δογματίζεις ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνὸς Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν»·. Καὶ ὁ ὑποψήφιος εὐθὺς μεγαλοφώνως ἀναγινώσκει τὴν τρίτην ὄμοιογίαν (σελ. 171). Καὶ ταύτης συμπληρωθείσης προσάγεται αὐθις ὁ ὑποψήφιος τῷ Πατριάρχῃ ἐπευλογούντι αὐθις αὐτὸν καὶ λέγοντι: «ἡ χάρις τοῦ Παναγίου καὶ Ζωοποιοῦ Πνεύματος διὰ τῆς ἡμῶν Μετριότητος ἔστω μετὰ σοῦ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων», καὶ γίνεται ὁ ἀσπασμός, ὡς ἄνω· εἶτα ὁ ὑποψήφιος εἰσέρχεται εἰς τὸ ἄγιον Βῆμα καὶ ἐνδύεται ἀπασαν τὴν ἱερατικὴν αὐτοῦ στολὴν ἀρχονται δὲ τῆς ἱερᾶς λειτουργίας καὶ αὐτὸς οὐκ ἐξέρχεται ἐν τῇ εἰσόδῳ, οἱ δὲ τεταγμένοι διανέμουσι κηρία πᾶσι τοῖς ἐν τῷ ναῷ κληρικοῖς τε καὶ λαϊκοῖς. Μετὰ τὸ τρισάγιον καὶ τὴν φήμην τοῦ Πατριάρχου, ὁ μὲν Πατριάρχης μετὰ τῶν

ἀρχιερέων μένων ἀπέναντι τῆς ἀγίας τραπέζης οὐκ ἀνέρχεται εἰς τὸ σύνθρονον, δύο δὲ ιερεῖς λαμβάνουσι τὸν ύποψήφιον καὶ ἀγαγόντες αὐτὸν διὰ τῆς Βορείου Πύλης, ἵστανται ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ καὶ κελεύουσιν αὐτὸν λέγοντες μόνον τὰ: «Κέλευσον, κελεύσατε»· φθασάντων δ' αὐτῶν εἰς τὴν Ωραίαν Πύλην, παραλαμβάνουσι τὸν ύποψήφιον οἱ ἀρχιερεῖς ἐκφωνοῦντες τὰ ἐπίλοιπα: «Κέλευσον, Δεσπότα ἄγιε, τὸν νῦν προσφερόμενὸν σοι.» τοῦ δὲ Πατριάρχου τρὶς σταυρώσαντος τὴν κεφαλὴν τοῦ ύποψηφίου καὶ τούτου ἀσπασαμένου τὴν δεξιὰν τοῦ Πατριάρχου, καθεζομένου ἐπὶ ἔδρας ἐμπροσθεν τῆς Ἀγίας Τραπέζης πρὸς τὸ βόρειον αὐτῆς μέρος, ὥστε βλέπειν πρὸς νότον, οἱ ἀρχιερεῖς περιάγουσιν αὐτὸν κύκλῳ τῆς Ἀγίας Τραπέζης τρὶς ψάλλοντες τὰ συνήθη τροπάρια «Ἄγιοι Μάρτυρες», «Δόξα σοι» καὶ «Ἡσαΐα χόρευε» καθ' ἕκαστον δὲ κύκλον τοῦ ύποψηφίου ἀσπαζομένου, τὸ ἐπιγονάτιον καὶ τὴν δεξιὰν τοῦ Πατριάρχου ὡς καὶ τὰς 4 πλευρὰς τῆς Ἀγίας Τραπέζης. Τούτων συμπληρωθέντων, ὁ μὲν Πατριάρχης ἀνίσταται· προσάγεται δὲ τούτῳ ύπὸ τῶν ἀρχιερέων ὁ χειροτονηθῆναι μέλλων ἐκ τοῦ δεξιοῦ μέρους κλίνων ἀμφότερα τὰ γόνατα καὶ τιθεὶς τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἐπὶ τῆς Ἀγίας Τραπέζης συνηρμοσμένας ἐπ' ἀλλήλας, ὥστε τὴν δεξιὰν καλύπτειν τὴν ἀριστεράν, καὶ τὸ μέτωπον ἐπ' αὐταῖς ἐπερείδων μετ' εὐλαβείας. Τοῦ δὲ Πατριάρχου ἐπιθέντος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ύποψηφίου τὸ ὡμοφόριον καὶ τοῦ ιεροῦ εὐαγγελίου τεθέντος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, οἱ ἀρχιερεῖς κρατοῦσιν αὐτὸν ἑκατέρωθεν. Τῷ δὲ Πατριάρχῃ Σταυροὺς τρὶς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ύποψηφίου ποιοῦντι καὶ ἐπευλογοῦντι αὐτὸν «εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρός κ.τ.λ.» ἔρχεται ὁ Ἀρχιγραμματεὺς ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους καὶ δίδωσιν αὐτῷ χάρτην, ἐν ᾧ γέγραπται: «Ψήφω καὶ δοκιμασίᾳ τῶν ιερωτάτων Μητροπολιτῶν καὶ Ἀρχιεπισκόπων, ἡ θεία χάρις...», τοῦ δὲ ἀρχιερέων μεγαλοφώνως εἰπόντος «πρόσχωμεν» ὁ Πατριάρχης ἀναγιγνώσκει τὰ γεγραμμένα εἰς ἐπήκοον πάντων. Μεθ' ὁ τῶν μὲν ἀρχιερέων καὶ τῶν λοιπῶν συλλειτουργῶν ἐν τῷ ιερῷ βῆματι ἀπαξ ψαλλόντων τό, «Κύριε ἐλέησον» καὶ ἔξω ἀμφοτέρων τῶν χορῶν τοῦτο ἐπαναλαμβανόντων, ὁ Πατριάρχης, ἔχων ἐπικειμένην τῷ ύποψηφίῳ

τὴν δεξιάν, εὐχεταὶ οὕτω μυστικῶς «Δεσπότα Κύριε» καὶ τὴν ἑτέραν εὐχὴν «Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν», συγχρόνως δὲ εἰς τῶν συλλειτουργῶν Ἀρχιερέων λεπτῆ τῇ φωνῇ ὅσον ἀκούειν τοὺς λοιποὺς Ἀρχιερεῖς καὶ ἀποκρίνεσθαι: «Κύριε ἐλέησον» ἀναγινώσκει τὰ διακονικὰ ταῦτα «ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν». Πάντων δὲ τούτων συμπληρωθέντων, ὁ Πατριάρχης αἱρεῖ τὸ εὐαγγέλιον καὶ τίθησιν αὐτὸν ἐπὶ τῆς Αγίας Τραπέζης, ἀνίστησι δὲ τὸν χειροτονούμενον καὶ λαμβάνων τὸν σάκκον, τὸ ὡμοφόριον, τὰ ἐγκόλπια καὶ τὴν ἀρχιερατικὴν φυλλάδα καὶ ἐν ἑκάστῳ τούτων ἐκφωνῶν «ἄξιος» ἐπιδίδωσι ταῦτα τῷ χειροτονηθέντι, ἀσπαζομένω τὴν δεξιὰν τοῦ Πατριάρχου καὶ ἐνδυομένω ταῦτα συνεργούντων καὶ τῶν συλλειτουργῶν ἀρχιερέων. Τοῦ δὲ Κλήρου ἔνδον τοῦ ιεροῦ Βήματος καὶ τῶν χορῶν ἐπαναλαμβανόντων τὸ «ἄξιος», ἄχρις οὗ ἐνδύσηται ὁ χειροτονηθείς, ὁ μὲν Πατριάρχης καὶ οἱ λοιποὶ ἀρχιερεῖς ἀσπάζονται τὸν χειροτονηθέντα, οἱ δὲ λοιποὶ τὴν δεξιὰν τοῦ χειροτονηθέντος. Μεθ' ὁ τῶν ψαλτῶν ψαλλόντων τὸ «εἰς πολλά ἔτη», ὁ Πατριάρχης ἐπευλογήσας τὸν λαόν, ἀνέρχεται τότε μετὰ τῶν Ἀρχιερέων εἰς τὸ σύνθρονον, τοῦ χειροτονηθέντος πρώτου τῶν Ἀρχιερέων καθεζομένου καὶ πρώτου μεταλαμβάνοντος τοῦ Τιμίου Σώματος καὶ Αἵματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἀρχεται δὲ ὁ ἀναγνώστης τοῦ ἀποστόλου καὶ συμπληροῦνται τὰ λοιπὰ τῆς λειτουργίας. Μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν ὁ Πατριάρχης στὰς ἔμπροσθεν τῆς ὥραίας πύλης, ἐπιδίδωσι τῷ χειροτονηθέντι τὴν ἀρχιερατικὴν ράβδον λέγων ταῦτα: «λάβε τὴν ράβδον ταύτην...». Ό δὲ χειροτονηθείς, λαβὼν ταύτην ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Πατριάρχου ὡς καὶ τὴν Μίτραν, ἐπευλογεῖ τὸν λαόν καὶ διανέμει εἶτα ἀπὸ τοῦ Ἀρχιερατικοῦ θρόνου τὸ Ἀντίδωρον, τῶν ψαλτῶν ψαλλόντων τοὺς συνήθεις Εἰρημούς. Μεθ' ὁ Πατριάρχης ἐν κωδωνοκρουσίᾳ ἀνέρχεται μεθ' ὅλου τοῦ Κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ εἰς τὴν Μεγάλην αἱθουσαν τοῦ Πατριαρχείου, ἔνθα προσφωνοῦνται συγχαρητήρια τῷ νεοχειροτονηθέντι Ἀρχιερεῖ.

Οὕτω λήγει καὶ ή τελετὴ τῆς χειροτονίας Ἀρχιερέως.

Ἐν τῇ Ἀγίᾳ Πόλει Ναζαρὲτ ἀπὸ Νοεμβρίου κη'

†Ο Ναζαρὲτ Θεοφάνης

**ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ
Ε Ν Ρ Ω Σ Σ Ι Α**

Ἐσχάτως (κατὰ τὰ ἔτη 1902-4) ἐν Πετρουπόλει συνεστήθησαν θρησκευτικο-φιλοσοφικὰ συνέδρια ἐπὶ σκοπῷ ἀναζωπυρήσεως τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος καὶ ἐπιρρώσεως τῶν ζωηφόρων τοῦ χριστιανισμοῦ ἀρχῶν ἐν τῇ μεμορφωμένῃ κοινωνίᾳ. Ἐν αὐτοῖς συνηντᾶντο διάφοροι λόγιοι καὶ ἐπιστήμονες πάσης ἀποχρώσεως μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς διδασκούσης Ἐκκλησίας καὶ ἐν πνεύματι ἀγάπης καὶ εἰλικρινείας συνεζήτουν περὶ σπουδαιοτάτων θρησκευτικῶν ζητημάτων, περὶ τῶν νέων ἴδεῶν, ἀς τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς ἀγερώχως προύβαλε μετὰ παραλόγου ἀπαιτήσεως ἀντικαταστάσεως δι' αὐτῶν ἀντὶ τῶν χριστιανικῶν ἀρχῶν καὶ περὶ πολλῶν ἄλλων φιλοσοφικῶν ζητημάτων ἀπτομένων ἐγγύτατα τοῦ κοινωνικοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητος. Τὰ συνέδρια ταῦτα καὶ οἱ ἐν αὐτοῖς ἀκουσθέντες λόγοι παρέχουσιν ἐναργῆ εἰκόνα τῆς τελουμένης ἐν Ρωσίᾳ θρησκευτικῆς κινήσεως καὶ ἀριστα διαζωγραφοῦσι τὸ μέγα ἐνδιαφέρον, ὅπερ πρὸς τὴν θρησκείαν δεικνύουσι καὶ οἱ ἀνθρωποι τῆς τέχνης καὶ τῆς φιλολογίας καὶ τῆς ἀριστοκρατίας, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τὴν ἰσχυρὰν ἐπ' αὐτῶν ἐπίδρασιν διαφέρονταν ἀντιχριστιανικῶν καὶ οὐτοπιστικῶν ἴδεῶν, ἐξ ὧν μέγα χάσμα ἡνεῳχθη μεταξὺ τῆς στρατευομένης Ἐκκλησίας καὶ αὐτῶν καὶ οὗ τὴν ἀρσιν διὰ τῆς εύρεσεως modus vivendi ἐπιδιώκουσι κυρίως τὰ ἄνω μνημονευθέντα συνέδρια. Υπὸ τινων ἴδεῶν ἐνεφοροῦντο π.χ. οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς φιλοσοφικο-μυστικῆς τάσεως καὶ ὅποια αἰσθήματα ἔτρεφον πρὸς τοὺς ex officio τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν εἴτε ἀπὸ τοῦ ἀμβωνος εἴτε ἀπὸ τῆς ἔδρας τῶν ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων ἐκπαιδευτηρίων ἀναπτύσσοντας μεθ' ὧν ἐν τοῖς συνεδρίοις τούτοις ἥρχοντο εἰς ἐπαφήν, δυνάμεθα νά ἵδωμεν ἐκ τῶν ἔξῆς λόγων τοῦ

σπουδαιοτάτου αὐτῶν ἀντιπροσώπου Β. Ρόζανοβ, ἀνδρὸς πεπροικισμένου ὑπὸ ἐκτάκτου εὐφυΐας καὶ πλουσίας φαντασίας ἔκτακτον γοητείαν ἀσκοῦντος ἐπὶ τοῦ ἀναγινώσκοντος τὰ ἐκ καλλιλογικῆς καὶ καλαισθητικῆς ἀπόψεως θαυμάσια τῇ ἀληθείᾳ ἔργα αὐτοῦ, ἀλλά δυστυχῶς καὶ σφόδρα ἐκκεντρικοῦ ἐν ταῖς ἰδέαις αὐτοῦ. «Δέον νὰ εἴπωμεν», γράφει οὗτος ἐν τινὶ ἐπιφυλλίδι ἐν τῷ «χρόνῳ τῆς Πετρουπόλεως» (4 Ιανουαρίου 1905 N. 10363) καταχωρισθείσῃ, «ὅτι ὁ σμικρὸν ἐνασχοληθείς περὶ τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα καὶ δὴ οὐχὶ ἐξ ἐπαγγέλματος εἴτε καὶ ἐντολὴν ἀλλ' ἐλευθέρως διὰ τῆς ψυχῆς καὶ καρδίας αὐτοῦ, μετὰ κόπου εἶτα θὰ αἰσθάνηται ὅρεξιν νὰ στραφῇ καὶ εἰς ἔτερα οἰαδήποτε ἀσχολήματα. Οὐδεμίᾳ ἐπιστήμῃ οὔτε πᾶσαι ὅμου ἄπτονται τῶν ὁρίων τῆς Ἰστορίας τῆς πρώτης ἀρχῆς αὐτῆς καὶ τοῦ πιθανοῦ αὐτοῦ τέλους (καθολικὴ κρίσις) ὅσον ἡ θρησκεία. Άς λάβωμεν π.χ. τὸν συνειρμὸν τῶν ἴδεῶν δηλαδὴ τὴν σύνδεσιν τῶν παραστάσεων κατὰ τοὺς τέσσαρας νόμους τῆς ἀναπλάσεως, εἴτε τὸν νόμον τοῦ Φέχνερ ἐν τῇ ψυχολογίᾳ. Πάντα ταῦτα θὰ φανῶσι παιδιὰ τις κούκλας (ρουρέε) ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν πλοῦτον τῆς ψυχολογικῆς παρατηρήσεως καὶ τῶν ψυχολογικῶν νόμων τῶν ἀνακαλυπτομένων ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν μεγάλων ἀσκητῶν τῆς ἐρήμου καὶ καθόλου τῶν Πατέρων ἡμῶν. Η ψυχολογία τοῦ Βούνδ εἶνε πτωχοτέρα κατά πολὺ τῶν ορητῶν τοῦ Ἀντωνίου τοῦ Μεγάλου καὶ τοῦ Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου καὶ τέλος ἡ γλῶσσα αὐτῶν ἡ τόσον ἥρεμος καὶ παθητικὴ, ἡ τόσον πεπληρωμένη πάθους καὶ μεγαλείου οὐχὶ δωρεὰν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐποχῇ τῶν χειρογράφων εἶχεν ἑκατομμύρια ἀναγνωστῶν καὶ ἀκροατῶν. Τῇ ἀληθείᾳ ἐν οὐδεμίᾳ ἐποχῇ τὸν Βούνδ καὶ Μίλλ θ' ἀντέγραφον εἰς ἑκατοντάδας χιλιάδας ἀντιτύπων οὔτε ὁ χάρτης οὔτε ἡ γραφίς οὔτε οἱ ἀναγνῶσται οὔτε οἱ ἀντιγραφεῖς θὰ εἶχον τὴν ὑπομονὴν πρὸς τοῦτο. Ο μυστηριώδης λόγος τῆς Π. Διαθήκης καὶ τοῦ Εὐαγγελίου ἐστὶν αἰώνιος πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἐν τῇ γλώσσῃ κατά τὰς ἐμβαθύνσεις εἰς τὴν θρησκείαν. Τέλος τὰ ζητήματα περὶ τῆς ζωῆς τῆς συνειδήσεως, τὰ αἰνίγματα τῆς μετανοίας καὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς πολλῷ ἐνδιαφερότερά εἰσι τῶν ὀστέων τῶν τερατωδῶν

κατακλυσμιαίων ζώων καὶ τοῦ φωτὸς τοῦ Ραδίου. Ἐντεῦθεν ἄπασα ἡ χώρα τῆς θρησκείας, εἴτε θὰ χρησιμεύῃ ὡς ἀντικείμενον τῆς νοήσεως εἴτε τῆς φυσικῆς ζωῆς καρδίας, ἐστὶ πλουσιωτέρα, βαθυτέρα καὶ φωτιστικωτέρα ἢ ἄπας ὁ κόσμος τῶν ἐπιστημῶν ἢ καὶ ἡ φιλοσοφία. *Philosophia est ancilla theologiae τ. ἔ.* ἡ φιλοσοφία θεράπαινὰ ἐστὶ τῆς θεολογίας καὶ ἡ ρήτρα αὕτη, ἡ διατυπωθεῖσα κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας, θὰ ᾧτο πάντοτε ἀληθής, ἐὰν αὕτη ἡ θεολογία ἀπερισκέπτως δέν ἔπιπτεν εἰς τὴν δουλείαν, δὲν ἐδεσμεύετο ὑπὸ τῶν δεισιδαιμονιῶν αὐτῆς καὶ δὲν κατελαμβάνετο ὑπ' ἀκαίρου φόβου πρὸς αὐτήν. Ως γνωστὸν οἱ τελευταῖοι Μεροβίγγιοι (ἢ πρώτη δυναστεία τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας), κατεστράφησαν καθ' ὃν χρόνον ἐγένοντο ὑποχείριοι καὶ δοῦλοι τῶν οἰκονόμων αὐτῶν (*majordomes*) δηλαδὴ τῶν ὑπηρετῶν, οἵτινες ἐν ἀρχῇ ἦσαν ἐν πᾶσι εὐπειθεῖς δοῦλοι τῶν βασιλέων αὐτῶν. Ἰδοὺ, τοιοῦτον πρόσωπον, μαγιορδόμων ὡς πρὸς τὴν θρησκείαν παριστάνουσι νῦν οἱ μὴ κατ' ἐπίγνωσιν ὑπηρέται καὶ λειτουργοὶ αὐτῆς. Τὰς πλάνας τοῦ αἰῶνος τούτου καὶ ἐπὶ τέλους ἐκάστου αἰῶνος ἀνήγαγον εἰς θέσεις τινὰς ἀκαταλύτους. Ανεφύη τερατῶδες περίφραγμα σχολαστικῶν κατασκευασμάτων, τεχνικῶν καὶ σφαλερῶν, νομιζόμενον ὑπ' αὐτῶν ὅτι ἵσταται ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ κατακλυσμοῦ καὶ ὅτι διατελέσει ἵσταμενον μέχρι τῆς μελλούσης κρίσεως. Ανεφύη κοράλλινος στενὸς λιμὴν τῆς Θεολογίας, ἐν ᾧ ἡ ζωτικότης, ἡ ζωὴ μόνον ἐν ἐπιφανείᾳ ὑπάρχει, ἔνδον δὲ τὸ πᾶν ἥδη ἀπεστεώθη, ἀπελιθώθη καὶ ἐφ' οὗ μόνον συντρίβονται τὰ πλοῖα τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρωπίνου καὶ παγκοσμίου πλοῦ. Τὸ διατρέφον ἄλλοτε τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν νῦν ἀπαμβλύνει αὐτὴν, τὸ πτερυγίζον καὶ μεταρσιοῦν ἄλλοτε, νῦν ἀποκοιμίζει, τὸ ἐλευθεροῦν ἄλλοτε τὴν ψυχήν, νῦν ὑποδουλοῖ αὐτὴν. Τὸ ἄλλοτε δάκρυα ἐκσπῶν ἐκ τοῦ ἀνθρώπου, νῦν βδελυγμίαν διεγείρει». Μετὰ τὴν τοιαύτην καυστικωτάτην ἐπίσκωψιν τῆς ξηρᾶς καὶ ἀγόνου σχολαστικότητος τῆς συγχρόνου Ἐπιστημονικῆς θεολογίας ὁ Ρόζανοβ ἐπάγεται τὰ ἔξης μεγίστης προσοχῆς ἄξια λόγια. «Ἄλλ' ἐπαναλαμβάνομεν οὐδαμῶς τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν οὐσίαν τῆς θρησκείας, ἀλλ' ἐστιν ἀπάνθρωπος σχέσις τῶν ἰστορικῶν ἀνθρώπων πρὸς

τὴν θρησκείαν. Καὶ ὅμως ὁσοδήποτε ὄχληρός, βαρὺς καὶ ἀν παρίσταται ὁ λίθινος οὗτος λιμὴν τῶν πρὸ πολλοῦ νεκρῶν ἵδεῶν, τῶν πρὸ πολλοῦ ἀποσβεσθέντων καὶ εἰς πτῶμα μεταποιηθέντων αἰσθημάτων, οὐχ ἥττον ὁ παλαιὸς οὗτος λιμὴν μετὰ τῶν λειψάνων τῶν συντριβέντων ἐπ' αὐτοῦ πλοίων ἔλκει τὴν ψυχήν. Καὶ τὸ κατασκεύασμα αὐτοῦ καὶ τὸ *fatum* καὶ αἱ ἐνταφιασθεῖσαι ἐνταῦθα ἐλπίδες καὶ πόθοι τῆς ἀνθρωπότητος ἐκ νέου ἔλκυσιν ἡμᾶς ἐνταῦθα... Ἐν τοῖς θρησκευτικο-φιλοσοφικοῖς συνεδρίοις αἱ ἑκατοντάδες τῶν ἀκροατῶν δύνανται νὰ μαρτυρήσωσι περὶ τῆς ἐν πᾶσιν ἐλευθέρας συζητήσεως χάρις εἰς τοὺς δεξιοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ κλήρου, οἵτινες διὰ τῶν τρόπων τοῦ ὄμιλεῖν, τοῦ ἀμφιβάλλειν, τοῦ φιλοσοφεῖν μετεποίουν τὸ ἀκάθεκτον πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας εἰς ἥπιον καὶ ἥρεμον, εἰς εἰλικρινῆ πόθον συμφωνίας καὶ συναρωγῆς. Ἐν τῷ ζήλῳ, ἐν τῇ θέρμῃ, ἐν τῇ προθυμίᾳ οἱ κληρικοὶ πολλάκις ἐφαίνοντο ἀνώτεροι τῶν κοσμικῶν. Καὶ ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ὁ λίθινος φραγμὸς τῆς σχολαστικῆς, ὁ συγχύσας κατ' ἄθλιον τρόπον τὸν νοῦν τῶν κληρικῶν τούτων, ἀναντιρρήτως πολλαὶ συμφωνίαι μετ' αὐτῶν θὰ ἥσαν δυναταὶ καὶ πολλαὶ μεγάλαι ἀλήθειαι ὑπ' αὐτῶν ἰστορικῶς φυλασσόμεναι θὰ ἐγίνοντο ἀσπασταί. Άλλ' ἐπὶ τοῦ λιθίνου τούτου φραγμοῦ τῆς σχολικῆς αὐτῶν μορφώσεως συνετρίβετο ὁ νοῦς τῶν κοσμικῶν. Τὸ δυσχερέστερον πάντων ἦν νὰ φέρωμεν τοὺς κληρικοὺς εἰς θέσιν ἀπλῶς νὰ νοήσωσι περὶ τίνος ὄμιλοῦσι καὶ θλίβονται οἱ κοσμικοί. Καὶ ὡς πρὸς τοῦτο ἐξεφάνησαν αἱ μεγάλαι ὑπεροχαὶ τῶν λαϊκῶν. Αἰωνίως ἐλεύθεροι καὶ εὐκίνητοι εἰσῆγον εἰς τὰ συνέδρια τὸ πρόσωπον αὐτῶν, τὸ ὄνομα, τὴν βιογραφίαν, τὴν καρδίαν αὐτῶν, ἐν γένει πᾶν ὅ,τι ἀποπνέει ζωήν. Οὗτοι δὲ προσηλοῦντο πάντοτε τῷ σχολαστικισμῷ. Ἐκαστος ἐξ αὐτῶν ὡμίλει ἐξ ὄνόματος τοῦ σεμιναρίου ἐκείνου, ἔνθα ἐμαθήτευσεν. Ωμίλουν κατὰ τὸν Ἱερὸν Χρυσόστομον, κατὰ τὸν Μέγαν Βασίλειον, ἀλλ' οὐδὲν ἴδιον παρουσίαζον. Οἱ λαϊκοὶ τὸ κοινὸν τοῦτο σχῆμα, τὸ τερέτισμα τοῦτο τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς διανοήσεως ἐμίσουν κυριολεκτικῶς. Δέν ἀρνούμεθα τὸν Μέγαν Βασίλειον, ἔλεγον, ἀλλ' εἴπατε καίτι ἴδιον. Ἰδιον! ἀλλ' ἀπέθανον ἐν τῷ Μεγάλῳ Βασιλείῳ ἥδη ἀπὸ τοῦ 7ου αἰῶνος μ.Χ. καὶ ἔκτοτε μέχρι σήμερον εἰμί σκιὰ, περιπατοῦσα τὴν γῆν καὶ τοὺς λόγους τοῦ Μεγάλου Βασιλείου λαλοῦσα. Οἱ λαϊκοὶ ἡγανάκτουν,

διότι ἡναγκάζοντο νὰ ἀποτείνωσι τὸν λόγον πρὸς σχῆμα, ὅπερ οὕτε αἰσθάνεται, οὕτε ἐννοεῖ, οὕτε θλίβεται, οὕτε συμπάσχει τινί, ἀλλὰ μένει κύμβαλον ἀλαλάζον καὶ χαλκὸς ἥχων, περὶ οὗ ὁ κύριος ἀντιπρόσωπος αὐτῶν (νοεῖ φαίνεται ὁ γράφων τὸν Ἐπίσκοπον Σέργιον, πρύτανιν τῆς Ἑκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας τῆς Πετρουπόλεως καὶ πρόεδρον τῶν περὶ ὄντων ὁ λόγιος θρησκευτικο-φιλοσοφικῶν συνεδρίων) ἔξεφράσθη, ὅτι οὐδὲν ἐστιν ἀν μὴ ὑπάρχῃ ἐν αὐτῷ ἡ ἀγάπη. Πρόδηλον ὅτι ἡ κωφότης τοῦ κλήρου κατ' οὐσίαν ἐστὶ πρῶτον διανοητικὴ καὶ εἴτα καρδιακὴ». Εἰς τοὺς δριμεῖς τούτους ἐλέγχους προστίθησιν ὁ Ρόζανοβ καὶ ἔτερον φοβερώτερον, ἀκριβῶς ἐλέγχει τὸν ὁρθόδοξον τῆς Ρωσίας ἀνώτερον κλῆρον καὶ ἐπὶ ἀποκλειστικότητι, ἀλαζονείᾳ καὶ ἀγερωχίᾳ ὁμοίᾳ τῇ τοῦ Πάπα. «Ἐστι δυνατόν, ἀναφωνεῖ οὗτος, οἱ λαοὶ ἐκ τοῦ οὐρανίου, ἐκ τῆς θρησκείας νὰ φεύγωσι; Μήτοι ὑπάρχῃ τις, ᾧτινι ὁ ἥλιος, ὁ οὐρανὸς νὰ μὴ ἡ προσφιλής; Μήτοι ὁ Θεὸς παρίσταται τινὶ δυσάρεστος; Άλλ' ἴδοὺ ὁ ἀχαλίνωτος πάπας καὶ λέγει: ἐγὼ εἰμι Θεός. Άλλ' ἡ παραβίασις αὕτη τῆς πρώτης καὶ δευτέρας ἐντολῆς τῆς κηρυκτούσης «οὐκ ἔσονται σοὶ θέοι ἔτεροι πλὴν ἐμοῦ» καὶ «οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλον» ἔξήγειρε τὰ ἔθνη καὶ ἐνέπλησεν αὐτὰ ἰερᾶς ἀγανακτήσεως ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ. Ἀνευ Θεοῦ ὁ ἀνθρωπος οὐδέποτε θέλει νὰ μένῃ καὶ εἰς τὸν Θεὸν τὰ ἔθνη ταῦτα θὰ ἐπιστρέψει, δυνατὸν ὅμως νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὸν κλῆρον». Αἱ τοιαῦται καὶ ἔτεραι μομφαὶ ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἔτέρων διαλαλούμεναι κατὰ τῶν κληρικῶν καὶ ἐγένοντο ἵσως ἡ ἀφορμὴ τῆς ἀμοιβαίας συναντήσεως ἐν τοῖς θρησκευτικο-φιλοσοφικοῖς συνεδρίοις, ἵνα ἐκ τῆς ἀμοιβαίας καὶ εἰλικρινοῦς συζητήσεως καλλίτερον ἀλλήλους γνωρίσωσι καὶ ἀφαιρεθῶσιν αἱ ὑπάρχουσαι παρεννοήσεις. Θέματα ἐν τοῖς συνεδρίοις τούτοις συνεζητήθησαν πλεῖστα ὅσα, οἷον τὸ τῆς καταστάσεως τῆς Ρωσικῆς Ἑκκλησίας καὶ τῶν ζωτικῶν αὐτῆς σκοπῶν, τῆς σχέσεως τῆς Ἑκκλησίας πρὸς τὴν οἰκογένειαν καὶ πρὸς τὴν κοινωνίαν, περὶ τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων τῆς πολιτείας καὶ Ἑκκλησίας, περὶ τῆς σχέσεως τῆς χριστιανικῆς θρησκείας πρὸς τὸν πολιτισμόν, περὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως, περὶ τῆς θρησκευτικῆς δημιουργικότητος. Ἐνεκα τῆς σπουδαιότητος τῶν θεμάτων τούτων καὶ ἐνεκα τῶν σφόδρα ἀντιθέτων

γνωμῶν μεταξύ τῶν συζητούντων πολλάκις διηγείροντο μόνον ἀμφιβολίαι καὶ ἀπορίαι, ἀλλ' ἡ διαθερμαίνουσα τοὺς ἀγορητὰς ἀγάπη πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ ὑφ' ἀπάντων ὁμολογουμένη εὐεργετικὴ ἐπίδρασις αὐτῆς ἐπὶ τῆς κοινωνίας κατίσχυε τῶν προσωπικῶν γνωμῶν καὶ ἐνεπλήρου αὐτοὺς ἐλπίδος συμφωνίας, ἥτις, ὡς ὁμολογεῖται ὑπὸ τε τῶν κληρικῶν καὶ ὑπὸ τῶν λαϊκῶν, οὐδέποτε ἀπέλιπεν αὐτοὺς. Λυπηρὸν βεβαίως ὅτι ἐν τοῖς συνεδρίοις τούτοις ἥκουσθησαν καὶ σφόδρα παράχορδοι καὶ ἐκκεντρικοὶ λόγοι, ὅτι διετυπώθησαν ἰδέαι ὑπὸ τινῶν ἀγορητῶν σφόδρα ἀντιχριστιανικά, ὑπ' αὐτῶν μὴ νομιζόμεναι ὡς τοιαῦται, ἀλλά θεωρούμεναι μόνον ὡς μομφαὶ κατὰ τῆς διδασκούσης ἐκκλησίας, ἀλλά παρήγορον ὅτι αἱ παραφωνίαι αὗται ὑπὸ τῶν ἐγκριτωτέρων μελῶν ἀπεκριθύσσοντο καὶ ἀνηροῦντο μετὰ δυνάμεως καὶ πειθοῦς. Ἰδέα καθ' ἔαυτὴν ψευδὴς ὑποβαλλομένη εἰς λογικὴν ἀνάλυσιν, ἀπογυμνοῦται τῆς φαινομενικῆς αὐτῆς ἴσχύος καὶ καταπίπτει. Καὶ αἱ ἐκκεντρικαὶ αὗται ἰδέαι καὶ οὐτοπίαι, αἱ μετὰ τόσης θέρμης καὶ ἐνθουσιασμοῦ ὑπὸ τῶν δημιουργῶν αὐτῶν προβαλλόμεναι, συζητούμεναι ἡρέμως καὶ ψυχρῶς κατὰ τοὺς νόμους τῆς λογικῆς, ἀπεδεικνύοντο μόνον πλάσματα τῆς φαντασίας τῆς ἀληθείας θελκτικὰ καὶ γοητευτικά, ἀλλ' οὐχ ἥπτον πλάσματα τῆς φαντασίας καὶ οὐδὲν πλέον. Ἐνεκα τούτου δὲν δυνάμεθα ἢ ὅλη ψυχὴ καὶ καρδίᾳ συμπαθῶς νὰ προσενεχθῶμεν πρὸς τοὺς ἄνδρας τούτους καὶ θερμῶς νὰ συστήσωμεν, ὅπως καὶ παρ' ἡμῖν συστηθῶσι τοιαῦτα πνευματικὰ κέντρα ἐν τοῖς μᾶλλον σπουδαίοις παρ' ἡμῖν ἐκκλησιαστικοῖς κέντροις καὶ συντόνως ἐκδιωχθῆ δι' αὐτῶν ἡ ἐπίρρωσις τῶν χριστιανικῶν ἀρχῶν καὶ ἡ ὑπεράσπισις αὐτῶν κατὰ διαφόρων καινολόγων καὶ κενολόγων, παρουσιαζομένων δυστυχῶς ἐκάστοτε καὶ ἐν τῷ σώματι τοῦ εὐσεβοῦς ἡμῶν Γένους. Ἡ ἐντεῦθεν προκύψουσα ἡθικὴ καὶ πνευματικὴ ὡφέλεια ἔσται ἀνυπολόγιστος. Ἐπειτα, δὲν πρέπει ν' ἀποκρύπτωμεν, ὅτι πικρῶς ἐλεγχόμεθα ὑπὸ τῶν Διαμαρτυρομένων ἐπὶ στασιμότητι καὶ νεκρώσει, διν ἐλεγχον μετὰ δυνάμεως ἐπανέλαβον ἐν τοῖς ἐν Πετρουπόλει θρησκευτικο-φιλοσοφικοῖς συνεδρίοις πολλοὶ ἐκ τῶν ὁρθοδόξων αὐτῶν, διὸ καὶ ἀνάγκη νὰ δείξωμεν αὐτοῖς, ὅτι ὁ ζῆλος τῶν Πατέρων ἡμῶν, οἵτινες διὰ τῶν πνευματικῶν αὐτῶν ἀγώνων, ἔστερέωσαν καὶ ἐπαγίωσαν τὴν

δογματικήν καὶ ἡθικήν τοῦ Χριστιανισμοῦ διδασκαλίαν, διαθεομαίνει τὰ στήθη ἡμῶν καὶ γνησίαν χριστιανικὴν ζωήν, ίσχυρὰν καὶ ἀπόβλητον, παράγει ἐν μέσῳ ἡμῶν. Ἐπὶ τῇ γλυκερᾷ ταύτῃ ἐλπίδι καὶ παρουσιάζομεν ἐνταῦθα κατὰ μετάφρασιν ἐκ τοῦ ρωσσικοῦ μίαν τῶν σπουδαιοτάτων συζητήσεων τῶν ἐν τοῖς θρησκευτικο-φιλοσοφικοῖς συνεδρίοις λαβουσῶν χώραν «περὶ τῆς δογματικῆς ἀναπτύξεως» εἴτε «τῆς θρησκευτικῆς δημιουργικότητος», περὶ ἣς κατηναλώθησαν 3 ὄλόκληροι συνεδριάσεις (ΙΗ'-Κ'). Τὸ ζήτημα τοῦτο εἶνε λεπτότατον καὶ δυσχερέστατον, διότι ἀπτεται τῆς οὐσίας τοῦ δόγματος. Τὰ δόγματα ἐφανερώθησαν ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ καὶ λόγου τοῦ Θεοῦ, ἐκηρύχθησαν ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων, διετυπώθησαν μετὰ μακρούς καὶ συνεχεῖς ἀγῶνας ὑπό τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, τηροῦνται ὑπό τῆς ἐκκλησίας ἀκέραια καὶ ἀλώβητα καὶ οὐδενὶ τῶν πιστῶν ἐπιτρέπεται οὐδὲ ἐν ἵστα νὰ προσθέσῃ ἢ ἀφαιρέσῃ, φέρουσι κῦρος ἀπόλυτον, καὶ τὸν ζητοῦντα ν' ἀποκλίνῃ αὐτῶν ἢ ἐκκλησία καταδικάζει καὶ ἀποκόπτει τῶν μελῶν αὐτῆς. Ἄλλ' ἐὰν οὕτως ἔχῃ, πῶς νοητέα ἡ ἀνάπτυξις τοῦ δόγματος καὶ ὑπάρχει τοιαύτη; Ἰδοὺ ἀπορίαι ἐπιτακτικῶς ἀπαιτοῦσαι, παρὰ τῶν ὀρθοδόξων θεολόγων προσήκουσαν καὶ ἱκανοποιητικὴν λύσιν, ἵνα μὴ παριστάμεθα ὑπὸ τῶν διαμαρτυρομένων θεολόγων ὡς στάσιμοι καὶ νεκροὶ ἐν θρησκευτικοῖς, καὶ καὶ ἐκκλησιαστικοῖς ζητήμασιν, ὡς ἐπαναλαμβάνοντες κατὰ γράμμα ἐν εἰκοστῷ αἰῶνι σχήματα καὶ τύπους ἐν ζ' αἰῶνι διατυπωθέντα. Μίαν ἀπόπειραν λύσεως τοῦ ἀνωτέρω δογματικοῦ προβλήματος διορῶμεν ἐν τῇ περὶ ἣς ὁ λόγος συζητήσει «περὶ τῆς δογματικῆς ἀναπτύξεως» ἥν παρατίθεμεν ὡδε ὡς ἐγράφη ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τῆς Ακαδημίας τῆς Πετρουπόλεως Β. Β. Οὐσπένσκη ἐν τῷ περιοδικῷ τῆς αὐτῆς Ακαδημίας «Χριστιανικὸν ἀνάγνωσμα» τῶν μηνῶν Νοεμβρίου καὶ Δεκεμβρίου 1904. Ο συγγραφεὺς δέν ἀρκεῖται εἰς ἀπλῆν ἀναγραφὴν τῶν λεχθέντων ἐν τοῖς συνεδρίοις, ἀλλὰ παρενέργει καὶ πολλὰς ἴδιας βαθείας σκέψεις, οὐχ ἥπτον τὰ οὐσιωδέστατα μέρη τῆς συζητήσεως παρατίθενται αὐταῖς λέξεσι τῶν διαλεγομένων· πρὸς ἀποφυγὴν δὲ πάσης παρεξηγήσεως σημειοῦμεν, ὅτι ἐν τοῖς πλείστοις ἀκολουθοῦμεν πιστῶς τῷ πρωτοτύπῳ, ἐνιαχοῦ ὅμως καὶ ἀποκλίνομεν.

Κατὰ τὴν ιζ' συνεδρίασιν προύταθησαν αἱ ἐπόμεναι θέσεις πρὸς συζήτησιν.

1. Δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ δογματικὴ διδασκαλία τῆς ἐκκλησίας συντετελεσμένη; (σχέσις τοῦ δόγματος πρὸς τὴν ἀποκάλυψιν).

2. Ἐπραγματοποιήθησαν ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ κοινωνίᾳ (ἐν τῇ πολιτείᾳ, κοινωνίᾳ, οἰκογενείᾳ, πολιτισμῷ, τέχνῃ, ἐπιστήμῃ) αἱ ἐν τῷ χριστιανισμῷ περιεχόμεναι ἀλήθειαι;

3. Ἐὰν ἡ περαιτέρω θρησκευτικὴ δημιουργικότης ἐν τῷ χριστιανισμῷ δυνατὴ καὶ ἀναγκαῖα ὁμολογεῖται, διὰ ποίων τότε πραγματικῶν ὄδῶν ἐπιτευχθήσεται, καὶ πῶς συναρμοσθήσεται πρὸς τὴν Αγίαν Γραφήν, τὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας, τοὺς κανόνας τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων καὶ πρὸς τὰς διδασκαλίας τῶν Αγίων Πατέρων;

Κατ' οὓσιαν πᾶσαι αὗται αἱ θέσεις ὑπάγονται εἰς τὰ ἔξῆς δύω ζητήματα 1) εἶνε δυναταὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ νέαι ἀποκαλύψεις καὶ δόγματα; καὶ 2) εἶνε ἀναγκαῖαι διὰ τὴν ἐκκλησίαν αἱ νέαι ἀποκαλύψεις καὶ τὰ δόγματα;

Ο καθηγητὴς τῆς Δογματικῆς Θεολογίας ἐν Πετρουπόλει Π. Λεπόρσκης καὶ εἰς τὰ δύω ζητήματα ἔδωκεν ἀρνητικὴν ἀπάντησιν. Νέα δόγματα καὶ ἀποκαλύψεις οὔτε δύνανται οὔτε ἀναγκαῖαι εἰσι διὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Ὅταν ὅμιλῶσι περὶ τῆς δογματικῆς ἀναπτύξεως εἴτε περὶ τῆς περαιτέρω θρησκευτικῆς δημιουργικότητος ἐν τῷ χριστιανισμῷ, ὑπ' ὅψει ἔχουσι μόνον τὴν ποσοτικὴν διαπλάτυνσιν τῶν δογμάτων εἴτε τὴν βαθμιαίαν κατάληψιν τοῦ ἐν τοῖς δόγμασι περιεχομένου μυστηριώδους· ἀλλὰ καὶ ἐν ταύτῃ καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ περιπτώσει δογματική ἀνάπτυξὶς ἐστιν ἀδύνατος.

Η τοιαύτη ἀπάντησις κατὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ ἀπορρέει ἐξ αὐτῆς τῆς ἐννοίας τοῦ δόγματος. Δόγμα ἐστὶν ὅ,τι καὶ ἡ ἀποκάλυψις· εἶνε αὕτη ἡ ἀποκάλυψις μετενηγμένη μόνον εἰς ἐτέραν γλῶσσαν. Τὸ ἐρωτᾶν ὡς ἐκ τούτου περὶ τῆς δυνατότητος νέων δογμάτων ἐκτὸς τῶν δεδομένων ἐστὶν ὅ,τι καὶ ἐρωτᾶν περὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς ποσοτικῆς αὐξήσεως αὐτῆς τῆς ἀποκαλύψεως.

Αλλ' ἡ τοιαύτη ἐρώτησις περιέχει ἐν ἔαυτῇ τὸ ἄτοπον, διὸ καὶ τὸ τιθέναι αὐτὴν ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ ἐρωτᾶν τὸν θεολόγον, ἔστι δυνατὴ μετὰ τὴν ἐνσάρκωσιν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ Χριστῷ νέα ἐνσάρκωσις τοῦ Θεοῦ; Πάντα τὰ δόγματα ὑπάγονται εἰς τὸ μόνον τοῦτο δόγμα εἴτε

γεγονός, ὅπερ κεῖται ἐν τῇ βάσει τῶν δογμάτων τούτων, ἀκριβῶς εἰς τὴν ἐνσάρκωσιν τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ. Ἐστι τοῦτο κεντρικὸν γεγονός ἔχον καὶ τὰ προηγούμενα καὶ τὰ ἐπόμενα αὐτοῦ. Ως προηγούμενα καὶ ὡς ἐπόμενα τοῦ δόγματος τῆς ἐνσάρκώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου θεωρητέα τὰ δόγματα περὶ τῆς Αγίας Τριάδος, τῆς πρωτογόνου ἀγιότητος τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς δημιουργίας, τοῦ προπατορικοῦ ἀμαρτήματος, τὰ δόγματα περὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν μυστηρίων, περὶ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς μελλούσης ζωῆς. Ἐν τοῖς δόγμασι τούτοις περιέχεται ἄπας ὁ κύκλος τῶν χριστιανικῶν δογμάτων. Χιλιετρίδες παρελεύσονται καὶ διαμενοῦσι ταῦτα ἀμετάβλητα, οὐδὲν δὲ νέον δόγμα προστεθήσεται αὐτοῖς.

Τπάροχοντα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πρώτου σημείου τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς τηροῦνται ὑπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς συνειδήσεως explicite, καίτοι ἵσως ἐν ἀρχῇ δὲν ἐμφανίζονται ἀντικείμενον σαφοῦς συνειδήσεως, οὐδὲ προκαλοῦσι τὴν πρὸς αὐτὰ διανοητικὴν ἀναφορὰν τοῦ ζῶντος ἐν αὐτοῖς.

Άλλ' ἡ διανοητικὴ αὕτη σχέσις πρὸς τὰ δόγματα σημασίαν δέν ἔχει διὰ τὸ περιεχόμενον αὐτὸ τῶν δογμάτων, ἐπειδὴ τὸ δογματικὸν περιεχόμενον εἶνε μυστήριον ἀπολύτως ἀπρόσιτον τῷ ἀνθρωπίνῳ νῷ, καὶ πάντοτε ἔσται μυστήριον ὁσονδήποτε ὑψηλὴ καὶ τελεία καὶ ἀν ἦ ἡ δογματικὴ διατύπωσις. Παραδείγματος χάριν, ὁ ὅρος τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου περὶ τῆς ἐνώσεως ἐν τῷ Χριστῷ δύω φύσεων, τὸ λαμπρότατον τοῦτο ἀποτέλεσμα τῆς θεολογικῆς διανοήσεως κατὰ τὸν χρυσοῦν αἰῶνα τῆς ἐκκλησίας, ἐκφράζει οὐχὶ θετικὴν ἐμβάθυνσιν εἰς τὸ μυστήριον τοῦ ἐνὸς Θεανδρικοῦ Προσώπου, ἀλλὰ μόνον ἀρνησιν τῆς ψευδοῦς ἀντιλήψεως (ἀσυγχύτως, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως, ἀτρέπτως). Αὐτὸ τὸ γεγονός τῆς ἐνανθρωπήσεως ἔμεινε τόσον ἀκατάληπτον εἰς τοὺς σοφοὺς πατέρας τοῦ Δ' καὶ Ε' αἰῶνος ὅσον καὶ διὰ τοὺς ἀπλοῦς ἐκείνους χειρώνακτας, ἐξ ὧν συνίστατο ἡ πρωτόγονος χριστιανικὴ κοινότης.

Ἐὰν ώς ἐκ τούτου δυνάμεθα νὰ ὁμιλῶμεν περὶ τῆς δογματικῆς ἀναπτύξεως, ἀλλ' ἡ ἀνάπτυξις ώς μεταβολὴ πίπτει οὐχὶ εἰς τὸ δόγμα, ὅπερ ἔστι καὶ ἔσται πάντοτε ἐκφρασις μόνον τοῦ γεγονότος τῆς ἀποκαλύψεως, ἀλλ' εἰς τὸν τύπον, εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐκφράσεως αὐτοῦ. Η ἀνάπτυξις δύναται νὰ γίγνηται μόνον ἐν τῇ ἡμετέρᾳ διανοίᾳ καὶ συνίσταται μόνον ἐν τῇ μεταβολῇ τῶν μορφῶν τῆς ἡμετέρας ἐπιγνώσεως τῶν δογμάτων.

Τὰς πρώτας ἐνστάσεις κατὰ τῆς τοιαύτης διατυπώσεως τοῦ Λεπόρσκη περὶ τῆς δογματικῆς ἀναπτύξεως ἐποιήσατο ὁ Δ. Σ. Μερεζσκόβσκης. «Ἡκούσαμεν, λέγει, ὅτι κατ' οὐσίαν τὸ δόγμα ἔστιν ἀκατάληπτον, τ. ἔ. ἀσύμμετρον πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην θέλησιν. Ἐκ τῶν λόγων, ὃν ἥκουσα, ἔλαβον τὴν ἐντύπωσιν φυλακῆς τινος, ὑπὸ τὸ δόγμα προτείνονται ἡμῖν δεσμά. Οὐδεὶς ἐλεύθερος ἀνθρωπος ἐκουσίως θὰ περιβάλῃ ἑαυτὸν ἀλύσεσιν, οὐδεὶς νοῦς ἐξ ἀγαθῆς βουλήσεως θὰ καταδικάσῃ ἑαυτὸν εἰς τὴν περιβολὴν τοῦ δόγματος.»

(ἀκολουθεῖ)

Νικόλαος Χριστοδούλου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Alexios Maltzew, *Oktoichos oder Parakletike der orthodox=Katholischen Kirche des Morgenlandes* (Ὀκτώηχος ἡ Παρακλητικὴ τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἑκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς) II. Berlin 1904.

Διὰ τοῦ ὑπὸ τὴν ἀνωτέρῳ ἐπιγραφήν, προσφάτως ἐκδοθέντος ἐν Βερολίνῳ, τόμου συμπληρούται, ἄξιον πολλοῦ ἐπαίνου, ἔργον, ὅπερ ἀν ἔλαβεν ὁ Πρωθιερεὺς τῆς ἐν Βερολίνῳ παρὰ τὴν Ρωσικὴν Πρεσβείαν Ἐκκλησίας κ. Ἀλέξιος Μάλτσεν, τῆς ἐν γερμανικῇ δηλονότι, μεταφράσει ἐκδόσεως τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ Λειτουργικῶν βιβλίων τῆς ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς. Εἶνε οὗτος δέκατος καὶ πέμπτος τόμος τῆς ὅλης σειρᾶς τῶν μέχρι τοῦτο ἐκδεδομένων ὑπ' αὐτοῦ Ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων, περιέχων τὸ δεύτερον μέρος τῆς Παρακλητικῆς, μετὰ τῶν ἔξαποστειλαρίων καὶ Ἐωθινῶν, προσθηκῶν καὶ διορθώσεων, εἰς τοὺς προηγουμένους τόμους ἀναφερομένων, καὶ μετὰ γερμανικῆς ἐξηγήσεως τῶν ἑλληνικῶν Ἐκκλησιαστικῶν ὅρων καὶ ὀνομασιῶν τῶν διαφόρων ἀκολουθιῶν, τελετῶν καὶ τροπαρίων. Ἡ γερμανικὴ μετάφρασις γίνεται ἐκ τοῦ σλαβωνικοῦ κειμένου, ἀλλά πάντοτε ἐξ ἀντιβολῆς πρὸς τὸ ἑλληνικὸν κείμενον, οὕτω δὲ ὅσάκις τὸ σλαβωνικὸν κείμενον εἶνε ἡ ἐσφαλμένον ἡ ἀσαφὲς παρατίθεται τὸ ἑλληνικὸν κείμενον καὶ τοιούτῳ τρόπῳ τὸ ἔργον τοῦ σεβ. Πρωθιερέως εἶνε σοβαρὰ ἔργασία καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἔτι τοῦ σλαβωνικοῦ κειμένου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων. Ἡ εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν γενομένη ὑπ' αὐτοῦ μετάφρασις ἐπλουτίσθη διὰ πλείστων σημειώσεων καὶ παρατηρήσεων, ἀποσκοπουσῶν τοῦτο μὲν εἰς τὴν διασάφησιν τοῦ μεταφραζομένου ἴεροῦ κειμένου, τοῦτο δὲ εἰς τὴν ἐπὶ τούτου ἡ ἐκείνου τοῦ ζητήματος ἔκθεσιν τῆς διδασκαλίας τῆς ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Οἱ πρόλογοι ἐπὶ πλέον ἐνὸς ἐκάστου τόμου ἀποτελοῦσιν ὀλοκλήρους θεολογικὰς πραγματείας, οὕτω δὲ τοῦ ὑπ' ὄψει ἡμῶν τόμου προτάσσεται μελέτη περὶ ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν. Ο σεβ. Πρωθιερεὺς θεωρεῖ δυνατὴν τὴν ἔνωσιν μόνον διὰ τῆς «ἄνευ ὅρων πλήρους καὶ εἰλικρινοῦς ἐπιστροφῆς τῶν ἀλλοδόξων καὶ ἀπεσχισμένων Ἐκκλησιῶν καὶ Κοινοτήτων εἰς τὴν Ὁρθόδοξον τῆς Ἀνατολῆς Ἐκκλησίαν». Αἱ σκέψεις αὐτοῦ εἰσὶ πολλῆς προσοχῆς ἄξιαι, τὸ δ' ἔργον τῆς μεταφράσεως τῶν Ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων δύναται νά ἐπιτελέσῃ διπλοῦν θεωρητικόν ἄμα καὶ πρακτικὸν

σκοπόν, ἐφ' ὅσον ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους τοὺς ἐπιθυμοῦντας νά σπουδάσωσι τὰ κατὰ τὴν ἡμετέραν ὁρθόδοξον Ἑκκλησίαν καὶ ἐφ' ὅσον τὰ ίερὰ αὐτῆς βιβλία ἐμπεριέχουσι τὴν διδασκαλίαν αὐτῆς καὶ τὴν ἀπ' ἀρχαιοτάτων τῶν χρόνων μέχρι τῆς σήμερον ἀναλλοίωτον πρᾶξιν. Ἐνεκα τῶν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐργασιῶν πρὸς ἔνωσιν τῶν Ἑκκλησιῶν ἡ ἡμετέρα Ἑκκλησία προκαλεῖ μέγιστον ἐνδιαφέρον, μετὰ ζήλου σπουδάζεται ἡ διδασκαλία αὐτῆς καὶ ἡ σύγχρονος ἐκκλησιαστικὴ πρᾶξις. Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦτο δύναται νὰ ἴκανοποιήσῃ κατὰ τὸ πλεῖστον ἡ ἐν τινι τῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν, γενομένη ἥδη, μετάφρασις τῶν Ἑκκλησιαστικῶν βιβλίων.

Ι. Μεσολωρᾶ, Συμβολικὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἑκκλησίας. Τόμος Βος Ἀθῆναι 1901-4 τεῦχος α' σελ. 1-282 τεῦχος β'. σελ. 1-467.

Τὸ ἀπὸ πολλοῦ χρόνου μετὰ πόθου ἀναμενόμενον περισπούδαστον σύγγραμμα τοῦ σεβαστοῦ Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου κ. Ι. Μεσολωρᾶ, ἐξεδόθη τέλος πλῆρες καὶ κατέστη πολύτιμον κτῆμα τῆς πτωχῆς ἡμῶν Θεολογικῆς ἐπιστήμης. Παρὰ τὴν ἐπιγραφὴν αὐτοῦ «συμβολικὴ» εἶνε πλῆρες σύστημα Δογματικῆς Θεολογίας καὶ ὡς τοιοῦτο δύναται νὰ ἐξετασθῇ. Ἐν τῇ εἰσαγωγῇ αὐτοῦ διαπραγματεύεται ὁ συγγραφεὺς γενικὰς ἀρχάς, ἐφ' ᾧν δέον νὰ στηριχθῇ ἡ δογματικὴ διδασκαλία τῆς ὁρθοδόξου Ἑκκλησίας, εἰσαγαγὼν εἰς αὐτὰς λίαν προσφόρως τὸ θέμα περὶ τῆς ἐννοίας τῆς ὁρθοδοξίας καὶ περὶ τῶν πηγῶν, ἐφ' ᾧν ἐδράζεται ἡ διδασκαλία αὐτῆς. Τὸ ὄλον σύγγραμμα διῆρεσεν εἰς Δογματικὸν μέρος καὶ εἰς Τελετουργικὸν λίαν ἐπιτηδείως νεωτερίσας ἐν σχέσει πρὸς τὰ τοιούτου εἴδους συγγράμματα ξένων καὶ ἡμετέρων. Ἐν τῷ πρώτῳ μέρει πραγματεύεται περὶ τοῦ ἐν Τριάδι Θεοῦ, περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ ὁρατοῦ καὶ ἀοράτου κόσμου, περὶ τοῦ ἀνθρώπου καθόλου, περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προνοίας καὶ κυβερνήσεως τοῦ κόσμου καθόλου, ἐφεξῆς περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ Αὐτοῦ ἔργου, περὶ προσοικειώσεως τῆς ἀπολυτρώσεως καὶ τέλος περὶ Ἑκκλησίας καὶ περὶ τῶν ἐσχάτων. Τὸ τελετουργικὸν μέρος διαλαμβάνει περὶ τῶν Μυστηρίων καὶ περὶ τῶν τελετῶν. Καὶ εἶνε μὲν ἄριστον τὸ ὄλον ἔργον, ἀλλὰ τὸ περὶ Μυστηρίων κεφάλαιον δέον νά θεωρηθῇ ὡς τὸ σπουδαιότερον μέρος ὄλου τοῦ συγγράμματος, καίτοι φρονοῦμεν ὅτι τὸ ἄγιον Εὐχέλαιον δέν πρέπει νά καταταχθῇ μεταξὺ τῶν προαιρετικῶν Μυστηρίων. Τοιαύτη ἐν ὀλίγοις ἡ οἰκονομία αὐτοῦ. Τὰ ἐν αὐτῷ θέματα ἐκτίθενται ἐν γλώσσῃ

ἀπηκριβωμένη, ἄνευ περιττοῦ οητορείας φόρτου, ἐπομένως σαφεστάτη, ίστορικῶς καὶ συγκριτικῶς κατ' ἀκολουθίαν δὲ ἀπολογητικῶς καὶ ἐλεγκτικῶς. Ὁθεν ὁ ἀναγνώστης τοῦ βιβλίου τούτου σαφῶς διδάσκεται οὐ μόνον τι πρεσβεύει ἡ ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ἀλλὰ καὶ τι πρεσβεύουσιν αἱ ἀλλόδοξοι Ἐκκλησίαι, ἐπὶ πλέον δὲ καταμανθάνει τοὺς λόγους, δι' οὓς αὕτη ἡ ἐκείνη ἡ χριστιανικὴ ἀλήθεια ἀλώβητος σώζεται ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Ἐκκλησίᾳ. Καὶ αἰσθάνεται μεγάλην παραμυθίαν παρακολουθῶν τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας ἐν τῇ ίστορίᾳ τῆς Ἐκκλησίας διατυπουμένας καὶ φυλασσομένας ἀπαρατρέπτως. Άπὸ ταύτης τῆς ἀπόψεως τὸ σύγγραμμα τοῦτο τοῦ κ. Μεσολωρᾶ δύναται νά δοθῇ εἰς τὰς χεῖρας οὐ μόνον παντὸς ὁρθοδόξου, ἀλλὰ καὶ παντὸς ἀλλοδόξου, θέλοντος νὰ μάθῃ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Θὰ ἐπεθυμοῦμεν μάλιστα νὰ προκληθῇ ἡ προσοχὴ τῶν ἀλλοδόξων ἐπιστημόνων ἐπὶ τὸ σύγγραμμα τοῦτο. Διότι εἰσὶ παρ' αὐτοῖς οἱ ισχυριζόμενοι, ὅτι αἱ νεώτεραι Ὁμολογίαι τῆς ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας παρεξέκλιναν ἐκ τῆς ἀρχαίας τῆς Ἐκκλησίας διδασκαλίας καὶ ὅτι ἐπομένως ἡ σύγχρονος Ἐκκλησία τῆς Ανατολῆς παραδέχεται τι, ὅπερ δέν παρεδέχετο ἐν τῇ ἀρχαιότητι. Εἶνε ἀληθές, ὅτι τὴν λεπτομέρειαν ταύτην ὁ σεβαστὸς συγγραφεὺς τοῦ ἐν λόγῳ συγγράμματος, ἐξερχομένην ἄλλως τε τοῦ κυρίου αὐτοῦ σκοποῦ, δὲν παρακολουθεῖ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, κατ' αὐστηρὸν γνώμονα, οὕτω δὲ θέματὰ τινα ἔξετάζει ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχαίας διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας, ἦν περιέσωσαν τῶν Πατέρων τὰ συγγράμματα καὶ τῶν νεωτέρων Ὁμολογιῶν, οὐδὲ ὑπέδειξεν ὅποιαν ἐπίδρασιν ἔξωτερικὴν κατὰ τὴν μέθοδον τῆς ἐκθέσεως ὑπέστησαν αἱ νεώτεραι Ὁμολογίαι, ἔνεκα τῶν ίστορικῶν περιστάσεων, ὑφ' ἀς ἔξεδόθησαν, ἀλλ' ἐν συνόλῳ, κατὰ τὰς θεμελιωδεστέρας βάσεις τῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας, αὕτη παρίσταται πληρέστατα συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν, καὶ ἀποδεικνύεται, ὅτι τηρεῖται ἐν αὐτῇ ἡ πίστις «ἡ παραδοθεῖσα παρὰ τοῦ Κυρίου καὶ κηρυχθεῖσα παρὰ τῶν Ἀποστόλων καὶ φυλαχθεῖσα παρὰ τῶν ἀγίων Πατέρων.» Τὴν πίστιν δὲ ταύτην δὲν ἐκθέτει ὡς ἀπλῆν θεωρίαν ὁ σεβαστὸς καθηγητής, ἀλλ' ὡς πεποίθησιν ἑαυτοῦ, ἐπιστημονικῶς ἀποδεικνυομένην, δι' ὅλου αὐτοῦ τοῦ συγγράμματος ὑπηχεῖται ἐνθερμός ζῆλος καὶ ζῶσα ἀγάπη ὑπὲρ τῆς ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Τοῦτο προσδίδει ἴδιαιτέραν ζωηρότητα εἰς τὴν ἐκθεσιν αὐτοῦ καὶ καθιστᾶ τὸ βιβλίον αὐτοῦ περισπούδαστον καὶ εὐχάριστον ἀνάγνωσμα. Ὅθεν ἐνθέρμως

συνιστῶμεν αὐτὸν ὡς τὸ ἄριστον τῶν μέχρι τοῦδε ἐκδοθέντων ἐγχειριδίων πλήρους συστήματος τῆς Δογματικῆς διδασκαλίας τῆς Ἑκκλησίας ἅμα δὲ καὶ ἀπολογητικῆς αὐτῆς κατὰ τῶν ἀλλοδόξων, χρήσιμον οὐ μόνον τοῖς σπουδάζουσι τὴν Θεολογικὴν ἐπιστήμην, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς πιστοῖς μάλιστα δὲ τοῖς κληρικοῖς, οἵτινες κατὰ τὸ παράγγελμα τοῦ Ἀποστόλου δέον ἵνα ἔτοιμοι ἀεὶ ὥσι ποὸς ἀπολογίαν παντὶ τῷ αἰτοῦντι αὐτοὺς λόγον περὶ τῆς ἐν ήμῶν ἐλπίδος (Α' Πέτρ. 3, 15).

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ

Νεκταρίου Κεφαλᾶ, Μητροπολίτου Πενταπόλεως, Διευθυντοῦ τῆς Ριζαρείου Σχολῆς, Μελέτη περὶ τῶν ἀγίων τοῦ Θεοῦ, Μελέτη περὶ τῆς ἀγίας Θεοτόκου, Μελέτη περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας, ἐν τρισὶ τεύχεσιν, Αθῆναι 1904.

Δημητρίου Χ. Δανιήλ, ἱεροδιδασκάλου Σύμης, Ἐπιστημονικαὶ ίστορικαὶ καὶ κριτικαὶ ἀποδείξεις τῆς Θεότητος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, Αθῆναι 1904 8ον σ. 40.

Le P. U. Coppins, Le palais de Caïphe et le nouveau jardin St. Pierre des P.P. Assomptionistes au mont Sion avec plans et figures, Paris 1904 8ον σ. 95.

Γεωργίου Ζαχαρούλη, Αἱ πρὸς Ἀπολλινάριον τὸν Λαοδικείας σχέσεις τοῦ Μ. Βασιλείου [ἐν «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ» 1905 ἀριθμ. 4].

Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως, Ο Πατριάρχης Φώτιος καὶ ὁ Ἀκάθιστος ὕμνος [ἀνατύπωσις ἐκ τῆς «Ν. Ἡμέρας»] Τεργέστη 1904.

«Ἐκκλησιαστικὸς Ἐλεγχος», νέον περιοδικὸν ἐκδιδόμενον ὑπὸ τοῦ Πανοσιολ. Ιεροθέου Τεκνοπούλου συντάκτου καὶ ἐκδότου τῆς «Ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν».

Ἀθανασίου Δημητριάδου Μαδυτίου Καθηγητοῦ, Ἐρμηνεία εἰς τοὺς ἀσματικοὺς κανόνας τῶν Δεσποτικῶν καὶ Θεομητορικῶν ἔορτῶν, τεῦχος Α' Αθῆναι 1905.

Χριστιανικῆς ἀρχαιολογικῆς ἔταιρείας Δελτίον Δ' ἐπιμελείᾳ Γ. Λαμπάκη, Διευθυντοῦ τοῦ Χριστιανικοῦ Μουσείου καὶ Γ. Γραμματέως τῆς Ἐταιρείας, Αθῆναι 1904.

ΔΙΑΦΟΡΑ

Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος. -Ἐσχάτως περιῆλθεν εἰς χεῖρας ἡμῶν ὀγκῶδες καὶ πολυτιμώτατος ὑπὸ ἔποψιν περιεχομένου τόμος ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐπετηρίς τοῦ (ἐν Ἑλλάδι) Υπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς

δημοσίας ἐκπαιδεύσεως 1900-1901». Εἰ καὶ ἡ πολυσελίδος αὕτη βίβλος ἔξεδόθη τελευτῶντος τοῦ 1901 ἔτους, οὐχ ἥττον, ἔνεκα τῆς σχετικῆς νωπότητος αὐτῆς, ἀποσπῶμεν ἀπὸ τοῦ ἐν αὐτῇ ἐκκλησιαστικοῦ τμήματος τὰς ἐπομένας στατιστικὰς πληροφορίας, ἀς ἐπισυμπληροῦμεν καὶ διὰ νεωτέρων τοιούτων. Κατὰ τὸ ἔτος 1900-1901 ἐκ τῶν 32 ἐν Ἑλλάδι ἐπισκοπικῶν ἑδρῶν, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Μητροπόλεως, ἔχήρευε μόνη ἡ τῶν Καλαμῶν, εἰς ἣν νῦν προσθέτειν καὶ τὰς τῆς Χαλκίδος, Πατρῶν, Σύρου καὶ Τήνου καὶ 4 ἄλλας, ὡν ἡ πλήρωσις ἀναμένεται ἀπὸ ήμέρας εἰς ήμέραν. Ἐκάστη Ἐπισκοπὴ ἐν Ἑλλάδι ἡ, ἀκριβέστερον, ἔκαστος νομός ἔχει καὶ τὸν ἴδιον αὐτοῦ ιεροκήρυκα· ἀλλὰ κατὰ τὸ ἀνωτέρω ἔτος ἐκ τῶν 26 νομῶν τοῦ βασιλείου 7 ἐστεροῦντο τελείως ιεροκηρύκων, 2 δὲ ἀπώλεσαν αὐτοὺς διαρκοῦντος τοῦ ἔτους, μὴ ἐπιδηλουμένου ἀν ἀντικατεστάθησαν, οὕτω δὲ ἀνὰ τὰς εὐρείας ἐκείνας περιφερείας τὸν θεῖον λόγον ἐκήρυξαν κατὰ τὸ προμνησθὲν ἔτος μόνον 17 ιεροκήρυκες. Βεβαίως ὁ ἀριθμὸς οὗτος καθ' ἑαυτὸν εἶνε λίαν ἐλλιπής, ἀλλὰ λαμβανομένου ὑπ' ὅψει τοῦ ἐν τῷ βασιλείῳ καὶ ἔκτὸς αὐτοῦ ὑφισταμένου συστήματος τῶν περιοδευόντων Ιεροκηρύκων, αἱ ἐκ τοῦ ὀλιγαρίθμου αὐτῶν ἐλλείψεις θεραπεύονται ἐπαισθήτως, ἐπισυμπληρούντων ἄλλως τε τὸ θεῖον κήρυγμα τῶν κατὰ τόπους Σεβασμιωτάτων Ἐπισκόπων. Μέχρι τοῦ 1833 ὑπῆρχον ἐν Ἑλλάδι 593 μοναστήρια καὶ Μετόχια, ἐξ ᾧν, δυνάμει Β. Διατάγματος ἐκδοθέντος τὴν 22 Σεπτεμβρίου 1833, διελύθησαν τὸ ἐπόμενον ἔτος 412 ὡς ἐγκαταλειμμένα ἢ ἔρημα ἢ ὡς μὴ ἔχοντα τὸν ἀπαιτηθέντα ἀριθμὸν μοναχῶν, 3, ὃντα κυρίως κεντρικαὶ ἐνοριακαὶ ἐκκλησίαι, ἀπεδόθησαν εἰς τοὺς οἰκείους δήμους, 1, ὁ ἐν Τήνῳ ιερὸς ναὸς τῆς Εὐαγγελιστρίας, ἐξηρέθη ὡσαύτως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μοναστηρίων, ὡς οὐδένα μοναχόν, οὐδὲ κἄν τύπον μοναστηρίου ἔχων, 2 ἀνεγνωρίσθησαν ὡς ιδιόκτητα κατὰ τὸ Α' ἀριθμὸν τοῦ περὶ ιδιοκτήτων μοναστηρίων καὶ ἐκκλησιῶν Β. Διατάγματος τῆς 26 Απριλίου 1834, καὶ 23, ἀνήκοντα ὡς μετόχια εἰς μονὰς ἔκτὸς τῆς Ἑλλάδος ὑφισταμένας, ἀπεδόθησαν εἰς αὐτὰς δυνάμει νόμου (NZ) τῆς 7 Μαρτίου 1847. Ὅθεν ἀπό τῆς ἐποχῆς ἐκείνης παρέμειναν διατηρούμενα

151 μοναστήρια, ἄτινα μετά τὴν προσάρτησιν τῆς Ἐπτάνησου καὶ τὴν τοῦ 1881 ηὐξήθησαν εἰς 180, ὡν 171 μὲν ἀνδρῶα, 9 δὲ γυναικεῖα. Πρὸς τούτοις ὑπάρχουσιν ἐν τῷ νομῷ τῆς Λακωνικῆς περὶ τὰ 33 ἀνοργάνιστα καλούμενα, ὡς μὴ κανονικῶς λειτουργοῦντα, καὶ 1 ἐν Κεφαλληνίᾳ. Αἱ μοναὶ αὗται, ὡν ἡ περιουσία ὑπολογίζεται εἰς ἄνω τῶν 60,000,000 δραχμῶν, κατέχονται ὑπὸ 2,000 μοναχῶν, ὥστε κατὰ μέσον ὅρον ἀναλογοῦσι 10 περίπου μοναχοὶ εἰς ἑκάστην μονήν. Παρεκτὸς τῶν μοναχῶν, οἱ παντὸς βαθμοῦ τῆς Ἱερωσύνης κληρικοὶ ἀριθμοῦνται ἐν Ἑλλάδι εἰς 8,059, ὥστε, λαμβανομένου ὑπ' ὅψει τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὁρθοδόξων κατοίκων τοῦ βασιλείου, ἀναλογεῖ 1 κληρικὸς ἐπὶ 303 κατοίκων. Τὴν ἐν Πόρῳ ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου Ἰ. Καποδιστρίου συστᾶσαν Ἱερατικὴν Σχολὴν ταχύτατα ἀντικατέστησε τὸ ἐν Αἰγίνῃ ἐκπαιδευτήριον, εἰς δὲ ἀπὸ τοῦ 1834 εἰσήχθησαν πρὸς σπουδὴν, ὡς ὑπότροφοι τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Ταμείου, τριάκοντα ιερομόναχοι καὶ διάκονοι. Τῷ 1844 ἐγένοντο τὰ ἐγκαίνια τῆς Ριζαρείου Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς, ἣς ὁ σκοπός, κατὰ τὴν διαθήκην τοῦ ἀοιδίμου ἰδρυτοῦ αὐτῆς, εἶνε ἡ παρασκευὴ τῶν μελλόντων ν' ἀναλάβωσι τὸ ιερατικὸν ἀξιώμα. Τὸ ίστορικὸν σημείωμα τῆς Ἐπετηρίδος παριστᾶ μέχρι τοῦδε ἀμφίβολον τοῦ σκοποῦ τούτου τὴν ἐπιτυχίαν, αἵτινα δὲ τούτου θεωρεῖ τὸ δυσεπίλυτον ἔτι ζήτημα τῆς τιμίας καὶ πιστῆς διαχειρίσεως τῶν μοναστηριακῶν κτημάτων καὶ τὴν ἐκ τούτου ὑφισταμένην ἔτι ἐκκρεμότητα τοῦ ζητήματος τῆς κανονικῆς περιθάλψεως τοῦ κατωτέρου κυρίως ἐνοριακοῦ κλήρου. Ἀπὸ τῆς συστάσεως τῆς Σχολῆς μέχρι τέλους τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1900-1901 ἐνεγράφησαν εἰς αὐτὴν μαθηταὶ ἐσωτερικοὶ μὲν 655, ἐξωτερικοὶ δὲ 250. Ἐκ τούτων ἀπολυτήρια ἔλαβον 337, ὡν 56 μὲν ἐγένοντο κληρικοί, 51 κοσμικοὶ θεολόγοι, 73 φιλόλογοι καὶ διδάσκαλοι, οἱ δὲ λοιποὶ 157 ἐτράπησαν εἰς ἄλλα ἔργα βιοποριστικά. Κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1900 -1901 ἐνεγράφησαν εἰς αὐτὴν 82 ἐν ὅλῳ μαθηταί. Ἀπὸ τοῦ 1857 μέχρι τοῦ 1862 ἰδρύθησαν ἐν Ἑλλάδι δι' ἴδιαιτέρων νόμων τρεῖς Ἱερατικαὶ σχολαὶ (Χαλκίδος, Τριπόλεως καὶ Ἐρμουπόλεως Σύρου), εἰς ἀς ἀκολούθως προσετέθη καὶ τετάρτη, ἡ τῷ 1875 ἐν Κερκύρᾳ συστᾶσα. Η τύχη τῶν σχολῶν τούτων ὑπῆρξε θλιβερὰ, καθ' ὅσον διὰ λόγους οἰκονομικοὺς τῷ 1893 ἀνεστάλη ἡ λειτουργία αὐτῶν. Ἄλλα καὶ τῶν σχολῶν τούτων τ' ἀποτελέσματα δέν ἦσαν εὐάρεστα, ὡς ἐκ τοῦ πλημμελοῦς ὁργανισμοῦ αὐτῶν, οὐ ἐνεκα ἡ ἐν αὐταῖς μόρφωσις ἦτο ἀνεπαρκής πρὸς καταρτισμὸν κληρικῶν ἀξιῶν τῆς ἀποστολῆς αὐτῶν, ὡς ἐκ τῆς μικρᾶς ἡλικίας τῶν ἐξ αὐτῶν ἀπολυομένων καὶ κυρίως ὡς ἐκ τῆς ἐκκρεμότητος τῶν κατὰ τὸν κατώτερον κλῆρον, τοῦ αἰωνίου τούτου ὅσον καὶ ζωτικωτάτου παρ' ἡμῖν ζητήματος. Μέχρι τοῦ 1893 εἰς τὰς σχολὰς ταύτας, ὡν

τινων τὴν ἀνασύστασιν ἐπιδιώκει ὁ νῦν Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Αθηνῶν, ἐφοίτησαν 929 ίεροσπουδασταί, ἀπεφοίτησαν δὲ λαβόντες ἀπολυτήρια μόνον 792 τραπέντες οἱ πλεῖστοι εἰς διάφορα ἐπαγγέλματα, ἐλάχιστοι δὲ μόνον, οἱ μὴ εἰς ταῦτα εὐδοκιμήσαντες, γενόμενοι ίερεῖς. «Καὶ οὗτοι βεβαιότατα εἶνε οἱ μὴ εὐφυέστεροι καὶ οἱ ἀνικανώτεροι», παρατηρεῖ ἡ Ἐπετηρίς.

Ἡ Ρωσσικὴ Παλαιστίνειος Ἐταιρεία κατὰ τὸ 1904

Κατ' αὐτὰς συνεκροτήθη ἡ ἐπέτειος συνεδρία τῆς Αὐτοκρατορικῆς Ὁρθοδόξου Παλαιστινείου Ἐταιρείας.

Ἐκ τῆς ἐκθέσεως δὲ περὶ τῆς δράσεως τῆς Ἐταιρείας κατέστη δῆλον, ὅτι κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν μελῶν τῆς Ἐταιρείας προσετέθησαν 343 πρόσωπα.

Κατὰ Νοέμβριον τοῦ τρέχοντος ἔτους ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τῆς Ἐταιρείας ἀνήρχετο εἰς 4897. Αἱ καταβολαὶ τῶν μελῶν ἀνήλθον εἰς 36,074 ρουβλίων. Σχεδὸν δὲ τοσαῦτα καὶ δὴ 31,063 ρουβλίων παρέσχον τῇ Ἐταιρείᾳ αἱ προσφοραὶ διαφόρων προσώπων. Πλὴν τούτων δ' ὅμως ἐγνώσθη, ὅτι ἀφιερώθησαν εἰς τὴν Ἐταιρείαν ἐκ Διαθηκῶν μία οἰκία καὶ 40,000 ρουβλίων.

Ἐν τῶν ἀσφαλῶν μέσων πρὸς εὐρυτέραν διάδοσιν ἀκριβῶν εἰδήσεων περὶ τῆς Αγίας Γῆς καὶ καὶ τῆς ἐν αὐτῇ δράσεως τῆς Παλαιστινείου Ἐταιρείας χρησιμεύουσιν αἱ γινόμεναι δημόσιαι διαλέξεις, αἵτινες ἐπεκτείνονται καὶ αὐξάνουσιν ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος ἐξαπλούμεναι ὅλονέν εἰς πλείονα μέρη. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐγένοντο διαλέξεις ἐν 326 πόλεσι καὶ ἐν 4891 χωρίοις. Ἐγένοντο δ' ἐν ὅλῳ 34.070 διαλέξεις, προσελκύσασαι ἀπειρον πλῆθος ἀκροατῶν, ἀνελθὸν εἰς τέσσαρα σχεδόν ἑκατομμύρια ἀνθρώπων.¹ Κατὰ τὰς διαλέξεις διενεμήθησαν δωρεὰν 621.000

¹ Πρόπει νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἐν ταῖς Διαλέξεσι ταύταις οἱ ἀγορηταὶ συνήθως τὰ εὐγλωττοτέρα ἐπιχειρήματα αὐτῶν καὶ τὰς παθοποιίας σχηματίζουσιν ἐκ τῶν κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ κλήρου τῆς Παλαιστίνης, ἔστι δ' ὅτε καὶ τῆς ὅλης Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ὕβρεων, λησμονοῦντες ὅτι, καταρρίπτοντες τὸν σεβασμὸν τοῦ ἀπλοῦ ρωσικοῦ λαοῦ πρὸς τὴν θεματοφύλακα τῆς πίστεως αὐτοῦ ἀγιωτάτην ἐν Ανατολῇ Ἐκκλησίαν ἀκονοῦσι ξίφος κατὰ τῆς ἑαυτῶν Ἐκκλησίας καὶ τῆς πατρίδος. Μένομεν ἀπεριγράπτως ἔκπληκτοι ἐκ τοῦ λόγου, τὸν ὅποιον ιέρευς τις Θωμῆν ἀπίγγειλεν κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ παρελθόντος ἔτους ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἴδρυσεως τμήματος τῆς Ἐταιρείας ἐν

ἀπόψεως τοποθεσιῶν τῆς Ἀγίας Γῆς καὶ 603,400 παλαιστινέων φύλλων δημοσιευμένων ύπὸ τῆς Ἐταιρείας.

Ο ἀριθμὸς τῶν τμημάτων τῆς Ἐταιρείας ηὔξηθη κατὰ δύο ἐν Μίνση καὶ ἐν Τιφλίδι, ὁ δὲ γενικὸς αὐτῶν ἀριθμὸς ἀνέρχεται εἰς 46. Η ἐν Μόσχᾳ Ἐπιτροπὴ πρὸς συλλογὴν ἐλεῶν ύπερ τῶν ἐν Ιερουσαλήμ καὶ τῇ Ἀγίᾳ Γῇ ὀρθοδόξων προέβη κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εἰς δραστηρίαν ἐνέργειαν, ἵτις ἀναμφιβόλως θὰ παράσχῃ σὺν τῷ χρόνῳ τῇ Ἐταιρείᾳ πηγὴν νέων χρηματικῶν προσόδων. Πασιφανέστατον δὲ τεκμήριον τῆς ζώσης δράσεως τῆς ἐν Μόσχᾳ Ἐπιτροπῆς εἰσιν αἱ ύπ' αὐτῆς διενεργούμεναι, κατὰ τὸ ύπόδειγμα τῶν λοιπῶν ἐπαρχιακῶν τμημάτων, δημόσιαι διαλέξεις περὶ τῆς Ἀγίας Γῆς· χρηματικὰ προσφοραὶ συνελέγησαν ύπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς 4842 ρουβλίων, διπλασίως πλειότεραι τῶν τοῦ παρελθόντος ἔτους.

Υπὸ τῆς Ἐταιρείας ἐξεδόθη κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὕλη διὰ τὴν ἰστορίαν τοῦ Πατριαρχείου Ιεροσολύμων ἀπὸ τοῦ 16ου μέχρι τοῦ 19ου αἰῶνος» (История Иерусалимской Патриархии с XVI до XIX века). Πλὴν δὲ τούτου ἐξετυπώθησαν καὶ λαϊκαὶ ἐκδόσεις.

Ἐν τοῖς ξενῶσι τῆς Ἐταιρείας ἐν Ιερουσαλήμ ἐφιλοξενήθησαν 8,182 προσκυνηταί καὶ προσκυνήτριαι διαμείναντες τὸ ὄλον 351,895 ἡμέρας. Ἐν Ιερουσαλήμ ἀνεγείρεται νέος εὐρὺς Ξενὼν ύπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Νικολάεβσκη, ὅστις θὰ στοιχίσῃ περὶ τὰς 170,000 ρουβλίων, καὶ ὑπολογίζεται δι' ἐγκατοίκησιν 1218 ἀνθρώπων. Τὴν ἄνοιξιν δὲ τοῦ ἔπομένου ἔτους ὁ Ξενὼν ὀφείλει νὰ ἥ ἔτοιμος πρὸς ύποδοχὴν τῶν προσκυνητῶν.

Ἐν Ναζαρὲτ ἡ Ἐταιρεία ὠκοδόμησεν εὐρύχωρον οἶκον, στοιχίσαντα μετὰ τῆς ἐσωτερικῆς διακοσμήσεως καὶ ἐπιπλώσεως περὶ τὰς 165,000 ρουβλίων. Προορίζεται δ' οὗτος διὰ τοὺς προσκυνητάς, τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ φαρμακείου καὶ τὴν σχολὴν τῶν θηλέων.

Πρὸς τούτοις ύπὸ τῆς Ἐταιρείας ἡνοίχθη μικρὸς ξενὼν ἐν τῇ παραθαλασσίᾳ πόλει Κάϊφα, ἐν οἰκίσκῳ ἀγορασθέντι πρὸς τοῦτο παρὰ τινος ἱθαγενοῦς κατοίκου μεθ' ὀραιοτάτου καρποφόρου κήπου διὰ τῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τούτων ἀφιερωμένων 10,000 ρουβλίων.

Ἐν τῷ ἐν Ιερουσαλήμ νοσοκομείῳ τῆς Ἐταιρείας διέμειναν πρὸς

Χαρκόβῳ, ἐπὶ παρουσίᾳ αὐτοῦ τοῦ Αρχιεπισκόπου τῆς πόλεως Αρσενίου καὶ ὁ ὅποιος, ἵνα μὴ ἀπολεσθῶσιν οἱ ἐν αὐτῷ ἀδάμαντες, ἐδημοσιεύθη διὰ τοῦ περιοδικοῦ «Πίστις καὶ Λόγος». Σ.Ν.Σ

θεραπείαν 757 ἄνθρωποι. Μετά προόδου δ' εἰργάσθησαν τὰ πέντε φαρμακεῖα τῆς Ἐταιρείας, τὸ δὲ γενικὸν ποσὸν τῶν δωρεῶν ἐν αὐτοῖς ἐπισκέψεων ἀνήλθε κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εἰς 103,596.

Εἰς τὰς προτέρας 85 σχολὰς τῆς Ἐταιρείας ἐν Συρίᾳ καὶ Παλαιστίνῃ προσετέθησαν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἔτεραι δύο. Οἱ ὅλικοὶ δ' ἀριθμὸς ὅλων τῶν διδασκομένων ἐν τοῖς διδακτικοῖς καθιδρύμασι τῆς Ἐταιρείας ἀνήλθε κατὰ μέσον ὅρον εἰς 10,225 παῖδας».

Ἐκ τῶν «Εἰδήσεων τῆς Μόσχας» 21 Δεκεμβρίου 1904.

Κατάργησις τῆς πολιτικῆς ἀρνησικυρίας (veto) ύπὸ τοῦ Πάπα. - Περὶ τὰ μέσα Ιανουαρίου ἡ Α. Ἀγιότης ὁ Πάπας Πίος ὁ Ι' προέβη εἰς καθαρὰν καὶ ἀπερίφραστον κατάργησιν τοῦ δικαιώματος τῆς πολιτικῆς ἐπεμβάσεως εἰς τὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Πάπα.

Τὸ προνόμιον τῆς πολιτικῆς ἀρνησικυρίας, τῆς δι' ἐνστάσεως δηλονότι ἀποκλείσεως ὡρισμένου προσώπου ἀπὸ τοῦ Παπικοῦ Θρόνου, ἀνῆκεν εἰς τρία μόνον καθολικὰ κράτη, τὴν Γαλλίαν, Αὐστρίαν καὶ Ἰσπανίαν, διεξεδίκει ὅμως αὐτὸν ἀνέκαθεν καὶ ἡ Πορτογαλλία, ἐπ' ἐσχάτων δ' ἐπεζήτουν τὴν ἀπόκτησιν αὐτοῦ, οὐχὶ ὅμως ἀτροποποιήτου, ἡ τε Γερμανία, ἥτις ἀριθμεῖ περὶ τὰ εἴκοσιν ἑκατομμύρια Καθολικῶν, καὶ ἡ Ιταλία. Πρώτη αὐτοῦ ἐξάσκησις ἐπὶ τῆς παπικῆς ἐκλογῆς ἐγένετο τὸν IZ' αἰῶνα, ἔκτοτε δ' ἐξησκήθη πολλάκις ἴδιας ὑπὸ τῆς Αὐστρίας, εἰς ἣν ὀφείλεται καὶ ὁ κατὰ τὴν τελευταίαν ἐκλογὴν ἀποκλεισμὸς τοῦ Καρδιναλίου Ραμπόλλα, ἡ ἀντ' αὐτοῦ δὲ ἀνοδος ἐπὶ τοῦ Παπικοῦ Θρόνου τοῦ Καρδιναλίου Σάρτο. Πρώτη δ' ἐπίσημος προσβολὴ τοῦ δικαιώματος τούτου, οὕτινος ἀνέκαθεν διημφισβητήθη ὑπὸ τοῦ Βατικανοῦ ἡ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ νομιμότης, ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Πάπα Πίου τοῦ Θ' ἐν τῇ γνωστῇ Βούλλᾳ αὐτοῦ. Οὐν Πάπας προσέδωκε πραγματικὸν χαρακτῆρα εἰς τὴν ὑπὸ του προκατόχου αὐτοῦ καταδίκην, οὐ μόνον ὡρισμένως καταργήσας τὸ ἔθος τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ὑποδείξας κανονικὰς ποινὰς καὶ ἀπειλὴν ἀφορισμοῦ κατὰ τῶν Καρδιναλίων ἐκείνων, οἵτινες θὰ προσεφέροντο νά χρησιμεύσωσιν ὡς ὅργανα πολιτικῆς πρὸς ἀρνησικυρίαν ἐπεμβάσεως.

Τὰ Δύο πλοῖα.— Τοιοῦτον τίτλον φέρει κομψὸν τεσσαρακοντασέλιδον τεῦχος, ἐν ᾧ διὰ γραμμῶν βραχέων μέν, ἀλλὰ μεστῶν χαρακτηριστικῆς ἐκφραστικότητος καὶ ἐμβριθείας ἀναπτύσσονται οἱ λόγοι, οἱ τὴν ἔνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, τῆς Ανατολικῆς Ὁρθοδόξου καὶ τῆς Λατινικῆς Δυτικῆς, ἐν τῷ ἐνεστῶτι χρόνῳ εἰπερ ποτὲ ἄλλοτε ὑπαγορεύοντες. Η παροησία, μεθ' ἣς ἐν αὐτῷ διερευνῶνται τὰ διάφορα ζητήματα, ἡ ἐν τῇ ἐξετάσει αὐτῶν προδιδομένη βαθεῖα γνῶσις τῆς ιστορίας καὶ τῆς συγχρόνου καταστάσεως

τῶν δύο Ἐκκλησιῶν καὶ ἡ τολμηρὰ τοῦ γράψαντος εἰλικρίνεια, ἡ κατὰ τὴν παροιμίαν, τὰ σῦκα σῦκα καὶ τὴν σκάφην σκάφην λέγουσα, λίαν εὐλόγως ἐφείλκυσαν ἐπὶ τὸ μικρὸν τοῦτο τεῦχος σύντονον τὴν προσοχὴν καὶ σοβαρὸν τὸ διαφέρον τῶν ὀπαδῶν ἀμφοτέρων τῶν Ἐκκλησιῶν. Οὐ μόνον δ' ὁ ἡμερήσιος καὶ ὁ περιοδικὸς ἑλληνικὸς τύπος εὐμενέστατα περὶ αὐτοῦ ἔγραψαν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἡμιεπίσημον Καθολικὸν περιοδικὸν «Bessarione», οὐχὶ συνήθη σημασίαν εἰς αὐτὸν ἀποδίδον, ἐνδιαφέρουσαν ἐδημοσίευσε περὶ αὐτοῦ πραγματείαν μετ' ἵταλικῆς μεταφράσεως τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου.

Ἡ παρακμὴ καὶ ἡ κατάπτωσις τοῦ γοήτρου τοῦ συγχρόνου Παπισμοῦ, ἡ ὄλονὲν ἐπιτεινομένη παρὰ τοῖς λαοῖς τῆς Ἐσπερίας Εὐρώπης πολεμία πρὸς αὐτὸν στάσις, ἡ ὀσημέραι προϊοῦσα ἀραίωσις τῶν φαλάγγων τῶν πιστῶν αὐτοῦ ὀπαδῶν, ὁ ἐπιδεινούμενος μαρασμὸς καὶ ἡ ἔκλειψις τοῦ γνησίου θρησκευτικοῦ αἰσθήματος ἀνὰ τὸν καθολικὸν κόσμον ἀποσπῶσι κραυγὴν ὁδύνης ἐκ τοῦ στήθους τοῦ ὑπὸ σεμνὸν ἀνωνυμίας πέπλον ἀποκρύψαντος ἔαυτὸν εὐγενοῦς καθολικοῦ συγγραφέως. Ἡ ἀναδρομὴ πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν αἰτίων τῆς θλιβερᾶς ταύτης τοῦ Καθολικισμοῦ καταστάσεως, μετὰ πολλῆς γινομένη πρωτοτυπίας, περιστρέφεται κυρίως περὶ τὴν πλημμέλειαν τοῦ ἐκ τῆς παπικῆς ἀπολυταρχίας ἀπορρέοντος διοικητικοῦ τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας συστήματος, ἐπανειλημμένως δὲ τονίζεται ἡ ἀνάγκη τῆς οὐσιώδους καὶ καταλλήλου πρὸς τὰς ἐπικειμένας ἀνάγκας μεταβολῆς αὐτοῦ. Ἡ ἐκ παραλλήλου ἔξετασις τῆς Ανατολικῆς Ἐκκλησίας ἀποφαίνει ταύτην ίσταμένην ἐκτὸς τῶν ἐπαπειλούντων τὴν Λατινικὴν Ἐκκλησίαν κινδύνων, χάρις εἰς τὸ συμπαγὲς αὐτῆς, τὴν ἐν αὐτῇ ἔλλειψιν ἀληθοῦς διχονοίας περὶ χριστιανικῆς πίστεως, τὴν ἐξ αὐτῆς ἀπουσίαν τῶν ἀπείρων νεκρῶν στοιχείων καὶ τῆς ἀχρήστου ὕλης, ὃν γέμει ὁ Λατινισμός, καὶ εἰς τὴν πραγματικότητα τῆς Ὁρθοδοξίας τῶν ὀπαδῶν αὐτῆς, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ὅποιαν πλείστων Καθολικῶν ὁ Καθολικισμὸς εἶναι ἐντελῶς πλατωνικός. Ὁ παραλληλισμὸς τῶν δύο Ἐκκλησιῶν διήκει ἀκριβῆς μέχρι τῆς τελευταίας σχεδὸν τοῦ βιβλίου σελίδος, ἐν τῇ συνεχείᾳ δ' αὐτοῦ αὐτόματοι, οὕτως εἰπεῖν, προκύπτουσιν αἱ τὲ ἴδιαίτεραι δυνάμεις καὶ τὸ γόνιμον σφροῖγος, ἀπερ ἐν τοῖς κόλποις αὐτῶν ἐγκλείουσιν, ἀλλὰ καὶ αἱ ἴδιαίτεραι ἐπαισθηταὶ ἐλλείψεις, αἵτινες, ὡς μέχρι σήμερον ἀπεδείχθη, ἡκιστα συνετέλεσαν εἰς τὴν ἔξυπηρέτησιν τῶν πνευματικῶν τῆς καθόλου Ἐκκλησίας συμφερόντων. Διὸ ἐπὶ πάσης σχεδὸν σελίδος ἐφίπταται θερμὸς ὁ πόθος πρὸς ἔνωσιν αὐτῶν, ἥς τὴν εὐλογητὴν ὥραν ὁ συγγραφεὺς θεωρεῖ πλέον σημάνασαν, τὴν δ' Ὁρθοδοξίαν ὀφείλουσαν νὰ συνδράμῃ τὸν

Καθολικισμὸν «διοχετεύουσα ὡς δι' ἀλεξικεραύνου καὶ καθιστῶσα ἀβλαβῆ τὰ ἐν αὐτῷ κοχλάζοντα κινδυνώδη στοιχεῖα, ἐγχέουσα καρτερίαν καὶ σταθερότητα εἰς τὰς φλέβας αὐτοῦ, μεταδίδουσα τὸ ἀκλόνητον τῆς πίστεως αὐτῆς τῷ ὑπὸ τοσούτων αἰρέσεων κολοβωθέντι καὶ ἡκρωτηριασμένῳ, ἔχοντι ὅμως ἔτι σφριγηλὰς καὶ γονίμους ἐνεργείας, ἀς προσοικειούμενη ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία θ' ἀποκτήσῃ νέαν, καταπληκτικὴν δύναμιν, τῆς ἀπὸ πολλοῦ, δυστυχῶς, στερεῖται». Βεβαίως ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ἀρτίας κεκτημένη καὶ ἀμειώτους τὰς πνευματικὰς καὶ ἡθικὰς αὐτῆς δυνάμεις, στερεῖται πιθανὸν τῆς ύλικῆς τῆς Ἁγίας Ἐδρᾶς ἰσχύος, χάριν ταύτης ὅμως καὶ μόνης οὐδέποτε διενοήθη νὰ προβῇ εἰς παραχωρήσεις δυναμένας νὰ θέσωσιν ἐν ἀμφιβόλῳ τὴν ἀκεραιότητα τῶν ἡθικοπνευματικῶν αὐτῆς δυνάμεων, εἰς ἀς ἴδιαίτατα ὄφειλει τὴν ὑπόστασιν αὐτῆς ὡς θρησκευτικοῦ ὁργανισμοῦ δυναμένου τὴν σήμερον νὰ παρουσιάσῃ ὑπέροχον διαφορὰν πρὸς τὴν Ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν. Οὗτος δ' ἵσως εἶνε ὁ κυριώτερος λόγος, δι' ὃν ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ἡ καθ' ἕκαστην εὐχομένη ὑπὲρ ἐνώσεως τῶν Ἁγίων τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν, δεικνύεται μέχρι τοῦ νῦν ἐπιφυλακτικὴ εἰς τὰς ἐπανειλημμένως γινομένας πρὸς ἐνωσιν προσκλήσεις. Ἐκ παραδόσεων καὶ ὡς ἐκ τοῦ χαρακτῆρος τῶν ἀπαρτιζόντων αὐτὴν κυρίων λαῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῇ βάσει ὁρθῆς ἀντιλήψεως τῆς περὶ Ἐκκλησίας ἰδέας, ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία οὐδέποτε τὴν ἐνωσιν εἶνε δυνατὸν νὰ νοήσῃ, καὶ ἀποδεχθῆ ὡς ὑπαγωγὴν ἔαυτῆς ὑπ' ἄλλην τινὰ Ἐκκλησίαν, τὴν δὲ μετὰ τοιαύτην ἐνωσιν ἀμφίβολον ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς ὡς κατ' ἐπιεíκειαν παραχώρησιν αὐτονομίας ἢ ἔκούσιον δῶρον τοῦ Πάπα, κατὰ τὰς χαρακτηριστικὰς ἐκφράσεις τῶν Δύο Πλοίων. Ὁρθῶς δ' ἐν αὐτοῖς τὰ αἴτια τοῦ παντελοῦς τῶν δύο Ἐκκλησιῶν χωρισμοῦ ἀποδίδονται οὐχὶ τόσον εἰς δογματικὰ ζητήματα, διότι εἰς οὐδένα ἐπιτρέπεται νὰ λησμονῇ, ὅτι κατὰ τοὺς πρὸ τοῦ χωρισμοῦ χριστιανικοὺς αἰῶνας οὐχὶ ἄπαξ οὐδὲ δὶς ἀμφότεραι αἱ Ἐκκλησίαι ἐπέλυσαν ἀπὸ κοινοῦ καὶ προσκαθώρισαν δογματικὰ ζητήματα ἐξ ἵσου δυσκαθόριστα, ἀν μὴ καὶ ἀκανθωδέστερα τοῦ Filioque. Άφοῦ δ' ὑπὸ τῆς Α. Ἀγιότητος τοῦ Πάπα Πίου ἀδιστάκτως καὶ ἀκινδύνως ἐξηλείφθη ἐκ τῆς Λειτουργίας τοῦ ἐν Ρώμῃ Ἑλληνικοῦ Γυμνασίου τὸ Filioque, αὐτονόητον ὅτι ἐν τῇ ἴστορίᾳ τοῦ θλιβεροῦ Σχίσματος τὸ κύριον πρόσωπον δέν διαδραματίζουσιν οἱ δογματικοὶ λόγοι. Αἱ σελίδες μάλιστα 20-23 τοῦ ὑπ' ὅψει τεύχους μετ' ἐξαιρέτου εὐστοχίας ὑποδεικνύουσι τὴν ἀληθῆ φύσιν τῶν τε ἀπωτέρων καὶ ἐγγυτέρων αἰτιῶν τοῦ διχασμοῦ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐν

αύτῷ δέν καθορίζεται που ίδιαιτέρως ἡ θεμελιώδης ἀρχὴ τοῦ Ρωμαϊκοῦ Καθολικισμοῦ, ἐν σελίδι μάλιστα 19 λέγεται «Δέν πρόκειται περὶ μεταβολῆς ἀρχῶν ἢ δογμάτων πρέπει μόνον νὰ τροποποιηθῇ τὸ διοικητικὸν τῆς (Λατινικῆς) Ἐκκλησίας σύστημα...», προφανὲς ὅμως ὅτι κατὰ βάθος ἡ ἀρχὴ αὕτη καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ἔκτασιν ἀναλύεται καὶ συζητεῖται. Ακριβῶς δὲ τῆς θεμελιώδους ταύτης ἀρχῆς ἡ τροποποίησις ἢ, ἀκριβέστερον, ἡ ἀπ' αὐτῆς ἀπομάκρυνσις θὰ ἀρῃ τὸν σπουδαιότερον ἐκεῖνον σκόπελον, ἐφ' οὗ προσκρούουσαι ἐναυάγουν μέχρι τοῦδε πᾶσαι αἱ περὶ ἐνώσεως ἀπόπειραι. Βεβαίως δέον νὰ ἥ τις ἐντελῶς ἄγευστος τῆς Ἰστορίας, ὅπως μὴ παραδεχθῇ, ὅτι ὑπῆρξαν ἴστορικοὶ λόγοι συντελέσαντες εἰς τὴν δημιουργίαν τούτων ἢ ἐκείνων τῶν ἀτόπων ἐν τῇ Λατινικῇ Ἐκκλησίᾳ. Άλλὰ τῶν λόγων τούτων ἀπὸ πολλοῦ παρελθόντων δέον κατὰ συνέπειαν λογικὴν ἀφ' ἔαυτῶν πλέον ν' ἀρθῶσι καὶ τὰ ἐξ ὑπερβολῆς ἀτοπα. Φρονῶν ὁ συγγραφεὺς ὅτι ἀμφότεραι αἱ Ἐκκλησίαι ἔχουσιν ἀνάγκην ἀλλήλων, ἐν τῇ θέρμῃ τοῦ ἐνωτικοῦ αὐτοῦ πόθου πιστεύει, ὅτι καὶ αὐτὸν πολυθρύλητον ἀλάθητον οὗτινος αἱ ἀναγκαῖαι ἐξηγήσεις ἀπέμειναν ἡμιτελεῖς ὡς ἐκ τῶν πολιτικῶν γεγονότων τοῦ 1870, δύναται νὰ ἐπεξηγηθῇ καὶ διευθετηθῇ ἀπὸ κοινοῦ «κατὰ τρόπον ἰκανοποιοῦντα τὴν συνείδησιν παντὸς καθολικοῦ καὶ ὁρθοδόξου χριστιανοῦ», νὰ παύσωσι δὲ καὶ οἱ εἰς οὓς ἀποδίδεται ἀπαιτοῦντες ὑπερβολικάς τιμὰς, μὴ συντελούσας εἰς ἐνίσχυσιν τῆς ἔξουσίας αὐτῶν (σ. 38-40). «Ἄλλως τε χαρακτηριστικὴ ὁμολογουμένως τοῦ συγγραφέως ἱδέα- τοῦ προνομίου τούτου μόνοι ἀντιπρόσωποι μετ' ὀλίγον ἵσως θὰ εἰμεθα ἡμεῖς (δηλ. οἱ Ἀνατολικοὶ). Διότι, ὡς ἐδείχθη, τὸ κέντρον τοῦ χριστιανισμοῦ πρόκειται νὰ μετατεθῇ βαθμηδὸν πρὸς τὴν Ἀνατολὴν», (σ. 35). Τὴν ἑκατέρῳθεν διόρθωσιν πιστεύων οὐχὶ δυσχερῆ θεωρεῖ συνισταμένην ἐν τῇ ὑπὸ τῶν Ἐπισκόπων τῆς Δύσεως ἀνακτήσει τῆς θέσεως αὐτῶν ὡς διαδόχων τῶν Ἁγίων Δώδεκα, οὐχὶ δι' ἀπλῶν ἀνταποκριτῶν τοῦ ἐν Ρώμῃ Πρωθιεράρχου. Ἐν δὲ τῇ Ἀνατολῇ εἰς τὴν ἐνίσχυσιν καὶ βαθμολόγησιν τῆς ἔξουσίας τῶν Πατριαρχῶν, οἵτινες δέον νά εἶνε Ποιμένες Ποιμένων. Διὰ δὲ τὸ γε νῦν ἀδύνατον τῆς συγκροτήσεως ἀρμοδίου ὑπερτάτου δικαστηρίου, οἷον ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἀπαραιτήτως ἀναγκαίαν θεωρεῖ ἀνωτάτην τινά διαιτησίαν, ἐν Ρώμῃ ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἥτις ν' ἀναγνωρισθῇ ὡς ἀρμοδία πρὸς λύσιν τῶν δογματικῶν ἢ ἄλλων ζητημάτων, ἐν ἐλλείψει ἄλλου μέσου συνεννοήσεως, (σ. 36-37).

Ο συγγραφεὺς εἶνε ἄξιος θερμοτάτων ἐπαίνων, διότι κατώρθωσεν ἐν ὀλίγαις σελίσι νά θίξῃ τοσαῦτα οὐσιώδη ζητήματα μετ' ἄκρας ἀμεροληψίας καὶ νηφαλιότητος σπανίας ὁμολογουμένως εἰς καθολικούς, ὥστας τοιαῦτα θέματα πραγματεύονται. Αναμφιβόλως οὐκ ὀλίγοι ἄλλοι γνήσιοι καθολικοὶ θὰ υπάρχουσιν βαθέως ἀλγοῦντες ἐπὶ τῇ ἄξιοθρηνήτῳ καταστάσει τῆς ἔαυτῶν, μεγάλης ἄλλως τε, ἐκκλησίας καὶ καθ' ὅλα συμμεριζόμενοι τὰς ὑγιεῖς καὶ σωτηρίους σκέψεις τοῦ συγγραφέως τῶν Δύο Πλοίων. Τὶ πράττει ὅμως καὶ πῶς σκέπτεται ἡ ἐπίσημος Καθολικὴ ἐκκλησία; Ἄρα γε μία ἡ δύο πράξεις τῆς Α. Αγιότητος τοῦ νῦν Πάπα καὶ αὗται μὴ ἐξερχόμεναι τῶν δούλων τῆς Ρώμης εἶναι ἀσφαλὲς ἔχεγγυον ἐγκαταλείψεως τῶν αἰωνίων ἐκείνων δυσμεταβόλου χαρακτῆρος παραδόσεων, αἵτινες περιήγαγον τὸν Καθολικισμὸν εἰς τὴν ἐνεστῶσαν ἐπισφαλῆ θέσιν; Ἀμφιβάλλομεν. Παρὰ τῷ Καθολικισμῷ ὑπάρχουσιν ἀρχαὶ βαθύτατα ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς Παπασύνης οἰζοβολήσασαι, ὡν ἡ ἐκρίζωσις, κατὰ τὴν στενὴν Καθολικὴν ἀντίληψιν, θὰ συνεπαγάγῃ δῆθεν τὴν κατάρρευσιν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας! Άλλὰ τὰ πράγματα αὐτὰ ἀποδεικνύουσιν, ὅτι ἀκριβῶς τοῦτο θὰ συμβῇ, ἐφ' ὅσον αἱ ἀρχαὶ αὗται παραμένουσιν ἀνεκρίζωτοι, ἡ τουλάχιστον δὲν προσδίδεται εἰς αὐτὰς ἡπιώτερος τις καὶ λογικώτερος χαρακτήρ. Διὰ τοῦτο ὁ ὄλος τῆς ἐκκλησίας ταύτης βίος φρονοῦμεν ὅτι τοῦ λοιποῦ θὰ διαρρέῃ ἐν συνεχεῖ ἀκάρπω ἀγῶνι περισυλλογῆς καὶ συγκρατήσεως τῶν καταρρεόντων καὶ ἡ ὑπερήφανος παπικὴ Ἐκκλησία θὰ προσπίπτῃ, ὡς ταπεινὴ ἱκέτις, νῦν μὲν εἰς τοῦτον νῦν δ' εἰς ἐκεῖνον τὸν ἰσχυρόν, ὡς ἔπραξε τελευταίως ἀντικαταστήσασα τὸ Gesta Dei per Francos διὰ τοῦ gesta Dei per Teutonicos. Ἐφ' ὅσον τουλάχιστον γινώσκομεν, ἐν τῇ ἴστορίᾳ τῆς ὀρθοδόξου Ανατολικῆς ἐκκλησίας οὐδὲν ὑπάρχει παράδειγμα καταδιώξεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν ἴδιων αὐτῆς μελῶν. Διὰ τὶ ὅμως σφρόντατα νά καταδιώκηται ὁ Καθολικισμὸς ἐν Ἰσπανίᾳ; Διὰ τὶ ὀξυτέρα ὀλονὲν νά ἀκούηται ἐν Αὐστρίᾳ ἡ φωνὴ Los von Rom! ἐν δὲ Γαλλίᾳ νά συμβαίνωσιν ὅσα πάντες γινώσκομεν; Ἐν Ἀγγλίᾳ μέχρι σήμερον δέν ἐλλείπουσι βαρεῖαι κατὰ τοῦ Παπισμοῦ φράσεις ἀπ' αὐτῶν τῶν βασιλικῶν ὅρκων, δέν εἶνε δ' ἀγνωστος ὁ ἐν Γερμανίᾳ νόμος τῆς 4ης Ιουλίου 1872 περὶ Ἰησουϊτῶν καὶ τῶν ὅμοίων αὐτοῖς καθολικῶν μοναχικῶν ταγμάτων, ὁ προκαλέσας τὴν ἀπὸ 7 Αὐγούστου 1873 ἀπειλητικὴν(!) πρὸς Γουλιέλμον τὸν Α' ἐπιστολὴν τοῦ Πάπα Πίου Θ'. Τὸ δὲ γεγονός ὅτι κατὰ Μάρτιον τοῦ παρελθόντος ἔτους ἐπετεύχθη ἡ τροποποίησις τῆς δευτέρας τοῦ νόμου τούτου παραγράφου καὶ

ἐπέδραμον τὴν Γερμανίαν τινά τῶν ἐκ Γαλλίας ἀπελαθέντων μοναχικῶν ταγμάτων τοσοῦτον κατεθορύβησε τοὺς Γερμανοὺς Προτεστάντας καὶ τοσούτους φόβους περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ λαοῦ αὐτῶν ἐνέβαλεν αὐτοῖς, ὡστε τὴν ἐνεστῶσαν ἐκκλησιαστικὴν αὐτῶν κατάστασιν νὰ παριστῶσιν ὡς ὄμοιαν πρὸς τὴν κατάστασιν τῆς Πρωσσίας μετὰ τὸ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος πάθημα αὐτῆς ἐν Ιένᾳ. Πρὸς τί νά ἐμπινέῃ τοιοῦτον τρόμον ἡ λατινικὴ ἐκκλησία; Άλλὰ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ, ἐὰν τὸ γε νῦν ἐπικρατῇ, ποιά τις ἀνοχὴ ἔνεκα ὡρισμένων λόγων, ὁρθῶς αὕτη ἔχαρακτηρίσθη ὡς κατηφής νηνεμία προηγουμένη ἀγρίας θυέλλης, ὡς ἄλλως τε ἀποδεικνύει καὶ ἡ ἀπὸ τίνος εἰς ὄνομα διαφόρων ἴδιωτῶν μεταγραφὴ τῆς κτηματικῆς περιουσίας τῶν ἐκ Γαλλίας σωρηδὸν ἐγκαταστάντων ἐν Ἰταλίᾳ ποικιλομόρφων μοναχικῶν ταγμάτων πρὸς ἀποφυγὴν προβλεπομένης καὶ ἐνταῦθα δημεύσεως. Μὴ θέλουσα νὰ διῆδῃ ἡ Λατινικὴ Ἐκκλησία ποῦ ἔγκειται τὸ αἴτιον τοῦ κακοῦ, τὰς ἐν τῇ Δύσει ὀγκώδεις ἀπωλείας αὐτῆς ἀγωνίζεται ν' ἀντισηκώσῃ δι' ἀδίκων κατακτήσεων ἐν Ανατολῇ.

Ἡκιστα δυναταὶ τις νὰ συμφωνήσῃ μετὰ τοῦ εὐγενοῦς καθολικοῦ συγγραφέως, ὅτι οἱ Παπικοὶ προπαγανδισταὶ ὡς «πεπεισμένοι ὅτι αὐτοὶ καὶ μόνοι κατέχουσιν ἀκεραίαν καὶ ἀρτίαν τὴν παρακαταθήκην τῆς ἀληθείας, θεωροῦσι τὸν προσηλυτισμὸν ὡς δικαίωμα ἀναλλοίωτον καὶ καθῆκον ἀπαραβίαστον, διότι τοὺς πάντας θέλουσι νὰ ἀποκτήσωσιν, ὅπως ἀποδώσωσιν αὐτοὺς τῷ Χριστῷ». Άλλ' ἡ ἀλήθεια τοῦ χριστιανισμοῦ οὐ μόνον δέν συνιστᾶ, ἀλλὰ καὶ δριμύτατα καταδικάζει τὰ τε ἐπιλήψιμα μέσα, ἄτινα μετέρχονται οἱ ἐν τῇ ὁρθοδόξῳ Ανατολῇ Καθολικοὶ Ιεραπόστολοι καὶ τὰς ὀλεθρίας καὶ ἀντικρυνταντας ἀντευαγγελικὰς ἀρχὰς, ἀς ἐνσπείρουσιν ἐν ταῖς καρδίαις παντὸς εἰς τὴν σαγήνην αὐτῶν ἐμπίπτοντος. Ἐφ' ὅσον τὴν ὁρθόδοξον Ανατολὴν διαλυμαίνεται τῶν αὐτοκαλουμένων τούτων ἰεραποστόλων ἡ μάστιξ, σκάνδαλα καὶ ἀτοπήματα καθ' ἐκάστην δημιουργοῦσα, ἐφ' ὅσον ἡ λατινικὴ Ἐκκλησία ἀγωνίζεται οὐχὶ νὰ ἐναγκαλισθῇ ὡς ἀδελφήν, ἀλλὰ νὰ κατακτήσῃ ὡς ἐχθρὰν τὴν ὁρθόδοξον ἐκκλησίαν, ἡ τελευταία αὗτη θὰ διατελῇ πεπεισμένη, ὅτι πᾶσα περὶ ἐνώσεως πρότασις εἶναι ἀληθής φενάκη. Ὅταν ἐγκαταλίπωσι τὴν ὁρθόδοξον Ανατολὴν αἱ ἀφορήτως πιέζουσαι τὰς συνειδήσεις τοῦ ὁρθοδόξου πληρώματος ποικιλόσχημοι τῶν μοναχῶν φάλαγγες καὶ τραπῶσιν ἐπὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀνοθεύτου καὶ πραγματικῆς χριστιανικῆς ἀληθείας μεταξὺ τῶν λαῶν τῆς Δύσεως, οὓς πρώτιστα

πάντων καθῆκον ἔχει νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς ἡ Λατινικὴ Ἐκκλησία, ὅταν ἀρθῶσι τελείως αἱ περὶ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας προκαταλήψεις καὶ κακοφημίαι, ὅταν μεταβληθῶσιν αἱ περὶ αὐτῆς ἰδέαι τοῦ Καθολικισμοῦ, προταθῆ δὲ τούτου ἐν πνεύματι χριστιανικῆς ἀδελφότητος ἡ χείρ, ἡ ὁρθόδοξη Ἐκκλησία θὰ δράξηται αὐτῆς μετ' ἐγκαρδίου προθυμίας καὶ θὰ ἐπιτελεσθῇ πραγματικὴ ἔνωσις, συντεμνομένου οὕτω δι' αὐτῆς τοῦ διαστήματος, ὅπερ χωρίζει ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, καθ' ἥν «γενήσεται μία ποίμνη, εἰς ποιμήν.» Μόνον ἐν εἰλικρινεῖ καὶ ὄντως ἀδελφικῇ ἔνώσει εἶνε δυνατὸν νὰ ἔξυπηρετηθῇ τὸ εὐαγγελικὸν ἴδεωδες. Νὰ πιστεύσῃ τίς ἀρά γε, ὅτι θὰ ἐπικρατήσωσι καὶ παρὰ τοῖς διέπουσι τὰ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας αἱ πολλῶν νηφαλίων αὐτῆς τέκνων, δυσανασχετούντων ἐπὶ τῇ συγχρόνῳ αὐτῆς καταστάσει, ἰδέαι καὶ πόθοι; Ἡ μήπως ἐσαεὶ θὰ παραμείνωσιν εὐσεβεῖς ἀληθῶς πόθοι;

Διάλεξις ἐν Ἀθήναις ύπερ τοῦ Παναγίου Τάφου.- Ο σεβαστὸς καθηγητὴς τῆς Ιστορίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ κ. Παῦλος Καρολίδης ἐποιήσατο τῇ 30ῃ Ἰανουαρίου ἐν τῇ αἱθούσῃ τοῦ Συλλόγου, τῶν Μικρασιατῶν «Ἀνατολῆς» σπουδαιοτάτην διάλεξιν περὶ τοῦ ἐν Παλαιστίνῃ καὶ Συρίᾳ Ἐλληνισμοῦ.

Τῇ εὐρεῖα αἱθουσα τοῦ Συλλόγου ἦν κατάμεστος κόσμου ἐκλεκτοῦ ἐκ τοῦ διαπρέποντος ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν Ἀθηνῶν, παρακολουθήσαντος μετὰ συντόνου προσοχῆς καὶ ἀδιαπτώτου ἐνδιαφέροντος τὴν ἐπὶ 2 ὅλας ὡρας διαρκέσασαν σοφὴν τοῦ διαπρεποῦς καθηγητοῦ διδασκαλίαν.

Μετὰ τῆς χαρακτηριζούσης αὐτὸν ἐμβριθείας καὶ πειστικότητος ὁ κ. Π. Καρολίδης περιέγραψε τὰς ίστορικὰς τύχας τοῦ ἐν Συρίᾳ Ἐλληνισμοῦ καὶ τῶν Πατριαρχικῶν Θρόνων Ἀντιοχείας καὶ Ιεροσολύμων, κατέδειξε δὲ τὰς ἀνάγκας, αἴτινες μαστίζουσι νῦν τὴν Ιεροσολυμιτικὴν Ἐκκλησίαν καὶ τοὺς κινδύνους, οἵτινες ἐπικρέμανται αὐτῇ καὶ δημιουργοῦνται ἀδιαλείπτως ύπὸ ἐπηλύδων ἔχθρῶν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, καὶ ύπέδειξε

τῷ ἀκροατηρίῳ αὐτοῦ ὅτι πρὸς ταῖς πολλαῖς ἄλλαις ἀνάγκαις, αἴτινες κατὰ τοὺς χρόνους τούτους πλέον ἡ ἄλλοτε κατατρύχουσι τὸ Γένος ἡμῶν καὶ πρὸς ἀς ὀφείλομεν πάντες νὰ ἔχωμεν ἐστραμμένην καὶ ἐγρηγοροῦσαν τὴν προσοχήν, ὑπάρχει καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς διὰ παντὸς τρόπου ἐνισχύσεως τῆς Σιωνίτιδος Ἐκκλησίας ἐν τῷ ἀνίσω καὶ πολυειδεῖ ἀγῶνι, διὸ διεξάγει καρτερικῶς καὶ ἀνενδότως κατὰ ποικίλων ἔχθρῶν, ἐπιβουλευόντων τῇ ὑποστάσει αὐτῆς διὰ μέσων ἰσχυρῶν μέν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ χριστιανικῶν.

Τὸ πέρας τῆς σοβαρᾶς ταύτης διαλέξεως ἐπέστεψε τὸ ἐπίλεκτον καὶ πολυπληθὲς ἀκροατήριον διὰ παρατεταμένων χειροκροτημάτων καὶ θερμοτάτων ἐκδηλώσεων εὐχαριστιῶν πρὸς τὸν σοφὸν ἀγορητήν.

«Ξενοφάνης»

Ἡ ἐν Ἱεροσολύμοις Λατινικὴ Κοινότης. -Τῇ 11ῃ Ιανουαρίου ἀπεβίωσεν ἐν ἡλικίᾳ 72 ἑτῶν ὁ ἐν Ἱεροσολύμοις Λατίνος Πατριάρχης Λουδοβίκος Πιάβη, τρίτος ἀριθμούμενος ἐν τῇ σειρᾷ τῶν Λατίνων Πατριαρχῶν ἀπὸ τῆς ἐν 1846 ἴδρυσεως τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις Λατινικοῦ Πατριαρχείου. Πρῶτος ἐγένετο ὁ Ιωσήφ Βαλέργας, ὃν ἄμα καὶ ἀντιπρόσωπος τῆς Αγίας Ἔδρας ἐν Συρίᾳ, ὅστις ἐδέησε νὰ διεξαγάγῃ ἀγῶνα πολυχρόνιον πρὸς τὴν Κουστοδίαν τῆς Αγίας Γῆς, μὴ ἐννοούσης νὰ ἀναγνωρίσῃ ἀξίωμα αὐτῆς ἀνώτερον ἐν Παλαιστίνῃ. Ο Βαλέργας ἤδυνήθη νὰ ὑπερισχύσῃ τῇ προστασίᾳ τῆς Γαλλίας καὶ νὰ λάβῃ μάλιστα ἀπόλυτον πληρεξουσιότητα παρὰ τοῦ Πάπα, ἐπεκτεινομένην καὶ ἐπὶ τῶν ὑπὸ τῆς Κουστοδίας φυλαττομένων προσκυνημάτων. Διὰ τοῦτο καὶ ἤδυνατο νὰ παρέχῃ ἐπισήμως διαβεβαιώσεις περὶ ἐπικρατήσως διαρκοῦς εἰρήνης ἐν τοῖς Ἱεροῖς Προσκυνήμασιν, ὡς αἱ τῆς 3 Μαρτίου 1848, καθ' ἣν τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Διοικητοῦ τῆς Ἱερουσαλήμ Μουσταφᾶ Ζαρίφ Πασᾶ ὁ εἰρημένος Λατίνος Πατριάρχης ὁ τῶν Ἀρμενίων καὶ ὁ Πατριάρχης Κύριλλος συνῆλθον μετὰ πολυαρίθμου ἐκ κληρικῶν καὶ λαϊκῶν συνοδίας ἐν τῷ Ναῷ τῆς Ἀναστάσεως ἐνώπιον τοῦ Θεοδέγμονος Τάφου καὶ ἀφοῦ ἤκροάσαντο λόγων περὶ εἰρήνης ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ Ζαρίφ Πασᾶ, ἀντήλλαξαν πρὸς ἀλλήλους ἀδελφικὸν ἐν Χριστῷ ἀσπασμὸν καὶ ὑπερσχέθησαν ἀλλήλοις ἀγάπην καὶ εἰρήνην. Μετὰ τρεῖς ὥμινες ἡμέρας, τῇ 6ῃ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς Μαρτίου, ὁ Λατίνος κανδηλάπτης, καταρρίψας σκαιῶς ἐκ τῆς ἀγίας τραπέζης, τῆς ἐπὶ τοῦ τόπου τῆς Γεννήσεως ἐν Βηθλεὲμ τὸ Ιερὸν Εὐαγγέλιον τεθειμένον πρὸς προσκύνησιν τῶν ὀρθοδόξων προσκυνητῶν, προύκάλεσε ωῆξιν αἵματηράν μεταξὺ τῶν λατίνων Μοναχῶν, τελούντων τὴν ἐσπερινὴν αὐτῶν λιτανείαν, καὶ τῶν εἰς τὰ ίερώτατα προσβληθέντων

όρθιοδόξων προσκυνητῶν ἐπὶ παρουσίᾳ καὶ τοῦ Ρώσου Αρχιμανδρίτου Πορφυρίου Ούσπενσκη, ὅστις πρὸ τῶν ὑπὸ τῶν Λατίνων Μοναχῶν ἐκσφενδονιζομένων λίθων ἐγκατέλιπε περίτρομος τὸ στασίδιον αὐτοῦ καὶ ἐκρύβη εἰς τὸ Ιερόν, οὗτο δὲ αἱ περὶ εἰρήνης διαβεβαιώσεις καὶ ὑποσχέσεις ἔξητμίσθησαν πρὸ τῆς παρελεύσεως τριῶν ἡμερῶν. Τὸν Ιωσήφ Βαλέργαν ἀποθανόντα ἐν ἔτει 1876 διεδέχθη ἐν μὲν τῷ Πατριαρχικῷ ἀξιώματι ὁ Βικέντιος Βράκκος ἐν δὲ τῷ τοῦ Αποστολικοῦ Λεγάτου ἐν Συρίᾳ ὁ Φραγκισκανὸς Λουδοβίκος Πιάβη μετὰ τοῦ τίτλου Αρχιεπισκόπου Σιρμίου. Αποθανόντος δὲ τοῦ Βικεντίου Βράκκου τῷ 1889 προήχθη Πατριάρχης Ιεροσολύμων ὁ Λουδοβίκος Πιάβη, μετὰ πολλοὺς ἐν Ρώμῃ δισταγμούς ἐὰν ἔπρεπε τὸ Πατριαρχικὸν τῆς Ιερουσαλήμ ἀξιώματα νὰ ἀνατεθῇ εἰς Φραγκισκανόν, ὅστις θὰ ἐφρόντιζε νὰ προαγάγῃ μᾶλλον τοῦ τάγματος αὐτοῦ τὰ συμφέροντα ἢ νὰ ἐδραιώσῃ τὰ δικαιώματα τοῦ Πατριαρχικοῦ ἀξιώματος. Ή ἐκλογὴ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ θὰ δείξῃ κατὰ πόσον κατὰ τὴν κρίσιν τῆς Αγίας Ἐδρας δύναται νὰ θεωρῆται ἀδιάφορος ἢ προέλευσις τοῦ Λατίνου Πατριάρχου τῆς Ιερουσαλήμ. Οἱ ἀποθανὼν Πατριάρχης καταλείπει μνήμην ἀνδρὸς πράου καὶ εἰρηνικοῦ, τῶν ἴδιοτήτων δ' αὐτοῦ τούτων ἔνεκα καὶ διετέλει πάντοτε εἰς ἀρμονικὰς σχέσεις πρὸς τὸ ἥμέτερον Πατριαρχεῖον.

Μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Πατριάρχου Πιάβη εἶχε κενωθῆ καὶ ἡ ἔδρα τοῦ ἐν Βηρυτῷ Αποστολικοῦ Λεγάτου ἀποθανόντος τοῦ Αρχιεπισκόπου Duval, ἐπληρώθη δ' ἄρτι διὰ τοῦ Αρχηγοῦ τῆς Κουστωδίας Αἰδεσιμωτάτου Φρεδιάνου Γιαννίνη ὑπὸ τὸν τίτλον Αρχιεπισκόπου Σερρῶν. Ή εἰς ἐπίσκοπον χειροτονία αὐτοῦ ἐγένετο πανηγυρικῶς τῇ 20ῃ Φεβρουαρίου ἐνώπιον τοῦ Κουβουκλίου τοῦ Ζωδόχου Τάφου ὑπὸ τοῦ πρώην Αρχηγοῦ τῆς Κουστωδίας νῦν δ' Αποστολικοῦ Λεγάτου ἐν Αἰγύπτῳ Αύρηλίου ἐπὶ τούτῳ ἐξ Αἰγύπτου ἐλθόντος.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

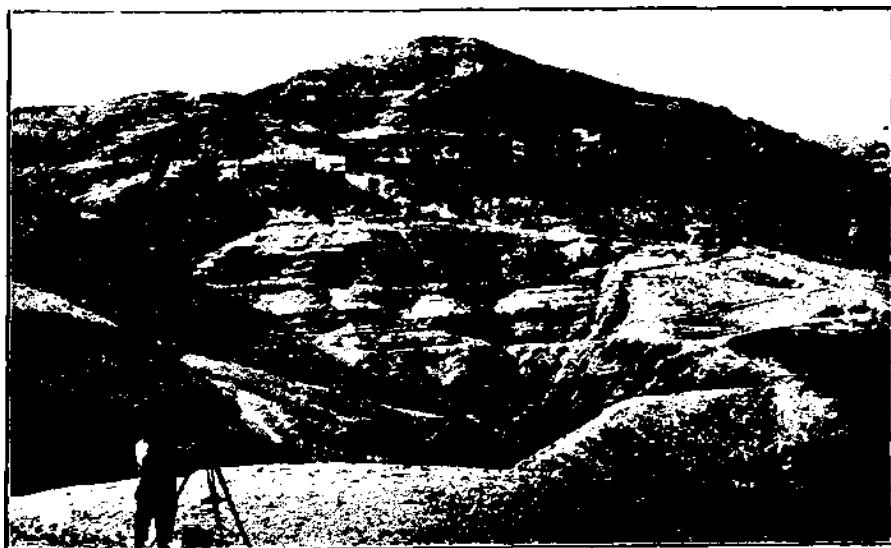
Ἡ πρώτη τοῦ ἔτους- Κατὰ τὴν κρατοῦσαν συνήθειαν καὶ τάξιν ὁ Μακαριώτατος ἡμῶν Πατὴρ περὶ μέσην νύκτα ἐτέλεσε πανηγυρικῶς τὴν θείαν μυσταγωγίαν ἐπὶ τοῦ Ζωοδόχου Τάφου ἀναπέμψας εὐχὰς καὶ δεήσεις ὑπὲρ εἰρήνης καὶ ἀγαθῆς καταστάσεως τοῦ σύμπαντος κόσμου, ὑπὲρ τῆς εὐσταθείας τῶν ἀγίων τοῦ Θεοῦ Ἑκκλησιῶν, ὑπὲρ τῶν ἐν ἀρχαῖς καὶ ἔξουσίαις, καὶ ὀνομαστὶ ὑπὲρ τοῦ Μεγαλειοτάτου Αὐτοκράτορος πασῶν τῶν Ρωσσιῶν καὶ τοῦ Θεοσεβεστάτου Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων, ὑπὲρ τῶν Προέδρων τῶν ἀγίων τοῦ Θεοῦ Ἑκκλησιῶν καὶ ὑπὲρ τῶν ἀπανταχοῦ προσκυνητῶν ἐπιτρόπων τε καὶ συνδρομητῶν τοῦ Παναγίου καὶ Ζωοδόχου Τάφου.

Ἡ λειτουργία τοῦ ἀγίου Ἰακωβου.- Απὸ ἐτῶν τινων ἐκράτησεν ἡ συνήθεια, ἵνα τελῆται ἐν τῷ ναῷ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῇ Κυριακῇ μετὰ τὴν Χριστοῦ Γέννησιν ἡ ἀρχαιοπρεπής λειτουργία τοῦ ἀγίου Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου, ἥτις καὶ πρότερον ἐτελεῖτο ἐκτάκτως. Διὰ τὸν ἀπὸ τῆς ἑορτῆς τῆς ἐν Βηθλεὲμ κόπον μὴ τελεσθεῖσα τῇ 26ῃ Δεκεμβρίου, ἐτελέσθη τῇ ἐπομένῃ Κυριακῇ 2 Ἰανουαρίου ὑπὸ τοῦ Σεβασμιωτάτου Αρχιεπισκόπου Ἰορδάνου καὶ Προέδρου τῆς ἐφορίας τῆς Σχολῆς κ. Ἐπιφανίου, συλλειτουργούντων τεσσάρων Πρεσβυτέρων καὶ ἰσαρίθμων Διακόνων ἐν μέσω πολυπληθοῦς ἐκκλησιάσματος.

Ἡ ἑορτὴ τῶν Θεοφανείων. -Ἡ πανήγυρις τῶν Θεοφανείων ἐν μὲν τῇ Ἀγίᾳ Πόλει, ἔνθα τελεῖται ὡς μία τῶν μεγάλων λεγομένων παρρησιῶν τοῦ Πανιέρου Ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως, ἐτελέσθη ὑπὸ τοῦ Μακαριωτάτου ἐν τῷ Παναγίῳ Τάφῳ, συλλειτουργούντων Αὐτῷ τῶν Σεβασμιωτάτων ἀρχιεπισκόπων Ἰορδάνου Ἐπιφανίου καὶ Θαβωρίου Στεφάνου, ἐν δὲ τῷ Ἰορδάνῃ ὑπὸ τοῦ Σεβασμιωτάτου Αρχιεπισκόπου Διοκαισαρείας Νικοδήμου, ὅστις ἐκτὸς τῆς ἐπὶ τῆς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ ἴερου ργίας ἐτέλεσεν ἀρχιερατικὴν λειτουργίαν καὶ ἐν ταῖς Ἱεραῖς Μοναῖς τοῦ Τιμίου Προδρόμου, τοῦ Ἀββᾶ Γερασίμου, τοῦ Σαρανταρίου ὄρους, τοῦ Χοζεβᾶ. Ὁ καιρὸς ἐκτάκτως εὐνοϊκός, ἐπέτρεψε τοῖς εὐλαβεστάτοις προσκυνηταῖς νὰ παρακολουθήσωσιν

Ο Ιοδάνης

Τὸ Σαραντάριον Ὀρος

ἀνέτως τὴν τε ἐν τῷ Ἰορδάνῃ πανήγυριν καὶ τὰς ἄλλας ἀρχιερατικὰς ἀνὰ τὰ πέριξ Μοναστήρια λειτουργίας. πειδὴ ὅμως τῆς ἑορτῆς προηγήθη πλήμμυρα τοῦ Ἱεροῦ Ποταμοῦ, δέν κατέστη δυνατὴ ἡ ἐπιτέλεσις τῆς λειτουργίας καὶ τοῦ ἀγιασμοῦ εἰς τὸν συνήθη τόπον οὐδὲ ὑπὸ τὸ μόνιμον παράπηγμα, ἐδέησε δέ νὰ πηχθῇ ἔτερον ὀλίγον ὑψηλότερον ἀπέναντὶ που τῆς Μονῆς τοῦ Τιμίου Προδόρου. (Περὶ τοῦ τόπου τῆς ἐν Ἰορδάνῃ τελετῆς ὅρα Ν. Σιών, ἔτος Α' σελ. 24).

Διαφορὰ πρὸς τοὺς Ἀρμενίους ἐν Ἀγίᾳ Βηθλεέμ.- Εἶνε καθωρισμένον καὶ ἐπικεκυρωμένον διὰ πολλῶν ὑψηλῶν ὁρισμῶν ὅτι οἱ Ἀρμένιοι δέν ἔχουσι δικαίωμα διαβάσεως μετὰ ἱερατικῶν ἐνδυμασιῶν διὰ τοῦ τμήματος τοῦ ἐν Βηθλεέμ Ἱεροῦ Ναοῦ τοῦ ἐπιλεγομένου σήμερον Βασιλικὴ, ἥτοι τοῦ κυρίως ναοῦ, ἐν ᾧ αἱ κιονοστοιχίαι, ἀνήκοντος τοῖς ὁρθοδόξοις. Καὶ κατώρθωσαν μὲν σὺν τῷ χρόνῳ, ὅπως ἐπιτραπῇ αὐτοῖς ἡ διάβασις εἰς τινας πανηγύρεις, ἐπιστρέφουσιν ἐκ τοῦ οἰκείου ἐν τῷ ναῷ διαμερίσματος πρὸς τὸ Μοναστήριον αὐτῶν ἐνδεδυμένοις ἱερατικὰς στολάς, τῆς ἀνάγκης πραγματικῆς ἀποδειχθείσης, ἀλλ' οἱ Ἀρμένιοι μὴ ἀρκούμενοι εἰς τοῦτο, ἐζήτησαν πρὸ διετίας νά εὐρύνωσιν τὸ δικαίωμα καὶ ἐπὶ τῶν κηδειῶν καὶ βαπτίσεων καὶ δὴ καὶ διὰ τῆς ἐπιστροφῆς ἐκ τοῦ Μοναστηρίου εἰς τὸ διαμέρισμα αὐτῶν Διακόνου ἐνδεδυμένου ἐπὶ τῇ προφάσει ἐπιστροφῆς τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου εἰς τὴν ἀγίαν Τράπεζαν κατὰ τὴν παραμονὴν τῶν Θεοφανείων, καθ' ἣν τελεῖται ὁ ἐπίσημος Ἐσπερινὸς τῶν Χριστουγέννων αὐτῶν. Αἱ παρατηρήσεις δέν ἔλλειψαν ἀπὸ μέρους τῶν ἡμετέρων, ἐν ᾧ δ' ἐδόθη τότε ὑπόσχεσις ὅτι τὸ τοιοῦτον δὲν θὰ ἐπαναληφθῇ, ἐπανελήφθῃ καὶ κατὰ τό παρελθὸν ἔτος, μὲτ' ἐπεκτάσεως ἀπὸ τοῦ ἐνὸς Διακόνου καὶ ἐπὶ συνοδίας τεσσάρων Μοναχῶν. Τὴν πρᾶξιν ἐπηκολούθησε διαμαρτυρία πρὸς τὰς ἐπιτοπίους κυβερνητικάς ἀρχάς, αἵτινες ἐπελήφθησαν τῆς ἐξετάσεως τῆς ὑποθέσεως, ἐν τούτοις οἱ Ἀρμένιοι καὶ κατὰ τὴν παρελθοῦσαν ἑορτὴν διέβησαν καὶ αὖθις μετὰ μείζονος ἐπισημότητος, τοῦ Διακόνου συνοδευομένου ὑπὸ πέντε Μοναχῶν καὶ προπορευομένων κλητήρων δύο. Οἱ ἡμέτεροι οὐδεμίαν προέταξαν βίαν, ἡρκέσθησαν εἰς διαμαρτυρίαν προφορικὴν πρὸς τὰς παρισταμένας ἀρχάς, τῇ δ' ἐπιούσῃ ὁ Μακαριώτατος ἡμῶν Πατὴρ ἀπηύθυνε καὶ ἔγγραφον πρὸς τὴν Α.Ε. τὸν Διοικητὴν διαμαρτυρίαν, ἐπικαλούμενος τὴν ὑψηλὴν αὐτοῦ ἀρωγὴν καὶ βοήθειαν πρὸς παρεμπόδισιν εἰς τὸ μέλλον τῆς ἐπαναλήψεως τῆς καινοτομίας ταύτης.

‘Ο ἔρανος ὑπὲρ τοῦ Παναγίου Τάφου ἐν Ἑλλάδι-

Συνεπείᾳ τῆς ἀπὸ τοῦ προπαρεθόντος ἔτους ἀπευθυνθείσης ὑπὸ τοῦ Μακαριωτάτου ἡμῶν Πατρὸς ἐκκλήσεως πρὸς τὰς Ἐκκλησίας Κων/πόλεως, Ἀλεξανδρείας καὶ Ἑλλάδος περὶ βοηθείας ὑπὲρ τοῦ Π. Τάφου, συνέστη ἐν Αθήναις ἐπιτροπὴ ἐκ διαπορεῶν ἀνδρῶν ὑπὸ τὴν προδρείαν τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Αθηνῶν Κυρίου Θεοκλήτου, ἥτις, παραλλήλως πρὸς τὴν τοῦ Μακαριωτάτου Πάπα καὶ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Κυρίου Φωτίου ἐνέργειαν, προτρέψαντος τὸ φιλόθρησκον καὶ φιλογενὲς αὐτοῦ ποίμνιον, ἵνα πλουσίως συμβάληται πρὸς ἀνακούφισιν τῆς Μητρὸς τῶν Ἐκκλησιῶν, ὅπερ ὄντως καὶ ἐγένετο ὑπερεκπερισσοῦ, διενήργησε τὴν συλλογὴν ἔρανων ἐν Ἑλλάδι, περὶ μεσοῦντα δ' Ἰανουάριον εὐηρεστήθη νά ἐμβιβάσῃ εἰς τὸ Ταμεῖον τοῦ Ιεροῦ Κοινοῦ τοῦ Π. Τάφου τὰ μέχρι τοῦδε συναθρεισθέντα ποσὰ μετὰ τῆς δηλώσεως ὅτι τὸ ἔργον θέλει ἔξακολουθήσει καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Ἡ Αγία Σύνοδος πολλὴν λίαν ἀρυσθεῖσα καὶ νῦν τὴν παραμυθίαν ἐκ τῆς ἐνεργοῦ ταύτης ἀγάπης τῆς ἐν Ἑλλάδι ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας, ὥσπερ πρότερον ἐκ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ, ἐνέκρινεν, ὅπως ἐκφρασθῇ ἡ θερμή τῆς Μητρὸς τῶν Ἐκκλησιῶν εὐγνωμοσύνη τῇ Αὐτοῦ Σεβασμιότητι τῷ Μητροπολίτῃ Αθηνῶν καὶ δι’ αὐτοῦ πᾶσι τοῖς ὄπωσδήποτε συντελέσασιν εἰς ἀπαρτισμὸν τοῦ ἔρανου. Συνεπείᾳ τῆς ἀποφάσεως ταύτης ἀπεστάλη τῇ Αὐτοῦ Σεβασμιότητι ἡ ἀκόλουθος Πατριαρχικὴ ἐπιστολὴ.

Σεβασμιώτατε Μητροπολίτα Αθηνῶν καὶ Πρόεδρε τῆς Ιερᾶς Συνόδου τῆς ἐν Ἑλλάδι ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας, ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ λίαν ἀγαπητὲ ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργὲ τῆς ἡμῶν Μετριότητος, Κύριε Θεόκλητε. Τὴν Υμετέραν περισπούδαστον Ἡμῖν Σεβασμιότητα ἐν ἀγίῳ φιλήματι περιπτυσσόμενοι, ἡδέως προσαγορεύομεν.

Ως «ὅσμὴν εὐωδίας, θυσίαν δεκτήν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ» ἐδέξατο ἡ Γερασμιωτάτη Μήτηρ τῶν Ἐκκλησιῶν τὴν λογίαν, ἦν δὲ ἐνθεος ζῆλος τῆς Υμετέρας λίαν περισπούδαστον Ἡμῖν Σεβασμιότητος καὶ τῶν μετ' αὐτῆς ὑψηλῆ ἐπινεύσει συνεργαζομένων καὶ ἡ πατροπαράδοτος πρὸς τὸν Πανάγιον τοῦ Κυρίου Τάφον εὐλάβεια καὶ ἀφοσίωσις τῶν τέκνων τῆς ἐν Ἑλλάδι ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας ὑπὲρ αὐτῆς κατήρτισαν, κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου τῶν ἐθνῶν Κορινθίοις καὶ τοῖς ἄλλοις μαθηταῖς δεδομένην ἐντολὴν «κοινωνεῖν ταῖς χρείαις τῶν ἀγίων τῶν ἐν Ιερουσαλήμ». Αὕτη γὰρ ἐστιν ἀπ' ἀρχῆς ἡ τοῦ Οὐρανίου Πατρὸς εὐδοκία, ἵνα δὲ Μήτηρ πασῶν τῶν ἀγίων τοῦ

Θεοῦ Ἐκκλησιῶν τὰ πρὸς τὴν χρείαν αὐτῆς πορίζηται ἀπὸ τῆς εὐποιΐας τῶν ἀπανταχοῦ γῆς εὐσεβῶν χριστιανῶν καὶ τὸ ὑστέρημα αὐτῆς ἀναπληρῶται ἐκ τοῦ περισσεύματος τῶν λοιπῶν ἀγίων Ἐκκλησιῶν, τῆς κοινωνίας ἀπὸ τῶν πνευματικῶν καὶ ἐπὶ τὰ σαρκικά ἐπεκτεινομένης. «Εἰ γάρ, φησί, τοῖς πνευματικοῖς αὐτῶν ἔκοινώνησαν τὰ ἔθνη ὁφείλουσι καὶ ἐν τοῖς σαρκικοῖς λειτουργῆσαι αὐτοῖς». Τὴν οὖν λειτουργίαν ταύτην τῶν πνευματικῶν τέκνων τῆς Υμετέρας ἐριτίμου Ήμīν Σεβασμιότητος σὺν πολλῇ τῇ χαρᾶ «ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει αὐτῆς» δεξαμένη ἡ Αγιωτάτη ἐν Σιών Ἐκκλησίᾳ, ἀδιάλειπτον ὑπὲρ αὐτῶν ἀναφέρει τὴν εὐχαριστίαν πρὸς τὸν Πατέρα τοῦ ἐλέους καὶ τῶν οἰκτιρμῶν καὶ τὴν εὐλογίαν Αὐτοῦ οὐ παύεται ἐξαιτούμενη ἐπὶ πάντας, ὅσοι εἴτε λόγω εἴτε ἔργω εἰς τὸν ἀπαρτισμὸν τῆς παραμνθίας ταύτης συνεβάλοντο, ἀπεκδέχεται δὲ καὶ τὴν ἀποστολὴν τῶν ὀνοματικῶν καταλόγων τῶν ἀφιερωτῶν, ἵνα τῶν τιμίων ὀνομάτων αὐτῶν ἐν ταῖς Ιεραῖς Βίβλοις καταγραφομένων, ἀναφέρηται καὶ ὀνομαστὶ ὑπὲρ ἐκάστου αὐτῶν εἰς τὸ διηγεκὲς δέησις ἀπὸ τε τοῦ Παναγίου Τάφου καὶ ἀπὸ τοῦ Φρικτοῦ Γολγοθᾶ καὶ ἀπὸ τῶν λοιπῶν Πανσέπτων Προσκυνημάτων. Εὐλογήσαι αὐτοὺς πάντας Κύριος ἐκ Σιών, μνησθείη τῆς θυσίας αὐτῶν, πληθύναι τὸν σπόρον αὐτῶν καὶ αὐξήσαι τὰ γενήματα τῆς δικαιοσύνης αὐτῶν, πλουτίσαι τῷ πλούτῳ τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, «ἵνα ἐν παντὶ πᾶσαν ἀντάρκειαν ἔχοντες, περισσεύωσιν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν», διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ὃ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ἄδελφικῶς δ' αἰτούμενοι παρὰ τῆς Υμετέρας λίαν περισπουδάστον Ήμīν Σεβασμιότητος γενέσθαι ἔρμηνεὺς τῶν εὐχαριστιῶν τῆς Αγιωτάτης τῶν Ἐκκλησιῶν Μητρὸς πρὸς πάντας τοὺς ὄπωσδήποτε τῆς λογίας ταύτης μετασχόντας, δεόμεθα τοῦ Κυρίου χαρίζεσθαι Αὐτὴν τῇ Ἐκκλησίᾳ μακροημερεύονταν καὶ τὸν ἐμπεπιστευμένον Αὐτῆς περιούσιον λαὸν καθοδηγοῦσαν εἰς τὸ λογίζεσθαι καὶ καταπράττειν ἀεί, «ὅσα ἐστὶν ἀληθῆ, ὅσα σεμνά, ὅσα δίκαια, ὅσα ἀγνά, ὅσα προσφιλῆ, ὅσα εὐφημα» εἰς δόξαν Θεοῦ.

Ἐν τῇ ἀγίᾳ πόλει Ιερουσαλὴμ αἱ̑δε'. Ιανουαρίου κδ'.

Τῆς Υμετέρας περισπουδάστον Ήμīν Σεβασμιότητος

ἀγαπητὸς ἐν Χριστῷ ἀδελφὸς

+Ο Πατριάρχης Ιεροσολύμων Δαμιανός

Ο ύπερ τοῦ Π. Τάφου ἔρανος ἐν τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριαρχείῳ- Ἐν τῷ τεύχει Σεπτεμβρίου-Οκτωβρίου ἀνεγράψαμεν τὴν εἰδησιν ὅτι τῇ 28 Σεπτεμβρίου ἐν κοινῇ συνεδρίᾳ τῶν δύο διοικητικῶν σωμάτων τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας ἀπεφασίσθη, ὅπως συστηθῇ δι' ἐπιστολῆς συνοδικῆς τοῖς Σεβασμιωτάτοις Μητροπολίταις καὶ ταῖς δημογεροντίαις, ἵνα διὰ προσφόρων μέσων ἐνεργήσωσιν ἔρανους ὑπὲρ τοῦ Π. Τάφου. Αἱ βυζαντιναὶ ἐφημερίδες ἀνήγγειλαν ἀπὸ τῆς 22 Ιανουαρίου τὴν ἔκδοσιν τῆς ἐγκυκλίου ἐπιστολῆς, δημοσιεύουσαι ἄμα καὶ τὸ κείμενον αὐτῆς, ἔχον ὡς ἔπεται.

†Ιωακεὶμ ἐλέω Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης

Τεράτε Μητροπολίτα, ὑπέρτιμε καὶ ἔξαρχε ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργὲ τῆς ήμῶν μετριότητος κυρ... ἐντιμότατοι δημογέροντες τῆς θεοσώστου ταύτης ἐπαρχίας· χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ. Τῆς Φιλαδελφείας καὶ ἀλληλοβοηθείας τῶν ἀδελφῶν ἐν ταῖς ἀνάγκαις αὐτῶν καθῆκον δεσποτικὸν καὶ ἀποστολικὸν ὃν παράγγελμα καὶ ὑπόδειγμα, προθύμως καὶ δαψιλῶς ἀείποτε ὑπὸ τῶν εὐσεβῶν καὶ ὁρθοδόξων χριστιανῶν, οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν κατὰ τόπους ἀγίων τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν πρὸς ἀλλήλας ἐπετελεῖτο. Ιδίᾳ οὐκ ἐπέλιπε ποτε οὐδ' ἐστείρευσεν ἡ πρὸς τὴν Μητέρα τῶν Ἐκκλησιῶν τὴν ἀγιωτάτην Ἐκκλησίαν τῶν Ιεροσολύμων ἐν ταῖς ἀνάγκαις αὐτῆς δαψιλῆς τῶν ἀπανταχοῦ ὁρθοδόξων συναρωγή, μετὰ στοργῆς καὶ ἀγάπης διαπεμπόντων ἐκάστοτε, ἐπὶ ἀνακουφίσει αὐτῆς, τὴν λογίαν καὶ χάριν αὐτῶν πρὸς αὐτὴν. Ἐπειδὴ τοίνυν τοιαύταις δυσχερέσιν ἀνάγκαις εύρεθη, ἀτυχῶς, ἔνεκα ἀντιξόων περιστάσεων περιεστοιχισμένη καὶ ἐσχάτως ἡ Πρεσβυγενής Ἐκκλησία τῶν Ιεροσολύμων ἐπιβαρυθεῖσα διὰ συσσωρευθέντος χρέους ὑπερόγκου καὶ δυσβαστάκτου, ἀπετάθη δὲ ἡμῖν ὁ ἀγαπητὸς καὶ περιπόθητος ἡμῖν ἐν Χριστῷ ἀδελφὸς Μακαριώτατος Πατριάρχης τῶν Ιεροσολύμων Κύριος Δαμιανὸς ἐπικαλούμενος καὶ τὴν ἀφ' ἡμῶν ἐν τῇ δεινῇ ταύτῃ περιστάσει κατὰ τὸ ἐγχωροῦν ἀντίληψιν, προφρόνως ἐν κοινῇ τῶν περὶ ἡμᾶς Δύο Σωμάτων συνελεύσει τὴν ἀδελφικὴν ταύτην αἵτησιν καὶ παράκλησιν τῆς σεβασμίας Αὐτοῦ Μακαριότητος ἀποδεξάμενοι καὶ ἀναγκαῖον θεωρήσαντες, ὅπως καὶ τὸ ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς κλίματι χριστεπώνυμον πλήρωμα ἐν τῇ διακρινούσῃ αὐτό εὐσεβείᾳ καὶ φιλογενεῖ προθυμίᾳ μὴ

καθυστέρηση εἰς ἐκδήλωσιν καὶ αὐθις τῶν εὔσεβῶν αὐτοῦ αἰσθημάτων πρὸς τὴν ἀγιωτάτην πρεσβυγενῆ Ἐκκλησίαν τῶν Ιεροσολύμων, ἢ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔλαχεν δὲ μέγας καὶ σπουδαιός κλῆρος, ἵνα ἡ φύλαξ καὶ φρουρὸς τοιούτων τιμαλφῶν τῆς πίστεως ἡμῶν κειμηλίων, προαγόμεθα διὰ τῆς Πατριαρχικῆς ἡμῶν καὶ Συνοδικῆς ταύτης Ἐγκυκλίου προτρέψασθαι καὶ συστῆσαι ἐκκλησιαστικῶς, ὡς ἀνέκαθεν εἴθισται ἐν παρομοίαις περιστάσεσιν, ὅπως διὰ καταλλήλων ἐκασταχοῦ τρόπων καὶ μέσων διενεργηθῶσιν ἐν ἀπάσαις ταῖς ἐπαρχίαις προαιρετικὰ τῶν χριστιανῶν συνδρομαὶ ὑπὲρ τοῦ Παναγίου Τάφου, διαβιβασθησόμεναι διὰ τῶν ἀγίων ἀρχιερέων μετὰ τῶν οἰκείων δημογεροντιῶν πρὸς ἡμᾶς διὰ τὰ περαιτέρω. Πλήρη δ' ἔχοντες τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ ἐπιδειχθησομένη πανταχοῦ προθυμία καὶ συμπάθεια ἔσται ἐπαξία τῆς ἀδιαφιλονεικήτου στοργῆς καὶ τοῦ ἐνδιαφέροντος ἀπάντων τῶν δόμογενῶν ὑπὲρ τῆς ἀσφαλείας καὶ εὐσταθείας τοῦ ἱεροῦ καὶ τιμαλφοῦς κειμηλίου, ὑπὲρ οὗ αἰτεῖται ἡ συνδρομὴ καὶ βοήθεια, ἐπικαλούμεθα ἐπὶ πάντας τοὺς εὔσεβῶς ἐν τῷ μέτρῳ τῆς δυνάμεως αὐτῶν συντρέξοντας τὴν εὐλογίαν καὶ πᾶν ἀγαθὸν παρὰ τοῦ ἀγαθοδότου Θεοῦ, οὗ ἡ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἴη μεθ' ὑμῶν.

Ιανουαρίου ιδ' αἱτε.

- + Ο Κωνσταντινουπόλεως ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός.
- + Ο Κυζίκου Αθανάσιος ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός.
- + Ο Νικοδημείας Φιλόθεος ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός.
- + Ο Τραπεζοῦντος Κωνστάντιος ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός.
- + Ο Διδυμοτείχου Φιλάρετος ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός.
- + Ο Χίου Κωνσταντίνος ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός.
- + Ο Γάνου καὶ Χώρας Κωνσταντίνος ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός.
- + Ο Δρυϊνουπολεως Λουκᾶς ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός.
- + Ο Σερβίων καὶ Κοζάνης Κωνστάντιος ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός.

Αί ἔγκριτοι ἐφημερίδες τῆς πρωτευούσης «Κωνσταντινούπολις» καὶ «Ταχυδρόμος» συνηγόρησαν διὰ θερμῶν κυρίων ἀριθμῶν ύπερ τοῦ ἐράνου, χαρακτηρίζουσαι αὐτὸν ὡς ὑποχρέωσιν ἐκ τῶν ὑψίστων.

Ἐορτὴ τῆς Ἱερατικῆς Σχολῆς- Τῇ 30 Ἰανουαρίου ἐορτῇ τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν ἐορτάζει ἡ Ἱερατικὴ Σχολὴ. Μετὰ τὴν ἐν τῷ ναϊσκῷ τῆς σχολῆς τελεσθεῖσαν, χοροστατοῦντος τῆς Α.Θ.Μ. τοῦ Πατριάρχου λειτουργίαν, τὸ ἐκκλησίασμα καὶ οἱ προσελθόντες τῶν γραμμάτων φίλοι ἀνῆλθον εἰς τὴν εὐρεῖαν τῆς σχολῆς αἴθουσαν, ἥτις παρὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν κακοκαιρίαν ὑπερεπληρώθη. Οἱ Ἱερολογιώτατος Διευθυντὴς τῆς Σχολῆς κ. Ἰάκωβος Ἀρχαζικάκης ἀνέπτυξε πρὸ τοῦ σεμνοῦ καὶ πυκνοῦ ἀκροατηρίου τὸ θέμα περὶ τῆς κατὰ Χριστὸν ἀνατροφῆς τῶν τέκνων, ἴδιαζόντως ἐξάρας τὴν ζημίαν, ἥς γίνονται πρόξενοι ἔαυτοὺς τε καὶ τοῖς φιλτάτοις αὐτῶν καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ ὅσοι ἐκ τῶν γονέων ἐλαφρᾶς τῇ συνειδήσει παραδίδουσι τὰ τέκνα αὐτῶν ταῖς τῶν προπαγανδιστῶν σχολαῖς, ἐξ ὧν ἐξέρχονται ἀποκομίζοντα τὴν ἀδιαφορίαν πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ τὴν περιφρόνησιν πρὸς τὰ ἰερώτατα τῆς πατρογονικῆς κληρονομίας. Ή οὕτη γραμμή διελύθη μετ' ἀκρόασιν ἐπιτυχῶς ψαλλέντος ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἀσματος εἰς τοὺς τρεῖς Ἱεράρχας.

Παρασημοφορία Ἀρχιερέως -Η Α.Μ. ὁ Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος ηύδοκησε ν' ἀπονείμῃ τὸν ἀνώτερον Ταξιάρχην τῷ Σεβασμιωτάτῳ Ἀρχιεπισκόπῳ Ιορδάνου καὶ Πατριαρχικῷ Ἐπιτρόπῳ κ. Ἐπιφανίῳ.

Ποιμαντορικὸν Καθῆκον -Τῇ 5 Φεβρουαρίου κατῆλθεν ὁ Μακαριώτατος ἡμῶν Πατήρ εἰς Λύδδαν, ἐνθα ἐλειτούργησεν ἐν τῷ Ναῷ τοῦ Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τῇ ἐπιούσῃ Κυριακῇ καὶ ηὐλόγησε τὸ ποίμνιον αὐτοῦ, ἀκολούθως δ' ἐπεσκέψατο τοὺς ἐν Ρέμλῃ καὶ Ἰόππῃ χριστιανοὺς καὶ ηὐλόγησεν αὐτοὺς τε καὶ τὰ ἐν ταῖς πόλεσι ταύταις Ἱερὰ Καθιδρύματα.

Μνημόσυνον τοῦ Μεγάλου Δουκὸς Σεργίου. -Πρὸς ἐσπέραν τῆς 5 Φεβρουαρίου ἐλήφθη ἡ θλιβερὰ ἀγγελία ἐκ τηλεγραφήματος τοῦ ἐν Μόσχᾳ ἐπιτρόπου περὶ τοῦ τραγικοῦ θανάτου τοῦ Μεγάλου Δουκὸς Σεργίου. Εὐθὺς τῇ ἐπιούσῃ Κυριακῇ ἐτελέσθη λειτουργία Ἀρχιερατική, ἵερουργοῦντος τοῦ Σεβασμιωτάτου Ἐπιτρόπου Αρχιεπισκόπου Ιορδάνου κ. Ἐπιφανίου ἐν τῷ Καθολικῷ καὶ μετ' αὐτὴν μνημόσυνον, συμμετεχόντων καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν ἀρχιμανδριτῶν καὶ

πρωτοσυγκέλλων ἐπὶ παρουσίᾳ καὶ τοῦ Γενικοῦ Προξένου τῆς Ρωσσίας κ. Α. Ιάκωβλεφ καὶ τοῦ λοιποῦ τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Προξενείου προσωπικοῦ. Αὐθημερὸν ὁ Μακαριώτατος, ἐγκαίρως πληροφορηθείς, ἀπέστειλε συλλυπητήρια τηλεγραφήματα πρὸς τε τὴν Α.Μ. τὸν Αὐτοκράτορα καὶ τὴν χήραν Μεγάλην Δούκισσαν Ἐλισάβετ. Η Α.Μ. ὁ Αὐτοκράτωρ ηὐδόκησε νὰ ἐκφράσῃ τηλεγραφικῶς τὰς ύψηλὰς εὐχαριστίας Αύτοῦ διὰ τοῦ ύψηλοεξοχωτάτου ἐπὶ τῶν ἔξωτερικῶν ὑπουργοῦ Κόμητος Λάμπρου, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ Μεγάλη Δούκισσα.

Τὸ ἐν Αθήναις ἀρχαιολογικὸν Συνέδριον. -Ο Ἐξοχώτατος ἐπὶ τῆς Παιδείας Υπουργὸς τῆς Ἑλλάδος προσεκαλέσατο τὸ τε Πατριαρχεῖον καὶ τὴν Θεολογικὴν σχολὴν νὰ ἀποστείλωσιν ἀντιπροσώπους εἰς τὸ προσεχῶς ἐν Αθήναις συνερχόμενον ὑπὸ τὴν προεδρείαν τῆς Α.Β.Υ. τοῦ Διαδόχου τῆς Ἑλλάδος πρῶτον διεθνὲς ἀρχαιολογικὸν Συνέδριον. Η ἀγία Σύνοδος ἀπεφάσισεν, ὅπως μὴ ἀποσταλῶσιν ἐντεῦθεν ἀντιπρόσωποι, ἀλλ' ἀνατεθῇ ἡ ἀντιπροσωπεία εἰς τινα ἐκ τῶν καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου.

Προσκυνητῶν κίνησις. -Κατὰ τὴν ἐν τῷ Γραφείῳ τῆς ἐγγραφῆς τῶν προσκυνητῶν στατιστικὴν ἀπὸ 1 Σεπτεμβρίου μέχρις 26 Φεβρουαρίου ἥλθον εἰς Τερρόλυμα 1835 προσκυνηταί, ἐξ ὧν 1435 ἐκ Ρωσσίας, οἱ δὲ λοιποὶ ἐκ διαφόρων ἄλλων μερῶν. Κατὰ τὸ ἀντίστοιχον χρονικὸν διάστημα τοῦ παρελθόντος ἔτους εἶχον ἔλθη προσκυνηταί 5110, ἐξ ὧν 4500 ἐκ Ρωσσίας.

Θεῖον κήρυγμα. -Κατὰ τὴν Ἀγίαν Τεσσαρακοστὴν κηρύξουσι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ Πανιέρῳ Ναῷ τῆς Αναστάσεως οἱ ἔξης. Οἱ Ἀρχιμανδρίτης Χρυσόστομος Σχολάρχης τῆς Θεολ. Σχολῆς τὴν Α' Κυριακήν. Οἱ Αρχιμανδρίτης Διονύσιος Μαραγκουδάκης Καθηγητὴς τὴν Β' Κυριακήν. Οἱ διάκονος Ιάκωβος Αρχαζικάκης Σχολάρχης τῆς Τερατικῆς Σχολῆς τὴν Γ' Κυριακήν. Οἱ διάκονος Παντελεήμων Αθανασιάδης τὴν Δ' Κυριακήν. Οἱ διάκονος Κλήμης Καρναπᾶς Καθηγητὴς τὴν Ε' Κυριακήν. Τὴν Μ. Παρασκευὴν ἔλληνιστὶ ὁ Αρχιγραμματεὺς Αρχιμ. Μελέτιος καὶ ἀραβιστί ὁ Αρχιμ. Ιωσήφ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ (2018)

Ο ΙΟΡΔΑΝΗΣ ΠΟΤΑΜΟΣ- ἀποψις τοῦ σημείου τοῦ Βαπτίσματος τοῦ Κυρίου.

ΤΟ ΣΑΡΑΝΤΑΠΙΟΝ ΟΡΟΣ

ΤΟ ΕΝ ΡΩΜΗ ΨΗΦΙΔΩΤΟΝ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΑΝΑΜΕΣΟΝ ΤΩΝ
ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ Basilica di Santa Pudenziana (τέλη 4^{ου} αιώνος).

